

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кримінологічна асоціація України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІ КОРУПЦІЇ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
V Міжнародної науково-практичної конференції

(31 березня 2017 року, м. Харків, Україна)

Харків
Харківський національний університет внутрішніх справ
2017

УДК [343.85:343.35](477.54)
ББК 67.308
К82

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ
від 12.01.2017 № 8;
згідно з рішенням правління Кримінологічної асоціації України
від 25.02.2017 № 2.*

Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. – Харків : ХНУВС, 2017. – 228 с.

У збірнику представлено тези наукових доповідей близько 120 авторів з різних регіонів України, з Латвії, Молдови, Болгарії, які розглянули широке коло актуальних проблем чинного законодавства у сфері протидії корупції в Україні та інших країнах; теорію кримінального права і практику його застосування в частині боротьби з неправомірною вигодою та іншими видами зловживань службовими особами; результати пошуку рішень з актуальних питань протидії корупції та профілактичної роботи з населенням.

УДК [343.85:343.35](477.54)
ББК 67.308

Публікації наведено в авторській редакції. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не належать відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті збірника наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України» (<http://www.visnikkau.org>), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Kharkiv National University of Internal Affairs
Criminological Association of Ukraine

CRIMINOLOGICAL, CRIMINAL AND LEGAL PRINCIPLES OF COMBATING CORRUPTION

SCIENTIFIC CONFERENCE ABSTRACTS
of the V International scientific and practical conference

(March 31, 2017, Kharkiv, Ukraine)

Kharkiv
Kharkiv National University of Internal Affairs
2017

*Published according to the decision of the Organizing Committee
by the authorization of Kharkiv National University of Internal Affairs
dated from January 12, 2017 No. 8;
to the resolution of the Board of Criminological Association of Ukraine
dated from February 25, 2017 No. 2.*

- Criminological, Criminal and Legal Principles of**
C89 Combating Corruption: scientific conference abstracts of the V
International scientific and practical conference (March 31,
2017, Kharkiv, Ukraine) / Ministry of Internal Affairs of
Ukraine, Kharkiv National University of Internal Affairs ;
Criminological Association of Ukraine. - Kharkiv : KhNUIA,
2017. - 228 p.

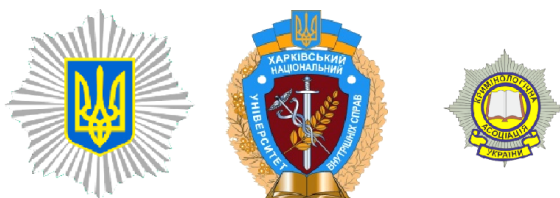
The edition contains thesis of scientific reports of about 120
authors from different regions of Ukraine, Latvia, Moldova, Bulgaria,
who studied a wide range of urgent issues of the current legislation in
the sphere of combating corruption in Ukraine and other foreign
countries; theory of criminal law and the practice of its application in
terms of combating illegal benefit and other types of abuses by the
officials; results of finding decisions on topical issues of combating
corruption and preventive activities with public.

UDC [343.85:343.35](477.54)

*Publication is presented in author's edition. The Organizing Committee does not always share
the views of the authors.*

*The authors of publications have responsibility for authenticity of the scientific material,
professional formulation, actual data, citation, proper names, geographic names, as well as
the disclosure of facts, which are not for open press, etc.*

*E-copy of the collection can be accessed online free of charge on the web-site of the collection
of scientific papers "Bulletin of Criminological Association of Ukraine" (www.visnikkau.org)
and also in KhNUIA repository (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).*

Министерство внутренних дел Украины
Харьковский национальный университет внутренних дел
Криминологическая ассоциация Украины

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

СБОРНИК ТЕЗИСОВ ДОКЛАДОВ
V Международной научно-практической конференции

(31 марта 2017 года, г. Харьков, Украина)

Харьков
Харьковский национальный университет внутренних дел
2017

УДК [343.85:343.35](477.54)

ББК 67.308

У26

*Печатается согласно решению оргкомитета
по поручению Харьковского национального университета внутренних дел
от 12.01.2017 № 8;
согласно решению правления Криминологической ассоциации Украины
от 25.02.2017 № 2.*

У26 **Уголовно-правовые** и криминологические основы противодействия коррупции : сб. тезисов докл. V Международ. науч.-практ. конф. (31 марта 2017 г., г. Харьков, Украина) / МВД Украины, Харьков. нац. ун-т внутр. дел ; Криминол. ассоц. Украины. – Харьков : ХНУВД, 2017. – 228 с.

В сборнике представлены тезисы научных докладов около 120 авторов из разных регионов Украины, из Латвии, Молдовы, Болгарии, которые рассмотрели широкий круг актуальных проблем действующего законодательства в сфере противодействия коррупции в Украине и других странах; теорию уголовного права и практику его применения в части борьбы с неправомерной выгодой и другими видами злоупотреблений служебными лицами; результаты поиска решений по актуальным вопросам противодействия коррупции и профилактической работы с населением.

УДК [343.85:343.35](477.54)
ББК 67.308

Публикации приведены в авторской редакции. Оргкомитет не всегда разделяет взгляды авторов публикаций.

За достоверность научного материала, профессионального формулирования, фактических данных, цитат, собственных имён, географических названий, а также за разглашение фактов, которые не подлежат открытой печати, и т. п. несут ответственность авторы публикаций и их научные руководители.

Электронная копия сборника бесплатно размещается в открытом доступе на сайте сборника научных трудов «Вестник Криминологической ассоциации Украины» (www.visnikkau.org), а также в репозитории ХНУВД (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

© Харьковский национальный университет внутренних дел, 2017

© Криминологическая ассоциация Украины, 2017

ЗМІСТ

СОКУРЕНКО Валерій Васильович ЕЛЕКТОРАЛЬНА КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ	13
БАНДУРКА Олександр Маркович, ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович ПРО КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	15
БЕСЧАСТНИЙ Віктор Миколайович ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	18
АВДЄЄВ Олександр Олександрович ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	20
БАБАНІН Сергій Володимирович ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	21
БАКУТІН Євген Іванович АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ЗАХИСТ ВІД ВИДАЛЕННЯ ОТРИМАНИХ ВІД ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДАНИХ АБО ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ	22
БЕРЕЗОВСЬКА Наталя Леонідівна КРИМІНАЛІЗАЦІЯ НЕДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ УСИНОВЛЕННЯ ДЛЯ ВІДВЕРНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	24
БЕРЕЗОВСЬКИЙ Андрій Андрійович ПРОТИДІЯ ПЕВНИМ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ.....	26
БИКОВ Клим Геннадійович ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	28
БІЛЕЦЬКИЙ Андрій Володимирович АДВОКАСІ КОМПАНІЇ ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ФОРМУВАННІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	30
БОНДАРЕНКО Ольга Сергіївна ЩОДО ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗНАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРЕДМЕТОМ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 366 ¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	32
БОРЕЦЬ Тетяна Олександрівна СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	34
БОРТНИК Сергій Миколайович СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	36
БОТНАРЕНКО Ірина Анатоліївна КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ	37
БУГАЙЧУК Костянтин Леонідович КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ, ЗАХОДИ УСУНЕННЯ	39
БУЛЬБА Ірина Валеріївна КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	41
БУРАК Марія Василівна КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	43

ВЕЛИЕВ Эльшан Ханлар оглы УСТОЙЧИВОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАК ОСНОВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБЩЕСОЦИАЛЬНОГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ НЕПРАВОМЕРНОЙ ВЫГОДЫ (УКРАИНА) И ДАЧИ ВЗЯТКИ (АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА).....	45
ВЕНЕДІКТОВ Андрій Анатолійович, ВЕНЕДІКТОВА Юлія Євгенівна ФАКТОРИ, ЩО ЗУМОВЛЯЮТЬ РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	48
ВЕПРИЦЬКИЙ Роман Сергійович ХАРАКТЕРНІ РИСИ СУЧАСНОЇ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	50
ВІТРОВА Дар'я Володимирівна ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СЕПАРАТИСТСЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ.....	52
ГАЛКІН Дмитро Вікторович ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРОЯВАМИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У КІНЦІ ХVІІІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	54
ГЕРАСИМЕНКО Дарина Миколаївна СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ.....	56
ГЕРАСИМЕНКО Лариса Володимирівна КОРУПЦІЯ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	58
ГЛАДКОВА Євгенія Олексіївна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	59
ГРІБОВ Михайло Леонідович ЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЙ З ВИКРИТТЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ.....	61
ДАВИДЕНКО Вікторія Леонідівна НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ...	63
ДАРАГАН Валерій Валерійович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА.....	65
ДЗЮБА Анастасія Олександрівна КОРУПЦІЯ У СФЕРІ СПОРТУ (ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ).....	67
ДРОЗД Олексій Юрійович, ДІДЕНКО Інна Вікторівна КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК ПРОЯВ НЕОПОТИЗМУ, ФАВОРИТИЗМУ ТА КРОНІЗМУ.....	69
ДУДОРОВ Олександр Олексійович НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПОШУК ПРИЙНЯТНОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ ТРИВАЄ.....	71
ДЯКОВА Тетяна Ігорівна ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З КОРУПЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ СЕРЕД ПЕРСОНАЛУ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ МАКСИМАЛЬНОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ.....	74
ЄФІМОВ Володимир Веніамінович ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРИЧИН КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ.....	76
ЖИТНИЙ Олександр Олександрович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (НОВЕЛІ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ).....	78

ЖУРАВСЬКА Зоряна Валентинівна, ВАСИЛЮК Ігор Миколайович ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНО СОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	80
ЗАГОРОДНЮК Катерина Сергіївна, ШАЛАБАЙ Ангеліна Віталіївна ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК ФАКТОРА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	82
КАЗНАЧЕСЬКА Дар'я Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ.....	84
КАМЕНСЬКИЙ Дмитро Васильович КОРУПЦІЯ ТА РИНКОВА ЕКОНОМІКА: НЕБЕЗПЕЧНА КОМБІНАЦІЯ	86
КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК Юлія Володимирівна КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	89
КИРИЧКО Василь Миколайович ПРО КЛЮЧОВЕ ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ І ПОДАРУНКА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАБОРОН ЩОДО НИХ.....	91
КИСЕЛЬОВ Ілля Олександрович ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	93
КІСІЛЮК Едуард Миколайович СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	95
КЛІКUNAS Paulius MEANS TO FIGHT POLICE CORRUPTION – THE APPROACHES OF UKRAINE AND LITHUANIA.....	97
КОЛБ Іван Олександрович ПРО ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	100
КОЛБ Олександр Григорович ПРО ДЕЯКІ ЗМІСТОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	102
КОЛБ Сергій Олександрович ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	104
КОЛОДЯЖНИЙ Максим Геннадійович КОРУПЦІЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ	106
КОНОПЕЛЬСЬКИЙ Віктор Ярославович, БІБІК Ірина Сергіївна ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	108
КОРОЛЬЧУК Віктор Володимирович ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ.....	111
КРАЙНИК Григорій Сергійович КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 3681 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»: ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ САНКЦІЙ.....	113
КУНДЕУС Владислав Геннадійович ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ОЗНАК КОРУПЦІЇ, КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	115
КУРИЛЮК Юрій Богданович КОРУПЦІЯ – НЕНОРМАЛЬНА НОРМАЛЬНІСТЬ?.....	117

ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович, УСОВ Дмитро Сергійович	
СУМІСНИЦТВО ТА ПРИХОВУВАННЯ КОРУПЦІЇ.....	119
ЛІХОВІЦЬКИЙ Ярослав Олександрович	
ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ.....	121
МИКИТАСЬ Ірина Миколаївна	
КОРУПЦІЯ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	123
МИТРОФАНОВ Ігор Іванович	
ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ?	125
МИХАЙЛОВА Юлія Олегівна, ФЕДОСОВА Олена Валеріївна	
ЩОДО ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ	127
МІЩЕНКО Марина Олексіївна	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ.....	129
МОВЧАН Анатолій Васильович	
ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	131
НОВОСАД Юрій Олександрович	
ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ	133
ОВОД Катерина Костянтинівна	
ПРОПОЗИЦІЯ ТА ОБІЦЯНКА НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЯК СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ПІДКУПУ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 354 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	135
ОЛІШЕВСЬКИЙ Олександр Володимирович	
АНТИКОРУПЦІЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ ОТРИМАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ	137
ОРЛОВ Юрій Володимирович	
КОРУПЦІЙНА СХЕМА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	138
ОСТАПЧУК Людмила Григорівна	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ	141
ПЕТРОВ Владислав Олександрович	
АБСОЛЮТНИЙ РІВЕНЬ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН	143
ПИВОВАРОВ Володимир Володимирович	
КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ І КОМПЛАЄНС	145
ПОЛІТОВА Анна Сергіївна	
КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	147
ПУШЕНКО Наталія Валеріївна	
ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З КОРУПЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ СТОЯТЬ НА ОБЛІКУ В ОРГАНІ ПРОБАЦІЇ	150
РАСЮК Едуард Вікторович	
ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ.....	152
РОЩИНА Інна Олександрівна	
СУДОВА СИСТЕМА ЯК ГАРАНТІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	154
РУБАН Катерина Павлівна	
ПОДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДЕКЛАРАЦІЙ ЯК ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	156

GANEV Rumen, VASILEVA Krasimira	CONTEMPORARY ANTI-CORRUPTION STANDARDS AND PRINCIPLES	158
РУСАНОВА Людмила Василівна	НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВІЙСЬКОВОЮ ТА СПЕЦІАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ ЧИ ІНШИМ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ	160
РУФАНОВА Вікторія Миколаївна	АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО АНТИКОРУПЦІЙНІ СУДИ.....	163
САВЧЕНКО Андрій Володимирович	ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ» У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	165
САІНЧИН Олександр Сергійович	АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ	167
САМОТІЄВИЧ Валерія Олександрівна	ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	170
СЕРДЮК Олексій Олександрович, МАРКОВСЬКА Ганна Олександрівна	СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ М. ХАРКОВА: РЕЗУЛЬТАТИ 2013–2016 РОКІВ	172
СМЕТАНІНА Наталія Володимирівна	ЦІНА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	175
СОКОЛЕЦЬКА Клавдія Михайлівна	ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ.....	177
СТЕБЛИНСЬКА Оксана Степанівна, ЗАЛЯЛОВА Ірина Миколаївна	«ДЖИНСА» ЯК РІЗНОВИД КОРУПЦІЇ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	179
СТРАТУЛАТ Наталя Вікторівна, ПРОЦЕНКО Галина Петрівна	УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ В ТЕКСТІ ДОКУМЕНТА.....	181
ТИХОНОВА Олена Вікторівна	ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ КОРУПЦІЙНИМ ШЛЯХОМ.....	183
TULINESCU Dan	EUROPEAN EXPERIENCE IN COMBATING CORRUPTION – THE ROMANIAN DEVELOPMENT.....	185
ФІАЛКА Михайло Ігоревич	ВИКРАДЕННЯ ДОКУМЕНТІВ: АНАЛІЗ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ	188
ФОМЕНКО Марина Василівна	КОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	191
ХАЛИМОН Сергій Іванович, САЛО Олександр Петрович	КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА БОРОТЬБИ ІЗ КОРУПЦІЄЮ	193
ХАРЧЕНКО Вадим Борисович	КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ І ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНІ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА	195

ХЛАБИСТОВА Ксенія Вікторівна КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЛЮСТРАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ.....	197
ХРИСТИЧ Інна Олександрівна СУЧАСНИЙ СТАН КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	199
ЦВІРКУН Наталія Юрївна ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	201
ЧЕРЕВКО Кирило Олександрович Е-ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПИТАННЯ.....	203
ЧЕРНЯК Андрій Миколайович КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ	205
ШАБЛИСТИЙ Володимир Вікторович СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НАЙПОШИРЕНІШИМ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ.....	207
ШАРМАР Ольга Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 ² КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	209
ШВЕДОВА Ганна Леонідівна ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	211
ШЕВЕЛЕВ Костянтин Євгенович, МУРЕНКО Олена Леонідівна ЗЛОВЖИВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО І СПЕЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПРИ НАДАННІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА СПІВУЧАСТЬ У ЦЬОМУ	213
ШЕВЧУК Тетяна Анатоліївна НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	215
ШКОЛЬНИКОВ Владислав Ігорович КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	217
ШУЛЬГА Андрій Михайлович КОРУПЦІЯ У ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	219
ЮРТАЄВА Ксенія Володимирівна КРИМІНАЛЬНИЙ ЛОБІЗМ В КОНТЕКСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	221
ЯРМИШ Наталія Миколаївна ЧИ Є КОРУПЦІОНЕРОМ КОРИСЛИВИЙ СУДДЯ?	223
ЯСІНЬ Ілона Миколаївна СУБСИДАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ РЕГУЛЯТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	226

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

ЕЛЕКТОРАЛЬНА КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Демократичний політичний режим – стратегічна мета розвитку української державності та водночас базова умова й індикатор формування ліберального устрою. Функціональні параметри цього режиму (наприклад, розвинені механізми доступу громадян до процесів формування владних інституцій, їх ефективний контроль і змінюваність, двосторонній зв'язок влади та громадян тощо) відображають фундаментальні характеристики суспільства вільних і відповідальних людей, інституційні форми інтеграції яких в науці прийнято називати громадянським суспільством. Останнє, безумовно, не виникає за один день. Разом із тим, не час є визначальним фактором соціальних трансформацій, а їх якісне наповнення.

У цьому контексті справедливою є думка, що час суспільних перетворень – категорія відносна, у площині політичної, правової, моральної свідомості та культури принципово не може вимірюватися календарним масштабом. У кожній культурі, кожного суспільства цей масштаб різний, він визначається історією, традиціями, рисами ментальності [1, с. 200]. Слід погодитися, що саме останні є визначальними факторами творення реального політичного режиму. Однак необхідно визнати також те, що частіше інтенсивність соціодинаміки перевищує пропоновані системою публічного адміністрування ритми впровадження інновацій. Інертність, ригідність влади є потужними чинниками гальмування соціального прогресу. Значну роль у цьому обструктивному конгломераті політико-правової інерційності відіграють усталені асоціальні практики, серед яких чільне місце посідає електоральна корупція.

У політології та кримінології не склалося єдиної точки зору щодо сутності електоральної корупції. Деякі вчені вважають, що цей вид корупції характеризується тим, що кандидат, який отримав владні повноваження в законодавчому чи виконавчому органі, обмінює їх на пропоновані йому матеріальні та нематеріальні блага [2, с. 85]. Інші вчені пропонують під електоральною корупцією розуміти антисоціальне (суспільно небезпечне чи шкідливе) явище, яке характеризується продажністю посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, зареєстрованих в установленому порядку кандидатів на виборні посади, а також членів виборчих комісій, що пов'язано з використанням наявних у них повноважень і можливостей для одержання матеріальних благ, послуг або інших переваг [3, с. 8].

Однак вважаємо, що ані перший, ані другий із викладених вище підходів не дозволяють повністю

розкрити сутність електоральної корупції як політико-кримінального феномена, який є не лише засобом незаконного збагачення, а й інструментом впливу на весь політичний режим, зрештою – одним з елементів механізму узурпації влади. Таким чином, під електоральною корупцією (корупцією у виборчому процесі) пропонуємо розуміти історично мінливий, соціально-правовий феномен, що проявляється в системі кримінальних, функціонально політичних практик, спрямованих на забезпечення в неправомірний, злочинно-корупційний спосіб бажаних окремому суб'єктові (індивідуальному чи груповому) результатів виборів, відмінних від об'єктивно існуючих у суспільстві електоральних настроїв, суспільно-політичних запитів.

До форм проявів електоральної корупції, як слушно зазначає Ю. В. Орлов, можна віднести: а) підкуп виборців; б) підкуп членів виборчої комісії з метою фальсифікації виборчих документів; в) корупційну угоду щодо отримання відповідного (так званого прохідного) місця у виборчому списку партії (блоку) [1, с. 180]. До цього переліку можна також додати ще й порушення порядку фінансування політичних партій (ст. 159-1 КК України).

Окремою метою електоральних корупційних злочинів є безпосередній вплив на комплектування вищих і центральних органів державної влади, муніципалітету. Тобто по суті формується квазідемократичний політичний режим. Для нього характерним є збереження зовнішніх атрибутів демократії (інституту виборів, правоохоронної діяльності, судового захисту тощо), однак із цілковитим чи, принаймні, суттєвим викривленням змісту функціонування органів державної влади. Діяльність останніх значною мірою виявляється симулятивною, а самі властивості такого політичного режиму – криміногенними. Політичні злочини, що продукуються квазідемократичними політичними режимами, «не обмежуються спектром ненасильницьких, політично шахрайських...; фіксуються змішані параметри політичної злочинності, у структурі якої органічно поєднуються як насильницькі (політичні вбивства, незаконне позбавлення волі тощо), так і ненасильницькі, перелік яких виявляється ширшим за країни з демократичним режимом. Не є рідкістю політичні переслідування та навіть репресії, які, зазвичай, маскують під заходи забезпечення національної безпеки, антитерористичної діяльності» [4, с. 9].

Отже, електоральна корупція здатна закладати довготривалі політико-кримінальні деструктивні ефекти, спотворюючи, фальсифікуючи зміст політичного режиму. Особливо гостро це відчувається

у критично важливі для української державності моменти.

Зауважимо, що український народ у черговий раз, під час Революції гідності, підтвердив і продовжує відстоювати своє історичне право на європейську цивілізаційну ідентичність. Для неї характерні високі гуманістичні стандарти організації державної влади, що абсолютно виключає механізми політико-кримінальної симуляції і забезпечує найвищий рівень інституціоналізації її корупційних техноло-

гій. Таким чином, завдання у сфері протидії електоральній корупції набувають сьогодні стратегічної важливості у забезпеченні реалізації в Україні власного ліберального проекту. І наш обов'язок перед прийдешніми поколіннями – змінити установлені у виборчому процесі кримінально-корупційні практики, зруйнувавши їх інституційні основи. Переконаний, це є базовою умовою для подальшого цивілізаційного поступу нашої країни.

Список бібліографічних посилань

1. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса Плюс, 2016. 656 с.
2. Тодика О. В. Проблема забезпечення законності виборчого процесу і політична корупція. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1 (13). С. 83–86.
3. Тимошенко І. В. Вибори та корупція: сутність, причини та заходи запобігання. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2 (11). С. 7–11.
4. Орлов Ю. В. Криміногенність політичного режиму: загальнотеоретична кримінологічна характеристика. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 2, т. 3. С. 7–11.

Одержано 15.02.2017

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0240-5517>;

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2952-8258>

ПРО КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Для сьогоденної України найбільш важливим є питання щодо методів викорінення корупції з життя суспільства. Його актуальність визначається не лише негативними соціальними наслідками цього явища, а й фактом появи останнім часом небезпечних заяв про те, що корупція є не відхиленням, а специфічною формою державного устрою України [1, с. 17]. Тому аналіз критеріїв оцінки системи сучасних національних заходів протидії корупції є надважливим завданням сучасної науки.

У спеціальній літературі описано підхід, відповідно до якого заходи для активної протидії корупції можна поділити на дві загальні групи. До першої групи входять заходи боротьби із зовнішніми проявами корупції (хабарями конкретних чиновників), з уже існуючою корупцією, з конкретними корупціонерами. Другу групу складають заходи боротьби з інституціональними передумовами, що обумовлюють корупцію, з потенційною корупцією, з тим безособовим корупціонером, на якого може за деяких умов перетворитися чиновник. Реальність «багатше» запропонованої типології. Тому на практиці стратегія системного усунення причин корупції може містити в собі протидію конкретним корупціонерам, а стратегія «війни» з корупцією, нехай і у фрагментарному вигляді, орієнтована й на усунення її причин. Однак «ядра» у підходів все-таки різні [2, с. 255–256]. На цій різниці й заснована типологія, автори якої виділяють і докладно розглядають на закордонних прикладах такі види антикорупційних стратегій:

- стратегію системного усунення причин корупції;
- стратегію «війни»;
- змішані стратегії протидії корупції;
- стратегію «свідомої пасивності» [2, с. 255–305].

Незважаючи на гадану простоту та безвитратність стратегії «свідомої пасивності», не можна ігнорувати весь комплекс потенційних проблем і ускладнень, пов'язаних із реалізацією цієї стратегії. Крім того, вона не повинна розглядатись як варіант довгострокового вирішення проблеми корупції. Чим більший період часу, на який ухвалюється цей підхід, тим більша ймовірність одержати негативний результат.

Стратегія «війни» також не може виступати як довгострокова концепція боротьби з корупцією. Вона має тенденцію якісно змінювати корупцію,

«витісняючи» її зі звичних сфер і форм у нові, більш витончені та потайливі. Таким чином, стратегія «війни» може застосовуватися тільки як короткостроковий півзахід наведення порядку для подальшої якісної зміни курсу в антикорупційній кампанії.

У свою чергу, незважаючи на всі недоліки, позитивний потенціал стратегії системного усунення причин корупції уявляється досить значним. Вплив саме на причини, а не симптоми проблеми здається логічно кращим, у чому й полягає принципова перевага цієї стратегії.

Як слушно зауважує Ю. Ю. Орлов, у точці біфуркації (початок 1990-х рр.) корупції в Україні можна було не допустити її виникнення відносно легко, задіявши фактори альтернативної структуризації – оптимізацію чисельності держапарату, підвищення посадових окладів, посилення виконавської дисципліни, активізацію правоохоронної практики тощо. Сьогодні комплекс таких заходів уже не може принести очікуваних результатів, оскільки подолання сучасної корупційної соціальної «пухлини» передбачає не лише необхідність вибудовування альтернативних управлінських структур, вільних від корупції, а й, насамперед, демонтаж сталих корупційних зв'язків. Виходячи із «занадбаності» ситуації, такий демонтаж потребує застосування:

- на першому етапі – радикальних («хірургічних») заходів: скорочення корупціогенних посад, люстрації чиновників, якісного вдосконалення правоохоронної практики, усунення економічних умов для корупції, формування механізмів громадського контролю, показових судових процесів, використання можливостей засобів масової інформації тощо;

- на другому етапі – тривалої системної реабілітаційної та профілактичної роботи, до проведення якої мають бути залучені церква, установи освіти, а також структури громадянського суспільства – політичні партії й рухи, громадські організації й об'єднання, профспілки, трудові колективи, засоби масової інформації [1, с. 12–13].

Таким чином, Україна потребує об'єднання двох підходів у національній антикорупційній стратегії – стратегії «війни» та стратегії системного усунення причин корупції.

Визначившись із характером запроваджуваних заходів, який буде першим критерієм оцінки заходів, слід визначити напрямки, за якими їх необхідно

здійснювати, з метою надання системності цій діяльності. Фахівці виділяють принаймні шість елементів, особливо важливих для ефективного подолання корупційної злочинності.

По-перше, країна повинна мати дієві чіткі закони й нормативні акти, прості та надійні для виконання. Це у свою чергу вимагає наявності судових органів, належним чином фінансованих і незалежних від політичного тиску, а також чесних, добре підготовлених і адекватно оплачуваних працівників регулятивних органів, суддів, прокурорських працівників і працівників правозастосовчих органів.

По-друге, слід виключити необов'язковий контроль над економікою та скоротити обсяг державного втручання в економіку. Скорочення обсягу втручання й адміністрування з боку держави зменшує потенціал для корупції. Наприклад, чим менше ліцензій потрібно надати та чим менше дозволів потрібно одержати, тем менше залишається можливостей для вимагання й давання хабарів.

По-третє, потрібно створити належним чином контрольовану, чітко регульовану та конкурентоспроможну фінансову систему, яка функціонує на комерційній основі й не піддану впливу рішень, що стосуються надання кредитів і що засновані на особистих або політичних зв'язках.

По-четверте, підвищити прозорість і підзвітність діяльності уряду та процесу ухвалення рішень. Потужний засіб протистояння корупції полягає в тому, щоб висвітлювати діяльність уряду, публікуючи інформацію про його роботу й ухвалені рішення, підключити громадські до ухвалення таких рішень. Сюди слід також додати вільну й резонуючу пресу, яка може внести свій неоціненний внесок.

По-п'яте, розробити надійну систему державних служб із суворими правилами щодо «конфлікту інтересів» (тобто використання посадового положення в особистих інтересах), що відповідають санкціями за посадові злочини й адекватною компенсацією працівникам. Останній момент може викликати найбільші складнощі в країнах, що розвиваються та зазнають нестачі коштів для виплати своїм державним службовцям адекватного жалування. У деяких країнах може виявитися необхідність скоротити кількість чиновників, що дозволило б виплачувати їм більш високу заробітну плату.

І, нарешті, реформа етичних норм включає в себе прийняття кодексу поведінки для урядових і судових посадових осіб, а також прийняття правил розкриття фінансової інформації, вкрай необхідних щоб вселити людям довіру до державних чиновників і демократичних інститутів.

Ці напрямки в поєднанні з напрямками Конвенції ООН проти корупції, які стали світовим стандартом у запобіганні та протидії корупції, є другим критерієм оцінки заходів протидії корупції.

Ґрунтовне дослідження, проведене фахівцями Інституту прикладних гуманітарних досліджень, дозволило отримати певні висновки щодо діяльності з розроблення, прийняття та виконання національних антикорупційних стратегій або документів, які містять стратегічні заходи з подолання корупції.

Тексти попередніх нормативно-правових актів, що містили в собі антикорупційні заходи, мали низку недоліків, зокрема:

- невідповідність деяких запланованих заходів фінансовим можливостям держави;
- методологічні вади;
- відображали ставлення до корупції як до суто кримінального явища, невід'ємної частини проблеми економічної та організованої злочинності;
- нечіткість, розмитість формулювань;
- розбіжності у змісті стратегій (концепцій) і планів дій (заходів) з їх реалізацією;
- недоліки у процедурі прийняття нормативно-правових документів, зокрема існувала закритість влади під час ухвалення відповідних документів, не враховувався досвід попередніх стратегій.

Крім національних стратегій і планів дій до них ухвалювалася також низка нормативно-правових актів, спрямованих на подолання корупції, що свідчить про низьку якість цих документів, які не охоплювали всі необхідні сфери подолання корупції, та про відсутність єдиної цілісної та комплексної державної політики у сфері протидії корупції.

Основною проблемою імплементації попередніх стратегій був, з одного боку, саботаж виконавців відповідних заходів, а з іншого – відсутність належного контролю за їх виконанням. Серед причин неналежного виконання попередніх стратегій на початковому етапі можна назвати:

- відсутність на певному етапі розуміння корупції як соціального, а не правового явища та її негативних наслідків як для конкретного громадянина, так і для суспільства в цілому;
- відсутність досвіду протидії корупції та відповідних фахівців у цій сфері;
- постійну змінюваність форм корупції;
- відсутність системності, комплексності та послідовності в боротьбі з корупцією;
- нереальність запланованих заходів у боротьбі з корупцією строкам їх виконання;
- занадто загальний вигляд поставлених завдань.

На наступних етапах розвитку держави, коли була отримана потужна підтримка з боку міжнародних організацій та експертів, причинами невиконання антикорупційних стратегій були:

- криза виконавчої влади;
- недоліки законодавства, стратегій і планів їх виконання;
- високий рівень корупції та її вигідність практично всім;
- відсутність реальної мотивації подолання корупції в органів, які на це уповноважені;
- спотворені підходи до заходів, спрямованих на подолання корупції, вибірковість та імітація антикорупційних заходів.

На думку експертів-політологів, в Україні загалом, у всіх сферах діяльності, існує криза запровадження реформ, тобто вади з імплементацією антикорупційної політики є частиною системних вад запровадження реформ у суспільстві. Основними причинами та умовами, які заважали ефективному впровадженню антикорупційних стратегій, називаються

відсутність політичної волі на подолання корупції та поверховий і не фаховий підхід до формування національних стратегій і планів дій, відсутність реального механізму контролю та моніторингу виконання відповідних заходів і єдиного координуючого органу в цій сфері [3].

Отже, наявність цих та інших недоліків є третім критерієм оцінки системи антикорупційних заходів в Україні. Саме цей підхід має бути покладено в основу комплексного аналізу ефективності системи протидії корупції, яку складають заходи та суб'єкти антикорупційної діяльності в країні.

Список бібліографічних посилань

1. Орлов Ю. Ю. Деякі закономірності самоорганізації в соціально-правових системах (на прикладі корупції). *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 3–24.
2. Антикоррупционная политика: учеб. пособие для студентов фак. гос. упр./Регион. обществ. фонд «Информатика для демократии»; под ред. Г. А. Сатарова. М.: СПАС, 2004. 367 с.
3. Попередні антикорупційні стратегії // Інститут прикладних гуманітарних досліджень: офіц. сайт. URL: http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/129.pdf (дата звернення: 12.02.2017).

Одержано 13.02.2017

УДК [343.851:343.35](477)

Віктор Миколайович БЕСЧАСТНИЙ,

доктор наук з державного управління, професор, ректор Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України, Кривий Ріг, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Інформаційне забезпечення є особливою формою контролю над тими загрозами, які можуть надходити від злочинності. Тому у процесі реформування правоохоронної системи, з урахуванням стрімкого розвитку інформаційних технологій та їх упровадження у всі сфери життєдіяльності, не перестає бути актуальним питання інформаційного забезпечення протидії злочинності.

Вважаємо за доцільне окреслити й охарактеризувати окремі аспекти інформаційного забезпечення протидії корупції на сучасному етапі.

В Україні наприкінці 2014 р. було ухвалено Антикорупційну стратегію на 2015–2017 роки, яка, на думку законодавця, повинна стати новим стратегічним документом, який визначить першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що повинні створити основу для подальшого проведення реформи в цій сфері. Але чи враховані стандарти інформаційного забезпечення в цьому документі? Відповідь негативна. Тому потребують активного впровадження такі методи інформаційного забезпечення, як опитування представників громадськості, віктимологічний моніторинг осіб, які стали жертвами корупційних злочинів, контент-моніторинг інтернет-ресурсів, метод експертних оцінок тощо.

Вивчення громадської думки дає необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття конкретних управлінських рішень, а саме для: визначення актуальних для населення кримінальних проблем; прийняття стратегічних і тактичних планів із поліпшення криміногенної ситуації в країні, регіоні, локальній місцевості; визначення спільних інтересів у населення й поліції у сфері охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю; прийняття найбільш ефективних шляхів налагодження співпраці з населенням.

На відміну від технології статистичного обліку, моніторинг є цільовим спостереженням з орієнтацією на виявлення тенденцій розвитку з метою прогнозування ситуації, що змінюється. Мета моніторингу – понятійне інформативне забезпечення для визначення пріоритетів, методів і засобів підвищення ефективності діяльності чи реагування на події, факти. Зміст кримінологічного моніторингу складають процеси отримання, обробки й аналізу необхідної для формулювання кінцевих висновків інформації. Застосування відповідного методу не відрізняється особливою глибиною досліджень, його завдання забезпечити своєчасне реагування на системні зміни [1, с. 147–148].

Віктимологічний моніторинг (опитування) осіб, які стали жертвами злочинів, об'єктивно визначають як альтернативне джерело інформації про стан

злочинності в країні. О. Г. Кулик наголошує на перспективності такого напряму кримінологічного аналізу злочинності, як всеукраїнське моніторингове опитування населення з метою визначення осіб, щодо яких протягом певного періоду були вчинені злочини певних видів. Це якісно нова інформація про стан злочинності, яка суттєво відрізняється від відомостей, що містяться в державній статистичній звітності. Водночас інформація, отримана під час віктимологічного опитування, за змістом не є негативною для респондентів і в більшості випадків немає підстав її приховувати, що забезпечує високу відповідність цих даних реальності [2, с. 55].

Результати віктимологічного опитування не можуть замінити і, тим більше, протиставлятися даним державної статистики злочинності. Ці дані мають розглядатися як одне з додаткових джерел інформації, що характеризують рівень безпеки в країні й окремих її регіонах. Зіставлення опитувальних даних із даними державної статистики злочинності можливе лише після накопичення репрезентативного інформаційного масиву за декілька років і тільки за окремими видами злочинів. Вимогою віктимологічного моніторингу є сформовані запитання в анкеті, що мають стосуватися виключно фактів життя самого респондента. Включення до анкети запитань про віктимізацію родичів або знайомих є неприпустимим, оскільки в цьому випадку дані опитування стануть непридатними для коректного статистичного аналізу.

Суб'єктами організації всеукраїнського віктимологічного опитування населення можуть бути: Національний інститут стратегічних досліджень, спеціальні робочі групи, до складу яких входять працівники місцевих правоохоронних органів; Центр громадських зв'язків (ЦГЗ) МВС України (Департамент комунікації Національної поліції України); Державний комітет статистики України (Держкомстат України); незалежна професійна соціологічна служба. В Україні професійними соціологічними службами, що реалізують опитування на основі репрезентативної вибірки, є: Київський міжнародний інститут соціології; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова; СОЦИС – Центр соціальних та політичних досліджень (ЦСМД «СОЦИС»); Українські опитування та дослідження ринку; служба соціологічних та маркетингових досліджень «Соціо-Маркет»; Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень; Інститут соціології НАН України; Фонд Демократичні Ініціативи; Центр «Соціальний моніторинг»; Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка; Соціологічна група «Рейтинг».

Опитування громадськості через призму суб'єктивного ставлення респондента дозволяє:

- визначити поширення суспільно-небезпечних явищ як нового прояву злочинної діяльності, так і латентних злочинів;

- вивчити віктимну поведінку, дані про кількість потерпілих від злочинних діянь, які проігнорували звернення до правоохоронної системи через різні причини;

- розкрити упущення в діяльності правоохоронних органів, оцінити рівень компетентності представників правоохоронної системи та стан реагування на звернення громадян.

Враховуючи, що істотний вплив на розвиток суспільства здійснює Інтернет, під час організації та проведення віктимологічних моніторингів населення необхідно використовувати широкі можливості глобальної комп'ютерної мережі.

Використання системи моніторингу ресурсів одночасно з контент-аналізом одержало назву контент-моніторинг. Під контент-моніторингом найчастіше розуміють змістовний аналіз інформаційних потоків з метою отримання необхідних якісних і кількісних зрізів, який ведеться постійно протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу [3].

Саме безперервна аналітична обробка повідомлень є найхарактернішою рисою контент-моніторингу, на відміну від контент-аналізу, оскільки здійснюється безперервно в часі. Контент-аналіз публікацій у ЗМІ як метод використовують як попередню експрес-оцінку зібраних фактів. Унікальність контент-моніторингу полягає в об'єднанні змістових і кількісних методів контент-аналізу.

І в практичній діяльності, і в наукових дослідженнях відзначається, що публікації в ЗМІ є дже-

релом кримінологічної інформації, оскільки ЗМІ спроможні поширювати ідеї, почуття, настрої, що сприяють вчиненню злочинів або стримують скоєння злочинних дій. Тому слід приділяти увагу в публікаціях в ЗМІ не тільки інформації, що має негативний характер, а й також відомостям, в яких створюється «позитивний» образ представників злочинного світу.

Разом із тим, слід враховувати недоліки в роботі ЗМІ, що викликано бажанням опублікувати найбільш цікаву інформацію і тим самим підвищити рейтинг і конкурентоздатність у сфері мас-медіа. У пошуках ексклюзиву і першочерговості висвітлення подій, особливо пов'язаних з інформацією з місця злочину (що характеризується «швидкостиглістю інформації»), преса допускає низку серйозних прорахунків, що стосуються достовірності та об'єктивності інформації, розголошення оперативної інформації.

Отже, контент-моніторинг інтернет-ресурсів, у тому числі публікацій ЗМІ та інтернет-ЗМІ, як метод інформаційного забезпечення протидії корупції – це оцінка інформаційного контенту про цю злочинність за якісними та кількісними характеристиками з метою отримання нової кримінологічної інформації про тенденції, закономірності та взаємообумовленості злочинної поведінки протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу.

Загалом інформаційне забезпечення протидії корупції має бути адаптоване до сучасного розвитку інформаційних технологій, використовувати його переваги, що безпосередньо впливає на швидкість і способи обробки інформації. Окремі проблеми інформаційного забезпечення потребують нагального вирішення для правозастосовчої діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: ХНУВС, 2011. 308 с.
2. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики. *Право України*. 2009. № 7. С. 52–57.
3. Григорьев А., Ландэ Д. Контент-мониторинг сетевых информационных потоков. *Бизнес-Регистр*. 2002. Вып. 7 (13). URL: <http://poiskbook.kiev.ua/art/cbr/index.html> (дата звернення: 12.02.2017).

Одержано 13.02.2017

Олександр Олександрович АВДЄЄВ,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4203-8165>

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Для сучасної України, як держави, що прагне у майбутньому стати в рівень з розвинутими Європейськими країнами, важливе місце повинна займати боротьба із корупційними проявами, та їх наслідками.

На думку науковців, не зважаючи на стезю їх професійної спрямованості результатом дій, пов'язаних із корупцією є великий роздріб соціального становища суспільства, в результаті чого створюється так звана «олігархізація» влади в Україні [1], що йде в розріз із загальними засадами конституції та європейськими цінностями що прищеплюються державою.

Активними політичними діячами стали не партії, а олігархічні групи, які протягом багатьох років структурно змінилися і набули легітимізації.

За оцінками західних експертів, за дослідженням М. І. Карліна [2], економіку України контролюють близько десяти кланів або 100 «олігархів». Між ними йдуть постійні «змагання» за наближеність до представників верхніх щаблів влади. Деякі з олігархів претендують на вищі посади в державі. Таке становище змушує приймати політичні рішення щодо використання бюджету, які завжди будуть неефективними, якщо є більше двох альтернатив його використання.

Сьогодні в Україні спостерігається зростаюча кількість громадських ініціатив, зокрема створення різних форумів, інших заходів з протидії корупції. Проте, як правило, такі ініціативи інспіровані самими олігархами, що мають вплив на політичні процеси, для створення, з одного боку, видимості демократичної держави, а з іншого – спрямування потенціалу суспільної активності громадян у потрібне русло. Це й надає можливість олігархам реалізовувати абсолютну політичну владу.

В нашій державі є приклади існування громадських суспільних організацій, які насправді не здійснюють боротьбу з корупцією, а переслідують свої корисливі (політичні, бізнес) цілі під гаслом боро-

тьби з корупцією, що висвітлюється в засобах масової інформації, які також є власністю олігархів.

Не буде помилкою вважати, що у сучасному суспільстві стан масової свідомості визначається об'єктивними умовами життя, зокрема, інформаційно-психологічним впливом на нього, під яким у людей формується відповідний погляд на події та факти. Якщо ці умови не задовольняють суспільство, на нашу думку, протидіяти корупційній злочинності важко. В даному випадку виникає питання про правдивий формат інформації, що підноситься суспільству засобами масової інформації, бо їх тінньовими власниками є політичні олігархи.

Велику роль тут відіграє антикорупційне просвітництво, здатне сформувати антикорупційну культуру в більшості громадян. Для цього потрібна політична воля, яка спрямована на формування ідеології нетерпимості до корупції, і яка, буде вищим проявом правової культури. Просвітницький напрям реалізації концепції передбачає забезпечення роз'яснення населенню негативних тенденцій, що виникають внаслідок корупційних діянь, та їх впливу на суспільне життя. Для забезпечення реалізації даного напрямку необхідна медійна підтримка ЗМІ [3], мова йде про зміну менталітету, вплив якого має основне значення, що вже доведено вченими. Наприклад, загальновідомо, що в країнах Південної Європи, зокрема Данії, корупція не розповсюджена саме з менталітету нації – віра, яку громадяни сповідують (протестантизм), не дозволяє красти.

Отже, підведемо підсумки вищесказаного. Для якісної боротьби із корупцією та надбання європейських цінностей, необхідно вжити заходи, спрямовані на зменшення негативного інформаційного впливу олігархії на суспільне життя українців, зокрема через збільшення державних телеканалів, радіо, ЗМІ; безперервну інформаційну кампанію у суспільстві щодо антикорупційної поведінки її членів; підвищення рівня правової культури громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Сутність «залізного закону олігархії» Р. Міхельса і специфіка його прояву в незалежній Україні // Віз: сайт. URL: http://viz.at.ua/news/1_sutnist_zalznogo_zakonu_oligarkhiji_r_mikhelsa_i_specifika_jogo_projavu_v_nezalezhnij_ukrajini/2013-06-17-633 (дата звернення: 14.02.2017).
2. Карлін М. І. Фінансова система України. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/102819-132-osnovn-napryamizabezpechennya-fnansovo-bezpeki-ukrani.html> (дата звернення: 14.02.2017).
3. Костенко О. М., Бусол О. Ю. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 143–151.

Одержано 15.02.2017

Сергій Володимирович БАБАНІН,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

За даними статистичних досліджень Індексу сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index) Україна тривалий час залишається у числі країн з найвищими показниками корумпованості. Так, згідно цього індексу, Україна обійняла у 2010 р. 134 місце зі 178 можливих, у 2011 р. – 152 зі 182, у 2012 р. – 144 зі 174, у 2013 р. – 144 зі 177, у 2014 р. – 142 зі 175, у 2015 р. – 130 зі 168, 2016 р. – 131 зі 176 [1].

При цьому на нормативно-правовому рівні протидія корупції в Україні здійснюється з моменту одержання країною незалежності. За останні понад двадцять років було прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які регулювали питання боротьби з корупцією та передбачали відповідальність за неї. Зокрема, були прийняті Закони України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995, «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009, «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011, «Про запобігання корупції» від 14.10.2014. Останній з вказаних Законів є на сьогоднішній день основним нормативно-правовим актом, який встановлює правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні.

Кримінальний кодекс України [2] передбачає кримінальну відповідальність за корупційні злочини. Згідно примітки до ст. 45 КК корупційними вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК.

Отже, КК України не містить поняття «корупційного злочину», а лише визначає їх перелік. Надати визначення цього поняття можливо шляхом застосування системного аналізу законодавства України. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 містить визначення

корупційного правопорушення як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. У цій же статті Закону даються визначення понять «корупція» та «неправомірна вигода». Так, корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Виходячи з цих визначень та загального поняття злочину (ч. 1 ст. 11 КК) можна дати наступне визначення «корупційного злочину»: суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), передбачене статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК, у випадку його вчинення особою, зазначеною у частині першій ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», яка є суб'єктом злочину, шляхом зловживання службовим становищем, а також діяння, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК, у випадку вчинення їх тією ж особою.

Список бібліографічних посилань

1. Corruption Perceptions Index 2016 // Transparency International: офіц. сайт. URL: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (дата звернення: 13.02.2017).

2. Кримінальний кодекс України: закон України // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Євген Іванович БАКУТІН,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету № 1

навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ЗАХИСТ ВІД ВИДАЛЕННЯ ОТРИМАНИХ ВІД ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДАНИХ АБО ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Фактичні дані про події з ознаками правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, отримані з використанням технічних засобів, повинні бути достовірними і достатніми для визначення суті адміністративного правопорушення та його правової оцінки.

Про нову модель накладення відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі є прогресивною ідеєю, сприйнятою у багатьох розвинутих країнах світу. Вона реально здатна знизити корупційність при накладенні штрафів за порушення, а також забезпечити повну фіксацію правопорушень на певній ділянці автошляху, а не лише у тих випадках, коли порушення відбувалося перед очима поліцейського.

Працівник поліції розглядає справу про правопорушення та накладання штрафу за інформацією, наданою системою автоматичної фіксації правопорушень – «заочно». Тобто, накладення санкції відбуватиметься закрито, без правопорушника, що є антикорупційним захистом від видалення отриманих від технічних засобів даних або повідомлень. Законом представнику влади дозволено встановити сам факт правопорушення і його склад, обставини правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме, статтею 40 передбачено застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [2, с. 24].

Відповідно до Положення про патрульну службу МВС України розділу 6 пункту 10 працівники патрульної служби МВС України мають право використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства [2, с. 88].

Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою: попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; забезпечення дотримання Правил дорожнього руху.

Управлінням безпеки дорожнього руху Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України був оприлюднений проект постанови Кабінету Міністрів України «Про функціонування системи фіксації правопорушень у сфері забезпе-

чення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі» та Порядку функціонування системи фіксації правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі.

Проект постанови було підготовлено з метою підвищення ефективності контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками за рахунок автоматизації процесу, ліквідації корупційної складової при виявленні правопорушень і оформленні відповідних адміністративних матеріалів за рахунок виключення впливу людського фактору, реалізації принципу невідворотності покарання за скоєні у цій сфері правопорушення, підвищення правової свідомості учасників дорожнього руху, а також на виконання вимог Законів України «Про Національну поліцію», «Про дорожній рух», Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Згідно проекту система фіксації правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі (далі – Система) – це сукупність технічних засобів, що дають змогу здійснювати виявлення та фотозйомку або відеозапис правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі (далі – технічні засоби), процесуальних і організаційних заходів з використанням спеціального обладнання та програмного забезпечення [3].

Автоматизований облік адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі, здійснюється уповноваженими підрозділами Національної поліції шляхом унесення інформації про винесені постанови про накладення адміністративних стягнень за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, до відповідних баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС.

За допомогою Системи можуть фіксуватися такі порушення Правил дорожнього руху:

- перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів;
- проїзд на заборонний сигнал світлофора;
- порушення правил зупинки і стоянки;
- порушення правил руху і зупинки на смузі для маршрутних транспортних засобів;
- порушення установленої для транспортних засобів заборони виїзду на смугу зустрічного руху;
- порушення правил руху через залізничний переїзд.

порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками.

Система складається з автоматичної системи виявлення та фотозйомки або відеозапису подій, що містять ознаки правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, за допомогою технічних засобів, що працюють в автоматичному режимі (далі – автоматична система) та автоматизованої системи обробки даних Національної поліції.

Порядок обміну інформацією між автоматичною системою та автоматизованою системою обробки даних Національної поліції, а також вимоги до технічних засобів автоматичної системи визначаються МВС.

Центр (центри) автоматизованої обробки інформації – підрозділ (підрозділи) Національної поліції, який (які) є користувачем (користувачами) автоматизованої системи обробки даних, забезпечує (забезпечують) обробку накопиченої в Системі інформації про події з ознаками правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі.

Посадові особи центру (центрів) виносять та скасовують постанови про накладення адміністра-

тивного стягнення за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, здійснюють наповнення відповідних баз (банків) даних МВС та Національної поліції, контролюють функціонування технічних засобів і обладнання та спеціалізованого програмного забезпечення.

Однією з основних функцій Системи є і антикорупційний захист від видалення отриманих від технічних засобів метаданих та/або інформаційних повідомлень, у тому числі помилкових [3].

Затвердження постанови та вказаних Порядків дозволить підвищити рівень безпеки на вулично-дорожній мережі держави, ліквідації корупційної складової при виявленні правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод, загиблих і травмованих у них громадян, а також дозволить залучати суб'єкти господарювання до реалізації заходів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: станом на 05 листоп. 2015 р. Офіц. текст. Київ: Паливода А. В., 2015. 64 с. (Закони України).
2. Закон України «Про Національну поліцію», Положення про патрульну службу МВС, Положення про Національну поліцію: чинне законодавство станом на 10 листоп. 2015 р. Офіц. текст. Київ: Паливода А. В., 2105. 104 с. (Закони України).
3. Впровадження автоматичної фіксації порушень ПДР: Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про функціонування системи фіксації правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі» та Порядку функціонування системи фіксації правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі і Порядку звернення особи, яка допустила порушення в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, до уповноваженого підрозділу Національної поліції, які цією постановою затверджуються // Управління безпеки дорожнього руху: офіц. сайт/Упр. безпеки дорож. руху ДПД НПУ. URL: <http://www.sai.gov.ua/ua/admpractice/11.htm> (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Наталя Леонідівна БЕРЕЗОВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія», Одеса, Україна

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ НЕДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ УСИНОВЛЕННЯ ДЛЯ ВІДВЕРНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Підставами криміналізації діяння – недотримання правил всиновлення, є, на наш погляд, – необхідність дотримання зобов'язань згідно міжнародних договорів, ратифікованих Україною; необхідність побудови дієвого механізму забезпечення прав і свобод людини – основного обов'язку держави закріпленого в Основному Законі України, а також реалізація положень інших нормативно-правових актів нашої держави; поширеність діяння, – що обґрунтовує необхідність кримінально-правової заборони.

Деталізуємо вказані тези. Необхідність криміналізації недотримання правил усиновлення обумовлена зобов'язаннями, що прописані в міжнародних договорах, ратифікованих Україною, серед яких Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989, Європейська конвенція про усиновлення дітей (переплянута) від 27.11.2008, Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993, Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їх усиновленні на національному і міжнародному рівнях, від 03.12.1986.

Також, в ст. 3 Основного Закону України закріплено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». В ст. 51 – «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою».

Деталізується це положення Законом України «Про охорону дитинства», Сімейним кодексом України.

Видається, реалії сьогодення складаються таким чином, що в кримінальному законі слід передбачити кримінальну відповідальність за недотримання правил всиновлення. Інакше порушується принцип усиновлення – важливості стабільних та гармонійних домашніх умов, чого не може дати державна установа з нетиповим утриманням дітей одного віку великими групами без батьківського піклування, самостійного прийняття рішення, умінь елементарно себе обійти без сторонньої допомоги (і великі діти не знають, що чай береться не з чашки, а його ще заварюють тощо).

Законодавець, в основному, регламентує питання всиновлення поетапно. Але і серед безлічі нормативно-правових актів є пробіли, які не дозволяють кандидатам в усиновлювачі вплинути на ситуацію без особистої на те згоди службових осіб. Слід було б і чіткіше прописати відповідальність за невиконання своїх прямих обов'язків службовцями.

Державою створено мережу установ, що слід «пройти» особі, яка бажає стати кандидатом в усиновлення, а потім усиновителем. Часто ті особи, які покликані сприяти влаштуванню дитини в сім'ю, виконують прямо протилежну роль. Вчиняється психологічний тиск на людину, яка і так схвильована, стає на шлях нині їй не відомий і, по закону і по людськи, потребує сприяння.

З особистого досвіду можу зазначити, що шляхом інтерв'ювання вдалось встановити, що двадцять вісім із тридцяти кандидатів в усиновлювачі (Одеська область) не знали суб'єкта звернення – органу, до якого слід звернутись в першу чергу для всиновлення дитини. В основному, усі гадають, що слід шукати підходи до керівників дитячих будинків. Бабуся всиновлених двох діток повідомила, що перед тим, як вони всиновили дітей, вони виїздили з подарунками в інший дитячий будинок, де в них вимагали допомоги за сприяння в усиновленні, відбувалось знайомство з дітьми, встановлення контакту (не за законом), а потім виявилось, що в усиновленого є ще троє братів і сестер, на що майбутні всиновителі не були готові. Це травма для батьків, для діток. Сама процедура передбачає, навіть за дотримання вимог закону, тривалий термін розгляду. Направлення на проходження медогляду дає служба у справах дітей. Це трапляється, як показала практика, не одразу. Триває неділі дві-три (прийом громадян з питань усиновлення дві години на тиждень). При цьому при нас було ще дві пари в черзі і кожному було сказано, що ми не підходимо (чоловік інвалід (такого протипоказання немає [1]); у жінки немає постійного заробітку; немає дітей для всиновлення і т.п.). Медогляд при відсутності лікарів або їх наявності, але лише за записом – також вимагає часу. Найлегшим завданням є довідка про несудимість. Є черга з чоловік сорока, але швидкоплинна. Заяви всі заповнили ще в коридорі, у призначений час безболісно забрали. Коли документи готові і передані в службу, слід чекати візиту комісії для перевірки умов проживання.

Після цього лише можна чекати рішення про надання статусу усиновлювачів. І очікувати поки запросять для ознайомлення з дуже хворими вмираючими дітками. Це найжахливіше. Але є ще сайт «Сирітству ні», на якому розміщені анкети більше сімнадцять тисяч (радує, що цифри зменшуються – то і долі дітей змінюються) дітей і вказано, що в черзі дві тисячі усиновителів. Увесь цей час допомагають відгуки всиновлювачів, які вже пройшли цей шлях або на такому ж етапі. Після знайомства з анкетами пропадає бажання щось робити – бо всі помруть і дуже скоро («у вас на руках», як кажуть

в службі), або «чекайте». Ще один вихід – самому обдзвонити усі обласні служби. Правда і там повідомляють, що в них «своїх» усиновителів на черзі багато. Після неодноразового відвідування, перепалок, таки видадуть вам, наприклад двох діток з пороками серця. Обдзвонивши лікарні можна довідатись у чому суть діагнозу і чи лікується це. Наприклад, Q23, Q25 – хірургічним втручанням, десь двадцять-тридцять тисяч гривень операція. Батьки будуть переживати, просити про хірургічне втручання якнайшвидше, а почують, що (так і по закону фактично) «ви їм ніхто», буде пропозиція «дайте гроші ми самі зробимо». Але після візиту до обласного світила з дитячих серцевих хвороб, операція відкладеться. І це шлях всиновлення тільки починає виходити на фінішну пряму. Ще є досить тривалий час для знайомства, очікування паперів з

дитячого будинку, подачі позову, очікування рішення суду і його вступу в силу. А також вимагає часу добитись видачі дітей. Це до хвилювань як маленьким діткам буде житись в нових умовах.

З огляду на місця в щорічних рейтингах України серед країн, де корупція є поширеною, а також, що останнім часом у законі і науці стали говорити не лише про корупційні діяння, а й про діяння, пов'язані з корупцією [2], спільнота повинна звернути увагу на можливість попередити корупційне правопорушення, в тому числі злочин, ще до того, як особа забажає його вчинити через безкарність або з інших причин.

Тому, видається, слід, шляхом закріплення кримінальної відповідальності за недотримання правил всиновлення, поліпшити процедуру всиновлення.

Список бібліографічних посилань

1. Перелік захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: затв. наказом МВС України від 20.08.2008 № 479 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08> (дата звернення: 17.01.2017)
2. Про запобігання корупції: закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Одержано 18.01.2017

УДК 343.35(477)

Андрій Андрійович БЕРЕЗОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія», Одеса, Україна

ПРОТИДІЯ ПЕВНИМ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

1. Світова спільнота, будучи переконаною, що корупція не є локальною проблемою, висловлює істотну стурбованість серйозністю породжуваних корупцією проблем і загроз для стабільності й безпеки суспільства, розвитку інституціональних та демократичних засад, правових цінностей, сталого розвитку тощо.

Актуальними ці проблеми є і для України, де останнім часом, незважаючи на незначний проміжок часу (в історичному вимірі), що минув з моменту Революції Гідності, спостерігається «ренесанс» корупційних практик та пов'язаних з ними негативних соціальних явищ – це можна спостерігати на прикладі аналізу діяльності державних органів та їх посадових осіб, органів місцевого самоврядування, суддів, прокурорів, керівників певних ВНЗ та їх науково-педагогічних працівників та ін. І хоча і на законодавчому рівні, і на рівні конкретних заходів можна побачити «якийсь» прогрес у цьому плані, однак у більшості випадків, на жаль, це лише імітація «боротьби».

2. На рівні правового регулювання протидії і запобігання корупції та пов'язаних з корупцією явищ в Україні зроблено немало. Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, здійснила заходи з імплементації її положень тощо. Зокрема, прийнято Закон України «Про запобігання корупції»; в Кримінальний кодекс України внесено певні зміни, направлені на протидію корупції; в низку інших нормативно-правових актів внесено зміни, які також направлені на запобігання та протидію корупції, на нейтралізацію явищ, пов'язаних з корупцією. Однак, на наш погляд, правове регулювання запобігання та протидії корупції, а також пов'язаних з корупцією діянь, не можна вважати досконалим, що значно впливає на ефективність як діяльності уповноважених державою органів, так і інших суб'єктів, які і згідно законодавства, і відповідно до власних устремлінь намагаються протидіяти цьому негативному соціальному явищу та вживати дієвих заходів з його попередження.

3. Згідно ч. 1 ст. 3 Закону України «Про статус народного депутата України», народний депутат не має права:

- 1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;
- 2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;
- 3) обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;

4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

5) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатись адвокатською діяльністю;

6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

Аналогічні або майже аналогічні положення про несумісність діяльності певних категорій осіб (державних службовців, суддів та ін.) містяться в інших нормативно-правових актах. Головне тут не окремі конкретні положення, які визначаються статусом та видом і характером діяльності певних «державних посадових осіб» (термін вжито в розумінні Конвенції ООН проти корупції), а направленість на вжиття заходів, які мають ефективно запобігати та протидіяти корупції, пов'язаним з корупцією діянням.

Однак, аналіз деяких нормативно-правових актів викликає в певних випадках сумніви щодо об'єктивності правового регулювання запобігання та протидії корупції, пов'язаним з корупцією діянням.

Наприклад, в законодавстві чітко прописано, що державні посадові особи не можуть входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку. Це зрозуміло і правильно. Однак, як слід сприймати ситуацію та кваліфікувати діяння, коли державні посадові особи входять до складу органів управління неприбуткових установ, якими, за загальною практикою, є вищі навчальні заклади державної, комунальної або приватної форми власності? Як слід розцінювати ситуацію, коли державні посадові особи входять до складу Вчених рад – колегіальних органів управління ВНЗ (ст. 36 Закону України «Про вищу освіту»)? Згідно чинного законодавства України ці дії не є корупцією, і не є діяннями, пов'язаними з корупцією, хоча негативні аспекти такого суміщення посад видно неозброєним оком – виходячи із повноважень вчених рад ВНЗ та існуючих практик. В розрізі наведеного виникає цілком слушне запитання, навіщо державним посадовим особам, які навіть і займаються науковою чи викладацькою діяльністю, входити до складу вченої ради ВНЗ?

Ця проблема, на перший погляд, має досить локальний характер, однак суспільна небезпечність такого положення речей, виходячи з українських реалій, значна. Важливі аргументи на користь тези

про несумісність державних посад і входження державних посадових осіб України до складу вечних рад ВНЗ, в цілому їх участь в управлінні ВНЗ, як уявляється, надасть кримінологічне вивчення даного явища.

3. З огляду на наведене, зазначимо, що правове регулювання запобіганню та протидії корупції в

Україні в певних аспектах, зокрема, в дослідженому вище, є недосконалим, що негативно впливає на розвиток демократичних процесів та сталий розвиток нашої держави. Не врегулювання аналізованої проблеми на законодавчому рівні певною мірою знижує антикорупційний потенціал та ефективність кримінального законодавства України.

Одержано 18.01.2017

Клим Геннадійович БИКОВ,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

Науковий керівник: Харченко Вадим Борисович,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Характеризуючи зловживання службовим становищем як діяння, передбачене ст. 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України), більшість науковців пов'язують його із вчиненням шляхом дії або бездіяльності суспільно небезпечної поведінки, що обумовлена службовим становищем особи та полягає у використанні такого становища всупереч інтересам служби [1, с. 499, 513]. Водночас, необхідно наголосити, що зловживання владою або службовим становищем далеко не обмежується наведеним складом злочину. Чинний КК України містить понад ста спеціальних складів злочинів, що характеризуються службовим зловживанням.

Повністю підтримуючи позицію М. І. Хавронюка, що фактично зловживання службовим становищем охоплює собою і зловживання владою, адже службова особа може використовувати всупереч інтересів служби як владні, так й інші повноваження та можливості [2, с. 774], у цій роботі терміни «зловживання службовим становищем» та «перевищення службових повноважень» будуть використовуватися як синоніми більш деталізованих термінів «зловживанням владою або службовим становищем» та «перевищення влади або службових повноважень», відповідно.

В науці кримінального права існує проблема розмежування зловживання службовим становищем і перевищення службових повноважень, адже відмежувати такі службові зловживання без урахування особливостей суб'єкта злочинів, передбачених статтями 364 та 365 КК України, достатньо складно. На це звертав увагу і Пленум Верховного Суду України, який у п. 5 постанови від 26 грудня 2003 року № 15 наголосив, що судам необхідно відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. В останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК) [3].

На нашу думку, зазначена проблема в першу чергу обумовлена положеннями ст. 19 Конституції України [4], відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Таким чином, Основний Закон України, визначаючи повноваження службових осіб відповідних органів, жодним

чином не проводить розмежування між підставами та межами повноважень таких осіб, зазначаючи на їх нерозривне поєднання та реалізацію у певний, визначений законом спосіб.

Намагаючись вирішити зазначену проблему, законодавець включив до складу злочину, передбаченого ст. 365 КК України, додаткову ознаку, пов'язану з якісно-кількісною характеристикою перевищення службових повноважень – дії службової особи повинні *явно* (виділено автором. – К. Б.) виходити за межі наданих їй прав чи повноважень. Таким чином, до закону про кримінальну відповідальність було введено оціночну (об'єктивно-суб'єктивну) категорію як обов'язкову ознаку складу наведеного злочину. В абз. 2 п. 4 постанови ПВС України від 26 грудня 2003 року № 15 наголошується: «При вирішенні питання про те, чи є вихід за межі наданих прав або повноважень явним, суди мають враховувати, наскільки він був очевидним для службової особи і чи усвідомлювала вона протиправність своєї поведінки».

Крім того, наведена постанова містить приблизне визначення перевищення службових повноважень, зазначаючи, що під цим поняттям треба розуміти: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) вчинення одноосово дій, які могли бути вчинені лише колегіально; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Аналізуючи наведений перелік такої протиправної поведінки, необхідно зупинити увагу на двох моментах. По-перше, варто цілковито підтримати позицію К. П. Задой, що перевищення службових повноважень можуть становити виключно дії, які за певних умов є правомірними, а такі що не належать до компетенції жодної службової особи, за своєю юридичною сутністю не відповідають характеру цього діяння та підлягають криміналізації у самостійному складі злочину – «Службове свавілля» [5, с. 55–58]. По-друге, якщо виключити із вищевказаного переліку вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти, можна сміливо стверджувати, що вся інша протиправна поведінка, передбачена п. 5 зазначеної постанови ПВС України, зумовлена службовим становищем особи. На цьому

наголошується і безпосередньо в абз. 2 п. 3 наведеної постанови: «Відповідальність за ст. 365 КК настає лише за умови, що дії службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями».

Вищенаведене дає нам сміливість стверджувати, що перевищення службових повноважень є різновидом (певною формою, варіацією, типом) службового зловживання, що і обумовлює труднощі легального, судового та доктринального розмежування сутності суспільно небезпечних діянь, що характеризують злочини, передбачені статтями 364 та 365 КК України.

Враховуючи, що мотиви та мета перевищення службових повноважень можуть бути різними і на

кваліфікацію злочину, як правило, не впливають (абз. 2 п. 4 постанови), вчинення цього злочину не виключає мети одержання неправомірної вигоди. За цих умов, а також враховуючи ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ст. 365 КК України (працівник правоохоронного органу, тобто особа, зазначена у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»), перевищення службових повноважень є корупційним правопорушенням, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність, інакше кажучи – корупційним злочином. Водночас, примітка до ст. 45 КК України не відносить таке службове зловживання до категорії «корупційні злочини».

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб./за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> (дата звернення: 10.02.2017).
4. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.02.2017).
5. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 231 с.

Одержано 17.02.2017

Андрій Володимирович БІЛЕЦЬКИЙ,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

Науковий керівник: Головкін Богдан Миколайович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

АДВОКАСІ КОМПАНІЇ ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ФОРМУВАННІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У науковій літературі не існує єдиного підходу до визначення заходів, за допомогою яких громадськість може приймати участь у формуванні антикорупційної політики. Але узагальнивши всі наявні розуміння, можна згрупувати їх в один єдиний напрямок – проведення *адвокасі компанії*. Адвокасі (громадянське представництво) – це діяльність з представлення інтересів громадян шляхом їх участі в процесі прийняття рішень, націлених на зміну політики влади на місцевому або державному рівні; свідомості учасників процесу; законодавства. Варто відзначити, що такі компанії громадянського представництва можуть бути направлені на: зміну політики (громадське лобювання), системні зміни (зміна у практиці прийняття рішення) та демократичні зміни. Ці поняття досить часто позначають як тріаду адвокасі [1, с. 7]. Наразі, більших громадських антикорупційних організацій позиціонують свою діяльність як адвокасі. До адвокасі компаній слід включити наступні заходи.

Основною метою *громадської антикорупційної експертизи* є виявлення в чинних нормативно-правових актах та проєктах таких активних факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень і, відповідно, розроблення рекомендацій щодо їх усунення. Вчені та експерти погоджуються, що здійснення громадської експертизи є одним із найдієвіших заходів задля виявлення корупціогенних факторів в чинних законах або законопроєктах, що готуються. За даними проведеного дослідження, приблизно половина (46 %) респондентів серед громадських експертів вказали, що громадські антикорупційні експертизи є одним із напрямів їх діяльності. Звичайні ж громадяни взагалі не віддали цьому інструменту належної уваги – лише 20 % опитаних вважають цей захід дієвим. Громадські організації зазвичай не використовують національні нормативно-правові акти в якості зірцевих (наприклад, ту ж саму Методологію Мінюсту від 23.06.2010 № 1380/5). Саме тому низка неурядових організацій на чолі з Transparency International Україна та за підтримки Програми розвитку ООН в Україні розробили Методичні рекомендації з проведення громадської антикорупційної експертизи. Рекомендації покликані допомогти особам, які мають мінімальний досвід у здійсненні громадського моніторингу. Методологію також доповнює посібник, де викладено основні правила того, як користуватися цією методологією [2].

Не менш популярним заходом у боротьбі з корупцією є участь у *громадських антикорупційних ініціативах*. Під ними розуміється об'єднання кількох громадських організацій, громадян у спільні проєкти задля якісного координування власних заходів. Прикладами таких ініціатив можуть бути: коаліції громадських організацій, громадські рухи, інформаційні платформи, освітні програми тощо. Теза про популярність цього методу запобігання корупції серед громадських активістів підтверджується даними дослідження: 50 % опитаних співробітників громадських антикорупційних організацій вказали, що через участь у коаліціях громадських організацій вони здатні впливати на формування державної антикорупційної політики. При цьому потрібно зазначити про слабкість громадських ініціатив на місцевому рівні порівняно із національним рівнем, що пояснюється соціальною інертністю організацій громадянського суспільства на місцевому рівні; недосконалістю правового забезпечення реалізації громадських ініціатив на місцевому рівні; небажанням місцевих рад долучати громадськість до спільного прийняття рішень [3].

Участь громадськості у формуванні органів публічної влади, правоохоронних органів. Останнім часом громадськість активно розпочала розбудову нових законодавчих антикорупційних актів задля уникнення ситуації, що відбулася у 2014 році. Зокрема, був прийнятий раніше зазначений антикорупційний пакет реформ, який проголошував про створення двох нових інституцій: Національного Антикорупційного Бюро України (далі – НАБУ) та Національного Агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). Для НАБУ, наприклад, громадськість акумулювала кошти від Західних партнерів, і саме через їхній тиск процедура створення НАБУ пройшла прозоро та демократично (опосередкована участь у формуванні органу). Щодо НАЗК, то в Законі України «Про запобігання корупції», в п. 5 ч. 4 ст. 5 вказано, що до конкурсної комісії, яка обиратиме членів НАЗК, входять і чотири особи, запропоновані громадськими об'єднаннями, що мають досвід роботи у сфері запобігання корупції. До того ж, громадськість може приймати участь у відборі кандидатів до Національної поліції України (п. 46 Типового положення) [4] (безпосередня участь). Звісно, ідея залучення представників громадськості до конкурсних комісій є своєчасною, з огляду на розвиток громадянського суспільства в

нашій державі, однак вона не реалізується в повній мірі. Влада в будь-який спосіб намагається позбавити громадських активістів права на участь у конкурсних комісіях. Одним із таких прикладів, є випадок, коли Кабінет Міністрів України, за словами громадських активістів, свідомо змінював правила конкурсного відбору та складу конкурсної комісії до НАЗК [5].

Проведення консультацій з громадськістю щодо формування антикорупційної політики зазвичай проводяться у формі громадських обговорень. Порядок та процедура здійснення цього заходу регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.10.2010 № 996 [6], яка затвердила Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Він визначає основні вимоги, що ставляться до органів виконавчої влади при проведенні таких консультацій. Однак ініціювання громадських обговорень може відбуватись і за ініціативою самої громадськості: відомі випадки, коли законопроекти щодо змін антикорупційного законодавства, які розроблялись громадськими активістами, були адресовані широкому загалу. Як правило, за результатами громадських обговорень складається звіт, який має враховуватись розробниками законопроекту.

Участь у роботі консультаційно-дорадчих органів. За часів становлення нової Антикорупційної стратегії на 2015–2017 рр. почали активно створюватись дорадчі органи при органах влади: Національна рада з питань антикорупційної політики при Президенті України, Цільова команда реформ при Міністерстві Юстиції України. Комітет Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції був створений раніше, але запрацював з новою силою після Революції гідності та обрання нового складу Верховної Ради. Відзначимо, що лише 13 % експертів зазначають, що через участь у складі вищезазначених консультаційно-дорадчих органах вони здатні впливати на формування ан-

тикорупційної політики. Все це вказує на те, що влада обмежується допуском до участі у роботі таких органів, не надаючи при цьому реальних повноважень представникам громадськості. Твердження про те, що консультаційно-дорадчі органи є «кишеньковими» і досі залишається актуальним. У інтернет-ЗМІ розповсюдженою думкою є те, що більшість громадських рад поділяється на два типи: яка перебуває у стані непорозуміння з органом, при якому вона діє та яка є повністю підконтрольна держорганам, діє в їх інтересах і озвучує тільки ту інформацію, яку дозволяють «господарі». Ні про який громадський контроль, звичайно, в такому випадку вже не йде мова [7].

На особливу увагу заслуговує також такий захід, як *проведення мирних зібрань, акцій протесту, страйків*. Звичайно, громадські організації прагнуть зберігати статус «мирних» зібрань. Останніми, наприклад, можна вказати вимоги щодо законодавчого закріплення «прослушки» для НАБУ; проведення акції задля стимулювання вищих посадовців заповнення електронних декларацій.

Проаналізувавши всі наявні форми участі громадськості у формуванні антикорупційної політики держави, можемо сказати наступне: громадськість здебільшого не зустрічає перешкод в процесі формування. Згідно з даними нашого дослідження 60 % громадських експертів вказали, що, по-перше, пропозиції за результатами проведених антикорупційних досліджень/ громадської антикорупційної експертизи приймаються та враховуються органами влади; по-друге, той самий відсоток респондентів відповів, що суб'єкти законодавчої ініціативи (Президент України, Кабінет Міністрів України, народні депутати України) приймають пропозиції громадськості щодо вдосконалення антикорупційного законодавства та розглядають їх у рамках законопроектів. Тому логічно було б припустити, що основні перешкоди на загальносоціальному рівні запобігання зустрічаються на етапі реалізації антикорупційної політики.

Список бібліографічних посилань

1. Станкевич-Волосянчук О. І. Адвокація як метод впливу: практ. посіб. Ужгород, 2013. 80 с.
2. Методологія проведення громадської антикорупційної експертизи // Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: <http://ti-ukraine.org/what-we-do/our-publications/2507.html> (дата звернення: 01.02.2017).
3. Механізми удосконалення реалізації громадських ініціатив/Від. стратегій розвитку громадян. суспільства та соціал. відносин; Пеліванова Л. І. // Національний інститут стратегічних досліджень: офіц. сайт. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/november08/7.htm> (дата звернення: 01.02.2017).
4. Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади: затв. наказом МВС України від 25.12.2015 № 1631 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16> (дата звернення: 01.02.2017).
5. Конкурсная комиссия в Нацагентстве по предупреждению коррупции сформирована не прозрачно – общественные активисты: релиз // Пресс-центр Украинского кризисного медиа-центра: офиц. сайт. URL: http://uacrisis.org/ru/26248-fuck_corruption (дата обращения: 01.02.2017).
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2010 № 996 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п> (дата звернення: 01.02.2017).
7. Киштимський О. Громадські ради при міністерствах: ширма і війна за контроль? // Народний Кореспондент: інформ.-аналит. портал. URL: <http://nk.org.ua/politika/gromadski-radi-pri-ministerstvah-shirma-i-viyna-za-kontrol-80353> (дата обращения: 01.02.2017). Со ссылкой на сайт <http://znaia.ua>.

Одержано 02.02.2017

Ольга Сергіївна БОНДАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Сумського державного університету, Суми, Україна

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗНАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРЕДМЕТОМ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 366¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У 2014 році законодавець, приставши на вимоги міжнародної спільноти, в умовах процесу євроінтеграції, криміналізував декларування недостовірної інформації. У цьому злочині предмет злочину виконує не факультативну роль, а істотну, а тому безпосередньо впливає на кримінально-правову кваліфікацію, притягнення винного до відповідальності та обрання йому міри покарання. За таких обставин встановлення сутності предмета злочину є нагальним. Аналізуючи текст диспозиції ст. 366-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) справляється враження, що предметом цього злочину є не лише декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого, але й недостовірною інформація. Тому, ми вважаємо за доцільне з'ясувати обґрунтованість можливості визнання предметом аналізованого злочину й недостовірної інформації.

У першу чергу важливим є змістовне наповнення поняття «недостовірною інформацією» у контексті ст. 366-1 КК України. Так, це поняття – оціночне. Крім того, незрозумілим залишається вживання законодавцем у назві ст. 366-1 КК України поняття «недостовірною інформацією», а в тексті цієї статті поняття «недостовірні відомості». Звичайно, з огляду на законодавче визначення інформації, згідно з яким інформацією є будь-які відомості та/або данні, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1], напевно, нормотворець оперує ними як синонімами, водночас, ми вважаємо, що доцільніше було б вживати наскрізні поняття.

На нашу думку, *недостовірною інформацією* в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необхідно вважати розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав, нематеріальних активів, будь-яких інших доходів), вартість яких відрізняється від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Окрім того, ми переконані, що уповноважені органи повинні приділяти особливу увагу не лише питанням законності придбання (отримання) майна, а й питанням його утримання. Адже, досить часто підконтрольні суб'єкти, шляхом прямого порушення закону (зловживань) чи обходу закону

(договір дарування, отримання спадку) «маскують» факт придбання майна. Водночас приховати фактичне утримання такого майна набагато складніше.

До того ж, на практиці, стає досить складним відмежувати недостовірність від звичайної опіски чи арифметичної помилки в антикорупційній декларації, що у свою чергу може стати базисом для зловживань з боку органів фіскального контролю, антикорупційного запобігання і досудового розслідування та неминуче призведе до порушення прав громадян.

По-друге, важливим є й теоретичний аспект. Так, традиційно предметом злочину визнають лише речі, майно, природні блага та інші матеріальні утворення об'єктивного світу, на які безпосередньо впливає винна особа вчиняючи злочин [2, с. 8]. Водночас в умовах розвитку суспільних відносин і як наслідок правовідносин, розширюється низка об'єктів злочину. З огляду на це в сучасній кримінально-правовій доктрині зародилася концепція, відповідно до якої зміст предмета злочину певним чином трансформувалася: до нього почали приєднувати й так звані «ідеальні блага», тобто предмети нематеріального світу, сприймати та досліджувати, які можна лише теоретично. Зокрема, С. А. Кузьмін, вважає, що предмет злочину взагалі не можна розглядати як певну константу, щось незмінне та матеріально зафіксоване, нездатне до трансформації, а, отже, необхідно поступово відходити від «укоріненого», виключно матеріально-речового сприйняття предмета злочину [3, с. 162].

Проте, на нашу думку, визначити «ідеальне благо» предметом злочину – неможливо, оскільки, по-перше, ілюзорним є механізм впливу на річ, що існує лише теоретично. По-друге, в уяві громадян та законодавця один і той же «ідеальний предмет» злочину може бути представлений у діаметрально протилежних формах, мати різний зміст, що на практиці призведе до численних юридичних помилок. По-третє, визнання предметом злочину предметів нематеріального світу приховує в собі серйозну загрозу, тому що без суттєвих пояснень може зруйнувати інститут предмета злочину в кримінальному праві [4, с. 274].

З огляду на викладене поняття «недостовірною інформацією» є законодавчою новелою, що потребує чіткого законодавчого тлумачення. Водночас, враховуючи ілюзорність впливу на нематеріальні речі, вона не може бути визнана предметом декларування недостовірної інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Про інформацію: закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 30.01.2017).
2. Кравцов С. Ф. Предмет преступления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 1976. 20 с.
3. Кузьмін С. А. Комп'ютерна (кібернетична) інформація, як предмет учинення злочину (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2012. № 3 (6). С. 159–163.
4. Дзюба Ю. П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1 (14). С. 273–274.

Одержано 31.01.2017

Тетяна Олександрівна БОРЕЦЬ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема протидії корупції в нашому суспільстві сьогодні є однією з найактуальніших для України. Адже корупція обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, заважає нормальному функціонуванню державного апарату, гальмує просування в державі соціально-економічних реформ, сприяє розвитку організованої злочинності, підриває довіру до влади, негативно відбивається на міжнародному авторитеті країни тощо.

На жаль, в Україні корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми і поступово трансформуються у звичайну норму поведінки, що, безумовно, загрожує її майбутньому. Протягом останнього часу надзвичайно складна соціально-економічна й політична ситуація, анексія частини території країни та сепаратистські прояви в окремих її регіонах, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, звели нанівець і без того не зовсім ефективну державну антикорупційну політику, що не дає підстав для оптимістичного прогнозу щодо зменшення рівня поширення корупції в Україні.

Тут слід зазначити, що жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально-економічну та політичну ситуації. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. В країнах, де вона зустрічається порівняно рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не справляє суттєвого впливу на суспільне життя [1].

У той же час у нашій країні так званий рівень сприйняття корупції є надто низьким. Адже відповідно до щорічного рейтингу, який обнародує міжнародна організація Transparency International, за визначеним критерієм Україна посіла 131 місце зі 176 країн. При цьому наша держава дещо покращила минулорічні показники [2].

Цьому з поміж іншого сприяло прийняття Верховною Радою України ряду антикорупційних законів, спрямованих на формування новітньої платформи боротьби з корупцією, запровадження електронного декларування, а також створення ряду нових правоохоронних органів, таких, як Державне бюро розслідувань і Національне антикорупційне бюро.

Крім цього, позитивним кроком в антикорупційній діяльності можна вважати підписання Украї-

ною Конвенції ООН проти корупції 11 грудня 2003 року. Також на державному рівні здійснено ряд заходів антикорупційного спрямування, в тому числі реформа кримінального судочинства, судова, податкова та адміністративна реформи, вдосконалено механізм доступу громадян до публічної інформації, в тому числі даних про осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

В той же час, як зазначають міжнародні експерти, прориву у подоланні корупції, на жаль, не відбулося. У діяльності новостворених органів мають місце системні недоліки, основними з яких є відсутність чіткості в розмежуванні підслідності між ними, а також підпорядкування різним гілкам влади (Прем'єр-міністру України та Президенту України відповідно).

Відтак, практичних зрушень в напрямку подолання корупції ще надто мало, а застосовані засоби протидії корупції поки що виявляються малоефективними. Кількість корупційних правопорушень зростає, а кількість зареєстрованих злочинів і засуджених осіб, пов'язаних з корупцією, абсолютно не відповідає дійсному поширенню цього негативного явища. Вважається, що звітність про стан протидії корупції є недосконалою з огляду відсутності загальноновизнаних критеріїв оцінки корупції, ефективності взаємодії правоохоронних органів з іншими органами державної влади у висвітленні цієї інформації.

Корупція дуже часто є найкращим способом боротьби з бюрократією. Через складність і запутаність надання послуг українськими органами влади в багатьох випадках саме хабарі допомагають вирішити певну справу. Українська система управління по суті залишилася радянською, і вона не спроможна ефективно працювати в умовах ринкової економіки. Корупційні прояви, що перетворилися на своєрідний ринковий механізм, роблять її більш гнучкою.

При цьому слід зазначити, що більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямовані на посилення відповідальності особи за вчинення корупційного діяння, що безпосередньо впливає на збільшення корупційних явищ: підвищується рівень відповідальності – підвищується рівень ризик притягнення до відповідальності – зростає корупція. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх причини. Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом усунення корупційних можливостей у чинному українському законодавстві, яке містить багато прогалин, можливостей «обходу» тієї чи іншої норми, ряд колізійних норм.

Особливу загрозу національній безпеці становить політична корупція – це корумповані форми політичної боротьби кланів, політичних еліт, партій, груп і окремих осіб за владу, що підриває фундаментальні основи функціонування суспільства і держави. Політична корупція здійснюється правлячою елітою для захоплення і утримання влади, нейтралізації політичних конкурентів шляхом зовні легітимного, а фактично незаконного заволодіння державними ресурсами для їх використання на власні політичні цілі під майбутні «дивіденди».

При цьому очевидно, що корупція, як економічна проблема, породжена участю державних чино-

вників у комерційній діяльності для одержання особистого чи корпоративного прибутку, використанням службового становища для «перекачування» державних коштів та матеріальних цінностей у комерційні структури; надання пільг для своєї корпоративної групи (політичної, національної, кланової та ін.) з відтягненням державних ресурсів, лобіюванням при прийнятті нормативних актів в інтересах певних угруповань тощо.

Проблем протидії корупції в українському суспільстві достатньо, і питання щодо їх подолання та посилення тиску на корупційну складову стає дедалі актуальнішим й необхідним для України.

Список бібліографічних посилань

1. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії/С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко ті ін.; за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ: Пріоритети, 2010. 88 с. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupciya-v-ukrayini-vstup.html> (дата звернення: 13.02.2017).

2. Україна залишилася в другій сотні індексу сприйняття корупції – Transparency International // Радіо Свобода: офіц. сайт. 25.01.2017. URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/news/28256274.html> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Сергій Миколайович БОРТНИК,

кандидат юридичних наук, декан факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5281-6007>

СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Прагнення України до запровадження європейських стандартів життя обумовило намагання протягом багатьох років подолати одну з найнебезпечніших «хвороб» сучасного суспільства – корупцію. З цією метою створюються нові та покладаються відповідні функції на вже існуючі органи. На сьогодні в Україні можна нарахувати не менше 12 центральних органів, що займаються втіленням державної антикорупційної політики та здійснюють боротьбу з протизаконними діями чиновників. Це і спеціальні створені (чи такі, що перебувають на етапі створення) окремі відомства, і структури в складі Генпрокуратури, СБУ, МВС тощо.

Перш за все це Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, вчиненими вищими посадовими особами держави або місцевого самоврядування, які загрожують національній безпеці. Іншим органом з питань протидії корупції є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Завдання САП – нагляд за розслідуваннями НАБУ, а також представництво інтересів громадян і держави в злочинах, пов'язаних з корупцією.

У президентській адміністрації питаннями протидії корупції до вересня 2016 року завідував заглави АП Андрій Таранов, який загинув внаслідок нещасного випадку. 14 жовтня 2014р. було створено Нацраду з питань антикорупційної політики – консультативно-дорадчий орган при Президентові, який розпочав свою роботу фактично через рік після створення.

У Генеральній Прокуратурі також існує кілька підрозділів, що займаються боротьбою з корупцією, а саме: Генеральна інспекція внутрішніх розслідувань і безпеки (ГІВРБ), Управління з розслідування корупційних злочинів, скоєних службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, Відділ з розслідування корупційних кримінальних правопорушень, учинених суддями, Відділ організації діяльності у сфері запобігання та протидії корупції.

За розробку антикорупційного законодавства у Верховній Раді України відповідає парламентський комітет з питань запобігання та протидії корупції.

Органом який ще повноцінно не працює однак має стати форпостом у боротьбі з корупцією у вищих ешелонах влади має стати Державне бюро розслідувань (ДБР). Воно повинно розслідувати найважчі і найрезонансніші злочини. У їх числі – злочини (у т. ч. корупційні) посадових осіб, які займають особливо відповідальне становище (включаючи главу держави, членів уряду, народних депу-

татів), суддів, прокурорів, чиновників з вищого корпусу державної служби, а також службових осіб НАБУ і прокурорів САП.

Ще один орган, безпосереднім завданням якого є протидія корупції, – Нацагентство з питань запобігання корупції (НАПКА), який являється центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Завдання агентства – перевіряти правдивість даних в деклараціях чиновників.

Наступний центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, покликаний протидіяти корупції, – Нацагентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів, який має допомагати слідчим у виявленні та поверненні активів, придбаних злочинним шляхом.

У силових структур є окремі підрозділи завданням яких є також боротьба з корупцією. Зокрема, це Управління «К» СБУ, Департамент внутрішньої безпеки МВС, Головне управління власної безпеки ДФС.

Незважаючи на таку велику кількість суб'єктів реалізації антикорупційної політики в Україні протягом усього періоду незалежності нашої держави принципових змін у питанні боротьби з корупцією немає. Експерти міжнародної організації Transparency International також прориву у боротьбі з корупцією в Україні не помітили, про що свідчить 131 місце у рейтингу, на якому перебуває сьогодні Україна. І це незважаючи на те, що влада держави називає боротьбу з корупцією основним пріоритетом у своїй діяльності. «Незважаючи на проведення реформ, пересічні громадяни й український бізнес, міжнародні спостерігачі наразі скептично налаштовані щодо успішності боротьби з корупцією в Україні», – сказав у коментарі експерт Transparency International Україна Олександр Калітенко. Безкарність і недовіра системи правосуддя не дають Україні здійснити прорив у подоланні корупції. Але водночас, базуючись на низці міжнародних досліджень, упорядники CPI все ж відзначили певні позитивні зрушення: зокрема, у зменшенні використання службового становища в органах української виконавчої влади, в поліції та збройних силах, кращій підзвітності державних закупівель. Натомість судова гілка влади, наголошують в ТІ, залишилася тією ж, що й за минулих часів, тому і нездатна зашкодити корупції.

Таким чином в Україні створена діє низка структур, що втілює державну антикорупційну політику, однак кількісні показники поки що не переросли у якість.

Список бібліографічних посилань

1. Не всі руки чисті: Україна знову опинилася в списку найкорумпованіших країн світу // Україна молода: сайт. 26.01.2017. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/108115/> (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Ірина Анатоліївна БОТНАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності органів державної влади, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків.

Корупційні ризики – це сукупність умов та факторів, що закладені у системі державного управління та які визначають можливість виникнення корупційної поведінки і створюють небезпеку настання негативних наслідків для життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави [1, с. 93].

Питання визначення корупційних ризиків та їх оцінки постійно досліджується науковцями у різних сферах державного управління: В. В. Баштанником, О. Г. Бондарчуком, В. М. Соловйовим, М. І. Логвиненком, М. І. Мельником, В. В. Побережним, А. Л. Тіньковим та іншими.

Щодо наявності корупційних ризиків в органах поліції, то передусім необхідно відмітити, що служба в поліції сама по собі вже є особливим владним інститутом, який здійснює функції державного управління з підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень, за допомогою яких відбувається реалізація державної політики з протидії злочинності, охорони прав, свобод і законних інтересів осіб, підтримання публічного порядку та громадської безпеки. Специфіка служби в поліції створює можливості для існування суперечливих інтересів – особи чи групи осіб, суспільства та самої держави, зіткнення яких у управлінському процесі спричиняє (або може спричинити) виникнення різноманітних конфліктних ситуацій, а може призвести і до вчинення корупційних правопорушень.

Як зазначає С. М. Івасенко, оцінюючими категоріями корупційних ризиків, які проявляються у структурі регулювання економічних відносин відповідними інститутами адміністративного і кримінального законодавства, є: 1) відсутність, нерозвиненість і недосконалість антикорупційного законодавства; 2) економічна криза і політична нестабільність та майнове розшарування населення; 3) розпорошення повноважень суб'єктів системи контролю, відсутність єдиного органу державного контролю; 4) неконтрольоване щорічне зростання кількості організацій різних форм власності і країн походження; 5) слабкість правоохоронної і податкової систем та їх неспроможність ефективно протидіяти правопорушенням у сфері економіки та корупції; 6) невисокий престиж державної служби і низький рівень матеріального забезпечення посадових осіб правоохоронних органів, особливо нижчої і середньої ланок, у зв'язку з чим зростає соціально-

службова апатія і неможливість досягти успіху у житті публічними способами; 7) відсутність системного підходу у боротьбі зі злочинністю у сфері економіки і корупції, підміна його епізодичними кампаніями, що свідчить про неготовність влади реально боротися з цим явищем, у зв'язку з чим виникає безкарність корупціонерів і казнокрадів на всіх рівнях, насамперед чиновників керівного складу центральних та органів місцевого значення; 8) відсутність норм, які були б безпосередньо спрямовані на зниження рівня правопорушень у сфері економіки та корупції [2, с. 135–137].

Так, з урахуванням результатів різних досліджень, основним корупційним ризиком в ситуаціях контакту органів поліції з населенням є «схильність» до корупційних моделей поведінки: 1) орієнтація на використання корупційних моделей поведінки з боку населення, 2) наявність корупційних вимог з боку поліцейських, 3) активність посередників, що беруть участь у вирішенні певних проблем та орієнтуються на корупційну поведінку (наприклад, адвокати).

За поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців, у тому числі й працівників поліції, розташовують в такому порядку: 1) недоброчесність державних службовців; 2) виникнення конфлікту інтересів; 3) безконтрольність з боку керівництва; 4) наявність дискреційних повноважень [3].

За факторами виникнення корупційних ризиків вони поділяються на зовнішні та внутрішні ризики. Зовнішні ризики можуть бути обумовлені різними чинниками (правові, політичні, економічні, соціальні тощо) та пов'язані із загальними недоліками функціонування системи Національної поліції України. Внутрішні ризики – ризики, безпосередньо пов'язані з діяльністю органу поліції: неформальний характер відносин службовців; безконтрольність підлеглих з боку керівництва; використання працівниками поліції широкого кола дискреційних повноважень при прийнятті рішень та вчиненні управлінських дій тощо [1, с. 94].

В залежності від характеру взаємодії між суб'єктами корупційних відносин ризики можуть бути: децентралізовані; централізовані «знизу вгору» та централізовані «зверху вниз». При децентралізованій корупції кожен суб'єкт діє на власний розсуд та за власною ініціативою, а відносини носять хаотичний характер. При централізованій корупції взаємодія суб'єктів корупційних відносин носить пряму підпорядкованість [1, с. 93].

В переліку корупційних ризиків окремо відмітимо наявність дискреційних повноважень (сукупність

прав та обов'язків державних органів, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень), оскільки саме наявність можливості діяти на власний розсуд створює умови для вчинення корупційних правопорушень. Дискреційні повноваження мають такі ознаки: 1) дозволяють органу на власний розсуд оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини; 2) дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох форм реагування на даний юридичний факт; 3) надають можливість органу на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації; 4) дозволяють органу обрати форму реалізації своїх повноважень – видання нормативного або індивідуально-правового акта, вчинення (утримання від вчинення) адміністративної дії; 5) наділяють орган правом повністю або частково визначати порядок здійснення юридично

значущих дій, у тому числі строк та послідовність їх здійснення; б) надають можливість органу на власний розсуд визначити спосіб виконання управлінського рішення, у тому числі передавати виконання прийнятого рішення підлеглим особам, іншим державним органам тощо встановлювати строки і процедуру виконання. Усунення такого ризику, як правило, потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка врегулює діяльність відповідних посадових осіб [4].

Можливо також розрізняти ризики в органах поліції в залежності від форми корупційної дії це: хабарництво; зловживання службовим становищем; незаконна участь у підприємницькій діяльності тощо [1, с. 93].

Насамкінець узагальнимо, що наведений перелік підстав класифікації та видів корупційних ризиків в органах поліції надасть можливість проведення подальших досліджень щодо їх оцінки та нейтралізації, подальшого удосконалення антикорупційного законодавства, а також створення та імплементації відповідної антикорупційної стратегії.

Список бібліографічних посилань

1. Дмитрієв Ю. В. Причини виникнення корупційних ризиків у системі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 4. С. 92–95. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/23.pdf (дата звернення: 05.02.2017).
2. Івасенко С. М. Запобігання та протидія корупції в правоохоронних органах: організаційно-управлінський аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2015. 199 с.
3. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: роз'яснення М-ва юстиції України від 12.04.2011 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11> (дата звернення: 05.02.2017).
4. Бойко Х. Р. Корупція серед державних службовців: реалії, шляхи подолання // Мостинське районне управління юстиції: офіц. сайт. 18.02.2015. URL: http://mostiske-ruju.at.ua/news/korupcija_sered_derzhavnikh_sluzhbovciv_realiji_shljakhi_podolannja/2015-02-18-686 (дата звернення: 05.02.2017).

Одержано 06.02.2017

Костянтин Леонідович БУГАЙЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2429-5010>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ, ЗАХОДИ УСУНЕННЯ

Із прийняттям закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII до наукового обігу було запроваджено поняття «корупційні ризики». Наприклад керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи, а антикорупційні програми мають містити оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють [1]. Натомість до теперішнього часу його сутність та зміст не було з'ясовано належним чином, крім того перед органами державної влади було поставлено питання щодо розробки та впровадження методології їх оцінювання. На підставі вищезазначеного метою цієї доповіді є з'ясування змісту та сутності поняття «корупційні ризики», дослідження підходів до їх класифікації, а також методики їх оцінки.

Згідно із думкою фахівців Центру політико-правових реформ під корупційними ризиками пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності держави [2]. Фахівці Кабінету Міністрів України визначають корупційні ризики як сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [3]. Натомість відповідно до рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [4].

Узагальнюючи наведене, можна зробити висновок, що корупційний ризик це відповідний факт (дія, стан) який створює умови для вчинення корупційних правопорушень особами уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Корупційні ризики класифікують за різними критеріями. Наприклад, за першим підходом їх поділяють на інституційні та загальносистемні ризики. Інституційні корупційні ризики – фактори, що негативно впливають на поведінку державного службовця, перетворюючи її на корупційну, та усунення яких належить до компетенції адміністрати-

вного органу, в якому працює (або який очолює) такий службовець. Загальносистемні (або зовнішні) корупційні ризики – це ризики, пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень [3]. За поширеністю виділяють наступні корупційні ризики в діяльності державних службовців: недоброчесність державних службовців, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність з боку керівництва, наявність дискреційних повноважень [5]. Отже розглянемо останню класифікацію дещо детальніше.

Неналежна організація роботи проявляється у створенні умов, що спонукають громадян вдаватися до корупційних вчинків, наприклад, це стосується сфери надання адміністративних послуг. Можна встановити обмежений доступ до органу чи посадової особи, штучно створювати черги, встановити незручний для громадян графік прийому. Ознаками таких дій є також відсутність належних умов для перебування громадян в державному органі, відсутність інформації про процедуру надання послуги тощо.

Усунення таких ризиків можливе шляхом ширшого використання інформаційних технологій (запровадження електронної черги, попереднього запису через електронну скриньку або віртуальний кабінет користувача), встановлення зручного для громадян графіку роботи, наявності інформаційних стендів та поширення інформації про порядок надання послуг у ЗМІ.

Недоброчесність державних службовців. Під час виконання обов'язків державні службовці мають дотримувати відповідних правил поведінки. В Україні правила етичної поведінки державних службовців затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 65. Відповідно до його положень державні службовці у своїй діяльності мають керуватися принципами етики державної служби, а саме: служіння державі і суспільству; гідної поведінки; доброчесності; лояльності; політичної нейтральності; прозорості і підзвітності; сумлінності. За порушення цих Правил державні службовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до закону.

Усунення цього ризику забезпечується належною кадровою політикою державного органу та систематичним контролем з боку керівника. В свою чергу керівники повинні самі демонструвати та заохочувати етичну поведінку, зокрема, шляхом

створення адекватних умов роботи, надання дієвої оцінки показників роботи підлеглих.

Відсутність контролю з боку керівництва. З метою недопущення такого корупційного ризику контроль з боку керівника має здійснюватися: систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно; всебічно, тобто якомога більше охоплювати всі питання та напрямки роботи; шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати; об'єктивно, тобто виключати упередженість; гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю;

Дискреційні повноваження – це сукупність прав та обов'язків що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень.

Усунення такого ризику, як правило, потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка врегульовує діяльність відповідних посадових осіб та державних органів.

Відповідно до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади оцінку корупційних ризиків може проводити комісія з оцінки корупційних ризиків органу влади, до складу якої входять працівники структурних підрозділів органу влади та, за згодою, представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє і зовнішнє середовище органу влади та мають досвід роботи у сфері його діяльності.

Процес оцінки корупційних ризиків органу влади складається з таких основних етапів: організаційно-підготовчі заходи; ідентифікація (вияв-

лення) корупційних ризиків; оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків [4].

Ідентифікація корупційних ризиків в організаційно-управлінській діяльності органу влади передбачає вивчення та аналіз таких питань: організаційна структура органу влади; система внутрішнього контролю; управління персоналом; проведення процедур закупівель; надання адміністративних послуг; реалізація контрольно-наглядових функцій; дотримання вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції». Джерелами отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків можуть бути інтерв'ювання (соціологічне опитування), анкетування (в тому числі анонімне) працівників органу влади; нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти, що регулюють діяльність органу влади; результати перевірок, аудитів, проведених контролюючими органами; публікації в засобах масової інформації та соціальних мережах та ін.

За результатами ідентифікації корупційних ризиків здійснюється їх формальне визначення, яке включає проаналізовані функції, завдання органу влади або конкретні напрями діяльності структурних підрозділів, існуючі заходи контролю та опис корупційного ризику.

Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків містить: опис ідентифікованих корупційних ризиків, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією; пропозиції щодо заходів із усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків [4].

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 05.01.2017).
2. Технічний документ – аналітичний звіт щодо корупційних ризиків у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності публічної адміністрації в Україні/підгот. Центр політико-прав. реформ 2009. // Міністерство юстиції України: офіц. сайт. URL: <http://old.minjust.gov.ua/21894> (дата звернення 14.01.2017).
3. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Вісник. Право знати все про податки і збори*. 10.04.2015. № 14 (14). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207?issue=209> (дата звернення 25.01.2017).
4. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: рішення Нац. агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16> (дата звернення: 05.01.2017).
5. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: роз'яснення М-ва юстиції України від 12.04.2011 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11> (дата звернення: 05.01.2017).

Одержано 31.01.2017

Ірина Валеріївна БУЛЬБА,

слухач магістратури факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9344-8458>

Науковий керівник: Байлов Антон Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і кримінології

факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Слово «корупція» міцно вкоренилося у свідомості кожного українця. З року в рік влада впроваджує нові способи боротьби із так званим «хабарництвом», однак, як показує практика, такі дії майже безрезультатні. В умовах глобалізації корупція являє собою явище, яке безпосередньо впливає на економіку і суспільство кожної держави, тобто є проблемою транснаціонального характеру.

Фахівець з проблем протидії корупції Сар Дж. Пундей говорив, що корупція не є інфекцією, яку раптом може підхопити здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та загалом розвитку держави. Жодна країна ніколи не була повністю вільною від неї [1, с. 85]. Його слова залишаються актуальними і по сьогоднішній день.

За даними антикорупційної організації Transparency International у світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2016 рік Україна посідає 131 місце зі 176 країн. CPI – це рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International з 1995 року. У рейтингу відображено сприйняття корупції від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція). Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який базується на комбінації незалежних опитувань та оцінок рівня корупції. У дослідженнях беруть участь авторитетні міжнародні фінансові та правозахисні експерти, в тому числі зі Світового банку, Freedom House, World Economic Forum, Азійського та Африканського банків розвитку тощо [2]. Варто визнати, що у порівнянні із дослідженнями минулих років рівень корупції в Україні знизився, але буквально на 1–2 бали, що не є суттєвим досягненням для країни, влада якої назвала боротьбу з корупцією пріоритетним напрямком.

Новизною в сфері боротьби з корупцією в Україні стало введення використання електронного способу декларування доходів. Нова е-декларація складається із 16 розділів, на відміну від попередньої, яка містила лише 6. Окрім декларування доходів, нерухомого майна, транспортних засобів, видатків тощо, з'явилися нові розділи про об'єкти незавершеного будівництва, нематеріальні активи, бенефіціарну власність у юридичних особах та на майно, членство в громадських об'єднаннях та їхніх органах, роботу за сумісництвом. Також суб'єкт декларування повинен вказувати всі речі, які коштують понад 100 мінімальних зарплат, встановле-

них на 1 січня звітного року. Таким чином законодавець хоче унеможливити приховання незаконного отримання доходів і здійснення за їх рахунок життєдіяльності декларантом. Е-декларація – це ще один крок до прозорості і законної діяльності нашої влади та боротьби із корупційними проявами в українському суспільстві.

За декларування завідомо недостовірних відомостей декларант може бути притягнений до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Відповідно до ст. 366¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України) кримінальна відповідальність настає за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації. При цьому відповідальність за цією статтею за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Виходячи зі змісту диспозиції ст. 366¹ КК України, кримінальна відповідальність настає виключно за подання «завідомо недостовірних» відомостей, тобто такої інформації, яку суб'єкт декларування усвідомлював або міг усвідомлювати на момент внесення її до е-декларації. Тобто дане кримінальне правопорушення повинно бути вчинене з прямим умислом. Однак слід звернути увагу на той момент, що в декларації вказуються дані, які декларанту надаються також членами його сім'ї, які, в свою чергу, можуть повідомити і недостовірну інформацію, оскільки вони не є суб'єктами декларування і до будь-якої із видів відповідальності за невиконання правил заповнення декларації притягуватися не будуть. Звідси випливає, що суб'єкт декларування може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за внесення «завідомо недостовірних відомостей», не вважаючи останні такими.

В даному випадку постає проблема із визначенням кваліфікації діяння, вчиненого декларантом, оскільки проблема полягає у визначенні спрямованості умислу. Загальновідомим є факт застосування презумпції невинуватості в судовій та правоохоронній системі України. Тому обов'язок доказування умислу декларанта на внесення завідомо неправдивих відомостей покладається на працівників

органу досудового розслідування, однак чи не доцільнішим би було застосування такого принципу як «презумпція корумпованості». Тобто обов'язок доведення своєї правоти і невинуватості покладатися власне на самого декларанта, який законними методами повинен довести, що не мав умислу на внесення завідомо неправдивих відомостей до е-декларації.

Однією з проблем застосування норм ст. 366¹ КК України є також суб'єктивність визначення поняття «завідомо недостовірні відомості», що нерозривно взаємопов'язано із попереднім дискусійним аспектом. Що саме мав на увазі законодавець під словосполученням «завідомо недостовірні відомості» залишається суб'єктивним критерієм. Тому пропонується під визначення поняття «завідомо недостовірні відомості» розуміти приховану, неправильну інформацію, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відомою декларанту і усвідомлювалася повною мірою. В усіх інших випадках кримінальна відповідальність не може наставати, оскільки, протизаконно притягувати декларанта до відповідальності за внесення завідомо неправдивих відомостей, якщо він не вважає їх такими. Але в такого роду справах про-

блематичною буде не тільки кваліфікація діяння, а й процедура доказування.

Останнім часом український законодавець достатньо швидкими темпами реформує нормативно-правову базу нашої держави, проте ефективність її застосування бажає залишатися кращою. Так і у випадку із дієвістю ст. 366¹ КК України на практиці. Існує ряд проблем, які на сьогоднішній день залишаються не вирішеними, що унеможливує реалізацію даної правової норми у житті. Не може бути ефективним оновлення системи декларування, якщо повністю не завершена процедура встановлення правил заповнення е-декларацій, перевірки внесених до них відомостей та встановлення відповідальності за порушення таких правил. Тому, перш за все, варто стабілізувати законодавчу базу, можливо в деякій мірі протестувати дієвість технічних нововведень стосовно декларування, щоб визначити недоліки її функціонування з метою якнайшвидшого їх усунення, а потім вводити дану ідею в загальнообов'язкове користування, що надасть змогу Національному агентству з питань запобігання корупції здійснювати фінансовий контроль за діяльністю державних службовців у відповідності до положень Закону України «Про запобігання корупції»

Список бібліографічних посилань

1. Пундей Сар. Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду // ТД. Матеріали українсько-американського семінару «Проблеми економічного зростання: питання доброчесності». Львів: Афіша, 1997. С. 84–87.
2. Індекс корупції CPI-2016 // Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: <http://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/> (дата звернення: 14.02.2017).

Одержано 15.02.2017

Марія Василівна БУРАК,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Право на охорону здоров'я є одним з найважливіших прав людини. Здоров'я населення у фізичному, духовному та соціальному його проявах слід розглядати як основу благополуччя й основний фактор національної безпеки країни. Виходячи з цього, стаття 49 Конституції України закріпила право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Вказана норма Конституції визначає, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, гарантує, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, а існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена.

Проблемна ситуація полягає в тому, що зазначені положення Конституції залишаються просто задекларованим правом, яке за роки незалежності України все звужується, як в частині одержання безоплатної медичної допомоги, так і в частині скорочення лікувальних і реабілітаційних установ охорони здоров'я. Високий рівень злочинності, корупція у сфері охорони здоров'я, різноманітні оборудки у фармацевтичній галузі, зростання кількості випадків, пов'язаних із незаконною трансплантацією людських органів, проведення медичних експериментів та випробування нових ліків без згоди пацієнта вносять свій вклад у стрімке погіршення стану здоров'я населення.

Моніторинг розвитку корупції у різних галузях життя, дозволяє стверджувати, що корупція в медичній галузі посідає чільне місце, оскільки саме сфера охорони здоров'я займає провідне місце за зверненнями громадян.

У сучасних умовах корупцію у сфері медицини можна поділити на такі основні рівні:

- перший: від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника;
- другий: в середині лікарні – від працівників медичних установ до керівництва лікарні;
- третій: на рівні держави з приводу державних закупівель медикаментів;
- четвертий: в середині корумпованості системи загалом.

Переконані, що корупція у сфері охорони здоров'я призводить до масового порушення конституційних прав і свобод громадян, а відповідні державні органи практично бездіють, як в частині належного фінансування медицини та її персоналу, створення відповідних умов праці для лікарів, так і в частині притягнення медиків-хабарників до кримінальної відповідальності. З роками ситуація не тільки не покращується, а погіршується, як в час-

тині соціального захисту лікарів так і в частині виникнення нових напрямів їх корупційної діяльності.

Як результат, питання соціального захисту набуває особливої значущості у системі національної безпеки України.

Так, стаття 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначає, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві, у соціальній та гуманітарній сферах є криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб.

Відтак, реформування системи забезпечення національної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення і визначено головним пріоритетом держави відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

Стратегії визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України.

Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Задля цього рух уперед здійснюватиметься за одним із таких векторів – вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток всієї країни.

За вектором відповідальності передбачено реформу системи охорони здоров'я.

Метою державної політики у цій сфері є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них

вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020».

Резюмуючи викладене, вважаємо, що вирішення проблеми корупції у сфері охорони здоров'я потребує сукупності правових та інших соціальних зусиль. Тільки в цьому разі можна сподіватися на справжній успіх. На жаль, на сьогодні реальних кроків по реалізації вказаних та інших заходів щодо запобігання та протидії корупції не зроблено.

Одержано 02.02.2017

Эльшан Ханлар оглы ВЕЛИЕВ,

соискатель кафедры уголовного права и криминологии факультета № 3
Днепропетровского государственного университета внутренних дел, Днепр, Украина

Научный руководитель: Литвинов Алексей Николаевич,

*доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник образования Украины,
заведующий кафедрой уголовного права и криминологии факультета № 1
Харьковского национального университета внутренних дел, Харьков, Украина*

УСТОЙЧИВОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАК ОСНОВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ОБЩЕСОЦИАЛЬНОГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ НЕПРАВОМЕРНОЙ ВЫГОДЫ (УКРАИНА) И ДАЧИ ВЗЯТКИ (АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА)

В процессе своего исторического развития общество использовало два основных способа противодействия преступным посягательствам на права и законные интересы личности, общества и государства: наказание за совершенное преступление и предупреждения преступности. Но, несмотря на важность и значение первого пути борьбы с преступностью, общество все чаще склоняется ко второму – то есть предупреждению преступности [1, с. 5].

В свою очередь, криминологическая наука давно уже обозначила тот факт, что предупреждение преступности реализуется на определенных уровнях: общесоциальном, специально-криминологическом и индивидуальном.

Анализируя проблему противодействия как предоставлению неправомерной выгоды в Украине (ст. 369 УК Украины) и дачи взятки в Азербайджанской республике (ст. 312 УК Азербайджанской Республики), не обходимо помнить об основной сути общесоциального уровня противодействия. Общесоциальный уровень противодействия преступности это определенный комплекс перспективных социально-экономических и культурно-воспитательных мероприятий, которые направлены на дальнейшее развитие и совершенствование общественных отношений, а также на устранение причин и условий негативных явлений вообще и непосредственно преступности. Другими словами, мероприятия этого уровня направлены на совершенствование общественных отношений в разных сферах общественной деятельности. Данный уровень является базовым, поскольку от качества формирования приоритетов во внутренней и внешней политике государства, обеспечение надлежащего состояния социально-экономического развития страны, совершенствование системы государственного управления зависит улучшение социальных стандартов жизни этого общества и благосостояние его членов. Основа предупреждения как преступности вообще, так и ее отдельных проявлений заложена в конституционных положениях Украины и Азербайджанской Республики. Конституция Украины в ст. 1 закрепляет тот факт, что Украина есть суверенное и независимое, демократическое, социальное, правовое государство [2].

В тоже время, ст. 7 Конституции Азербайджанской Республики гласит, что Азербайджанское государство выступает как демократическая, правовая, светская, унитарная республика [3]. Реальное воплощение в жизнь данных положений, является предпосылкой к сокращению как преступности в целом, так и различных преступных проявлений в служебной сфере.

Говоря о общесоциальном уровне противодействия преступности Р. Г. Григорьев делает акцент на том, что он включает в себя следующие направления: устойчивое экономическое развитие; демократизацию политической системы; модернизацию системы государственного управления; формирование правовой культуры в обществе [4, с. 284].

Стратегию устойчивого экономического развития можно считать стержнем общесоциального предупреждения рассматриваемых преступлений, поскольку она отражает суть данного уровня предупреждения преступности. Криминологической наукой уже давно установлена прямая связь социального положения в обществе с уровнем преступности. В связи с этим, можно лишь уточнить, что очевидным является связь качества социального обеспечения и денежного стимулирования должностных лиц органов государственной власти и местного самоуправления, как носителей преступной мотивации, с распространенностью преступлений, предусмотренных ст. 369 УК Украины и ст. 312 УК Азербайджанской Республики. Поэтому успехи в реализации этого направления государственной политики зависят от выполнения запланированных мероприятий социально-экономического характера, закрепленных в программах экономического развития государств. Если говорить об Украине то это Стратегии устойчивого развития «Украина-2020» [5], а что касается Азербайджанской Республики то это определенный набор дорожных карт по национальной экономике и основным секторам экономики [6].

Оба эти документа четко определяют приоритеты и направления экономического развития обществ украинского и азербайджанского народа.

В Стратегии устойчивого развития «Украина-2020» в рамках вектора развития поставлена цель,

обеспечить устойчивое развитие государства, проведение структурных реформ и, как следствие, повышение стандартов жизни населения. Украина должна стать государством с сильной экономикой и с передовыми инновациями. Для этого, прежде всего, необходимо восстановить макроэкономическую стабильность, обеспечить устойчивый рост экономики экологически щадящим способом, создать благоприятные условия для ведения хозяйственной деятельности и прозрачную налоговую систему.

Что же касается основной цели экономического развития Азербайджанской Республики, то в своем указе Президента определено, что устойчивое и конкурентоспособное развитие нефтяного сектора в Азербайджанской Республике является приоритетным направлением экономической политики государства. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев, делая ударение на том, что в обществе сформировалась широкая предпринимательская прослойка, еще более возросла роль частного сектора в социально-экономическом развитии страны и были достигнуты значительные успехи в области интеграции во всемирную экономическую систему, указывает на то, что перед страной стоят довольно серьезные экономические вызовы. Как результат: существует необходимость осуществления ряда мер системного характера в соответствии с основными стратегическими целями экономических реформ, направленных на адаптацию к новым вызовам, порожденным происходящими в мире процессами, и минимизацию влияния глобального экономического кризиса на Азербайджанскую Республику, формирование качественно новой модели экономического развития путем создания органической связи и взаимосочетаемости между текущим, средне- и долгосрочным периодами социально-экономического развития являются одними из предстоящих основных приоритетных задач.

В каждом из этих экономических планов развития красной нитью проходит мысль о том, что устойчивое развитие экономики общества есть залог повышения уровня жизни и благосостояния населения. Говоря о проблеме противодействия предложению неправомерной выгоды в Украине или дачи взятки в Азербайджанской Республике,

необходимо отметить следующее: обеспечение надлежащего уровня заработной платы государственных служащих, особенно на нижних звеньях государственного управления (бытовом уровне коррупции), для уменьшения коррупционных рисков в их деятельности и сведения к минимуму депривационного и фрустрационного состояний некоторых из них, является перспективной целью. Ее достижение зависит от наличия соответствующего размера средств в Государственном бюджете Украины или Азербайджанской Республике. Механизм его наполнения должен заключаться, прежде всего, в налогообложении значительной части средств, выводимых олигархами в валюте в оффшорные зоны; детенизации экономики; государственной поддержке наиболее перспективных сфер (IT-индустрия, информационные технологии, рынок земли, сельскохозяйственное производство, внутренний туризм) и др.

Кроме достойного уровня оплаты труда государственных служащих, который в перспективе должен быть не ниже средней заработной платы в частном секторе (по примеру Сингапура, Королевства Швеции, Финляндии), государству необходимо заботиться о надлежащем уровне пенсионного обеспечения должностных лиц. При этом надо заимствовать прогрессивный опыт США и Королевства Нидерландов, когда признание должностного лица виновным в совершении коррупционного преступления автоматически лишает ее каких-либо льгот и соответствующего пенсионного обеспечения [7, с. 201–202]. Данное законодательное требование призвано дисциплинировать значительную часть государственных служащих, придерживаться ими антикоррупционного законодательства и заботиться о своем завтрашнем дне. Это с одной стороны, то есть со стороны лица получающего неправомерную выгоду в Украине или получающего взятку в Азербайджанской Республике. В тоже время, установление в рамках устойчивого экономического развития общества понятных, прозрачных и приемлемых для всех участников отношений правил поведения и взаимоотношений минимизирует, а может даже и исключить, потребность в необходимости решать ту или иную проблему путем предоставления неправомерной выгоды или дачи взятки.

Список библиографических ссылок

1. Фіалка М. І. Проблеми запобігання злочинам у сфері використання документів // Сучасні проблеми розвитку державності та протидії злочинності: матеріали IV звіт. наук.-практ. конф., Кіровоград, 25–26 трав. 2006 р./Кіровоград. юрид. ін-т Нац. ун-ту внутр. справ. Кіровоград, 2006. С. 5–8.
2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.01.2017).
3. Конституція Азербайджанської Республіки: от 12.11.1995 // Президент Азербайджана Ильхам Алиев: офиц. сайт. URL: <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution> (дата обращения: 22.01.2017).
4. Григор'єв Р. Г. Запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 284–287.
5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 23.01.2017).

6. Об утверждении стратегических дорожных карт по национальной экономике и основным секторам экономики: указ Президента Азербайджанской Республики от 06.12.2016 // Xalq qəzeti: сайт газ. 07.12.2016. URL: <http://www.xalqqazeti.com/ru/news/decrees/21347> (дата звернення: 23.01.2017).

7. Іншин М. Належне пенсійне забезпечення як фактор попередження корупції в ОВС. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 199–205.

Получено 24.01.2017

Ельшан Ханлар огли ВЕЛІЄВ,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 3 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМОК ЗАГАЛЬНО СОЦІАЛЬНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАДАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (УКРАЇНА) І ДАВАННЯ ХАБАРА (АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА РЕСПУБЛІКА)

У тезах доповіді проаналізовано проблему загальносоціального попередження надання неправомірній вигоді в Україні та даванню хабара в Азербайджанській Республіці. Наголошено на тому, що найбільш ефективним напрямком цього рівня попередження є сталий економічний розвиток держави. Розкрито основний зміст таких заходів в Україні та Азербайджанській Республіці.

УДК 328.185(477)

Андрій Анатолійович ВЕНЕДІКТОВ,

кандидат юридичних наук, адвокат Полтавської обласної ради адвокатів, Полтава, Україна;

Юлія Євгенівна ВЕНЕДІКТОВА,

адвокат Херсонської обласної ради адвокатів, Херсон, Україна

ФАКТОРИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція як система неформальних відносин з приводу регламентованих процесів – явище об'єктивне. Як показує практика, традиційними її ознаками є пряма чи завуальована участь посадових осіб та державних службовців в діяльності комерційних структур: сприяння (організаційне і ресурсне) недержавним структурам; диференційоване використання, маніпулювання інформацією, що має комерційний характер; пряме чи опосередковане вимагання; використання неформальних відносин при вирішенні службових питань тощо.

Слід зауважити, що корупція не зводиться лише до прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою і породжених ним порушень встановленого правопорядку. Корупція – це систематичні порушення правових норм, які спричиняють деградацію та руйнування державного апарату. Однією з основних причин корупції як соціально-правового явища є протиріччя між індивідуальним і суспільним інтересом, яке за певних умов здатне набути руйнівного, антисуспільного характеру. Наділені владними повноваженнями особи здатні відкидати прийняті суспільством цінності і норми, які складають основу соціального порядку. Це породжує прагнення використовувати будь-які, у тому числі несанкціоновані суспільством, засоби досягнення індивідуальних цілей, створює умови для соціально-правових конфліктів. Іншими словами, основоположна причина корупції має соціальне коріння.

На наше переконання, соціально-правові умови корупції полягають у наступному:

а) системі розподілу праці, яка утворює правопорядок, визнаний суспільством. При цьому окремі індивіди винаходять нові види соціальної практики, скажімо так, не освячені пануючою системою цінностей, і виступають у ролі критиків останньої;

б) нормативній системі, яка із-за дискретності стає нездатною адекватно оцінити нові форми соціальної діяльності, знижується потенціал її превентивних заходів і санкцій, покликаних протидіяти корумпованій поведінці. Це створює сприятливі умови для розвитку не тільки нових форм соціальної практики, а також для тих антисуспільних дій і зловживань, які нормативній системі вдавалось стримувати до цього часу;

в) збереження попередніх норм і процедур легальної соціальної діяльності за наявності вад у функціонуванні нормативної системи в цілому створює умови для маніпулювання санкціями у відношенні конкретних видів діяльності. При цьому чиновник фактично сам собі господар. Бюрократія посилюється на усіх рівнях державного управління,

готуючи ґрунт для корисливих дій. Розглядаючи свою посаду і пов'язані з нею повноваження як свою власність, чиновник присвоює делеговане йому суспільством право санкціонувати і контролювати легальні форми соціальної діяльності, і цим правом він прагне розпорядитись на свій розсуд і у своїх цілях;

г) нові форми соціальної діяльності, а також антисуспільні способи збагачення, що спричиняють неконтрольоване зростання прибутків і підвищення ступеня задоволення матеріальних потреб індивідів, здатних заради досягнення визначеної мети використовувати будь-які доступні їм засоби.

Слід погодитись з думкою науковців про те, що корупція в державному апараті – це не окрема його проблема, а соціально-правове явище, яке може бути подолано тільки шляхом комплексного розгляду усіх його сторін [1, с. 198].

Соціально-правова нестабільність у будь-якій країні часто супроводжується нечітким розмежуванням функцій різних державних органів, протиріччями між законодавчою і виконавчою владами. Досить часто саме державний апарат надає можливість для корумпованої поведінки. Дуже важливо усвідомити, що корупція існує в усіх сферах діяльності людини. «Якщо ми визнаємо, що корупція підриває демократію, державний механізм, чесний бізнес, то ми зрозуміємо необхідність створення Кодексу з протидії корупції», – заявив у своєму виступі на конференції експерт Ради Європи Бертран де Спєвиль [2].

Корупція в тому чи іншому стані існує в усіх державах, де протидіють і переплітаються впливові сили влади і грошей. Як демонструє досвід іноземних держав, корупція не являє собою серйозної загрози для суспільства, доки знаходиться в латентному стані. Її потрібно припиняти, однак немає необхідності розробляти арсенал спеціальних превентивних заходів. Достатньо опори на громадянський дух, моральність державних службовців, авторитет ієрархії підлеглих і показовий характер усунення виявлених факторів корупції.

Коли ж корупція набуває форми епідемії, громадянськість поступово усвідомлює, що хвороба захоплює і руйнує громадянський дух, розбалансовує економічні зв'язки і струшує шкалу цінностей, складових загальноновизнаних суспільних норм. В результаті у небезпеку потрапляє і саме суспільство, тим більше що це явище володіє властивістю саморозвитку і має тенденцію до прискореного розповсюдження. До розповсюджених форм дрібної корупції долучається корупція, яка здійснюється у великих масштабах з використанням більш складних механізмів.

Системний аналіз механізмів переходу держав від тоталітарних систем до демократичних, яскравим прикладом якого є сучасне українське державотворення, дав нам змогу виділити наступні причини породження корупції у таких державах:

1. перехід від централізованої системи управління економікою до ринкової, децентралізованої, що залучила в активні політичні і економічні процеси величезні маси людей;

2. відсутність розроблених економічних регулятивних механізмів, інфляція, яка сприяє певному типу економічної поведінки, розрахованої на найкоротшу перспективу – ризикову вигоду;

3. посилення податкового тиску, що розширює зону тіньової економіки;

4. політична нестабільність: відсутність чітких правових гарантій на найближче майбутнє; прихованість, віддаленість та непідконтрольність окремих органів державної влади;

5. недосконалість законодавства і його неадаптованість до нових умов: колізія норм, що спричиняє їх вільне трактування чиновниками та, як наслідок, неминуче породжує корупційну поведінку;

6. неефективність інститутів влади, їх нездатність до реалізації визначених завдань, відсутність належної правової підготовки держслужбовців;

7. низький рівень громадянської самосвідомості, обумовлений зниженням рівня соціальної активності громадян, їх розчаруванням у стані проведення реформ у державі, її модернізації – все це сприяє відчуженню суспільства від влади;

8. відсутність демократичних політичних традицій, яка перешкоджає розвитку суспільно-політичних інститутів;

9. недосконалість чинного законодавства, яке не забезпечує реалізацію засад правової держави;

10. низький професійний рівень правоохоронних органів, судової системи. Так, за визначенням Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки, однією з головних причин виникнення і поширення корупції в Україні є низька ефективність заходів, що вживають правоохоронні органи, органи прокуратури і суди щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності. А одним із завдань вказаної вище стратегії як і напрямів Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2016–2020 роки є формування єдиної правозастосовної практики правоохоронних та судових органів у справах, пов'язаних із корупцією.

Таким чином, причинний комплекс корупції охоплює різноманітні фактори, перші з яких природно присутні в самій природі державної влади і державного управління; другі коріняться в особливостях української державності, історичній спадщині, традиціях, менталітеті народу; треті пов'язані зі специфікою сучасного етапу реформування економічної, політичної, соціальної сфер українського суспільства; четверті викликані помилками і прорахунками в сфері державного будівництва; п'яті породжені недосконалістю законодавства, правозастосовної практики; шості є наслідком недоліків роботи судової системи, правоохоронних, контрольних та наглядових органів і т. д. Багато з них носять об'єктивний характер, але деякі мають і суб'єктивний характер, штучно створюються і підтримуються державними чиновниками-бюрократами з метою отримання власної вигоди.

Список бібліографічних посилань

1. Кузнецов А. Н. Условия возникновения коррупции в государственном аппарате // Государственная служба и общество: сб. тез. итог. науч.-метод. конф./Северо-запад. акад. гос. службы. СПб., 2000. С. 196–199.

2. Стамбульский план действий по борьбе с коррупцией для Армении, Азербайджана, Грузии, Казахстана, Кыргызстана, Российской Федерации, Таджикистана и Украины: Армения. Доклад о реализации рекомендаций. Июнь 2006 г./подгот. Правительством Армении для 5-й мониторинговой встречи Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией, 12–13 июня 2006 г. URL: <https://www.oecd.org/countries/armenia/41233080.pdf> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Роман Сергійович ВЕПРИЦЬКИЙ,

доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1843-3598>

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СУЧАСНОЇ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Корупція як окремий вид злочинності в сучасних умовах розвитку української державності, що супроводжується кризами різних сторін суспільного життя, перетворюється на широкомасштабне вкрай негативне явище, яке пронизує всі його сторони і самим фактом свого прогресуючого існування загрожує основам національної безпеки України. Саме на її тлі базується нова системна якість злочинності і саме її корупційна складова є каталізатором розвитку інших видів злочинності, організованої – в першу чергу.

Оскільки ми наголошуємо на тому, що корупційна злочинність є особливим спеціальним видом злочинності взагалі, і їй притаманні всі сутнісні ознаки цього соціального явища (історична мінливість, масовість, усталеність, самодетермінація, системна структурність, соціальна негативність) то розглядати її з точки зору дослідження лише корупційних злочинів є концептуально спрощеним і невірним підходом. Це може призвести до неефективності національної антикорупційної політики, бо вона повинна базуватися на кримінологічно дослідженому, методологічно обґрунтованому вивченні складного соціального явища – корупційна злочинність, що нерозривно пов'язана з іншими негативними явищами та процесами в різних сферах життя суспільства – політичній, економічній, морально – етичній, духовній та ін.

Тому враховуючи сучасні стрімкі зміни в антикорупційному законодавстві з одного боку, та широке розповсюдження корупційних діянь з іншого, виникає необхідність додаткового окреслення деяких окремих ознак корупційної злочинності. До них можна віднести її нову системну якість, політичний, транснаціональний характер, соціальну морально-етичну сутність.

Нова системна якість корупційної злочинності чітко просліджується в посиленні її організованості і спробах активної протидії соціальному контролю.

Системно-структурний характер корупційної злочинності, передусім, виявляється в тому, що їй притаманні властивості системи. Свідченням цього є виникнення корупційних мереж, до складу яких входять групи державних чиновників, що забезпечують відповідні рішення; комерційні та фінансові структури, що реалізують одержувані вигоди, пільги, доходи; силове прикриття зі сторони представників правоохоронних органів [1, с. 56].

Тому протидія корупційній злочинності повинна базуватися на довгостроковій, цілеспрямованій системі кримінологічного забезпечення. І від вирішення питання «хто-кого?» в цьому протистоянні двох систем залежить життєдіяльність держави,

подолання кризових негараздів та подальший прогресивний розвиток українського суспільства.

Корупційна злочинність на сьогоднішній день фактично проникла в різні види злочинної діяльності – в економічну, загальнокримінальну, організовану, а також набула рис транснаціональної злочинності. Корумповані українські лідери організованих злочинних угруповань поглиблюють свої зв'язки із закордонними злочинними структурами, а ті в свою чергу опираються на ці корумповані зв'язки, успішно використовуючи для цього суттєві прогалини в українському та міжнародному законодавстві. Цей симбіоз являє собою вкрай небезпечне новоутворення, яке підриває основи національної безпеки як України, так і держав злочинних партнерів.

Корупція набуває *політичного забарвлення*. Величезний криміногенний потенціал ми пов'язуємо, нарешті, з діяльністю державного апарату і таким соціально-негативним феноменом як політична корупція. О. М. Литвинов з цього приводу зазначає: «Корупційна криміналізація політичної сфери життя суспільства відбувається в усіх напрямках. Найбільше активно криміналізуються державні структури як носії владних повноважень з розпорядження державними фінансовими, матеріальними, природними, інформаційними та іншими ресурсами. Не в меншому обсязі відбувається криміналізація інститутів громадянського суспільства – політичних партій, блоків, об'єднань та інших громадських організацій, суб'єктів господарювання різних форм власності. Криміногенні фактори сфери політичної діяльності, перш за все, виявляються в тенденції використання демократичних інститутів на користь окремих економічно впливових груп, що прагнуть до фактичної узурпації державної влади шляхом корупції державних структур» [2, с. 25].

Говорячи про *соціальну морально-етичну ознаку* корупційної злочинності, слід констатувати, що, на жаль, в українському суспільстві сформувалося толерантне ставлення до корупції, нерідко має місце втягнення в корупційні відносини широких верств населення. Як справедливо відмічає М. І. Мельник корупція – не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя [3, с. 27]. Підтвердженням цьому положенню є той факт, що нерідко корупція використовується пересічними громадянами як «рушійна сила» для позитивного вирішення та врегулювання різного роду проблем. Для багатьох підприємців, посадових осіб, громадян незаконна винагорода за дії службового

характеру на їх користь стала нормою поведіння, повсякденним явищем. Таке ставлення суспільства до корупції дозволяє їй безперешкодно розповсюджуватись по всім сферам життєдіяльності держави.

Загалом, корупційна злочинність вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою. Вона набуває організованих, транснаціональних форм із корумпованими зв'язками. Корупцією вражені органи державної влади і управління, у тому числі правоохоронні. Ця злочинність глибоко проникла в економіку, фінансову і політичну системи, органи державної влади і управління. Зберігається тенденція зростання кримінального впливу на сферу приватизації, ринок нерухомості, зовнішньоекономічної діяльності, обороту страте-

гічних сировинних і енергоресурсів, автомобільного, алкогольного, споживчого ринків.

Безсумнівно, корупція, як окремий вид злочинності, видозмінюється, вона існує в суспільстві і нерозривно взаємопов'язана з ним, з'являються її нові ознаки, які виникають знову ж таки в залежності від змін суспільного життя. Одноактні, фрагментарні спроби протидіяти цьому виду злочинності не мали і не будуть мати позитивних результатів. Антикрупційні кампанії, яких було багато, аж ніяк не вплинули на зростаючу поширеність цього антисоціального явища. Тому беззаперечним нам вбачається висновок про те, що тільки державна, комплексна, всеоб'ємлюча, системна, нормативно-правова, науково обґрунтована політика матиме реальні шанси на ефективну протидію корупційній злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Карпенко М. І., Пашковський В. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 54–61.
2. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: монографія. Херсон: Олді-плюс. 2003. 312 с.
3. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.

Одержано 13.02.2017

Дар'я Володимирівна ВІТРОВА,

аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

Науковий керівник: Харченко Вадим Борисович,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СЕПАРАТИСТСЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

*«Корупція – це своєрідне дзеркало суспільства,
його моральної і правової чистоти»*

Питання боротьби з корупцією для України завжди було пріоритетним завданням, з моменту отримання незалежності та по сьогоднішній день. Але, напевно тих заходів впливу, не дивлячись на їх значку кількість замало, аби стримувати корупційні процеси від бажання наживи. Не важливо що це може бути: «правильно» винесене судове рішення, «розвалене» кримінальне провадження чи «потрібне» розпорядження, чи взагалі рішення, яке в подальшому зіграє з нами злий жарт, такий наприклад як сьогодні. Ми втратили частину території України, ведемо антитерористичну операцію на Сході країни, гинуть наші співвітчизники, молоді хлопці, які могли б зробити набагато більше для своєї держави у мирний час, повністю розвалена інфраструктура Сходу, який був міцним промисловим осередком нашої держави. Безліч людей лишилися без даху над головою та втратили свої сім'ї.

Причиною всьому цьому стали неконтрольовані процеси сепаратистського характеру, які мають доволі цікаву та відносно молоду історію. Вони напряму пов'язані з нездоланною корупцією в нашому суспільстві. В даному випадку корупція виступає необхідною ланкою, яка визначає змогу та перспективу інших злочинних проявів, одночасно підтримуючи та живлячись від них. Корупція спотворює суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у ньому, деформує сприйняття особи своїх обов'язків як громадянина.

Досить цікавою видається нам думка М. І. Мельника, який вважає, що «корупція – це не правове, а соціологічно-кримінологічне поняття. У загальному вигляді корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їх [1].

Потрібно розуміти, що проблема сепаратизму в сучасних умовах підводить нас до розуміння того, що небезпека зароджується всередині країни, а саме з осіб уповноважених на виконання державних функцій, тобто наділених владою, саме на них ґрунтуються національні інтереси.

Сучасний сепаратизм – це потужна структура, яка характеризується широким розмахом, серйозним оснащенням та наявністю безпосереднього зв'язку та тісної співпраці з міжнародними терористичними організаціями, які надають серйозну фінансову підтримку. М. В. Семикін характеризує терористично-сепаратистську діяльність як «сувору організаційну структуру, що складається з керівної та оперативної ланки, підрозділів розвідки і контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; жорсткою конспірацією (що призводить до високої латентності цієї діяльності), ретельним відбором кадрів; наявністю агентури в правоохоронних та інших державних органах; високим технічним оснащенням, що конкурує, а то й перевищує оснащеність підрозділів національних військ; наявністю розгалуженої мережі конспіративних сховищ, навчальних баз і полігонів» [2, с. 10].

Такі потужні структури досить швидко набувають широкого поширення в масах. Уособлюючи в собі так званих «захисників», «народних вождів», обираючи собі певну ідеологію, яка ґрунтується на релігійній, етнічній чи іншій відмінності. Така ідеологія штучно розпалює ненависть або вороже ставлення до держави та її керівництва.

Сепаратизм такого спрямування досить легко загострює політичну ситуацію в країні, в умовах, коли така діяльність здійснюється на основі корупційних зв'язків, то постає проблема охорони національної безпеки усєї держави. Корумпована державна влада приймає рішення на користь сепаратистських угруповань, всупереч інтересам суспільства та держави. Такі угруповання змушують її працювати на себе, на благо інтересу злочинного світу. А це, в свою чергу, призводить до прийняття завідомо неефективних рішень та величезних фінансових втрат держави. Налагодженні корупційні схеми забезпечують чиновників стабільним, непоганим заробітком, а кримінальні структури зміцнюють свої позиції, маючи серйозну підтримку з боку влади та широкий доступ до потрібних адміністративних ресурсів. Не говорячи вже за практику торгівлі посадами, яка досить широко розповсюджена в Україні, а особливо в силовому блоці. Це говорить про те, що всі зусилля спрямовані на боротьбу та протидію сепаратизму стикаються з некомпетентністю та продажністю на місцях.

Так, О. Гуров [3, с. 205], О. Філімонов [4] вважають корупцію однією з обов'язкових ознак організованої злочинності, зазначаючи, що в ряді випадків організована злочинність і корупція пов'язані настільки тісно, що це дає підстави вченим виділяти корупцію як одну з ознак організованої злочинності. Такого ж погляду дотримується й А. Волобуєв. Він зазначає, що поняття корупція зовсім не є синонімом поняття хабарництва, оскільки при хабарництві посадова особа, котра вчиняє злочин, залишається членом конкретної державної чи громадської системи, а при корумпуванні, регулярно отримуючи матеріальну винагороду від злочинів, вона включається в систему організованої злочинності, що не дає їй можливості в односторонньому порядку відмовитись від прийняття на себе відповідної ролі [5].

Розглядаючи питання розвитку сепаратистських тенденцій на території України, можемо впевнено сказати, що корупційні процеси мають велике значення на місцевому рівні. Не дивлячись на процеси приватизації та досить великого осередку приватної власності, держава все ще лишається основним джерелом регулювання фінансових по-

токів. Утворивши такий собі «кримінальний союз» з чиновниками, певні кримінальні структури сепаратистського спрямування породжують корупцію та кримінал у суспільстві. Інтереси таких союзів починають протистояти інтересам суспільства та держави, представляючи реальну загрозу територіальній цілісності та недоторканості. Особливо привабливим для таких утворень є повний вихід з під державного контролю, шляхом утворення незалежного осередку, таким чином отримуючи та концентруючи владу на цих територіях у своїх руках. Що ми спостерігаємо сьогодні на території так званих республік «ЛНР» та «ДНР».

Потрібно розуміти, що корупція та сепаратизм взаємопов'язані між собою явища. Корупція є не тільки умовою та засобом розповсюдження сепаратистських тенденцій, сепаратистські тенденції сприяють розповсюдженню корупційних процесів, продукуючи їх як засіб досягнення своєї мети. Тому політика протидії корупційним процесам в Україні має бути пов'язана з протидією такому явищу як сепаратизм. Задля забезпечення політичної стійкості та економічної стабільності українського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник М., Постільга В. ЗМІ і влада в Україні: як подолати корупцію? *Національна безпека і оборона*. 2001. № 1. С. 84–88.
2. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження: монографія/за заг. ред. В. П. Ємельянова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 145 с.
3. Гуров А. Г. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М., 1990. 442 с.
4. Филимонов О. В. Социально-правовой контроль – направление борьбы с коррупцией // Коррупция в России: состояние и проблемы: материалы научн.-практ. конф. (26 марта 1996 г.). М., 1996. С. 36.
5. Волобуев А.Н. Совершенствование уголовного законодательства в борьбе с организованной преступностью // Криминологические проблемы совершенствования законодательства о борьбе с преступностью: материалы расшир. заседания Всесоюз. координац. бюро по криминологии (май 1988 г., г. Баку). Баку: Изд-во Азерб. НИИСЭ, 1988. С. 128–132.

Одержано 14.02.2017

Дмитро Вікторович ГАЛКІН,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7247-1037>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРОЯВАМИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У КІНЦІ ХVІІІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Правопорушення у сфері державних фінансів, тобто протиправні посягання на відносини розподільно-перерозподільного характеру, що виникають у процесі формування і використання фінансових ресурсів держави, призначених для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій, завжди становили суттєву небезпеку для держави й суспільства.

Правові засади боротьби з корупційними проявами були закладені, насамперед, у статтях XV тому Зводу законів Російської імперії 1832 р., а також Уложення про покарання кримінальні та виховні 1845 р. Зокрема, до Зводу законів було включено п'ятий розділ, спеціально присвячений питанням відповідальності посадових осіб. Отже, вперше було чітко визначено спеціального суб'єкта злочину – чиновника, особу, що «перебуває у службі».

Статті п'ятого розділу називають різноманітні склади злочинів, що підпадають під визначення корупційних. Серед них: призначення на посаду внаслідок отримання хабара, навмисне неоголошення указів, перевищення та бездіяльність влади, підробка документів, знищення або викрадення судових актів, підміна документів, неправосуддя, незаконне користування казенним майном або грошовими коштами, а також «лихоїмство», під яким, згідно ст. 308 розумілися незаконні побори під виглядом державних податей, здирицтво у будь-якій формі (грошовій чи натуральній) та хабарі з просителів у виконавчих та судових справах [1, с. 85–86]. У свою чергу незаконним побором відповідно ст. 309 Зводу законів вважався будь-який не визначений законом збір речами або грішми, усякий надлишок у казенній податі чи повинності, а також наряд повітових обивателів на роботу для приватної вигоди під виглядом казенної або ж земської повинності. Під здирицтвом ст. 310 розуміла будь-яка вигода, «вимушена у справах служби страхом утиску в справі» [2, с. 104]. І, нарешті, хабарами визнавалися усякого роду подарунки, що робилися чиновникам «задля ослаблення сили закону».

Покарання, що передбачалися статтями Зводу законів за «лихоїмство», диференціювалися залежно від тяжкості скоєного злочину. Винні мали бути позбавлені усіх станових прав та віддані у солдати або ж заслані на поселення чи каторжні роботи. Особи, що підлягали тілесним покаранням, окрім того, каралися батогами.

Перелічувалися й співучасники «лихоїмства». До них були віднесені начальники, що сприяли своїм підлеглим у здійсненні корупційних діянь, посібники, «лиходателі», а також особи, яким було відомо про факт лихоїмства, але вони не довели про це до відома влади. Особливий наголос у ст. 316 було зроблено на такому різновиді співучасників, як судді, «що злочинців цього роду покривати будуть при суді або полегшувати покарання, за лихоїмство визначене» [2, с. 105].

Звертає на себе увагу й той факт, що склади злочинів, які підпадають під визначення корупційних, дублюються й в інших розділах Зводу законів. Так, у главі 5 розділу VII «Про порушення Статутів митних» ст. 505 містить категоричну заборону чиновникам митної служби під загрозою кримінального покарання брати або вимагати хабарі. А наступна, 506 стаття передбачає відповідальність за дачу чи обіцянку хабара чиновнику митної служби.

Пізніше, як наслідок подальшої кодифікації кримінального права, було опрацьовано Уложення про покарання кримінальні та виправні, яке набуло чинності з 1845 р., до нього також було включено низку статей, спрямованих на боротьбу з корупцією. Так, ст.ст. 358–360 встановлювали відповідальність посадовців за «невиконання іменних або проголошених у встановленому... порядку височайших указів та повелінь», «невиконання указів Урядуючого Сенату» та «невиконання указів інших присутствених місць, або ж приписів чи пропозицій належних начальств». Особливо вказувалося й на таке правопорушення як неоголошення указів та постанов, що «належним чином надійшли до них, або були розіслані для обнародування». Усі ці правопорушення могли здійснюватися як у формі дії, так і бездіяльністю чиновника, що могло виявлятися у зволіканні, а також у прямій чи непрямій відмові від виконання. Віднести їх до корупційних можливо було лише у випадку, якщо названі правопорушення коїлися, з корисливих або інших мотивів, тобто в особистих інтересах винного, що суперечили інтересам служби.

Самостійний склад злочину становило перевищення влади (у разі, якщо воно не було поєднано з іншим діянням – хабарництвом, завданням тілесних ушкоджень тощо), коли посадова особа, перевищивши межі наданих їй повноважень, «вчинить будь-що на скасування або всупереч існуючим узаконенням,

установам, статутам або даним їй настановам, ... самовільно вирішить певну справу, або ж дозволить собі будь-яку дію чи розпорядження, на яке потрібен був дозвіл вищого начальства, не спитавши його належним чином» та у бездіяльності влади, коли посадова особа «не застосує у належний час усіх вказаних або дозволених законами засобів, якими вона мала можливість попередити чи припинити певне зловживання або безлад, і через те оборонити державу, суспільство чи ввірену йому частину від шкоди» [3, с. 156].

Шосту главу п'ятого розділу Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. було присвячено найпоширенішому серед чиновництва правопорушенню – хабарництву («мздоїмству» та «лихоїмству»). Але чіткої межі між цими поняттями законодавцем так і не було проведено. Лише у рішенні кримінального касаційного департаменту

Сенату роз'яснювалося, що тогочасна судова практика під лихоїмством розуміла прийняття посадовою особою подарунку за вчинення таких дій або бездіяльність, які були порушенням її службових обов'язків. Якщо ж посадова особа за хабар вчиняло дії чи бездіяла у межах визначених для неї повноважень, то такий злочин вважався «мздоїмством» [3, с. 533]. Стаття 406 Уложення визначала й найвищий ступінь «лихоїмства» – вимагання хабара [3, с. 176–177].

Отже, упродовж XVIII – першої половини XIX ст. змінювалися найменування установ, але було очевидним, що без спеціального органу, що існував при верховній владі, і який би, окрім іншого, здійснював би протидію фінансовим правопорушенням у сфері державних фінансів у країні, де корупція та зловживання посадовців стали нормою життя, самодержавство обійтися вже не могло.

Список бібліографічних посилань

1. Указатель алфавитный к Уложению о наказаниях уголовных и исправительных. СПб., 1846. 312 с.
2. Свод законов Российской империи. Законы уголовные. Т. 15. СПб., 1832.
3. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных: изд. 1845. СПб., 1845. IV, 898, XVII с.

Одержано 14.02.2017

Дарина Миколаївна ГЕРАСИМЕНКО,

студентка 2 курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Науковий керівник: Тихонова Олена Вікторівна,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Корупційні прояви почали з'являтися в Україні не сьогодні і не вчора. Історія цього згубного для держави явища досить тривала. Але корупція притаманна не лише нашій державі, – напевно, немає жодної країни світу, де вона повністю подолана. Хоча в кожній країні зазначені прояви детермінують різні фактори, специфіка яких формується в залежності від соціально-економічних умов розвитку у певний період часу.

Одним з основних факторів корупції в Україні на сучасному етапі є стійкість традицій і звичок. Наприклад, традиція вирішувати переважно більшість питань з посадовцями або службовими особами за допомогою корупційних схем. Хоча здебільшого це можна легко вирішити за звичайною (правовою) схемою. Така ситуація зумовлює існування корумпованих зв'язків з політичним істеблішментом, що, як зазначають дослідники, «...призводить до розмивання морально-правових основ соціальної держави, до правового нігілізму значної частини чиновників, співробітників правоохоронних органів, а також до масового розповсюдження протиправних норм поведінки» [1, с. 318].

Іншою детермінантою корупційних загроз в сучасній Україні є значне перевищення «ціни виконання закону» (закономслухняної поведінки) над «ціною нелегальності» та «ціною ухилення від покарання» (наприклад, надання неправомірної вигоди) [1, с. 297]. Адже людина стає злочинцем не тому, що її мотивація відрізняється від мотивації інших людей, а тому що, проаналізувавши витрати і вигоди від своїх дій, вона робить інші висновки, які впливають на прийняття рішень: оцінює всі шанси й обирає ту дію, яка забезпечить їй за найменших витрат і, насамперед, за найменшого ризику покарання найбільшу особисту вигоду [2]. Прикладом цього є тотальне поширення в суспільстві корупції, яке призводить до того, що особи, залучені до господарської діяльності, зокрема фінансової, для набуття можливості її проваджувати зазнають «витрати доступу» та «витрати функціонування», тобто сплачують окремим функціонерам за реєстрацію, отримання дозволів, ліцензування та подальше провадження діяльності без прискіпливої уваги з боку контролюючих органів. І хоча сьогодні набувають свого поширення центри адміністративних послуг, все одно залишається ситуація, коли значно простіше організувати та провадити господарську діяльність «у тіні». Приймаючи рішення про надання неправомірної винагороди, особа оцінює потен-

ційні втрати внаслідок притягнення її до відповідальності та втрати, які можуть виникнути при здійсненні діяльності без «сторонньої допомоги» (витрати часу та неможливість розв'язати проблему на підставі закону – безнадійність ситуації) [3].

Для усунення зазначеної суспільної деформації держава має діяти таким чином, щоб створити умови, за яких протиправна поведінка була б незручною або менш вигідною за правомірну. Слід погодитись з С. М. Іншаковим у тому, що досягти зазначеного можливо двома шляхами: створення можливостей для нормального (і навіть привабливого) способу життя в межах правомірної поведінки та встановлення моральних і правових заборон, а відповідно, й загроз покарання [4]. Зважаючи на те, що заборон у сучасному суспільстві, принаймні правових, встановлено вже достатньо, необхідно приділяти увагу забезпеченню саме привабливості правомірної поведінки та вихованню суспільного неприйняття порушень у фінансовій сфері. До цього необхідно додати третій шлях – забезпечення суворого дотримання вимог закону всіма верствами населення. Саме поєднання всіх трьох складових забезпечить неготовність особи до злочинної поведінки, принаймні на непрофесійній основі.

Ще однією детермінантою корупційних загроз в українському суспільстві є толерантність суспільства до окремих протиправних виявів. І йдеться не лише про «допустимість» вирішення окремих справ поза правовим полем. Так, сьогодні суспільство доволі толерантно ставиться до ухилення від сплати податків. Водночас поширеним і прийнятним є ухилення від оподаткування як з боку юридичних, так і фізичних осіб, наприклад, здавання в оренду житлових приміщень та не відображення цього факту у відповідних деклараціях. Ще одним прикладом позитивного ставлення суспільства до протиправних виявів є підтримання членами суспільства неформальної зайнятості, тінізації заробітних плат – ставлення з порозумінням до сплати заробітної платні за рахунок необлікованих доходів та без належного оформлення відповідних бухгалтерських документів, здійснення тіньової підприємницької діяльності тощо. Зазначені фактори створюють сприятливі умови для тінізації економічних процесів та розповсюдження корупційних проявів.

Одним з головних факторів, який сприяє такій толерантності суспільства, є усвідомлення судових прецедентів щодо вирішення справ, які стосуються вчинення злочинів у фінансовій сфері. У судових

вираховано у справах щодо ухилення від сплати податків непоодинокими є випадки звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок акта амністії, навіть якщо державі було заподіяно шкоду у великих розмірах (наприклад, близько 1 млн грн), навіть без її відшкодування. Така позиція суддів нівелює думку про невідворотність покарання та сприяє формуванню уявлення про можливість уникнення покарання. «Ілюзія безкарності» призводить до проникнення певних протиправних (тіньових) явищ в усі сфери суспільного життя. І чим більша кількість злочинів залишиться без належного державного реагування, тим більше громадян будуть впевнені у власній безкарності за вчинення протиправного діяння. Тому слід визнати справедливість позиції західних кримінологів, за переконанням яких, якщо виявиться, що чиновники та державні установи примирюються з наявністю «білокомірцевої» злочинності, стане значно складніше переконати громадян бути чесними.

Список бібліографічних посилань

1. Баланда А. Л. Соціальні детермінанти національної безпеки України: монографія. Київ: НБУВ, 2008. 461 с.
2. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія. Одеса: Фенікс, 2010. С. 98.
3. Тихонова Е. Особенности причин и условий совершения преступных деяний против финансовой безопасности. *Юстиция Беларуси*. 2014. № 2 (143). С. 68–70.
4. Иншаков С. М. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монографія. М.: Юнти-Дана; Закон и право, 2012. С. 250.

Іншим фактором, який зумовлює толерантність суспільства до зазначених протиправних виявів, є суспільна думка, що соціальна справедливість відсутня в українському суспільстві та в суспільному житті загалом, адже більшість опитаних вважає, що основною запорукою збагачення є хитрість, жорстокість, байдужість до людей, зневажання державних та суспільних інтересів.

Таке ставлення призвело до ситуації, коли в сучасному українському суспільстві девіація у сфері службової діяльності є нормою, а традиційні моральні імперативи замінені сурогатами, які виникли на моралі правопорушників. Такий стан не є новиною, адже ще в минулому столітті відомий кримінолог Е. Сатерленд наголошував, що правила моралі кристалізуються в законі та кожен акт виконання закону сприяє зміцненню моралі. Закони, що діють стосовно осіб у «білих комірцях», які приховують характер їх діяльності, не надто ефективні у зміцненні норм моралі, порівняно з іншими законами.

Одержано 17.02.2017

Лариса Володимирівна ГЕРАСИМЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КОРУПЦІЯ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ

Визначальною характеристикою XXI століття є корупція. У різних політичних системах вона відрізняється за рівнем та особливостями прояву, що залежить від того, наскільки правлячі еліти прагнуть скористатися владою на службу загальним інтересам суспільства чи просто збагачують себе, своїх друзів і членів своїх сімей.

Корупція провокує деструктивні процеси у різних сферах суспільного життя. В економіці вона забирає ресурси від їх найбільш продуктивного використання, діючи як регресивний податок, що підтримує спосіб життя еліт коштом всіх інших. Найкращих і найталановитіших корупція спонукає витратити свій час на ігри з системою, а не на інновації чи створення нового багатства. З політичного погляду корупція підриває легітимність політичних систем, даючи елітам альтернативні до справжнього демократичного вибору способи утримання влади. Коли люди сприймають авторитарні уряди як ефективніші, ніж корумповані демократичні, то це шкодить перспективам демократії.

Зважаючи на те, що демократичні перетворення, що нині відбуваються в Українській державі, супроводжуються складними процесами реформування політичних, економічних і правових відносин. Однією з найважливіших складових цього вкрай непростого процесу є запобігання та протидія корупції. На законодавчому рівні «корупція» визначена як використання особою (суб'єктом корупційного правопорушення) наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди зазначеній особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Але недостатньо лише визначити поняття «корупції», важливим є розроблення та реалізація дієвих заходів її протидії, адже корупція гальмує еволюцію правової системи, унеможливаючи наближення України до передових світових показників рівня життя.

Відсутність дієвих важелів боротьби з корупцією, поширення корупціогенних ризиків практично на всі сфери суспільного життя, лояльне ставлення частини громадян до вказаного явища призвели до того, що корупційна діяльність на всіх щаблях вла-

ди паралізувала проведення реформ, визначених керівництвом держави як пріоритет розвитку. Сучасному стану державного управління притаманна корупційна спрямованість поведінки суб'єктів, за якої суб'єкти правовідносин учиняють порушення закону не для того, щоб учинити правопорушення, а для того, щоб «...допомогтися виконання щодо нього вимог чинного законодавства та службових обов'язків державних службовців» [1, с. 55].

Глобалізаційна спрямованість національної політики призводить до уніфікації окремих нормативно-правових актів та обмежень власної правової сфери, але за твердженням фахівців Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, у разі, коли стратегія держави, яка здійснює ринкові перетворення, починає сприйматися як загроза економічній безпеці суб'єктів мікрорівня – підприємств і населення, втрачається зацікавленість останніх у забезпеченні стабільного економіко-правового середовища, а відтак, взаємовідносини між державою, підприємствами й населенням втрачають спільний базис, і їхні стратегії входять в антагоністичну суперечність, що призводить до формування таких загроз, як тінізація, криміналізація та поширення корупції [1, с. 92].

Ще однією характерною рисою економіко-політичних процесів у сучасному українському суспільстві є «організаційний вакуум», тобто часткове усунення держави від стратегічного управління економічною сферою, що змушує бізнес, зокрема приватні фінансові інституції, «зрощуватись» із владою. Такий процес породжує поширення тінювих, корупційно-кримінальних псевдоринкових відносин та різних форм «захоплення держави», тобто встановлення бізнесовими структурами на вищих рівнях влади тінювого контролю за прийняттям рішень на користь свого бізнесу, а також «захоплення бізнесу», тобто набуття представниками органів влади різних рівнів тінювого контролю над бізнесом з метою отримання колективної або індивідуальної ренти (неправомірної вигоди, «відкату» чи іншої форми участі в прибутках) [1, с. 270].

Незважаючи на це за останні роки, як і протягом усього періоду незалежності нашої держави принципів змін у питанні боротьби з корупцією немає. Втілення державної антикорупційної політики є неефективним, в реальності існує лише видимість боротьби з корупцією підтвердженням чого є несуттєва кількість чиновників, покараних за корупційні діяння.

Список бібліографічних посилань

1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. Київ: НІСД, 2009. 301 с.

Одержано 17.02.2017

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4621-1738>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На формування сучасного юридичного підґрунтя протидії корупції в Україні значний вплив справили міжнародні акти, які стали частиною національного законодавства після надання їм обов'язковості Верховною Радою України. Проте зауважимо, що факт надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору ще не дає підстав стверджувати, що ці акти повністю стали частиною нашого законодавства та удосконалили його. Запорукою цього є лише правильний процес імплементації положень акту в законодавство України.

Нагадаємо, що остання з антикорупційних конвенцій ратифікована Україною в 2006 році [1]. Втім, аж до 2014 року багато з її положень залишились на рівні декларацій, а українська антикорупційна стратегія ще так само далека від ідеальної.

Розглянемо результати приведення національного антикорупційного законодавства до міжнародних стандартів на даний момент. Детально цей процес описано в листі Мін'юсту України «Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції» [2], а тому ми тут лише зупинимось на основних моментах та питаннях міжнародного регулювання в цій сфері, які, на нашу думку, були не зовсім правильно сприйняті нашими законодавцями.

У згаданій Конвенції ООН проти корупції, ратифікованій 18 жовтня 2006 р., державами-учасницями було заявлено про їх стурбованість серйозністю породжуваних корупцією проблем і загроз для стабільності й безпеки суспільств, що підриває демократичні інститути й цінності, етичні цінності й справедливість та завдає шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права. Конвенцією було проголошено, що попередження та викорінення корупції – це обов'язок усіх держав, і що для забезпечення ефективності своїх зусиль у вказаній сфері вони повинні співпрацювати одна з одною при підтримці та участі окремих осіб та груп за межами публічного сектору. Кожна держава-учасниця розробляє й здійснює політику протидії корупції, на принципах правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, справедливості, рівності перед законом, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності, а також сприяння формуванню культури, яка відкидає корупцію. Слід підкреслити, що Конвенція пропонує широкий спектр організаційно-правових, соціальних, культурно-виховних заходів з протидії корупції.

Значна увага у документі приділяється відповідальності юридичних та фізичних осіб. Так, від-

повідно до ст. 26 Конвенції, кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які, з урахуванням її принципів права, можуть бути необхідними для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах, що визначені цією Конвенцією. За умови дотримання принципів права держави-учасниці, відповідальність юридичних осіб може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною. Притягнення до такої відповідальності не заперечує кримінальної відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочини. Також кожна держава-учасниця, забезпечує застосування щодо юридичних осіб, які притягаються до відповідальності, ефективних, домірних і таких, що здійснюють стримувальний вплив, кримінальних або некримінальних санкцій, у тому числі грошових.

Зауважимо також, що згідно з п. 2 ст. 65 Конвенції кожна держава-учасниця може вживати суворіших заходів для запобігання корупції та боротьби з нею, ніж ті, що передбачені Конвенцією.

Слід зазначити, що основні положення Конвенції ООН проти корупції були і залишилися загальними міжнародними стандартами в боротьбі з корупцією. На регіональному рівні відбувається лише пристосування положень цієї Конвенції, що стосуються окремих галузей права, до регіональних особливостей правової системи. Зокрема, в Європі прийнято Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, які Україна успішно ратифікувала.

Отже, далі слід проаналізувати, як законодавцем було враховано загальні стандарти антикорупційної політики та стандарти в окремих її напрямках, зокрема, в кримінальному та цивільному, відповідно до вказаних вище Конвенцій.

Проведені дослідження звертають увагу на такий концептуальний прорахунок влади у побудові системи законодавчого забезпечення протидії корупції як порушення логіки його формування, яка мала здійснюватися за такою схемою: концепція – стратегія – закон – програма – підзаконні акти. Так, окремі нормативні акти приймалися в різний час за відсутності єдиної науково обґрунтованої концепції протидії корупції.

На даний час цю невідповідність виправлено. Законодавець при формуванні антикорупційного законодавства, хоча і пропустив ланку «концепція», але далі все будується за необхідною логікою.

В Україні наприкінці 2014 р. було прийнято Антикорупційну стратегію на 2015–2017 роки [3],

яка, на думку законодавця, повинна стати новим стратегічним документом, який би визначив першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що повинні створити основу для подальшого проведення реформи у цій сфері. Але чи враховані стандарти ООН в цьому документі?

В Конвенції ООН проти корупції чітко виділені напрямки, які повинні бути своєрідними концептуальними «стрижнями» запобігання та протидії корупції (ст. 5–14):

- політика й практика запобігання та протидії корупції;
- орган або органи із запобігання та протидії корупції;
- публічний сектор;
- кодекси поведінки державних посадових осіб;
- державні закупівлі й управління державними фінансами;
- державна звітність;
- заходи стосовно судових органів й органів прокуратури;
- приватний сектор;
- участь суспільства;
- заходи щодо недопущення відмивання коштів.

Звичайно, самим своїм існуванням Стратегія відповідає першому пункту із вказаних вище. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Конвенції: «Кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції». Отже, стратегія розроблена, а чи буде на її основу здійснюватися ефективна скоординована політика – покаже час.

Розділ 2 Стратегії під назвою «Формування та реалізація державної антикорупційної політики» містить фактично положення, що стосуються організації та діяльності спеціально уповноваженого органу щодо запобігання корупції. Тобто другий стандартний напрямок запобігання корупції теж враховано.

Політика й практика запобігання та протидії корупції відповідно до Конвенції також передбачає проведення періодичної оцінки відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору

запобігання корупції та боротьби з нею. Стратегія також передбачає серед заходів формування та реалізації державної антикорупційної політики і звітування відповідних органів, і аналіз стану справ з питань корупції, і схвалення загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції відповідно до стандартів ООН. Проте незрозуміло, навіщо положення щодо оцінки результатів ще повторюються в розділі 6 Стратегії.

В розділі 3 Стратегії під назвою «Запобігання корупції» передбачені основні заходи, які в цілому відповідають вказаним нами вище пунктам Конвенції ООН проти корупції:

- Напрямки «Запобігання корупції у представницьких органах влади», «Створення доброчесної публічної служби», «Запобігання корупції у діяльності органів виконавчої влади» включають заходи із пунктів Конвенції «Публічний сектор», «Кодекси поведінки державних посадових осіб»;
- «Запобігання корупції у сфері державних закупівель» відповідає напрямку Конвенції «Державні закупівлі й управління державними фінансами»;
- «Запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції» – «Заходи стосовно судових органів й органів прокуратури»;
- «Запобігання корупції у приватному секторі» – «Приватний сектор»;
- «Доступ до інформації» – «Державна звітність»;

– Положення щодо «Участі суспільства» передбачені в загальних положеннях антикорупційної політики, в приватному секторі та в розділі 5 «Формування негативного ставлення до корупції»;

– «Заходи щодо недопущення відмивання коштів» передбачені в певних положеннях, що стосуються відповідальності за корупцію.

Таким чином, нова вітчизняна Антикорупційна стратегія на 2015–2017 роки відповідає стандартам ООН, які визнані загальноприйнятими світовою спільнотою. За логічною схемою побудови законодавчого регулювання в певній сфері на основі Стратегії було прийнято новий спеціальний Закон України «Про запобігання корупції» [4], який увібрав в себе вказані міжнародні стандарти та розвинув їх.

Список бібліографічних посилань

1. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: закон України від 18.10.2006 № 252-V. *Урядовий кур'єр*. 2006. № 210.
2. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції: лист від антикорупц. політики Департаменту законодавства про правосуддя, правоохорон. діяльності та антикорупц. політики М-ва юстиції України від 22.06.2011 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11> (дата звернення: 14.02.2017).
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. *Голос України*. 2014. № 206.
4. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Одержано 15.02.2017

УДК 351.745.7+328.185(477)

Михайло Леонідович ГРІБОВ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЙ З ВИКРИТТЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Одним з найбільш ефективних засобів викриття корупційних злочинів є проведення операцій із затримання хабарників безпосередньо після одержання ними неправомірної вигоди. В минулому такі операції проводилися в межах оперативно-розшукової діяльності (ОРД). З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу (КПК) України це стало можливим у межах спеціального слідчого експерименту як однієї з форм контролю за вчиненням злочину.

Наявність в розпорядженні у прокурорів, слідчих, оперативних підрозділів подібних засобів завжди передбачає ризик зловживання ними, зокрема, з метою створення штучних показників в роботі, незаконного збагачення, одержання контролю над поведінкою конкретної людини тощо.

З урахуванням цього, у ст. 370 Кримінального Кодексу (КК) України законодавець передбачив відповідальність за провокацію підкупу, тобто дій службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду (ст. 370). Норми цієї статті науковці та практики піддають конструктивній критиці, справедливо вказуючи на неповноту кримінально-правового регулювання [1–3].

При цьому спостерігаються спроби чітко відмежувати правомірні дії посадових осіб правоохоронних органів від провокації підкупу. Так, ще у 2011 році О. М. Грудзур вніс пропозицію статтю 370 КК України доповнити окремою частиною, де зазначити, що не є злочином діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені працівником оперативного підрозділу, який відповідно до закону уповноважений на проведення оперативно-розшукової діяльності або за дорученням такого працівника іншою особою, що залучається, відповідно із законом, до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, якщо вчинення цих діянь відбувалося за наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності і в порядку визначеному законодавством. [4, с. 18].

Не вдаючись до критики окремих деталей пропонованого формулювання, зазначимо, що сама ідея подати у КК України детальне тлумачення того, які дії не становлять провокацію підкупу є слушною. Проте неможна не зауважити, що дії представників правоохоронних органів дій з викриття

одержання неправомірної вигоди є предметом правового регулювання не кримінального, а кримінального процесуального права. Тому, запровадження норм зазначеного змісту у ст. 370 КК України має чітко кореспондуватися з відповідними нормами КПК України. Саме там має бути визначено які дії прокурора, слідчого та (або) оперативних підрозділів вважаються спеціальним слідчим експериментом, вказано які повноваження на них покладено і окреслено межі у яких вони мають право діяти.

Але сьогодні норми статті 271 КПК України, якою передбачено контроль за вчиненням злочину далекі від досконалості. Вони насичені порушеннями логіки та не містять необхідних дефініцій (контролю за вчиненням злочину загалом та кожної з його форм). Тому, поряд з питаннями вдосконалення норм ст. 370 КК України на науковому рівні потрібно досліджувати питання правового регулювання контролю за вчиненням злочину.

З нашого погляду, ст. 271 КПК України потребує концептуальних змін. Зміст таких змін зумовлений наступними положеннями, що були отримані під час проведеного нами дослідження: 1) контроль за вчиненням злочину є поняттям ширшим ніж уся сукупність його форм, що передбачені ст. 271 КПК України; 2) його може бути проведено без застосування положень ст. 271 КПК України, – під час інших НСРД, зокрема передбачених статтями 260, 267, 269, 270 та ін.; 3) інсценування кримінального правопорушення та (або) імітування його наслідків не може становити змісту окремої НСРД та не є безпосереднім засобом (інструментом) отримання фактичних даних у кримінальному провадженні; 4) мета такого інсценування полягає у тому аби зафіксувати дані, що підтверджують прийняття особою рішення (самостійного та остаточного) про вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Таке рішення може знайти свій зовнішній вираз лише у діях особи з готування (ст. 14 КК України) або замаху (ст. 15 КК України) на конкретне діяння, що передбачене особливою частиною КК України; 5) вказані дії підлягають фіксації за допомогою НСРД, передбачених главою 21 КПК України (одної або комплексу); 6) логічним підсумком контролю за вчиненням злочину є затримання особи «на гарячому» та невідкладне проведення відкритих слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, освідування, допит); 7) комплексне проведення НСРД та СРД і утворюють зміст операцій, які мають бути юридично закріплені як контроль за вчиненням злочину.

Грунтуючись на окреслених вище та інших висновках пропонуємо основні положення ст. 271 КПК України сформулювати у такій редакції:

1. Контролем за вчиненням злочину є проведення однієї або комплексу негласних слідчих (розшукових) дій з метою безпосередньої прихованої фіксації вчинення особою (групою осіб) готування тяжкого чи особливо тяжкого злочину та (або) замаху на такий злочин з подальшим затриманням цієї особи (осіб) в порядку передбаченому ч. 1 ст. 208 КПК України та невідкладним проведенням слідчих (розшукових) дій, необхідних для закріплення доказової інформації.

2. В межах контролю за вчиненням особою (групою осіб) злочину може проводитися спеціальний слідчий експеримент, який полягає у інсценуванні дій (подій, обставинки), які відповідають злочинному задуму цієї особи (осіб) та (або) можуть свідчити про його виконання.

Предметом інсценування може бути: прийняття замовлення на вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; виконання замовлення з вчинення такого злочину; його наслідки; виконання вимог осіб, які погрожують насильством над потерпілим чи його близькими родичами, обмеженням прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодженням чи знищенням їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці; надання неправомірної вигоди службовій особі; придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу або товару обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством; типова поведінка та зовнішній потерпілих від кримінальних правопорушень, що мають тенденцію до повторення.

Список бібліографічних посилань

1. Батраченко Т. С. Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за провокацію підкупу законодавства України та зарубіжних країн. *Правова позиція*. 2016. № 1. С. 96–101.
2. Загодіренко П. О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1, т. 2. С. 157–159.
3. Ус О. В. Провокація підкупу: аналіз складу злочину і питання кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 16, т. 2. С. 66–70.
4. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

3. Контроль за вчиненням злочину проводиться на підставі ухвали слідчого судді, винесеної на підставі клопотання слідчого, погодженого з прокурором або прокурора. У клопотанні має бути зазначено повний перелік НСРД, які планується провести під час контролю за вчиненням злочину.

Слідчий суддя може задовольнити клопотання повністю або дати дозвіл на проведення лише певних НСРД.

Спеціальний слідчий експеримент в межах контролю за вчиненням злочину проводиться за постановою слідчого, погодженою з прокурором або прокурора. У постанові про проведення спеціального слідчого експерименту необхідно викласти обставини, які свідчать про відсутність провокування особи на вчинення злочину (її ініціативу вчинення злочину) та зазначити про застосування імітаційних засобів.

4. Організація контролю за вчиненням окремих категорій тяжких та особливо тяжких злочинів регулюється підзаконними нормативно-правовими актами та поділяється на такі види: контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані зі збутом який товару, який перебуває у вільному обігу (*контрольована закупка*); контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані зі збутом товару обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством (*оперативна закупка*); контроль за вчиненням злочинів, що пов'язані з переміщенням (*перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її території*) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу (*контрольована поставка*).

Поряд з наведеними положеннями до змісту ст. 271 КПК України мають увійти й інші норми, що вичерпно урегулюють всі питання проведення контролю за вчиненням злочину.

Одержано 11.02.2017

УДК [343.85:343.35](477)

Вікторія Леонідівна ДАВИДЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

В останні часи відбувається значний підйом громадської активності в різних сферах суспільного життя. Можливість здійснювати громадський контроль над діяльністю державних органів та посадовців, є прерогативою демократичного цивілізованого суспільства. В Україні на законодавчому рівні розроблений механізм діяльності громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян в діяльності щодо запобігання корупції.

Так, Законом України «Про запобігання корупції» (надалі – Закон) визначені правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Система запобігання корупції складається з різноманітної за формами діяльності відповідних суб'єктів, у вигляді заходів, спрямованих на ліквідацію корупційних проявів.

Основним суб'єктом, який забезпечує та реалізує державну антикорупційну політику є Національне агентство з питань запобігання корупції (центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом).

Рішенням Кабінету Міністрів України можуть створюватися за поданням Національного агентства територіальні органи Національного агентства.

Повноваження Національного агентства закріплені статтею 11 Закону. До них зокрема, належать:

– формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

– здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– розробка типової антикорупційної програми юридичної особи;

– надання роз'яснень, методичної та консультативної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб [1].

Також Законом передбачена участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції. В статті 21 Закону визначається, що громадські об'єд-

нання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству;

9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [1].

Громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому Законом.

Закон встановлює строки розміщення на офіційних веб-сайтах відповідних органів законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг, окремим

суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень державних органів або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення. Не пізніше 20 робочих днів до дня їх розгляду з метою прийняття. Вищезазначені органи узагальнюють результати громадського обговорення на своїх офіційних веб-сайтах.

Особи, які надають допомогу у запобіганні та протидії корупції, перебувають під захистом держави. Також державні органи повинні сприяти громадськості в цій діяльності.

Так, наприклад, Харківська обласна державна адміністрація з метою забезпечення ефективних процедур участі громадськості в формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення вживає заходи по створенню умов для проведення інститутами громадянського суспільства громадської експертизи діяльності місцевих органів виконавчої влади, громадських антикорупційних експертиз проектів

нормативно-правових актів та забезпечення врахування їх рекомендацій. Згідно з розпорядженнями Голови ХОДА затверджуються робочі групи з питань сприяння проведенню громадської експертизи діяльності обласної державної адміністрації та проводяться відповідні заходи по проведенню громадської експертизи. Інформація, стосовно цієї діяльності розміщується на офіційному сайті ОДА Харківської області [2].

Таким чином, громадськість розглядається як важливий інструмент функціонування системи запобігання корупції в Україні. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції організована на основі двох фундаментальних принципів: активна співпраця при вирішенні поставлених завдань і урахування громадської думки.

Інтегрованість державних органів з громадськими інститутами повинна сприяти ефективному виконанню однієї із головних завдань сучасного суспільства – подолання корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.02.2017).
2. План заходів з реалізації в Харківській області в 2017 році Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки: затв. заступником голови облдержадміністрації 29.12.2016 // Харківська обласна державна адміністрація: офіц. веб-сайт. URL: http://kharkivoda.gov.ua/content/documents/843/84234/Attaches/natsionalna_strategiya_2017_plan.pdf (дата звернення: 01.02.2017).

Одержано 02.02.2017

Валерій Валерійович ДАРАГАН,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА

На сьогоднішній день система державних закупівель в Республіці Молдова, як і в Україні, знаходиться в стадії реформування. Реформа системи державних закупівель в Республіці Молдова розрахована на 5 років і буде тривати з 2016 по 2020 роки. Експерти відзначають цілий ряд труднощів, з якими стикається дана система – це корупція, антиконкурентні практики, низька прозорість, що в цілому впливає на економіку країни [1].

За результати дослідження представників Євросоюзу до 40 % бюджету всіх державних закупівель в Молдові осідають в кишенях корупціонерів. У цій країні найбільш схильними до корупції є придбання фармацевтичної продукції, медичного обладнання, будівельних і, особливо, дорожніх робіт [2].

Державні закупівлі в Республіці Молдова регулюються положеннями Закону «Про державні закупівлі» № 131 від 03.07.2015. Зазначеним законом передбачено проведення закупівлі шляхом: відкритих торгів; обмежених торгів; конкурентного діалогу; переговорних процедур; запиту цінових оферт; конкурсу рішень; закупівель при плануванні будівництва соціального житла. Основними процедурами присудження договору про державні закупівлі є відкриті торги і обмежені торги. Інші процедури державної закупівлі можуть застосовуватися лише у відповідності з умовами, прямо встановлених законом. Орган, що здійснює закупівлю вправі використовувати спеціальні способи присудження лише у випадках, прямо передбачених законом. Спеціальними способами є: а) рамкова угода; б) динамічна система закупівель; с) електронні торги [3].

Безперечно позитивним моментом щодо протидії корупції у сфері державних закупівель було закріплення на законодавчому рівні можливості здійснення електронних торгів, однак, як вбачається з вище зазначеного, зазначена норма не носить обов'язковий характер та здійснюється з огляду на бажання органу, що здійснює закупівлю. В такому разі, на нашу думку, зазначена норма майже не призведе до якихось позитивних зрушень щодо зменшення корупційний ризиків в системі державних закупівель в Республіці Молдова.

Крім того, з метою запобігання корупції, законодавець передбачив можливість участі представників громадськості у складі робочих груп з питань державних закупівель у кількості, що не перевищує однієї третини зі складу такої групи. Однак слід зауважити, що при цьому законодавець не визначив мінімальний склад такої групи, а також порядку вирішення конфліктів у разі подачі заявок на участь у таких групах представників громадськості, які пред-

ставляють інтереси різних громадських організацій. В такому разі, на нашу думку, зазначена норма також не призведе до якихось позитивних зрушень щодо зменшення корупційний ризиків в системі державних закупівель в Республіці Молдова. Оскільки рішення про включення таких осіб до складу робочої групи приймає орган, що здійснює закупівлю, і може виникнути ситуація коли такі особи навпаки будуть представляти інтереси учасника процедури закупівлі, який пов'язаний корупційними зв'язками з представниками органу, що здійснює закупівлю.

Крім цього, виникають питання щодо компетентності представників таких робочих груп, оскільки законом не передбачено можливість, а краще необхідність проходження такими особами навчання щодо здійснення державних закупівель.

З огляду на зазначене, на нашу думку, з метою забезпечення дії вище зазначених норм, направлених на зниження рівня корупції у сфері державних закупівель, доцільно в Законі Республіки Молдова «Про державні закупівлі» передбачити, що основною процедурою здійснення державних закупівель є відкриті торги і обмежені торги, які здійснюються за допомогою системи електронних торгів. При цьому, окремо доцільно закріпити норму, яка б зобов'язала органи, що здійснюють закупівлі, у разі відсутності технічної можливості проводити такі торги, протягом 1 року здійснити закупівлю необхідного обладнання та здійснити його впровадження в процес закупівлі.

Що стосується участі у складі робочої групи з питань закупівель представників громадськості, то на нашу думку, до складу таких груп повинні входити представники тих громадських організацій, які прямо зацікавлені в закупівлі якісної продукції або виконанні робіт (наприклад при закупівлі лікарських препаратів це можуть бути спілки пацієнтів або при здійсненні закупівлі робіт з ремонту доріг – представник спілки автомобілістів тощо), а у випадку закупівлі товарів, робіт або послуг загального призначення це можуть бути представники громадських організацій діяльність яких направлена на здійснення моніторингу державних закупівель, при цьому така діяльність повинна бути підтверджена наявністю реальних фактів виявлення злочинів та інших порушень допущених під час здійснення державних закупівель. А у разі якщо таких організацій буде декілька та виникнення між ними конфлікту інтересів (що навряд відбудеться, оскільки вони поєднані єдиною метою і можуть тільки поєднувати свої зусилля) вибір повинен бути зорієнтований на тій організації, яка виявила таких фактів більше або

у будь який інший спосіб, який буде відповідати вимогам принципу прозорості.

Крім того, як показує досвід протидії корупції у сфері державних закупівель, зниження рівня корупції у цій сфері можна дійти шляхом запровадження норм, які б регулювали питання:

- здійснення закупівлі предметі розкоші;
- запровадження реєстру не доброчесних учасників торгів.

Що стосується відповідальності за порушення законодавства в сфері державних закупівель в Республіці Молдова та Кримінальним кодексом Республіки Молдова, як і в Україні, не передбачено спеціальної статті яка б передбачала кримінальну відповідальність за порушення законодавства про державні закупівлі. Тому дії зловмисників кваліфікуються за допомогою наявних у кодексі статей, здебільшого це статті передбачені главою XV «Злочини проти належного порядку роботи в публічній сфері» [4].

«Наиболее распространенные правонарушения в этой сфере: взятки, конфликт интересов, фальсификация результатов тендера, участие в тендере фиктивных фирм, сокрытие информации о тендере» [5].

Список бібліографічних посилань

1. Власти Молдови признают: системе госзакупок не хватает профессионалов // Sputnik: сайт. 02.08.2016. URL: <https://ru.sputnik.md/economics/20160802/8390612.html> (дата звернення: 15.02.2017).
2. Суржиу В. В июне Молдова стала полноправным членом Соглашения ВТО по государственными закупкам // NOI.MD: сайт. 06.07.2016. URL: http://www.noi.md/ru/news_id/87279 (дата звернення: 15.02.2017).
3. О государственных закупках: закон Республики Молдова от 03.07.2015 № 131 // REGISTRUL DE STAT al actelor juridice al Republicii Moldova. URL: <http://lex.justice.md/ru/360122/> (дата звернення: 15.02.2017).
4. Уголовный кодекс Республики Молдова: кодекс от 18.04.2002 года № 985 // REGISTRUL DE STAT al actelor juridice al Republicii Moldova. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 15.02.2017).
5. Шупак М. «У коррупции в Молдове нет границ»: в Кишиневе представили два новых исследования // NewsMaker: сайт. 05.04.2016. URL: <http://newsmaker.md/rus/novosti/u-korruptsii-v-moldove-net-granits-v-kishineve-predstavili-dva-novyh-issledovaniya-23882> (дата звернення: 15.02.2017).
6. О правонарушениях: кодекс Республики Молдова от 24.10.2008 № 218 // REGISTRUL DE STAT al actelor juridice al Republicii Moldova. URL: <http://lex.justice.md/ru/330333/> (дата звернення: 15.02.2017).

Одержано 16.02.2017

Анастасія Олександрівна ДЗЮБА,

студентка 4 курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7490-3232>

Науковий керівник: Житний Олександр Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ СПОРТУ (ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

1. Корупція є одним зі складних негативних феноменів сучасності, який здатен породжувати несприятливі зміни у різних напрямках економічного, політичного, соціального розвитку кожної держави. Сьогодні вона набуває нових організаційних форм, охоплює все більше галузей та сфер суспільних відносин. У широкому розумінні корупція – це підкупність і продажність громадських і політичних діячів, протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення [1, с. 413]. На рівні національного законодавства поняття корупції закріплене в Законі України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції», згідно якого її визначено як використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону (до них належать посадові та службові особи державних органів, органів влади, особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а у певних випадках – й інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією), наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції зазначається, що кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінально караними діянь, що містять ознаки прояву корупції [3]. При цьому в міжнародних документах, як правило, не міститься чітких дефініцій цього явища, але наводяться переліки проявів корупції та

її ознаки. Так, в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. наведено такі обов'язкові ознаки корупції: пропозиція чи надання, вимагання або прийняття якої-небудь неправомірної переваги, у тому числі такої, яка зроблена навмисно; будь-яка неправомірно надана перевага включає в себе як матеріальну вигоду, так і переваги нематеріального характеру; корупційні діяння можуть вчинюватись як особисто, так і через посередників [4].

2. Сучасна корупція, яку часто порівнюють із тяжкою соціальною «хворобою», не оминула й суспільні відносини, які складаються у сфері спорту та фізичного виховання.

Згідно офіційних визначень спорт – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них [5]. Діяльність у сфері спорту – діяльність визначених законом суб'єктів, пов'язана з підготовкою спортсменів, організацією, проведенням і забезпеченням спортивних заходів, а також з управлінням розвитком видів спорту, офіційно визнаних в Україні [6].

У відносини з організації та здійснення спортивної діяльності залучено широке коло учасників, у тому числі й осіб, які наділені певним обсягом повноважень щодо розподілу й використання державних й недержавних коштів і майна (для забезпечення функціонування спортивних установ, тренувань і підготовки спортсменів, проведення спортивних заходів тощо), організаційно-розпорядчими й адміністративно-господарськими повноваженнями. Можливості маніпулювання цими фондами відкриває широке поле для зловживань, одержання неправомірної вигоди, незаконного збагачення, тобто корупційних правопорушень, в тому числі тих, що є кримінально караними. У зв'язку із цим важливим теоретичним і практичним завданням є виявлення корупційних правопорушень в сфері спорту, протидія яким можлива шляхом застосування заходів кримінально-правового впливу.

3. Узагальнивши деякі відомості про корупційні практики в царині фізичного виховання та спорту можна виділити деякі способи неправомірного використання функціонерами цієї галузі повноважень на свою користь чи на користь третіх осіб.

Одним з них є привласнення відповідними службовими особами коштів, які виділяються на проведення спортивних змагань (що включає в себе оренду спортивних майданчиків чи стадіонів, переїзди спортсменів в інші міста або країни тощо). Корупційні практики можливі й під час закупівлі чи оренди приміщень, спортивного обладнання та інших засобів, які забезпечують спортивну діяльність (зокрема, укладення угод їх купівлі-продажу чи найму за завідомо завищеними цінами). За вітчизняним законодавством розкрадання та привласнення коштів з використанням службового становища кваліфікуються як злочин проти власності (ст. 191 КК України). Водночас, за міжнародно-правовими стандартами подібні дії вважаються корупцією. Так, згідно зі ст. 17 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою визнається одним з видів корупційних правопорушень [4].

Проявом корупції є деякі порушення засад доброчесності й об'єктивності в спорті. Як відомо, спортивні змагання повинні відбуватися за правилами чесної гри. Спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту повинні сумлінно виконувати свої спортивні, професійні та службові обов'язки, не допускати зловживань ними, не розголошувати і не використовувати в інший спосіб ексклюзивну спортивну інформацію, крім випадків, встановлених законом, утримуватися від виконання неправомірних рішень чи вказівок керівництва та від задоволення пропозицій інших осіб, що можуть протиправно вплинути на хід або результати офіційних спортивних змагань. Проте це не завжди так. Незаконні маніпуляції з результатами спортивних змагань є давно відомим видом правопорушень в спорті. Нещодавно подібні діяння були криміналізовані в Україні: згідно із ст. 369-3 КК України встановлено кримінальну відповідальність з окремі види суспі-

льно небезпечної поведінки в царині спорту (вплив на результати офіційних спортивних змагань та одержання внаслідок таких діянь вигоди; порушення заборони розміщення ставок на спорт). При цьому вплив на результати офіційних спортивних змагань, з огляду на зміст ч. 2 ст. 8 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» є корупційним правопорушенням – діянням, спрямованим на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку [7, с. 417]. Поширеним способом зміни результатів змагань є корупційний метод – підкуп деяких причетних до них суб'єктів (наприклад, тренерів, спортсменів).

Окремим видом корупції у спорті є використання спортивними функціонерами міжнародного, регіонального та національного рівнів своїх повноважень і можливостей з метою незаконного збагачення. Вказані вище правопорушення є актуальними в Україні та у світі в цілому. Так, наприклад, останніми роками неодноразово оприлюднювалась інформація про численні випадки одержання неправомірної вигоди чиновниками футбольних асоціацій різних рівнів (аж до всесвітнього) за дії або бездіяльність, вчинені на користь тих чи інших суб'єктів (комерційних організацій, спортивних команд і навіть цілих країн). Згідно із КК України такі дії є корупційним злочином (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми).

4. Для забезпечення нормального розвитку держави нагальною необхідністю є протидія корупції в усіх сферах, в тому числі й тих, що пов'язані зі спортивною діяльністю. Зокрема, подолання корупції в спорті є важливою передумовою для формування основ здоров'я нації, гармонійного розвитку кожної окремої особистості, розвитку вітчизняного спорту на засадах порядності, об'єктивності й доброчесності.

Список бібліографічних посилань

1. Курс адміністративного права України: підручник/за ред. В. В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
2. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18> (дата звернення: 06.02.2016).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49. Ст. 2048.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: від 15.11.2000 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 06.02.2016).
5. Про фізичну культуру і спорт: закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3808-12> (дата звернення: 06.02.2016).
6. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань: закон України від 03.11.2015 № 743-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 51. Ст. 472.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Центр учб. літ., 2016. 536 с.

Одержано 15.02.2017

Олексій Юрійович ДРОЗД,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна;

Інна Вікторівна ДІДЕНКО,

прокурор відділу організації діяльності у сфері запобігання та протидії корупції
Генеральної прокуратури України, Київ, Україна

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК ПРОЯВ НЕОПОТИЗМУ, ФАВОРИТИЗМУ ТА КРОНІЗМУ

Конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, за якого її приватні інтереси котрі, впливають з її положення як приватної особи, здатні неправомірним чином вплинути на виконання цією державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій [1].

Конфлікт інтересів належить до адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (ст. 172-7 КУпАП «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів»). Щоб зрозуміти ознаки конфлікту інтересів як правопорушення, пов'язаного з корупцією, слід звернутися до законодавчого тлумачення цих дефініцій.

До ознак конфлікту інтересів як різновиду правопорушення, пов'язаного з корупцією належить:

- відсутність ознак корупції;
- порушення вимог, заборон та обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»;

- вчинення особами, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та особами, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

- за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Отже, конфлікт інтересів – це ситуація, при якій службова особа виконуючи свої обов'язки має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння але здатний до цього призвести.

Для визначення різновидів конфлікту інтересів у суспільстві широко використовують такі поняття як непотизм, фаворитизм та кумівство.

Як стверджує Х.Й. Лаут, корупція у проявах кумівства, патронажу, клієнтелізму, мафії, авторитарних клік перешкоджає демократичному розвитку. Саме ці явища відображають види конфлікту інтересів. Як стверджує М. Квон вони є одними з найпоширеніших джерел конфліктів. У політичній та управлінській сферах вони стають причиною прийняття неефективних рішень, втрати мотивації та зниження продуктивності праці працівників [2, с. 281].

Фаворитизм (від лат. favor «милість») – це «несправедливе, упереджене заступництво улюбленцям на службі, на шкоду справі». У словнику Брокгауза і Ефрона визначено фаворитизм як «прист-

расне заступництво улюбленцям (фаворитам) і призначення улюбленців на високі посади, не дивлячись на те, що вони не володіють ні здібностями, ні знаннями, необхідними для їх служби» [3].

В Оксфордському словнику термін «favouritism» визначено як «практику надання несправедливих преференцій одній особі або групі осіб за рахунок інших» [4].

Непотизм, також кумівство (від лат. nepotis – онук, племінник) – сприяння, що надається родичам або друзям, незалежно від професійних досягнень. У словнику іноземних слів непотизм визначено, як «службове заступництво родичам і своїм людям; кумівство». З наведених визначень випливає, що фаворитизм і непотизм мають місце бути у випадках, коли покровитель, наділений владою, просуває фаворита по кар'єрних сходах незалежно від його досвіду, заслуг і успіхів [5].

Кронізм – це фаворитизм по відношенню до давніх друзів, особливо при призначенні їх на адміністративні посади, незалежно від їхньої профпридатності.

Поняття «кронізм» цей словник тлумачить як «призначення друзів чи однодумців на посади в органах влади без належного врахування їхньої кваліфікації» [4]. Однак на практиці кронізм полягає в тому, що на певні посади призначаються переважно не родичі, а знайомі, друзі чи інші наближені до конкретної людини особи. Кронізм визначають як надання переваги давнім друзям політиків під час заповнення вакантних посад, незалежно від рівня їхніх заслуг. У Великій Британії явище кронізму характеризують усталеними словосполученнями на зразок «старі шкільні краватки» або «клуб давніх друзів».

Як свідчить ст. 13 Модельного кодексу поведінки для державних службовців, доданому до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи від 11 травня 2000 р. № R (2000) 10 про кодекси поведінки для державних службовців: «зіткнення інтересів виникає в такій ситуації, коли державний службовець має особисту зацікавленість, яка впливає або може вплинути на об'єктивне і неупереджене виконання ним своїх службових обов'язків», і що «особиста зацікавленість державного службовця включає будь-яку вигоду для нього (неї) особисто або для його (її) сім'ї, родичів, друзів і близьких, а також для осіб і організацій, з якими він (вона) мають або мали ділові або пов'язані з політикою відносини. У це поняття входить також будь-яку фінансову чи цивільне зобов'язання, яке несе державний службовець» [6].

На основі вищесказаного варто провести паралелі для порівняння.

непотизм та кронізм є видами конфлікту інтересів, що має на меті призначення осіб, які мають пряме чи побічне відношення до особи керівника.

особи, які призначаються не мають відповідного рівня компетентностей для обіймання тієї чи іншої посади.

непотизм передбачає призначення та подальший кар'єрний ріст осіб, які перебувають у родинних зв'язках з керівником.

кронізм має на меті забезпечення реалізації несправедливих рішень по відношенню до близьких осіб, які внаслідок дружніх відносин, отримали посади уповноважених осіб органів державної влади або місцевого самоврядування.

спільним для осіб, які отримують відповідні посади за рахунок фаворитизму та кронізму та непотизму, є відсутність проведеного конкурсного відбору на засадах прозорості та неупередженості.

Сьогодні конфлікт інтересів знаходить свій вияв через такі форми, як непотизм, кронізм, фаворитизм, та створює значне коло варіацій, що допомагає зрозуміти наскільки корумпованим є середовище, де уже давно знівельовані поняття професіоналізму, компетентності та відповідальності.

Тому важливим етапом є створення ефективного механізму запобігання виникнення конфлікту інтересів в контексті формування нової Антикорупційної стратегії та розробки відповідних методичних рекомендацій щодо питань розмежування понять «непотизму», «кронізму» та «фаворитизму».

Список бібліографічних посилань

1. Методичні рекомендації з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб. Київ, 2016. 46 с. // Кіровоградська обласна державна адміністрація: офіц. сайт. URL: http://www.kr-admin.gov.ua/Corruption/Ua/metod_rekomendaciyi.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
2. Alper Buyukarslan B., Derya Ergun Ozler N. The overall outlook of favoritism in organization: A literature review. *International Journal of Business and Management Studies*. 2011. Vol. 3, No. 1. P. 275–285. URL: http://www.sobiad.org/eJOURNALS/journal_IJBM/archives/2011_Vol_3_no_1/26n_derya_ergun.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
3. Фаворитизм // Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка/Чудинов А. Н. URL: <http://enc-dic.com/fwords/Favoritizm-37868.html> (дата звернення: 13.02.2017).
4. Oxford English Dictionary: The definitive record of the English language/Oxford University Press. URL: <http://www.oed.com> (дата звернення: 13.02.2017).
5. Непотизм // Словарь иностранных слов русского языка/Комлев Н. Г. URL: <http://enc-dic.com/fwords/Nepotizm-24385> (дата звернення: 13.02.2017).
6. Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців: прийн. 11 трав. 2000 р.) // База даних «Документи»/Верховна Рада України. URL: http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article?jsessionid=C75D14A4396DDB62F4F196E8FD76B58E?art_id=48082&cat_id=46352 (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Олександр Олексійович ДУДОРОВ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПОШУК ПРИЙНЯТНОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ ТРИВАЄ

Стаття 368-2 КК України «Незаконне збагачення», викладена в редакції Закону від 12 лютого 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції», встановлює відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само за передачу нею таких активів будь-якій іншій особі. Не дивно, що таке незвичне законодавче формулювання породжує суперечливі (інколи діаметрально протилежні) тлумачення фахівців. Відзначу, що мої погляди на цю кримінально-правову заборону також піддавались еволюції – від характеристики статті КК про відповідальність за незаконне збагачення як сумнівної законодавчої новели до поступового усвідомлення її потрібності для більш ефективної протидії корупції в сучасних умовах і вироблення розрахованих у першу чергу на практиків рекомендацій щодо її застосування. У цих тезах будуть викладені та проаналізовані окремі пропозиції, спрямовані на вирішення існуючих проблем кримінально-правової характеристики незаконного збагачення.

1. Відповідно до статей 62 і 63 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе; усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь; обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. Формулювання кримінально-правової норми про незаконне збагачення в ключі, рекомендованому ст. 20 Конвенції ООН проти корупції «Незаконне збагачення» (коли на особу, аби уникнути кримінальної відповідальності, покладається обов'язок пояснити походження належного їй майна, і цей обов'язок включається в склад злочину), суперечило б наведеним конституційним приписам.

У п. 6.2 Експертного висновку РЄ про фінансовий контроль за деклараціями про доходи і майно в Україні (розділ VII Закону України «Про запобігання корупції») (далі – Експертний висновок РЄ) зазначається, що дискусія про презумпцію невинуватості не є актуальною у контексті того, як незаконне збагачення визначається в українському законодавстві; тягар доведення за чинною редакцією ст. 368-2 КК повністю лежить на стороні обвинувачення. Відтак, це не суперечить праву підсудного на справедливий суд. Водночас Д.Г. Михайленко висловлюється більш обережно: в основі формулювання ст. 368-2 КК лежить прагнення відсторонитися від прямої вказівки на обов'язок суб'єкта раці-

онально обґрунтувати походження активів, які перевищують задекларовані легальні доходи, чим обійти або завуалювати проблему тягаря доказування на суб'єкта злочину та порушення права не свідчити проти себе [1, с. 368, 371–372]. Зауважу, що підстави для такої стриманості в оцінці чинної редакції аналізованої кримінально-правової заборони в контексті її співвідношення з відповідними конституційними приписами існують (праці В. М. Киричка, О. О. Книженко, В. М. Трепака та ін.).

У будь-якому разі вимушений критично оцінити законопроект від 4 лютого 2016 р. (реєстр. № 4025) «Про внесення змін до статті 368-2 Кримінального кодексу України «Незаконне збагачення» щодо узгодження із Конвенцією ООН проти корупції та Конституцією України», на підставі якого диспозицію ч. 1 ст. 368-2 КК запропоновано викласти в такій редакції: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, які вона не може обґрунтувати, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі...». Вважаю, що не ч. 1 чинної редакції ст. 368-2 КК не враховує норми ст. 62 Конституції України щодо гарантій презумпції невинуватості особи у вчиненні злочину, як про це зазначається в підписаному Р. В. Князевичем висновку Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо загаданого законопроекту, а ч. 1 викладеної в його редакції ст. 368-2 КК. Вказаних (подібних) законодавчих змін варто уникати, якщо, звичайно, виходити з потрібності існування окремої статті КК про відповідальність за незаконне збагачення. Про перенесення тягаря доказування на обвинуваченого (у тому числі в розглядуваній ситуації) можна вести мову лише після внесення концептуальних змін до ст. 62 Конституції України (остання сформульована імперативно і за буквального її тлумачення не допускає можливості її порушення, навіть адекватного суспільно значущій меті). Викладення кримінально-правової норми про незаконне збагачення в редакції згаданого законопроекту суперечитиме (причому явно) презумпції невинуватості і праву не свідчити проти себе, у зв'язку з чим у випадку його ухвалення варто буде очікувати звернень до Конституційного Суду України на предмет з'ясування конституційності ст. 368-2 КК. Щоправда, така ж доля може спіткати і чинну редакцію цієї статті КК.

До речі, критикуючи формулювання ст. 20 Конвенції ООН проти корупції і, відповідно, його неприйнятність для потреб удосконалення КК РФ, В. М. Бурлаков констатує очевидну нерелевантність цього формулювання: незаконність поведінки впливає не з кримінально-правової заборони,

а з відсутності в службовій особі можливості розумним чином пояснити перевищення фактичних активів над законними доходами. Така підстава кримінальної відповідальності є неприйнятною з огляду на її невизначеність [2, с. 15]. Видається, що це зауваження цілком може бути екстрапольоване на формулювання диспозиції ч. 1 ст. 368-2 КК України, викладеної в редакції вказаного законопроекту. Основне ж – це те, що предмет корупційного збагачення не слід визначати в контексті кримінально-процесуального доказування: останнє відбувається вже після фактичного збагачення відповідного суб'єкта і не повинне визнаватися характеристикою складу злочину; немає підстав ототожнювати активи злочинного, у тому числі корупційного походження, з активами, щодо законності підстав набуття яких відсутні докази, належні і допустимі з погляду КПК.

2. У п. 5.7 Експертного висновку РЄ зазначається, що закріплений у ч. 2 примітки ст. 368-2 КК мінімальний поріг у вигляді однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) є занадто високим. Він приблизно дорівнює сумі доходу публічного службовця за 10 років. Це значна сума для публічних службовців, а тим більше для звичайних громадян. Встановлення такого мінімального порогу для визначення того, що є незаконним збагаченням, може сприяти формуванню хибного уявлення про допустимість певного рівня корупційної діяльності. Тому необхідно або вилучити мінімальний поріг вартості майна, походження якого неможливо пояснити і володіння яким вважається кримінальним правопорушенням – незаконним збагаченням, або встановити цей поріг на рівні не більше 5–10 НМДГ.

Вважаю таку рекомендацію неприйнятною, оскільки вона не враховує: 1) вказівку ст. 20 Конвенції ООН проти корупції на значне збільшення активів державної посадової особи; 2) призначення ст. 368-2 КК як заборони, що розрахована не на конкретне корупційне зловживання та уособлює завершальний рубіж кримінально-правової протидії корупції; 3) обмеженість ресурсів правоохоронних органів і доцільність зосередження їхніх зусиль на тих фактах незаконного збагачення, який мають значний суспільний резонанс. І ще один аргумент (на цей раз компаративістський) на користь недоцільності перегляду закріпленого в ст. 368-2 КК значного розміру активів: КК Литви, визнаючи самостійним злочином незаконне збагачення, передбачає відповідальність для того, хто на праві власності має майно вартістю 19 тис. євро, знаючи або маючи можливість знати про те, що це майно не могло бути одержано на законних підставах.

3. У доктрині зустрічається пропозиція пов'язати наявність складу злочину «незаконне збагачення» до декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, надавши йому матеріально-правового значення, – фактично повернутись до підходу, втіленого в одній з попередніх редакцій ст. 368-2 КК. Так, О. С. Бондаренко називає нормативне формулювання значного розміру активів як предмета незаконного збагачення неоптимальним, зважаючи на варіативність рівня офіційних доходів суб'єктів цього злочину, а формулювання ст. 368-2 КК у редакції Закону від 14 жовтня 2014 р. «Про Націона-

льне антикорупційне бюро України» – наближеним до суспільних реалій. У зв'язку з цим в примітці ст. 368-2 КК запропоновано вказати на те, що активами в значному розмірі є вигоди, розмір (вартість) яких у два або більше рази перевищує розмір доходу, зазначеного в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за відповідний період, поданій особою у порядку, встановленому Законом «Про запобігання корупції» [3, с. 150–151].

Вище наводились аргументи на користь того, що розмір активів (предмет незаконного збагачення) має бути по-справжньому значним – як це і передбачено чинною редакцією ст. 368-2 КК. Висловлю також сумнів у доречності визначення параметрів предмета незаконного збагачення як злочину (майна нелегітимного) за допомогою звернення до розміру офіційних (легальних) доходів, відображених у декларації уповноваженої особи. Постає і питання, чи не суперечитиме ст. 368-2 КК, яка не буде встановлювати однакового (єдиного) розміру активів як предмета кримінально караного збагачення, принципу рівності осіб перед законом.

4. Використаний у ч. 1 ст. 368-2 КК зворот «набуття особою... у власність активів...» унеможливає інкримінування цієї кримінально-правової норми у випадках, коли особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не накопичила (збільшила) свої статки, а незаконно позбавилась майнових витрат (наприклад, вона чи близька їй особа безоплатно або за «символічною» ціною отримала різноманітні послуги – медичні, освітні, туристичні, розважальні, юридичні, ремонтні, транспортні тощо). Водночас треба мати на увазі, що якщо законність підстав набуття у власність коштів, за допомогою яких особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, сплачено послуги, не підтверджено доказами, то вчинене може розглядатись як незаконне збагачення.

Цікаво, що формулювання «одержання ... неправомірної вигоди...», використане в первісній редакції ст. 368-2 КК, дозволяло охоплювати згадану неправомірну поведінку належного суб'єкта, що наводить на думку про доречність використання такого (подібного) формулювання у вдосконаленій ст. 368-2 КК. Крім іншого, це дозволило б усунути ґрунт для дискусії, пов'язаної з позначенням предмета незаконного збагачення як активів, законність походження яких не підтверджується доказами. Подібним чином розмірковує Д. Г. Михайленко, на погляд якого розкішний спосіб життя публічної службової особи, який не пов'язаний з приростом її майна, проте виражається в отриманні нею (на свою користь або користь близьких) послуг, переваг, пільг, інших вигод, за які особа не сплачує коштів або сплачує явно нееквівалентну ціну, не може бути підставою для застосування норми КК про відповідальність за незаконне збагачення. У зв'язку з цим дослідник пропонує використати в ст. 368-2 КК (за прикладом інших норм КК про корупційні злочини) термін «неправомірна вигода», що дозволить поширити дію аналізованої кримінально-правової заборони на випадок отримання чи користування відповідним суб'єктом будь-якими майновими благами [4, с. 263–264].

5. О. І. Гузоватим висловлено думку про те, що особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, можуть користуватися активами або фактично володіти ними, посиляючись на те, що ці активи належать на праві власності подружжю чи близьким родичам. Це унеможливує застосування норми КК про незаконне збагачення в чинній її редакції як універсального кримінально-правовою засобу в протидії корупції. Для вирішення проблеми пропонується криміналізувати як форму прояву незаконного збагачення «набуття цих активів у володіння чи користування у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» [5, с. 108, 117, 186].

Вище вже вказувалось на невдалість формулювання «набуття активів ... законність підстав набуття яких не підтверджено доказами», однак мова зараз йде про інше. При застосуванні ст. 368-2 КК слід враховувати, що майно, набуває подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності (ч. 1 ст. 60 СК). Звідси випливає, що предметом незаконного збагачення має визнаватись і те майно, яке перебуває в спільній сумісній власності подружжя, в тому числі у випадку, якщо право власності на майно зареєстровано за чоловіком або дружиною особи, яка уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас з урахуванням ч. 2 ст. 97 СК на підставі шлюбного договору майно, набуває подружжям за час шлюбу, може вважатись таким, що належить на праві особистої приватної власності одному з подружжя. Відповідно, в такій ситуації відсутнє передбачене ч. 1 ст. 368-2 КК набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів у власність (а отже, в цій частині О. І. Гузоватий має рацію), проте, на мою думку, можуть вбачатись ознаки такого альтернативного кримінально караного діяння, як передача належним суб'єктом активів іншій особі, якою виступає один із подружжя (казане стосується і випадків передачі активів іншим особам, включаючи близьких родичів). Так що вести мову про прогалину в кримінальному законі і в цьому разі, вочевидь, не доводиться.

Взагалі з погляду кваліфікації вчиненого за ст. 368-2 КК не має значення, кому на праві власності належать активи, законність набуття яких є сумнівною і не підтверджується доказами; важливим є інше – те, що саме незаконна поведінка особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стала джерелом неза-

конного збагачення цієї особи або її оточення. Для того ж, щоб усунути сумніви, пов'язані з інкримінуванням ст. 368-2 КК у випадках належності активів на праві власності іншим особам, треба не заградувати текст цієї кримінально-правової заборони вказівкою на набуття активів не лише у власність, а і у володіння чи користування, а рухатись у протилежному напрямі, спрощуючи редакцію ст. 368-2 КК. Вказівка в ній на набуття активів у власність, не відображаючи суть кримінально караного збагачення і здатна певною мірою заплутати правозастосувача, з погляду цивілістики видається некоректною, а тому має розглядатись як умовна, а *de lege ferenda* – підлягає виключенню. Адже з урахуванням ст. 328 ЦК, згідно з якою право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, вести мову про те, що внаслідок вчинення злочину особа набула певне майно у власність, недоречно. Таким чином, вказівка на набуття активів у власність потребує адекватної заміни (при цьому не варто захоплюватись цивілістичними зворотами).

6. У відгуку офіційного опонента на дисертацію О. І. Гузоватого В. А. Мисливий зауважує, що чинна редакція ст. 368-2 КК створює передумови для ухилення від відповідальності тих осіб, які без законних на те підстав збільшують активи інших осіб з відома службової особи. У зв'язку з цим ставиться питання про доцільність уточнення ст. 368-2 КК з тим, щоб визнавати злочином також передачу активів будь-якій іншій особі (варіант – третій особі), здійснювану іншою особою за згодою того, хто уповноважений на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Однак за такого варіанту вдосконалення КК диспозицією її ст. 368-2 не охоплюватиметься поведінка особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка дала згоду на передачу активів іншим особам та яка з логікою речей і повинна визнаватись суб'єктом незаконного збагачення. Натомість таким суб'єктом чомусь буде виступати той, хто сам незаконно не збагачується, а шляхом передачі активів лише сприяє незаконному збагаченню особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (а точніше оточення такої особи). Вважаю, що ст. 368-2 КК має закріплювати умисний характер корупційного збагачення і містити альтернативну вказівку на збагачення іншої особи, яке відбувається зі згоди особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Список бібліографічних посилань

1. Михайленко Д. Г. Обмеження принципу презумпції невинуватості нормою про незаконне збагачення в Україні: соціальна обумовленість та тест на пропорційність // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. XVII/редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. літ., 2015. С. 356–400.
2. Бурлаков В. Н. Криминализиация незаконного обогащения: теоретическая модель состава преступления. *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. 2015. Т. 9, № 1. С. 12–19.
3. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 272 с.
4. Михайленко Д. Г. Кримінально-правове значення незаконного збагачення осіб, пов'язаних із суб'єктом владних повноважень // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. XVI/голов. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 259–277.
5. Гузоватий О. І. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2016. 273 с.

Одержано 23.01.2017

Тетяна Ігорівна ДЯКОВА,

слухач 5 курсу факультету № 1 Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

Науковий керівник: Іваньков Олег Ігорович,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри теорії та історії держави

і права конституційного права факультету № 1

Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З КОРУПЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ СЕРЕД ПЕРСОНАЛУ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ МАКСИМАЛЬНОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

Як показують проведені нами дослідження головною причиною вчинення злочинів з корупційною складовою є: належний рівень правового захисту персоналу виправних колоній максимального рівня безпеки їх матеріальне забезпечення та соціальний захист; незнання та невміння виявляти керівниками підрозділів злочини з корупційною складовою, які вчиняють їх підлеглі.

Усуненню зазначених детермінантів вчинення злочинів з корупційною складовою питання багатовекторне. В нашій статті ми розглянемо лише напрям пов'язаний з порядком підбору, підготовки та перепідготовки кадрів для виправних колоній максимального рівня безпеки, та норми, що регламентують їх соціальний та правовий захист.

Перш за все ми вважаємо, що слід дослідити порядок підбору персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, який є Важливим елементом, на актуальність якого прямо вказують Європейські пенітенціарні правила, які зазначають, що персонал пенітенціарних установ повинен ретельно підбиратися, мати належну підготовку, яка повинна надаватися як на початку служби, так і надалі, його робота повинна оплачуватися на рівні фахівців і він повинен мати статус, який є поважним у громадянському суспільстві. При підборі нового персоналу адміністрація пенітенціарної установи мусить приділяти підвищену увагу вимогам чесності, гуманності, володінню професійними навичками та особистої здатності до виконання складної роботи, яка від нього вимагатиметься [1].

Невід'ємним критерієм професійного відбору працівників до Державної пенітенціарної служби України є система відбору, до якої відносяться: професійно-психологічний відбір (розпочинається після письмової заяви кандидата про бажання працювати в кримінально-виконавчій системі і про згоду на проходження професійного відбору); соціально-правовий відбір (попереднє вивчення та спеціальна перевірка); медичний відбір (соматичний, психіатричний, психофізіологічний); конкурсно-екзаменаційний відбір (проводиться на курсах початкової підготовки та під час вступу до навчальних закладів освіти кримінально-виконавчої системи).

У п. 3 ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», де зазначено, що на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на кон-

курсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань. При прийнятті на службу може бути встановлений строк випробування до шести місяців. Не можуть бути прийняті на службу особи, які раніше були засуджені за вчинення злочину [2].

Підготовка персоналу є суттєвим елементом роботи з ним, тому слід погодитись з точкою зору А. І. Богатирьова, який зазначає, що підбір і якісна професійна підготовка та перепідготовка персоналу пенітенціарної служби є ключовою складовою проведення будь-яких реформ. Концептуальні засади формування кадрового потенціалу, як для пенітенціарної служби, так і для всіх інших органів виконавчої влади, закладено в Стратегії державної кадрової політики на 2012–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012.

Професор І. Г. Богатирьов, у свою чергу, зазначає, що сьогодні, як ніколи, Державна пенітенціарна служба України потребує високопрофесійного, високоморального, духовно й фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього непрості функції виховання й ресоціалізації злочинця на основі найсучасніших підходів і методів роботи.

Вказане завдання не можливо вирішити без належної професійної підготовки та перепідготовки персоналу служби, якість якої можна забезпечити лише шляхом організації адекватного сучасним вимогам безперервного навчання в спеціалізованих навчальних закладах за відповідними освітньо-професійними програмами. На жаль, система відомчої освіти, попри щорічне зростання кількості випускників, не задовольняє повною мірою нагальні потреби щодо підготовки правоохоронців. Не є виключенням і персонал Державної пенітенціарної служби України, до якого сьогодні ставляться досить високі вимоги щодо професійної підготовки. Такий підхід відповідає і Європейським пенітенціарним правилам, у яких зазначено роль високих професійних і особистих стандартів для персоналу,

етичних норм, гуманності й поваги до гідності людини, відходу від обов'язків простих охоронців до необхідності надання допомоги і сприяння поверненню засуджених до суспільства [3].

Таким чином, можна дійти висновку, що кримінально-виконавча сфера діяльності як особлива і дуже складна багатоаспектна сфера соціальної практики вимагає залучення кваліфікованих працівників різного фаху, головним чином юристів, психологів, педагогів, але при умові адекватної загально-професійної та спеціально-посадової їх підготовленості у кримінально-виконавчому аспекті.

Останнім часом національне законодавство приділяє велику увагу питанню запобігання корупційним проявам серед персоналу органів та установ виконання покарань Державної пенітенціарної служби України, про що свідчить той факт, що на осіб рядового і начальницького складу служби поширені вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Саме жорсткий підхід національного законодавства до питань запобігання вчинення злочинів особами з числа персоналу органів та установ виконання покарань Державної пенітенціарної служби України зумовлює прагнення реформувати пенітенціарну систему України, враховуючи досвід пенітенціарних систем країн Європи, діяльність яких базується на точному та неухильному дотриманні та повазі прав засуджених, запобіганні корупційним проявам та іншим порушенням [4].

Протягом I кварталу 2013 року стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та

слідчих ізоляторів, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, відкрито 11 кримінальних проваджень стосовно 11 осіб (за 3 місяці 2012 року порушено 23 кримінальні справи стосовно 24 осіб). Підкреслимо, що 7 проваджень відкрито за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів, 3 – за одержання неправомірної вигоди та 1 провадження – за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [5].

Говорячи про правовий захист персоналу кримінально-виконавчої служби, його гарантії, слід підкреслити, що простежується певний взаємозв'язок між станом правової захищеності персоналу і ефективністю виконання покладених на нього завдань і в кінцевому результаті – рівнем забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян [6, с. 164]. Про важливість соціального та правового захисту вказує і Л. П. Самофалов, який зазначає, що як і всі правоохоронці, працівники пенітенціарної служби є державними службовцями, які виконують специфічні функції. Виконання даних функцій потребує від усіх рівнів працівників пенітенціаріїв чесності і непідкупності, вірності державі, закону, присязі, розвинутого почуття честі, гідності, обов'язку [7, с. 278].

Разом із тим, сучасна пенітенціарна служба потребує високопрофесійного, високоморального, духовно і фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього непрості функції виховання і ресоціалізації злочинця на основі найсучасніших підходів і методів роботи [8, с. 311].

Список бібліографічних посилань

1. Європейські пенітенціарні правила: рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць Ради Європи // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 16.02.2017).
2. Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.02.2012 № 222/5 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-12#n17> (дата звернення: 16.02.2017).
3. Богатирьов І. Г. Чернігівський юридичний коледж Державної пенітенціарної служби України (1978–2013 рр.): історико-правовий нарис // Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 3-й річниці утворення навч. закладу (м. Чернігів, 7–8 черв. 2013 р.)/Чернігів. юрид. коледж ДПтС України. Чернігів: Вид. Лозовий В. М., 2013. С. 33–34.
4. Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 229 с.
5. Про виконання вимог антикорупційного законодавства персоналом ДПтС України у I кварталі 2013 року // Державна пенітенціарна служба України: офіц. веб-сайт. 18.04.2013. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/zp/uk/publish/article/673578> (дата звернення: 16.02.2017).
6. Майборода І. А. Правова природа понять соціальний та правовий захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України // Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 3-й річниці утворення навч. закладу (м. Чернігів, 7–8 черв. 2013 р.)/Чернігів. юрид. коледж ДПтС України. Чернігів: Вид. Лозовий В. М., 2013. С. 162–165.
7. Самофалов Л. П. Деформація правової свідомості працівників правоохоронних органів і шляхи її подолання // Модернізація системи професійної підготовки пенітенціарного персоналу: питання філософії права, педагогіки й психології, теорії і практики: матеріали виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 6 черв. 2014 р.)/Чернігів. юрид. коледж ДПтС України. Чернігів: Вид. Лозовий В. М., 2014. С. 276–280.
8. Типовой договор о передаче надзора за правонарушителями, которые были условно осуждены или условно освобождены: принят Резолюцией 45/119 Ген. Ассамблеи ООН 14 дек. 1990 г. // Конвенции и соглашения: сайт/ООН. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/transfer_of_supervision.shtml (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Володимир Веніамінович ЄФІМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРИЧИН КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

За ствердженнями аграрних експертів, суміш грошей аграріїв і реформаторських ідей, які готова реалізувати держава, повинна сприяти стрімкому розвитку галузі впродовж наступних декількох років. Агропромисловий комплекс України при позитивних розкладах чекає буквально «квантовий скачок» [1].

Агропромисловий комплекс України є однією із базових галузей, що здатна забезпечити зростання навіть в умовах економічної кризи, що підтверджує досвід минулих років. Вказаний сектор порівняно з іншими галузями економіки є доволі інертним і не може розвертатися на марші. Аграрії залежать від термінів посівної кампанії і жнив, тому не можуть на місяць пізніше посіяти або раніше почати збирати. Гальмується робота банківської системи щодо кредитування взагалі, не лише аграріїв, у тому числі це стосується і відкритих кредитних ліній. Також відсутнє традиційне впродовж багатьох років кредитування сільгоспвиробників з боку потужних компаній, які реалізують насіння, міндобрива та пальне під майбутній урожай [2].

На жаль сучасне положення економічного становища аграрного сектору вимагає дієвих кроків від влади в умовах порожнього бюджету і додаткових витрат на проведення антитерористичної операції на сході країни, а також стрімкого падіння гривні, аграрії опинилися фактично сам на сам із проведенням комплексу підготовчих дій до весняних робіт: суттєво зросли в ціні мінеральні добрива і засоби захисту рослин, які є переважно імпортними, а також вартість пального. Не вироблено фінансових механізмів здешевлення кредитів аграрних виробників.

Ще до недавнього часу співголови Всеукраїнського аграрного форуму та представники профільних асоціацій у сфері агропромислового комплексу зверталися з листами до керівництва держави про негайне прийняття наступних законопроектів [2]:

– № 2459. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» (щодо дерегуляції ринку зерна) – скасовує обов'язкову сертифікацію якості зерна;

– № 2609а. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення безпечної експлуатації сільськогосподарської техніки) – скасовує обов'язковий технічний огляд сільськогосподарської техніки;

– № 3008. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання ринку засобів захисту рослин – скасовує погодження на ввіз засобів захисту рослин;

– № 3237. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень нотаріусів та особливостей реєстрації похідних речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення – скасовує подвійну реєстрацію при оформленні договору оренди;

– № 3316. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сталого використання земель сільськогосподарського призначення – скасовує обов'язковість проектів сівозміни та ряд документів при реєстрації права оренди.

Представники профільних організацій зазначають, що єдиною дієвою реальною допомогою з боку держави за нинішніх умов є [2; 3]:

– негайне прийняття відповідних змін у діючому законодавстві стосовно приведення останніх до міжнародних стандартів;

– збереження пільгового оподаткування – залишення недоторканими єдиний фіксований сільгосподаток і збереження акумулювання ПДВ на рахунках сільгоспідприємств,

– зняття поборів та знищення корупційних схем при оформленні численних дозвільних документів різного рівня, що дозволить вивільнити сотні мільйонів гривень на цільові потреби аграрної галузі,

– активізація нормальних економічних інструментів підтримання аграріїв, які існують у країнах центральної Європи, а не тих, що наявні зараз і викривлені під нашу «слов'янську» ментальність. Вказані кроки дозволять дати фінансову ліквідність аграрному сектору економіки: програми страхування ризиків, розвиток програм гарантійного фонду, інструменту аграрних розписок тощо.

Експерти наголошують, що аграрії втрачають мільярди гривень щороку на неофіційних платежах чиновникам за дозволи та процедури, які відсутні у цивілізованих країнах світу. На жаль серед депутатського корпусу відсутня єдина думка щодо підтримання відповідними комітетами ряду законопроектів, спрямованих на ліквідацію корупції в АПК.

Через відсутність ефективного механізму фінансового регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств їх діяльність здійснюється у складних умовах, диспропорція цін на готову продукцію, чим знижуються доходи виробників. Соціальний захист працівників галузі на рівні, визначеному діючим законодавством, не забезпечується. Така ситуація вимагає подолання існуючих недоліків функціонування АПК України та оптимізації державного регулювання, а саме комплексу заходів:

- структурна перебудова АПК;
- оптимізація земельної реформи;

- удосконалення оподаткування підприємств АПК;
- удосконалення кредитного механізму забезпечення діяльності АПК;
- захист та підтримка національних товаровиробників;
- формування державного замовлення на сільськогосподарську продукцію;

- створення ефективної інфраструктури;
 - реалізація соціально-правових програм [4].
- Необхідно підтримати думку аграрних експертів про те, якщо найближчим часом не вдасться стабілізувати фінансову ситуацію в країні, результати майбутньої посівної в центральній і північній частині України будуть непередбачувані.

Список бібліографічних посилань

1. Шавалюк Л. Український АПК: локомотив економіки // Антикор: уац. антикоррупц. портал. 24.09.2016. URL: http://antikor.com.ua/articles/125688-ukrainskij_apk_lokomotiv_ekonomiki (дата звернення: 15.02.2017).
2. Житков А. Аграрні асоціації виступають за прийняття нових законів та проти корупційних схем // Асоціація «Українське насіннєве товариство»: офіц. сайт. 12.03.2014. URL: <http://unt.org.ua/agrarn-asotsats-vistupayut-za-priinyattya-novikh-zakon-v-ta-proti-korupts-inikh-skhem> (дата звернення: 15.02.2017).
3. Аграрии просят отменить самые коррупционные схемы в АПК // Антикор: уац. антикоррупц. портал. 01.03.2014. URL: <http://antikor.com.ua/articles/3190-agrarii-prosjat-otmenitj-samye-korruptsionnye-shemy-v-apk> (дата звернення: 15.02.2017).
4. Березіна Л. М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України. *Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Економічні науки*. 2011. № 16, т. 1. С. 173–183. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem_Biol/nvl nau/Ekon/2010_16/Beresina.pdf (дата звернення: 15.02.2017).

Одержано 16.02.2017

Олександр Олександрович ЖИТНИЙ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0795-626X>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (НОВЕЛИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ)

1. Складні внутрішньо- й зовнішньополітичні обставини, в яких Україна продовжує свій розвиток як демократична й правова держава, намагається інтегруватись до європейського співтовариства, вимагають визнати: без кардинальних перетворень у суспільно-політичному континуумі ці прагнення можуть виявитись марними. Однією з перешкод на шляху цивілізованого розвитку нашої держави та реальною загрозою реформам в країні є схильність наших співгромадян, які управляють соціальними, політичними, економічними процесами в країні на всіх рівнях, до незаконного використання при цьому наявних можливостей у власних корисливих інтересах, «торгівлі» ними. Світовий досвід свідчить, що в країнах із високим рівнем корупції більш поширені порушення громадянських прав, зловживання з боку службовців різного рівня (у публічному й приватному секторах). Помітним є зв'язок корупції з організованою злочинністю, легалізацією злочинних коштів, з фінансуванням тероризму та іншими серйозними загрозами національній і міжнародній безпеці. У разі широкого поширення цього негативного феномену держава втрачає контроль за управлінням суспільно-політичними процесами, поступається своїм суверенітетом, стає неспроможною гарантувати своїм громадянам додержання їх прав і свобод. Тому боротьба з корупцією в сучасному світі стала одним із тих видів діяльності, у здійсненні якої сплітаються інтереси влади й громадянського суспільства, всіх верств населення країни, внутрішні й міжнародні інтереси. Для України ж мінімізація її рівня стала проблемою, від вирішення якої, без перебільшення, залежать позитивні перспективи втримання державності українською нацією (так, на думку деяких експертів, якщо би на даний момент рівень корупції в Україні знизився хоча би до рівня, який сьогодні демонструє, наприклад, Польща, то рівень економічного розвитку нашої держави підвищився би у 3–5 разів).

2. За останні роки вітчизняне антикорупційне законодавство (в тому числі і його кримінально-правовий блок) помітно змінилось й ускладнилось. Звичайно, його оновлення – необхідний етап процесу реформування всієї національної правової системи. Втім, часті зміни певним чином дезорієнтують суспільство, ускладнюють роботу практичних працівників та породжують непродуктивні дискусії в колі представників наукової спільноти. Водночас, реагуючи на запити громадськості та настійливі вимоги міжнародних партнерів щодо ефективності

протидії корупції, вітчизняна влада періодично «транслює» досить оптимістичну інформацію про викриття корупціонерів, розшуки їх активів, притягнення до відповідальності та про інші подібні акції. Однак Україна продовжує обіймати, м'яко кажучи, мало приємні позиції в світових антикорупційних рейтингах.

3. Активізувавши розробку правових засобів протидії корупції українська влада значно збільшила кількість заборонних кримінально-правових норм, суттєво розширивши обсяги загрози караності корупційної поведінки, що відобразилось на змісті Розділу XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та на багатьох інших положеннях кримінального закону. Водночас, було значно розширено сферу спеціального кримінально-правового заохочення (засобом якого є гарантоване безумовне звільнення від кримінальної відповідальності) як одного з «інструментів» позитивного стимулювання учасників корупційних відносин до сприяння в розкритті вже вчинених злочинів, а отже – до свідомої участі в запобіганні поширенню корупції й притягнення корупціонерів до відповідальності. Згідно з ч. 5 ст. 354 КК особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст.ст. 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, – добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку.

4. Оцінюючи вказаний заохочувальний припис доцільно вказати на те, що законодавець використав при його створенні не найкращий техніко-юридичний прийом, помістивши передумови (перелік злочинів, після вчинення яких може бути використана заохочувальне положення) й підстави (модель позитивної пост кримінальної поведінки, якою особа має заслужити заохочення) в одній нормі, яка, таким чином, набула характеру групової (такої, що діє стосовно п'яти різних злочинів) правової підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Як правило, застосування спеціальних видів такого звільнення передбачається в законі у

разі вчинення окремих злочинів, які точно й вичерпно названо у відповідних нормах Особливої частини КК України. При цьому (знову ж за загальним правилом) одна заохочувальна норма кореспондує одній нормі заборонній (підстава звільнення від кримінальної відповідальності описується у окремій частині тієї ж статті Особливої частини КК, в якій передбачено підставу кримінальної відповідальності). Поєднання двох приписів (заборонного й заохочувального) пояснюється тим, що таким чином забезпечується інформаційна функція кримінального закону: особі, яка вчинила певний злочин, повідомляється і про порушену нею заборону, і про наявну пропозицію держави про можливість звільнення її від кримінальної відповідальності «в обмін» на позитивну посткримінальну поведінку. Втім, як бачимо, у сфері «антикорупційного» кримінально-правового заохочення відповідна норма (ч. 5 ст. 354 КК) опинилась за межами розділу, в якому сконцентровано більшість заборонних норм, яким вона кореспондує. Така її «латентність» знижує інформативність і потенційний ефект цього припису. У ст. 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК доцільно було б передбачити самостійні заохочувальні норми.

5. Норма ч. 5 ст. 354 КК не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у частині четвертій статті 18 КК. Такими особами є: 1) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства); 2) іноземні третейські судді; 3) особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому; 4) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені); 5) члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна; 6) судді і посадові особи міжнародних судів. Важко зрозуміти причини вилучення українським законодавцем з числа передумов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом вказаних вище осіб. Така винятковість не може бути виправдана міркуваннями підвищеної суспільної небезпеки подібних злочинів (коли у корупційних відносинах між «клієнтом» та «патроном» присутній іноземець або офіційний представник суб'єкта міжнародного права). Крім того, таке рішення суперечить проголошеному в ст. 1 КК зобов'язанню України охороняти кримінально-правови-

ми засобами нарівні з внутрішніми (національними) інтересами й елементи міжнародного правопорядку. Нарешті, воно обмежує кількість кримінально-правових засобів протидії корупції транснаціонального рівня. У сучасному глобалізованому світі корупція вже не є проблемою окремих держав і набула масштабу транснаціонального й міжнаціонального явища. Відповідно, від держави вимагається забезпечувати вплив не лише на її внутрішній сегмент (корупційні відносини всередині країни), але й на ту її частину, яка зачіпає (може зачіпати) міжнародні відносини.

В антикорупційних кримінально-правових нормах спостерігається системний підхід до сполучення заборонної кримінально-правової норми із нормою заохочувальною. При цьому об'єктом заохочення є позитивна посткримінальна мотивація особи, а засобом заохочення – безумовне й повне звільнення від її від кримінальної відповідальності. Саме цей засіб став достатньо апробованим і максимально потужним стимулом до виконання правопорушником на посткримінальній стадії кримінально-правових відносин дій, які відповідають сконструйованим законодавцем у відповідній заохочувальній нормі – спеціальній підставі (спеціальних підставах) звільнення від кримінальної відповідальності.

Втім, не поширюється заохочувальна норма й на «корупцію у спорті». З одного боку, протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань законодавцем не визнається корупційним злочином (що впливає з примітки до ст. 45 КК, згідно з якою корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу.). Та з іншого – у частині криміналізованих статтею 369-3 КК злочинів мають таку саму структуру, як і корупційні підкупи: шляхом підкупу особа досягає певних переваг. Можливо, це не є корупцією в «чистому» вигляді, зважаючи на те, що підкуп спрямовується не чиновнику. Водночас, торгівля можливостями в такому разі може вчинятись функціонерами, від яких залежить рішення й результат.

Будь-який підкуп здатен вплинути на обрання особою певного варіанту поведінки, від чого залежить дотримання законних інтересів особи, суспільства або держави. Тому й засоби боротьби із підкупами можуть бути однорідними. Якщо підкуп спрямовано, скажімо, на тренера чи організатора змагань, він цілком може бути визнаний особою, яка вплине на кінцевий результат заходу.

Одержано 15.02.2017

УДК [343.85:343.35](477)

Зоряна Валентинівна ЖУРАВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна;

Ігор Миколайович ВАСИЛЮК,

адвокат Волинської колегії адвокатів, Луцьк, Україна

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНО СОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У контексті підвищення ефективності запобіжної діяльності по боротьбі з корупцією на загально соціальному рівні А. П. Долгова обґрунтовано доводить необхідність тих заходів, що, перш за все, виключають використання корупції як засобу становлення та укріплення нових суспільних відносин, створення соціальної основи ринкових відносин, а також не допущення відмивання та примноження кримінальних капіталів [1, с. 512].

Казахські науковці вважають, що у системі заходів загальносоціального запобігання корупції найбільш ефективними можуть бути наступні: 1) максимальне обмеження владних, повноважень чиновників, зведення в ідеалі їх функцій до формально-регістраційних; 2) максимальне обмеження прав бюрократії по «регулюванню» економіки, освіти, охорони здоров'я, науки, культури, т. ін. 3) скорочення бюрократичного апарата на всіх рівнях; 4) посилення незалежності безпеки та особистості; 5) підвищення незалежності та престижу суду (суддів); 6) формування громадського суспільства; 7) суттєве підвищення оплати праці чиновників (держслужбовців) при одночасному підвищенні їх відповідальності; 8) забезпечення «прозорості» їх діяльності [2, с. 251].

У науковій літературі можна зустріти й інші підходи [3, с. 24–30], основний лейтмотив яких зводиться до того, що, як слушно зауважив Г. Й. Шнайдер, створені державою органи контролю за злочинністю самі потребують контролю [4, с. 437]. При цьому він виокремив три визначальні ознаки корупціонерів зазначеної категорії, а саме – ці особи: а) вчиняють корупційні правопорушення і «заради права і закону». Саме тому так важко на практиці виявити зловживання владою та запобігати корупції; б) використовують суспільну думку, яка завжди довіряє відповідальним політикам, позаяк без такої довіри держава виявляється просто не управляємою. Саме тому, на думку Г. Й. Шнайдера, держава та її установи мають діяти лише легально та мати кримінальний захист; в) нерідко використовують заради своїх значних цілей державний апарат, створений, зокрема, для боротьби із злочинністю. Ось чому зловживання владою у виді корупційних діянь є таким суспільно небезпечним [4, с. 437].

О. Ю. Шостко, не дивлячись на те, що заходи запобігання корупції повинні мати пріоритет, однак із урахуванням сучасних викликів, які постали перед Україною, пов'язаних із зміною влади, виявлених фактів багатомільярдних розкрадань державного бюджету, першочерговим завданням є втілення

у життя принципу невідворотності покарання для всіх осіб, винних у корупційних злочинах, і повернення їх незаконно здобутих доходів українській державі [5, с. 361]. До інших найбільш дієвих та невідкладних заходів загально соціального спрямування по запобіганню корупції він відніс наступні: 1) забезпечення незалежної судової влади та діяльності реформованої прокуратури; 2) створення системи стримування і протигаг у системі поділу влади, підзвітність і відкритість державних інституцій. Зокрема, ефективним у цьому напрямі буде унормування прозорості діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування передусім чітким правовим регулюванням адміністративних процедур. Цьому сприятиме якнайширше використання інформаційних технологій, перш за все Інтернету. Мають бути відкритими реєстри майнових прав власності на рухоме та нерухоме майно, реєстри всіх одержувачів соціальних пільг та спеціальних пенсій, витрат, які здійснювалися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Слід скоротити кількість ліцензій, дозволів та інших бюрократичних обмежень, створити систему державного захисту рівних конкурентних умов для всіх представників бізнесу [5, с. 361–362]; 3) зміна функцій Рахункової палати та Державної фінансової інспекції; 4) реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; 5) активна протидія корупції з боку громадян, їх об'єднань, засобів масової інформації – як найбільш дієвих «активів» громадського суспільства; 6) зниження активної протиправної корупційної поведінки громадян, а саме: надання відомостей щодо загроз корупції, негативні наслідки від якої не завжди є очевидними; важливим є виховання нетерпимості до корупції, усвідомлення власної відповідальності, що дозволить підвищити громадську активність, перш за все, молоді. У цьому зв'язку особливо важливою є підготовка майбутніх юристів, позаяк саме студенти юридичних вузів повинні мати «нульову» толерантність до проявів активної і пасивної корупції [5, с. 362].

Звичайно, що у системі заходів загально соціального запобігання корупції пріоритетне місце мають заходи, що пов'язані із законодавчим регулюванням даного питання. До таких А. П. Закалюк відніс заходи: а) по-перше, із виявлення, обмеження та запобігання дії чинників корупції як соціального явища, її проявів у вигляді корупційних відносин і діянь та корупційної діяльності, включаючи її перед корупційну стадію формування та набуття детермінуючої якості зазначеними чинниками;

б) по-друге, з викриття корупційних діянь та корупційної діяльності засобами державного і громадського контролю; в) по-третє, із забезпечення правовими та процесуальними засобами обов'язкової відповідальності осіб за вчинені корупційні правопорушення, передусім за злочини, пов'язані з корупцією. г) по-четверте, з визначення організаційно-правових та інституційних засад приведення названих напрямів і форм діяльності, її елементів в єдину Систему антикорупційного контролю та протидії [6, с. 227–228].

При цьому у кожній групі відносин мають бути регламентовані: 1) суб'єкти діяльності; 2) обов'язки та повноваження цих суб'єктів; 3) правові форми та засоби здійснення антикорупційної діяльності; 4) механізми контролю; 5) відповідальність за невиконання антикорупційного законодавства.

Все це разом науковці називають предметом законодавчого регулювання у системі загально соціального запобігання корупції в Україні [6, с. 228].

Як з цього приводу зробив висновок О. М. Джужа, протидія злочинності тому так і називається, що передбачає протиставлення криміногенним фактором анти криміногенних, щоб усунути чи блокувати дію перших. Звичайно, досягти цього в реальному житті практично неможливо, але мінімізувати вплив кримінальних чинників можливо і необхідно [7, с. 214].

Важливим у цьому контексті є заходи організаційного характеру, а саме: 1) дотримання правил

підходу та розміщення кадрів, що ґрунтується на конкурсній основі; 2) введення обов'язкових спеціальних перевірок кандидатів на заняття відповідальних посад в органах державної влади та управління; 3) удосконалення системи спеціальних обмежень, встановлених для державних службовців, з метою запобігання конфлікту інтересів; 4) введення практики обов'язкової ротації керівництва; 5) чітка регламентація процедури прийняття у правлінських рішень; 6) обов'язків розгляд на засіданнях міністерств і відомств питань щодо виконання законодавства про державну службу та боротьбу з корупцією; 7) встановлення адміністративної відповідальності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування за ухилення від реагування на критичні виступи засобів масової інформації; 8) врегулювання на законодавчому рівні механізму політичного й управлінського лобізму[8, с. 207].

Отже, загально соціальне запобігання корупції – це система науково обґрунтованих та реалізованих на правовому і практичному рівнях відповідними суб'єктами запобігання заходів, спрямованих на усунення причин і умов, а також на стабілізацію у першу чергу, політичної обстановки в Україні, реформування економічних відносин, вирішення інших соціальних проблем населення, які негативно впливають на ефективність забезпечення та реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Криминология: учебник для юрид. вузов/под общ. ред. А. И. Долговой. М.: Инфра-М – Норма, 1997. 784 с.
2. Криминология: учебник/под ред. Рогова И. И, Алауханова Е. О. Алматы: Междунар. центр науч. исследований и прав. экспертизы РК, 2008. 614 с.
3. Телешун С. О., Рейтерович І. В., Тіньков А. Л. Роль ефективної антикорупційної політики у формуванні правової держави // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України: матеріали всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 12 берез. 2015 р.). Ч. 1. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 24–30.
4. Шнайдер Г. Й. Криминология: пер. с нем./под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. М.: Издат. группа «Прогресс» – «Универс», 1994. 504 с.
5. Криминологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
6. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Криминологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
7. Криминологія: підруч. для студентів ВНЗ/за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.
8. Проблеми протидії злочинності: підручник/Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. В. та ін.; за ред. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.

Одержано 03.02.2017

УДК 343.35(477)

Катерина Сергіївна ЗАГОРОДНЮК,

студентка 5 курсу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна;

Ангеліна Віталіївна ШАЛАБАЙ,

студентка 5 курсу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

*Науковий керівник: Шведова Ганна Леонідівна,**кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК ФАКТОРА ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Питання ефективних засобів запобігання та протидії корупції – це одна з найважливіших і найнагальніших проблем, яка потребує невідкладного розв'язання у сучасній Українській державі. Високий рівень корумпованості в державі визнано як вітчизняними так і зарубіжними аналітиками, а також відповідними міжнародними інституціями.

Актуальність даного питання зумовлюється тим, що корупція у сьогоденнішніх реаліях стала чинником, що безпосередньо провокує й поглиблює суспільні кризові явища.

Корупція, залучаючи у свої ряди політичних і громадських діячів, стає загрозою національній безпеці держави, демократичному її розвитку, конституційному ладу, що, в свою чергу, підриває імідж України на світовій арені, а також є однією з причин зростання в Україні тіньової економіки та організованої злочинності. Вона обмежує конституційні права і свободи громадян, створює соціальне напруження, руйнує моральні та суспільні цінності, породжує тотальну недовіру до влади, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадськістю, руйнує засади розбудови правової держави та громадянського суспільства.

Щоб знизити рівень корупції з боку держави зроблено чимало кроків, зокрема прийнято нове антикорупційне законодавство, реформуються органи виконавчої влади, на які покладено завдання боротьби з корупцією, але антикорупційна політика тільки тоді буде вважатися дієвою, коли вона активізує зусилля всього суспільства у боротьбі з корупцією та її проявами у державі.

Боротися з корупцією можна використовуючи різні методи і заходи: **репресивні** (виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності), або **превентивні** (підвищення прозорості, підзвітності і доброчесності державних структур, правовий захист громадян і примноження їх правової обізнаності, застосування етичних стандартів у діяльності публічних службовців, просвітницька робота з населенням та окремими цільовими групами, виховання молоді у дусі неприйняття корупції). Досвід багатьох країн свідчить про те, що активність громадян, захищених у подоланні корупції, є головною передумовою її подолання [1].

Як справедливо зазначає адвокат А. Стоянов, на сьогодні основні сили антикорупційної політики спрямовані на створення механізму притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення. Однак, виключно створення такого механізму недостатньо, необхідно також забезпечити його дієвість, яка полягатиме у невідворотності покарання. Дієвим такий механізм буде лише в тому випадку, коли налагодиться зворотній зв'язок «громадянське суспільство – антикорупційні органи», який дасть можливість оперативно отримувати необхідну інформацію з метою подальшого реагування [2].

Отже, досягти результатів у боротьбі з корупцією можна за умови повного використання всіх наявних можливостей двостороннього зв'язку держави і громадськості – громадського контролю.

Саме тому зовсім не випадково обов'язкової участі громадськості в подоланні корупції вимагає Конвенція ООН проти корупції, яка набула чинності в Україні з 1 січня 2010 року. За змістом цієї Конвенції, Українська держава взяла на себе зобов'язання у межах своїх можливостей сприяти активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею [3].

Громадський контроль є формою участі громадськості в управлінні для підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, підприємств, установ і організацій, що надають соціальні послуги [4, с. 113].

Громадський контроль здійснюється через діяльність громадських об'єднань, пресу, консультативні дорадчі органи, створені при органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також через громадян.

Громадський контроль залежить не тільки від законодавчого регулювання, а й від активності громадян і громадських організацій. На наш погляд, ефективними формами громадського контролю у сфері протидії корупції є:

1) повідомлення про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції;

2) посилення прозорості через звернення із запитом до органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо інформації про їхню діяльність (надання доступу до публічної інформації);

3) проведення громадської антикорупційної експертизи з метою виявлення в нормативно-правових актах або їх проектах положень, які здатні сприяти корупції;

4) внесення суб'єктам права законодавчої ініціативи пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції;

5) проведення, замовлення проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції;

6) проведення заходів щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції, а також заходів, які заохочують пошук, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію в межах закону тощо.

В Україні діють сотні громадських організацій, які мають у назві словосполучення «громадський контроль», містять у статутних завданнях мету протидії корупції, проте переважно такі організації жодного громадського контролю не здійснюють. Більше того, деякі з них були спеціально створені для участі у певних схемах місцевого чи державного масштабу. Наприклад, хтось активно рекламує свою діяльність у передвиборний період чи лякає люстрацією місцевих чиновників, щоб проштовхнути на посаду певних осіб.

Незважаючи на це, організації, які справді були створені для здійснення громадського контролю, мають успіхи навіть при обмежених можливостях. Саме завдяки їх діяльності українці дізнаються про тендерні махінації, земельні афери, лобюван-

ня «схемних» норм у підзаконних нормативних актах [5].

На сучасному рівні державної антикорупційної політики Україні слід виходити з того, що абсолютно подолати корупцію неможливо – можна лише мінімізувати її вплив на життя суспільства. В умовах недостатнього рівня довіри населення до органів державної влади, пропагувати ідею активної протидії корупції мають саме інститути громадянського суспільства.

Серед різних форм громадського контролю особливо необхідним видається передбачити здійснення обов'язкової громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, адже саме така експертиза дозволяє викривати та попереджати корупційні ризики, діяти «на випередження» корупції, а також створювати умови для дієвого застосування інших форм громадського контролю.

Врахування суб'єктами права законодавчої ініціативи результатів громадської антикорупційної експертизи буде свідчити про реальну готовність влади до реалізації антикорупційної політики.

Водночас громадську антикорупційну експертизу доцільно поєднувати з постійним інформуванням громадян про перебіг реалізації заходів щодо протидії корупції, що поступово вкарбує у суспільній свідомості їх актуальність та необхідність і забезпечить становлення уявлення кожного громадянина про його особисту причетність до змін, які відбуваються в державі.

Отже, потреба у залученні громадськості до антикорупційної політики є безумовною, а громадська участь в антикорупційній політиці повинна здійснюватися через участь населення в ухваленні владних рішень, доступ до публічної інформації, заохочення громадськості до досліджень, в тому числі громадської антикорупційної експертизи, та поширення інформації про корупцію.

Список бібліографічних посилань

1. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики: роз'яснення М-ва юстиції України від 26.08.2011 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11> (дата звернення: 13.02.2017).

2. Стоянов А. Боротьба з корупцією: як подолати першопричини, а не наслідки? // Ліга. Блоги/ЛІГАБізнесІнформ; Ін форм.-аналіт. центр «Ліга» 04.06.2015. URL: <http://blog.liga.net/user/astoyanov/article/18229.aspx> (дата звернення: 13.02.2017).

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 13.02.2017).

4. Енциклопедія державного управління: у 8 т./Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління/наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпуненко (співголова) та ін. 748 с.

5. Бойчук В. «Джинса» чи громадський контроль? // Українська правда. 08.01.2015. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/01/8/520298/> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕСЬВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7596-294X>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

На сьогодні державна політика в Україні спрямована на інтеграцію до Європейського Союзу, що є одним із пріоритетних напрямів розвитку країни. Соціально-політичні та економічні зміни в Україні впливають на усі форми суспільного та політичного життя в державі, зокрема, на процеси у галузі права. Аналіз законодавчого досвіду реалізації пенальної політики як України, так і зарубіжних країн свідчить, що її визначальною рисою на сьогодні є гуманізація кримінально-правової репресії. Загальною стає тенденція до зменшення кількості обвинувальних вироків, пов'язаних з призначенням покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до покращення правового статусу засуджених тощо. Однією із складових цієї тенденції є застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Слід зазначити, що сьогодні в Україні інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання має широке застосування. Так, у 2016 році з установ виконання покарання звільнено умовно-достроково близько 1200 засуджених.

З метою покращення ефективності протидії корупції правоохоронними засобами, був прийнятий Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», яким внесені зміни до Кримінального кодексу України, що обмежують застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання [1].

Відповідно до ч. 3 ст. 81 КК України умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим:

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

Треба погодитись із думкою науковців, що при тлумаченні зазначеної норми постає багато питань [2, с. 52].

Проаналізував ч. 3 ст. 81 КК України, на нашу думку, можна зробити наступні висновки:

по-перше, законодавцем встановлюється пряма заборона застосування умовно-дострокового звільнення до осіб, які вчинили корупційні злочини невеликої тяжкості;

по-друге, засуджені за корупційні злочини середньої тяжкості мають право на умовно-дострокове звільнення після фактичного відбуття 2/3 строку покарання на відміну від засуджених за злочини середньої тяжкості інших видів, у яких таке право з'являється після фактичного відбуття 1/2 строку покарання;

по-третє, враховуючи відсутність прямої заборони застосування умовно-дострокового звільнення за тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, право на даний вид звільнення у засуджених настає на загальних підставах, тобто після відбуття 2/3 або 3/4 строку призначеного судом покарання відповідно.

Аналіз теоретичних досліджень свідчить, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання виступає важливим стимулом виправлення засуджених, позитивно впливає на їх правослухняну поведінку, сприяє ресоціалізації. Тому застосування будь-яких обмежень зазначеного інституту звільнення від відбування покарання є недоцільним.

Варто згадати, що до прийняття чинного Кримінального кодексу вітчизняне законодавство ще з радянських часів встановлювало значні обмеження у застосуванні умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 52-1 КК України 1960 р.). І саме з прийняттям в Україні Кримінального кодексу 2001 року всі правові обмеження у застосуванні умовно-дострокового звільнення були скасовані, що, безперечно, стало великим досягненням та проявом гуманізму.

Доцільність та необхідність умовно-дострокового звільнення обґрунтовується саме тим, що цілі покарання досягнуті і засуджений не потребує подальшого відбування покарання. Держава та суспільство не мститься злочинцю за вчинений ним злочин. Відбувши встановлену законом частину строку покарання, коли засуджений сумлінно поведінкою та ставленням до праці доводить своє виправлення, коли є велика доля вірогідності, що він більше не буде вчиняти злочини, актуальним постає питання про умовно-дострокове звільнення

від відбування покарання такого засудженого. Тому, вважаємо, що застосування будь-яких обмежень умовно-дострокового звільнення від відбування покарання негативно вплине на правовий статус засудженого, його прагнення до виправлення та ресоціалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
2. Горох О. П. Законодавчі обмеження щодо звільнення від покарання корупціонерів. *Вісник адвокатури України*. 2016. Т. 13, ч. 1. С. 50–53.

Одержано 10.02.2017

Дмитро Васильович КАМЕНСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ, Україна

КОРУПЦІЯ ТА РИНКОВА ЕКОНОМІКА: НЕБЕЗПЕЧНА КОМБІНАЦІЯ

Ринкова економіка – це такий тип економіки, що ґрунтується на приватній власності, в якому відбувається вільна гра ринкових сил за загально-відомим в економічній теорії «принципом невтручання» *laissez-faire* (фр. – «дозвольте робити») – тобто проявом економічної доктрини, відповідно до якої державне втручання в економіку повинне бути мінімальним, воно повинно зосереджуватись на захисті людей та їх власності, на національній безпеці, а також на наданні обмеженої кількості суспільних благ. Відомий шотландський економіст XVIII ст. Адам Сміт писав, що рушійною силою господарського розвитку є прагнення індивіда до реалізації своїх економічних інтересів. При цьому суперечностей між індивідом і суспільством не існує: дбаючи про власні інтереси, економічно вільна людина поліпшує власний добробут і водночас примножує багатство суспільства. Водночас усвідомлюючи, що за умов свободи економічної діяльності окремі індивіди можуть домовлятися про підвищення цін або ж прагнутимуть до безмежного привласнення прибутку, А. Сміт покладав великі сподівання на стабілізуючий ефект конкуренції – вона регулює особистий егоїзм і в такий спосіб забезпечує економічний рівновагу [1, с. 215].

На мій особистий погляд, якщо, не дай Боже, пан Сміт побачив би сучасні реалії української економіки, він би спочатку здригнувся, а потім напевне розчарувався би в результатах емпіричної перевірки власної теорії: відбуваються процеси по суті безмежного привласнення прибутку одними індивідуумами на фоні позбавлення ресурсів всіх інших; показники виробництва залишаються незадовільними, що негативно відбивається на попиті й пропозиції; рейдерські баталії навколо привабливих об'єктів-підприємств не вщухають; через високу концентрацію корупційної складової у вітчизняній економіці конкуренція нерідко стає формальною ознакою, що не дозволяє повноцінно розвиватись продуктивним силам у вітчизняному суспільстві.

Розмірковуючи над проблематикою корупції в економіці, зазначимо наступне. Так, свого часу увагу українського суспільства привернув резонансний епізод із затриманням відомого українського бізнесмена Дмитра Фірташа за підозрою в організації міжнародної корупційної схеми. Із тексту обвинувального висновку випливали обставини, що вказували на можливу причетність Дмитра Фірташа до злочинної змови на здійснення незаконних платежів на користь окремих державних службовців Індії з метою реалізації інвестиційного проекту. Дмитро Фірташ створив злочинну організацію за участю шести названих в обвинуваченні осіб, а також інших встановлених і невстановлених осіб для

реалізації заздалегідь ухваленого плану злочинної діяльності. На думку федеральних обвинувачів, незаконна діяльність організації охоплювала, поміж іншого: а) часткове перерахування через американські фінансові установи 18,5 млн дол. із метою підкупу державних службовців в Індії для забезпечення необхідних дозволів та ліцензій на добування титанової руди, що, за прогнозами, повинно було принести понад 500 млн дол. щорічного доходу компаніям Фірташа; б) використання міжнародних комерційних засобів (каналів) з метою планування, координації та забезпечення підкупу індійських чиновників; в) використання підконтрольної Фірташу групи компаній «Group DF», включаючи її ділову репутацію та фінансові ресурси, з метою забезпечення та прикриття незаконної діяльності злочинної організації, у т. ч. в частині підкупу індійських посадовців; г) застосування погроз та залякування інших осіб з метою забезпечення реалізації злочинного плану організації; г) здійснення міжнародних поїздок з метою забезпечення діяльності організації [2, с. 162–163].

Вважаємо наведений приклад із сучасної практики протидії міжнародним корупційним схемам певною мірою симптоматичним для українських бізнес-реалій. З одного боку, американська правозастосовна практика в цій частині можливо демонструє надмірну агресивність та далекосяжність. Дійсно, можна задатись іронічним і водночас доречним питанням: де Індія, де Україна, а де Сполучені Штати Америки. Справа в тому, що американські федеральні закони в частині протидії корупції сконструйовані таким чином, щоб максимально щільно охопити всі можливі схеми зловживань, які хоча б частково шкодять американським інтересам, хоча б поверхово зачіпають так званий «юрисдикційний елемент» США (у розглянутому випадку – частковий рух коштів через американську банківську систему). З іншого боку, цим та схожими прикладами американці демонструють українським правоохоронцям досить високі стандарти розслідування та кримінального переслідування складних білокомірцевих злочинів – незалежно від соціального статусу, матеріального становища та політичного впливу обвинуваченого, в окремих випадках навіть нехтуючи інтересами інших держав.

Взагалі тему корупції і бізнесу є всі підстави віднести до активно досліджуваних в юридичній науці. Так, в одному сучасному коментарі антикорупційного законодавства України питання протидії небезпечним зв'язкам між корупцією та бізнесом піднімаються із доречним посиланням на відповідні нормативні приписи – зокрема норми Закону України «Про запобігання корупції», КАП,

КК та КПК України. Автори видання висвітлюють декілька видів типових корупційних схем, що безпосередньо впливають на «правила гри» в українському економічному середовищі: тендерні махінації, махінації на безтендерних державних закупівлях, махінації з природними ресурсами, шахрайські афери, рейдерство, податкові зловживання [3, с. 270].

У зазначеному коментарі привертає увагу, поміж іншого, юридичний аналіз такого квазі-корупційного злочину як нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК). Справа в тому, що відповідно до змісту примітки до ст. 45 КК України це діяння віднесено до корупційних злочинів. Вочевидь має рацію М. І. Хавронюк, який обстоює позицію про виключення цієї норми (так само як і ст. 320 КК) із тексту примітки через те, що у тексті заборони відсутня вказівка на неправомірну вигоду як на предмет, засіб або навіть мету діяння [3, с. 22]. Власне зміст поняття «неправомірна вигода» вказує на чотири різновиди благ, що мають переважно економічний, безпосередньо вигідний для одержувачів характер: грошові кошти та інше майно; переваги, пільги й послуги; нематеріальні активи; інші вигоди нематеріального і негрошового характеру (абз. сьомий ст. 1 Закону «Про запобігання корупції»).

Загалом навряд чи викличе серйозні наукові заперечення та обставина, що з точки зору об'єктивних життєвих реалій чимало статей розділу XVII Особливої частини КК України охоплюють відносини на межі публічної та приватної сфер, адресують катастрофічну для України проблему зрощування бізнесу і влади, що знаходить свій системний прояв у корупційних схемах. Цинічні і водночас суворі реалії нашої сучасності є такими, що вітчизняний бізнес (про іноземний тут взагалі мова не йде) нерідко вимушений «закладати» корупційну складову у свої бізнес-плани, створювати окремі «резервні фонди» переважно у готівковій формі для того, щоб покривати витрати на «вирішення питань» із представниками органів влади різних видів та інстанцій, вдаватися до практики «відкатів» із метою збереження чи подальшого розвитку своєї економічної діяльності.

Один із авторитетних експертів в сфері антикорупційної політики – Сюзан Роуз-Аккерман – небезпідставно констатує, що на практиці корпоративні економічні злочини тісно і регулярно переплітаються з корупційними діяннями. Зокрема корпорації дуже часто пропонують нелегальні винагороди високопосадовцям, наприклад, за можливість отримати великий контракт чи концесію. По-перше, зацікавлена компанія може дати хабар за те, щоб її внесли в список учасників майбутнього тендеру на право отримання великого контракту і обмежили число інших учасників. По-друге, вона може платити за отримання конфіденційної інформації про максимальні й мінімальні цінові пороги, заявлені цінові

пропозиції і критерії оцінки інвестиційних проєктів. По-третє, за допомогою хабару можна змусити чиновників визначити умови тендера у такий спосіб, щоб компанія-хабародавець виявилася єдиним кандидатом, що повністю задовольняє вимоги тендеру. По-четверте, компанія може відверто «купити» собі перемогу в тендері. Нарешті, вигравши контракт, компанія може за хабар домогтися перегляду цін у бік завищення або отримати потурання у вигляді «закриття очей» відповідальними чиновниками на якісні та кількісні характеристики поставлених товарів і послуг [4, с. 32]. Підготовлена уява дослідника тут може «намалювати» безліч паралелей і практичних прикладів, пов'язаних із сучасними реаліями ведення бізнесу в Україні – адже ні для кого не є секретом, яким чином сьогодні виграються тендери, на користь яких юридичних осіб витрачаються бюджетні кошти через державні замовлення і як насправді «процвітає» конкуренція у разі створення нових економічних відносин між органами влади всіх рівнів та комерційними структурами. На наше особисте переконання, якщо керуватися ідеями захисту економічних інтересів держави (у широкому сенсі цього концепту), а також виконання приписів кримінального закону, то тут просто «неоране» поле для неупередженої діяльності працівників компетентних органів.

Наостанок в контексті порівняльного висвітлення позитивного зарубіжного досвіду зазначу, що у 1977 р. Конгрес США ухвалив Акт «Про запобігання корупційним практикам за кордоном» (англ. – Foreign Corrupt Practices Act або «FCPA», далі – Акт). Цей нормативний документ визнає федеральним злочином давання американськими громадянами і корпораціями хабарів іноземним громадянам для збереження існуючого або забезпечення нового бізнесу в іноземній країні [5]. Головним призначенням Акта залишається комплексна протидія корупційним зловживанням американських компаній та їх уповноважених представників у частині передачі незаконної винагороди державним службовцям в іноземних країнах з метою отримання нових чи збереження існуючих видів економічної діяльності. Відповідно до офіційних статистичних даних, за останні роки число розслідувань, пов'язаних із застосуванням положень Акту, збільшилось приблизно з п'яти до сорока щорічно. Так, наприклад, протягом 2008–2009 рр. за порушення положень Акта десять осіб були засуджені до позбавлення волі.

Наразі історія ухвалення та сорокарічна історія відомого антикорупційного федерального Акта США, що охороняє важливі економічні інтереси держави від «корупційної корозії», вчить, що лише за умов якісного нормативного регулювання, прояву чіткої політичної волі та неухильного і справедливого правозастосування можна досягти значних успіхів у протидії цьому ганебному явищу, що, на превеликий жаль, і досі процвітає в Україні, по суті ставлячи наших людей і наш бізнес «на коліна».

Список бібліографічних посилань

1. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Академія, 2005. 640 с.

2. Каменський Д. В. Справа Дмитра Фірташа або деякі сучасні тенденції протидії корупції в США. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 162–165. URL: http://www.pap.in.ua/3_2014/44.pdf (дата звернення: 17.01.2017).
3. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства/за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2016. 496 с.
4. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы. М.: Логос, 2003. 356 с.
5. Foreign Corrupt Practices Act. An Overview // The United States Department of Justice: офіц. сайт. URL: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa> (дата звернення: 17.01.2017).

Одержано 18.01.2017

УДК [343.83:343.35](477)

Юлія Володимирівна КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Серед найбільших нинішніх проблем нашої держави і суспільства називають війну, яка фактично триває на Сході України, та корупцію. І що є більшою бідю можна відповісти словами давньоримського політичного діяча Марка Туллія Цицерона, який ще в 70-му році до Христа у своїх промовах під час процесу над претором Сицилії Гаєм Ліцинієм Верресом, якого було звинувачено у здиригстві, казав: «Так гине держава. Відбирати від інших для себе чи для свого угруповання більше шкодить добру країні, ніж війни і посуха» [1].

У науковій та навчальній літературі існує чимало дефініцій поняття «корупція». Сучасний тлумачний словник української мови поняття «корупція» визначає як підкуп хабарами, продажність посадовців та політичних діячів [2, с. 422].

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року у ч. 5 ст. 1 корупцію тлумачить як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Серед суб'єктів, на яких поширюється дія вищезазначеного Закону України «Про запобігання корупції» названо державних службовців, осіб рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби тощо.

На шляху боротьби із корупцією важливу роль відіграє процес виявлення корупційних ризиків у діяльності органів державної влади загалом, а також працівників кримінально-виконавчої системи зокрема, з метою їх нейтралізації та недопущення подальшого розвитку ракової пухлини на ім'я корупція, яка охопила весь державний організм і робить його все більше неієздатним.

Під корупційними ризиками прийнято розуміти сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [3].

Питання корупційних ризиків у діяльності різних органів державної влади було предметом не однієї наукової праці. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в

Державній кримінально-виконавчій службі були проаналізовані в однойменному монографічному дослідженні О. Г. Боднарчука [4].

Так науковець серед базових факторів появи і розвитку корупційних ризиків, які розглядаються як обставини, що сприяють вчиненню корупції в органах і установах Державної кримінально-виконавчої служби України, виділяє такі: низьке матеріальне забезпечення і заробітна плата співробітників; недосконалість законодавчої бази протидії корупції; наявність великої кількості пропозицій з боку засуджених і підслідних [5, с. 157].

На наш погляд, в першу чергу саме низький рівень грошового та матеріального забезпечення призводить до зниження зацікавлення працівників кримінально-виконавчої системи у результатах своєї праці, до перегляду ставлення до служби, що проявляється у високій плинності кадрів кримінально-виконавчої системи або в пошуках і використанні незаконних шляхів для задоволення особистих потреб і створює умови для виникнення корупційних ризиків [6, с. 52].

Слід погодитися з позицією О. Г. Боднарчука, що на сучасному етапі заходи подолання корупції не будуть ефективними доти, поки не буде посилено соціальний захист працівників у системі державної служби [7, с. 160]. Тому, оптимальним заходом боротьби з корупцією в кримінально-виконавчій системі України залишається належний рівень соціального захисту працівників, що найперше проявляється у відповідному розмірі грошового забезпечення, як важливого чинника, що стимулює працівника до правослухняної поведінки та якісного виконання своїх службових обов'язків.

Очевидно, що у разі подальшої відсутності у ближчому майбутньому збільшення фінансування кримінально-виконавчої системи, а також комплексного покращення соціального та матеріального становища її працівників, вести мову про скорочення випадків вчинення корупційних діянь немає жодного сенсу.

Соціально незахищений, з невисокою заробітною платою, без перспективи кар'єрного росту працівник кримінально-виконавчої системи не здатний сформувати із злочинця таку особистість, яка б вела правослухняний спосіб життя, дотримувалась правових та інших соціальних норм держави і суспільства [8, с. 21]. А такий невтішний стан речей у свою чергу є перешкодою на шляху досягнення кінцевої мети кримінально-виконавчого законодавства, яка полягає у виправленні і ресоціалізації засуджених, запобіганні вчиненню нових кримінальних

правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Інакше кажучи, ціль, заради якої функціонує вся кримінально-виконавча система так і залиша-

тиметься лише гучною декларацією, яку не можливо втілити в життя.

Список бібліографічних посилань

1. Хорхе Бергольйо про зцілення від корупції // CREDO: католиц. суспільно-реліг. часопис. 08.05.2014. URL: <http://www.credo-ua.org/2014/05/115563> (дата звернення: 14.02.2017).
2. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 1008 с.
3. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Вісник. Офіційно про податки*. 2015. № 14 (14). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207?issue=209> (дата звернення: 14.02.2017).
4. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України: монографія. Київ: Центр учб. літ., 2016. 462 с.
5. Боднарчук О. Г. Корупційні ризики як індикатор корупції у сфері виконання покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 22, ч. II, т. 2. С. 155–158.
6. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Соціально-правовий захист працівників кримінально-виконавчої системи України. *Соціологія права*. 2015. № 1–2 (12–13). С. 49–53.
7. Боднарчук О. Г. Соціальна незахищеність співробітників кримінально-виконавчої системи як додатковий ризик корупції. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. № 4 (59). С. 156–161.
8. Бадира В. А., Яковець І. С. Непослідовність та суперечливість реформування Кримінально-виконавчої служби України, а також проблеми статусу та соціальної захищеності працівників Кримінально-виконавчої служби України // Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/В. А. Бадира, О. П. Букалов, А. П. Гель, М. В. Романов, І. С. Яковець; за заг. ред. Є. Ю. Захарова; Харків. правозахис. група. Харків: Права людини, 2011. С. 13–24.

Одержано 15.02.2017

Василь Миколайович КИРИЧКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2442-6842>

ПРО КЛЮЧОВЕ ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ І ПОДАРУНКА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАБОРОН ЩОДО НИХ

З прийняттям законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI та «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII питання про співвідношення неправомірної вигоди і подарунка та відповідальність за порушення заборон щодо них набули особливої актуальності. Це обумовлено тим, що законодавець у зазначених законах розрізнив поняття «неправомірна вигода» і «подарунок» та по-різному встановив заборони щодо них, тому фактично з'явилося нове законодавче рішення щодо відповідальності за порушення таких заборон. Детальна конкретизація та аргументація цього рішення мною були викладені в монографії «Кримінальна відповідальність за корупцію» [1, с. 74–76, 137–143, 223–224], після чого в Законі України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII з'явилися нові приписи, які посилили наведену мною аргументацію. Сутність нового рішення полягає в тому, що порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків особами, зазначеними у пунктах 1 і 2 ч. 1 ст. 3 Закону, визнається адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, і тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Однак останнім часом з'явилися наукові публікації, в яких заперечується нове законодавче рішення всупереч очевидному факту його існування. Зокрема деякі науковці стверджують і намагаються довести те, що подарунок, який особа одержує у зв'язку із здійсненням нею діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, слід кваліфікувати як одержання неправомірної вигоди за відповідними статтями Кримінального кодексу України (КК) [2, с. 45, 365–366; 3, с. 48–53; 4, с. 65–66]. Аналіз змісту цих публікацій показав, що всі вони, як вбачається, мають однакову ваду – не враховують при вирішенні зазначених питань категорію суспільної небезпечності як базову категорію кримінального права, яка спрямовує зусилля науковця на з'ясування антисоціального характеру вчинюваного особою діяння та його реальних чи потенційних наслідків.

Зі змісту ст. 11 КК випливає, що суспільна небезпечність характеризує будь-яке діяння, яке визнається злочином, і полягає в тому, що таким діянням заподіяно або могла бути заподіяна *істотна* шкода фізичній чи юридичній особі, суспільству

або державі. У визначенні адміністративного правопорушення, наведеному в ст. 9 КУпАП, про істотну шкоду та суспільну небезпечність діяння не йдеться, що вказує не лише на формальну відмінність законодавчих визначень злочину і адміністративного правопорушення, а й на відмінність соціальних властивостей діянь, які визнаються такими правопорушеннями. Виходячи з цих положень, при вирішенні поставлених у цій публікації питань насамперед слід враховувати відмінність між діяннями, які визнаються корупційними (до них належить одержання спеціальним суб'єктом неправомірної вигоди), і діяннями, які пов'язані з корупцією (в тому числі порушенням обмежень щодо одержання подарунків).

Оскільки при одержанні подарунка завжди є дві сторони, то для правильної соціальної і правової оцінки взаємодії цих сторін важливо брати до уваги законодавчі приписи, які відображають відмінності в характері вчинюваних сторонами діянь. Із визначення корупції, наведеного в ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» випливає, що особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду спеціальному суб'єкту, завжди діє з *метою схилити спеціального суб'єкта до протиправного використання наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей*. Отже, особа прагне в такий спосіб задовольнити свій незаконний інтерес. У таких випадках обидві сторони корупції підлягають кримінальній відповідальності, зокрема за статтями 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК. При наданні подарунка спеціальному суб'єкту ці ознаки корупції відсутні за визначенням. У ст. 1 того самого Закону правопорушення, пов'язане з корупцією, визначено як діяння, що *не містить ознак корупції*, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження. Відсутність ознак корупції означає, що той, хто надає подарунок, діє *не з метою* схилити спеціального суб'єкта до протиправного використання наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Відсутність такої мети і незаконного інтересу вказує на відсутність суспільної небезпечності в діях обох сторін.

Наприклад, такими є дії громадських активістів, які надали подарунок державному службовцю за добросовісне виконання ним своїх службових обов'язків. Характер таких дій є однаковим як випадку, коли подарунок надається за добросовісне

виконання службових обов'язків, проявлене при вчиненні конкретного правомірного діяння, так і в разі надання його за добросовісну роботу протягом певного періоду. Такі дії не містять ознак корупції, однак можуть визнаватися такими, що пов'язані з корупцією. За наявності всіх ознак адміністративного правопорушення адміністративну відповідальність за ст. 172-5 КУпАП в таких випадках несе лише спеціальний суб'єкт, на якого поширюються обмеження щодо одержання подарунків, передбачені ст. 23 Закону, а той, хто надає подарунок, взагалі не підлягає юридичній відповідальності. Отже, подарунок за таких обставин не може визнаватися неправомірною вигодою за будь-яких умов, а сторони не можуть підлягати кримінальній відповідальності.

Порушення обмежень щодо одержання подарунків, як діяння, які пов'язані з корупцією, на відміну від корупційних діянь, не заподіюють і не можуть заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Встановлення адміністративної відповідальності за їх вчинення обумовлено прагненням законодавця в такий спосіб запобігти можливому виникненню конфлікту інтересів. Тобто йдеться про запобігання можливості того, що у особи після одержання подарунка виникне суперечність між особистими інтересами та службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень або вчинення діянь стосовно громадянина, який надав подарунок. Фактично така адміністративна відповідальність базується відразу на трьох припущеннях: 1) що суперечність інтересів виникне, хоча може й не виникнути, 2) що така суперечність інтересів може вплинути на виконання особою своїх повноважень, хоча може й не вплинути, 3) що особа, яка одержує подарунок, в майбутньому буде приймати певне рішення чи вчинювати певне діяння стосовно особи, яка надала подарунок, хоча може й не приймати такого рішення і не вчинювати такого діяння. Такий суспільний характер розглядуваних порушень вказує не лише на відсутність їх суспільної небезпечності, а й на можливість визнання в окремих випадках самих порушень як малозначних в адміністративному смислі (відповідно до ст. 22 КУпАП).

На вирішення розглядуваного питання жодним чином не вплинули зміни, внесені до ст. 172-5 КУпАП, що виражаються у виключенні більш суворої відповідальності за порушення встановленої законом заборони щодо одержання подарунка за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами, або від підпорядкованої особи. Як

вбачається, законодавець виклав ст. 172-5 КУпАП у відповідності з назвою ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» та її змістом, де хоча і йдеться буквально про заборону та обмеження, однак ці відмінності вказують лише на особливості законодавчої техніки. Сутність самої норми, передбаченої ст. 23 Закону, полягає в обмеженні прав осіб, зазначених у пунктах 1 і 2 ч. 1 ст. 3 Закону, щодо одержання подарунків шляхом встановлення заборони на одержання подарунків: 1) у зв'язку із здійсненням діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; 2) від підпорядкованої особи; 3) від особи, яка не є підпорядкованою чи близькою, одноразово вартістю більше прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а сукупно протягом року від однієї особи чи однієї групи осіб – більше двох прожиткових мінімумів доходів громадян, встановлених на 1 січня року прийняття подарунків. Зазначені зміни жодним чином не змінюють і не здатні змінити соціальний характер подарунків, який визначає їх відмінність від неправомірної вигоди.

Для правильного практичного вирішення питання про відмежування порушення обмежень щодо подарунків (ст. 172-5 КУпАП) від корупційних правопорушень, предметом яких є неправомірна вигода, (зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК) важливо також враховувати, що: 1) поняття неправомірної вигоди і подарунка визначені в ст. 1 Закону України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII по-різному, причому перше є більш широким за своїм змістом; 2) поняття подарунка жодним чином не пов'язано із вчиненням обдарованою особою протиправного діяння; воно взагалі не має зв'язку із здійсненням діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або має зв'язок із правомірними діяннями, вчинюваними на виконання таких функцій; 3) обмеження щодо одержання подарунків, передбачені ст. 23 Закону, не поширюються на осіб, зазначених у п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону, тобто на службових осіб юридичних осіб приватного права та осіб, які не є службовими.

Із вищевикладеного можна зробити два основні висновки: 1) ключовим критерієм для вирішення питань про співвідношення неправомірної вигоди і подарунка та про відповідальність за порушення заборон щодо них є категорія суспільної небезпечності; 2) порушення встановлених у ст. 23 Закону обмежень у вигляді заборон щодо одержання подарунків за жодних умов не можна кваліфікувати як одержання неправомірної вигоди за статтями КК, оскільки воно є правопорушенням, пов'язаним з корупцією, яке відповідно до ст. 1 Закону не містить ознак корупції, і яке не є суспільно небезпечним діянням.

Список бібліографічних посилань

1. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право 2013. 424 с.
2. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства/М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, Д. О. Калмиков та ін.; за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2016. 496 с.
3. Ярмиш Н. Про співвідношення одержання неправомірної вигоди з одержанням забороненого подарунка. *Вісник прокуратури*. 2016. № 6. С. 48–54.
4. Мозгова В., Ольшанецький І. Порушення антикорупційних обмежень щодо одержання подарунків: питання кваліфікації. *Вісник прокуратури*. 2016. № 11. С. 64–68.

Одержано 14.02.2017

Ілля Олександрович КИСЕЛЬОВ,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Протидія та запобігання корупції сьогодні є пріоритетним напрямком у роботі правоохоронних органів та діяльності усього суспільства в усьому світі. Не буде перебільшенням відзначити, що саме корупція наразі є основним «ворогом» для сталого й потужного розвитку та зростання загального рівня благополуччя населення у всіх розвинених, демократичних, вільних країнах. Країнах з сильною економікою, у яких забезпечуються права людини, які в змозі подбати про своїх громадян. Проблема протидії корупції для України є ключовою на сучасному етапі. Неможливо уявити собі Україну, яка б була процвітаючою, сильною державою, у якій би залишалась корупція.

Безсумнівно, що саме критичний стан корупції у суспільстві, критичний стан злочинності в даній сфері, зокрема, численні випадки протиправної діяльності посадових осіб державних органів в значній мірі стали підґрунтям для виникнення ідеї самої Революції гідності, яка нещодавно відбулась в нашій державі. Більшості людей вже просто відверто набридло спостерігати за тим, що коїться, і в решті-решт, суспільство «вибухнуло». Результат відомий всім, на жаль, включаючи трагічні події та загибель багатьох людей.

Пригадані вище трагічні події та наслідки Революції гідності яскраво свідчать про те, що боротьба із корупцією є одним з найголовніших пріоритетів для України, навіть без постійного «нагадування» про це з боку Європейського Союзу (далі – ЄС). Корупція для України – це системна проблема, проблема всього українського суспільства, і від її вирішення, подолання, залежить і майбутнє держави, добробут громадян та їх мотивація працювати на благо Батьківщини, розвивати країну та прямувати до ЄС, при чому, не в контексті формального «включення» до товариства, а саме з точки зору досягнення того рівня цінностей у суспільстві, на якому функціонують та живуть розвинені демократичні держави світу.

В контексті гострої проблематики подолання корупції в Україні, достатньо цікавою є інформація стосовно того, яким чином реалізується кримінально-правова політика України. У переважній більшості джерел демонструється інформація стосовно кількості фактів відкритих проваджень з приводу одержання неправомірної вигоди, вчинення інших корупційних правопорушень. Майже кожного тижня у ЗМІ з'являється черговий корупційний «резонанс», журналістами викриваються чергові корупційні «схеми», а пересічні громадяни реально дивуються, скільки ж ще можна грабувати

власний народ та державу, та як окремим можливо-владцям вдається одержувати хабарі у сотні тисяч доларів, в той час, як переважна більшість населення ледве зводить кінці з кінцями.

На жаль, кількість показаних «резонансів» та викриття численних «схем» (причому, реально функціонуючих), а також відкриття проваджень далеко не завжди свідчить про ефективність діяльності держави у сфері запобігання корупції. Статистичні дані, які демонструють кількість осіб, які реально були притягнуті до кримінальної-відповідальності хоча і не є таємними, проте не дуже сильно афішуються та висвітлюються, в тому числі у ЗМІ. Очевидно, таке положення існує тому, що в своїй сукупності вони репрезентують більш-менш реальну ефективність держави у сфері протидії відповідним діянням, і такі дані доволі серйозно розходяться з інформацією, яка тиражується у ЗМІ.

В даному контексті, нами було проаналізовано дані Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) за 2008–2016 роки (за перше півріччя 2016 року), стосовно осіб, засуджених за ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – одержання неправомірної вигоди (хабара). Даний злочин було обрано у зв'язку із тим, що він безсумнівно є одним з найнебезпечніших та найбільш «резонансних» серед усіх інших у даній сфері. Не буде помилкою сказати, що сама «корупція», у більшості пересічних громадян асоціюється саме з даним злочином, а часто навіть повністю отожднюється з ним.

Фактично, статистичні дані за ст. 368 КК України є індикатором якості протидії держави корупційним проявам у суспільстві в цілому. Одним з важливих аспектів проведеного аналізу за даними ДСА є те, що даний період (2008–2016 рр.) враховує важливі зміни у законодавстві та, зокрема, у конструкції самої кримінально-правової норми (було здійснено відхід від поняття «хабар» в бік «неправомірної вигоди» та змінено диспозицію статті).

Перш за все, необхідно відзначити, що дані стосовно осіб, засуджених за ст. 368 КК України, надані ДСА є «цілісними», адже незважаючи на прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, облік статистичних даних не було змінено (чого не можна сказати про порядок реєстрації заяв і повідомлення про вчинення злочину, де відбулось значне «підвищення» рівня злочинності через повну та всебічну реєстрацію). Іншими словами, незважаючи на зміни у антикорупційному законодавстві (зміна диспозиції та кількості частин статті), вважаємо, що такі дані є нерозривними та цілісними,

достатньо коректно відображують тенденції, які відбуваються у цій сфері через призму діяльності судових органів.

Починаючи з 2008 року, в Україні спостерігається тенденція до поступового підвищення (до 2010 року) та помірною зменшення загальної кількості осіб, засуджених за ст. 368 КК України. Так, якщо у 2008 році було засуджено 543 особи, у 2009 – 612 осіб, у 2010 – 774 особи, у 2011 – 767, у 2012 – 702, у 2013 – 731, у 2014 – 445 осіб, у 2015 – 374 особи, а за перше півріччя 2016 року – лише 122 особи. В цілому, виходячи з загальної кількості засуджених в Україні, кількість осіб які реально були притягнуті до кримінальної відповідальності за хабарництво, поступово зменшується. Причому як у абсолютних числах, так і у пропорційному відношенні. Нажаль, з урахуванням іншої інформації, особливо про кількість відкритих проваджень за ст. 368 КК України, не можна сказати про високу ефективність діяльності держави у цій сфері в цілому.

Так, у 2015 році, за даними Генеральної прокуратури України (далі ГПУ), обліковано – 1588 кримінальних правопорушень за ст. 368 КК України, та вручено 909 повідомлень про підозру. В той же час, у 2015 році, як зазначалось вище, було засуджено та притягнуто до кримінальної відповідальності лише 374 особи! Це означає, що до відповідальності притягнуто лише 23,6% від загальної кількості зареєстрованих фактів, або 41,1% від осіб, яким було повідомлено про підозру у відповідному році. Навряд чи можна казати про ефективну діяльність держави при таких показниках.

Особливе занепокоєння викликає й той факт, що ситуація дедалі погіршується, адже за перше півріччя 2016 року було притягнуто до відповідальності лише 122 особи, проте за вказаний період (дані надані ГПУ повністю за 2016 рік) було обліковано – 1578 кримінальних правопорушень, та вручено 758 повідомлень про підозру. Навіть виходячи з неповних даних за 2016 рік стосовно засуджених, можна з високою вірогідністю припустити, що реально притягнутих до відповідальності осіб буде ще менше ніж у попередньому році.

Безсумнівно, можна говорити про складність розслідування та документування злочинів, відповідальність за які передбачено ст. 368 КК України, а також про те, що сам процес доказування та судового розгляду за даною категорією справ може тривати значний час, проте чітко можна побачити

тенденцію до помітного зниження кількості осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності.

Очевидно, що повнота реєстрації й всебічний облік усіх вчинених кримінальних правопорушень (в тому числі й за ст. 368 КК України) має важливе значення, однак навряд чи хто буде сперечатись з того приводу, що вирішальне значення має не кількість відкритих проваджень, а кількість осіб, яких реально було притягнуто до відповідальності. Саме в цьому проявляється кримінологічний аспект «цінності», вагомості покарання за вчинений злочин. Чи створюється в суспільстві відчуття про невідворотність покарання, якщо до відповідальності притягається лише 1/4 хабарників? Безумовно – ні! Навпаки, відчуття безкарності, та з іншого боку безнадійності та безпомічності перед можновладцями, повільно продовжує закрдатись у свідомість більшості українців.

В цілому, необхідно зазначити, що зіставлення даних оприлюднених ГПУ та ДСА України дозволяє певною мірою оцінити протидію корупції в Україні, виходячи з кількості відкритих проваджень, повідомлень про підозру та осіб, які реально засуджуються до кримінального покарання. Протягом останніх 3–5 років, існує суттєвий дисбаланс між кількістю відкритих проваджень та кількістю осіб, які реально були притягнуті до кримінальної відповідальності.

Обравши у якості «індикатору» злочин передбачений ст. 368 КК України, порівнявши кількість відкритих проваджень та засуджених осіб, а також кількість повідомлень про підозру, можна дійти висновку, що незважаючи на всі зусилля, яких докладає Україна у сфері протидії корупції, наразі, за найбільш небезпечні та найбільш резонансні для суспільства випадки корупційної поведінки – одержання неправомірної вигоди (хабара), в середньому, лише одна з чотирьох осіб реально притягається до кримінальної відповідальності, в той час як майже 75% справ залишаються без реального засудження.

Наведене, на нашу думку, свідчить про достатньо високий ступінь неефективності державної кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції. Очевидно, наразі необхідно терміново вжити заходів для виправлення існуючої ситуації, забезпечення невідворотності покарання для винних осіб. В іншому випадку, реакція суспільства на існуючий стан справ може виявитись ще більш руйнівною, аніж кількома роками раніше.

Одержано 14.02.2017

УДК 340.130.53:35.072.22(477)

Едуард Миколайович КІСЛЮК,кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Аналіз положень Особливої частини КК України дозволяє зробити висновок, що службова особа може бути суб'єктом корупційних злочинів в контексті: 1) загалом службової особи (ст. 191, 210, 262, 308, 312, 313, 320, 354, 357, 366, 367, 370, 410 КК України); 2) службової особи державних та комунальних підприємств (ст. 364, 368, 368-2, 369 КК України); 3) службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1, 365-1, ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України). Загалом питанням класифікації корупційних злочинів та їх суб'єктів на сьогодні приділена достатня увага в навчальній та науковій літературі [1–4]. Між тим, диференціація службових осіб в Особливій частині КК України свідчить про розмежування їх кримінальної відповідальності. Так, тільки в КК України існує декілька понять «службової особи».

У ч. 3 ст. 18 КК розкривається загальне поняття службових осіб, ними є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Представники влади – це працівники державних органів і установ, наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої приналежності чи підлеглості. Закон пов'язує визнання особи представником влади не за посадою, що вона обіймає, а за наявністю в неї владних повноважень.

Під організаційно-розпорядчими обов'язками потрібно розуміти функції зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах або організаціях незалежно від форми власності. Такі функції, зокрема, здійснюють керівники міністерств, відомств, державних, комунальних або приватних підприємств, громадських організацій, їх заступники та керівники структурних підрозділів або ділянок робіт.

Адміністративно-господарські обов'язки охоплюють повноваження з управління чи розпорядження державним, комунальним або приватним майном, яке полягає в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, контролю за здійсненням цих операцій тощо. Такі повноваження у тому чи тому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їхні заступники, завідувачі складів, магазинів, майстерень, ательє, відомчі ревізорів та контролери тощо.

Згідно з п. 1 примітки ст. 364 КК службовими особами у статтях 364, 368, 368-2, 369 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Що стосується злочинів, передбачених ст. 364-1, 365-1 та ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України, то їх суб'єктом виступає службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Характеризуючи дані категорії службових осіб, необхідно зазначити, що відповідно до ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Поняття «юридична особа публічного права» не визначено в жодному законі України.

Юридичні особи мають три підстави створення: 1) юридичні особи, створені відповідно до ЦК України; 2) юридичні особи – державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України; 3) інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку.

З огляду на загальний поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права варто наголосити, що переважна більшість юридичних осіб приватного права створюється відповідно до ЦК України, а юридичні особи публічного права – відповідно до положень Конституції України, ГК України та відповідних законів

України. До юридичних осіб публічного права належать усі установи (організації), що створюються державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами і не здійснюють господарської діяльності.

Тут потрібно мати на увазі також положення п. 1 примітки до ст. 364 КК України, згідно з яким для цілей статей 364, 365, 368, 368-2, 369 КК України до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Юридичні особи приватного права, своєю чергою, поділяються на товариства, установи та юридичні особи, створені в інших формах відповідно до закону.

Крім того, аналіз законодавства України свідчить про наявність таких суміжних понять як «посада» і «служба» та «державний службовець» і «службова особа», які вживаються у різних законодавчих актах й за змістом не співпадають. Так, поняття «службова особа», яке вживається у КК України, та поняття «державний службовець», яке вживається у Законі України «Про державну службу», за змістом є суміжними поняттями, але на відміну від державного службовця, до службових осіб відносяться також і особи, що здійснюють функції представника влади, а також обіймають посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків. Крім цього статус службової особи зумовлений не тільки постійністю, але й тимчасовістю здійснення відповідних функцій чи виконання обов'язків або наданням спеціальних повноважень, якщо вказані функції чи обов'язки покладені на таку особу правомочним органом (правомочною службовою особою).

Список бібліографічних посилань

1. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства/Хавронюк М. І., Дудоров О. О., Калмиков Д. О. та ін.; за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2016. 496 с.
2. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016. 168 с.
3. Осадчий В. І. Корупційні злочини: монографія. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2016. 81 с.
4. Кузнецов В. В., Грудзур О. М., Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини. Альбом схем: навч. посіб. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2017. 82 с.

Питання про те, які працівники підприємств, установ, організацій не є службовими особами; чи можуть визнаватись службовими особами за ознакою виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням особи, які не знаходяться в трудових відносинах з підприємством, установою, організацією, у разі виконання таких обов'язків за договором, рішенням суду чи в інших випадках, передбачених законом, або ж за дорученням юридичної особи (представник); чи є службовими особами приватні нотаріуси, аудиторів, експерти, лікарі, викладачі та деякі інші особи, наділені правом видавати чи посвідчувати певні документи, якими посвідчуються певні факти, що тягнуть за собою юридично значимі наслідки, чи будь-які інші особи, наділені правом взагалі вчинювати певні дії, які тягнуть за собою такі ж наслідки, а отже, визнаються суб'єктами корупційних злочинів не знайшло однозначного вирішення ні в теорії кримінального права, ні в правозастосовчій практиці. Крім того, по-різному вирішуються питання про те, чи можливе виконання функцій представника влади за спеціальним повноваженням; що потрібно розуміти під тимчасовим виконанням вказаних у ч. 3 ст. 18 КК України функцій та обов'язків; про співвідношення понять «функції» та «обов'язки».

При встановленні службової особи як суб'єкта злочину необхідно розрізняти службові функції і професійні обов'язки. Для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину необхідно чітко й однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненими нею діями, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Одержано 18.02.2017

UDC [351.74:343.35](477+474.5)

Paulius KLIKUNAS,

adviser/trainer on criminal investigations – European Union Advisory Mission to Ukraine (EUAM)

MEANS TO FIGHT POLICE CORRUPTION – THE APPROACHES OF UKRAINE AND LITHUANIA

***Disclaimer Note:** the present article strictly represents my individual opinion as a Police professional and under no circumstances should be considered as involving and/or representing the official position of EUAM.*

According to Transparency international data for 2016 Corruption perception index Ukraine is considered to take the 131th place in the World ranking [1]. Scoring 29 points Ukraine is just below such countries as Russia, Nepal and Iran. One of key considerations while developing the worldwide transparency map are plagued by untrustworthy and badly functioning public institutions like the police and judiciary. So one of the key elements having such a negative impact on the Country is considered to be the LEAs corruption, mostly the public opinion is being based on the most common LEAs to be approached – the Police. Developing the most effective methods to increase Police work transparency is the main concern for the Governments Worldwide. Due to the different traditions, political, economic, geographical backgrounds and history, different approaches are being used to tackle the negative phenomenon – Police corruption.

While trying to consider the approaches and identify the most efficient methods to tackle the corruption we will proceed with a short comparative analysis while comparing the past few years and decisions made to tackle Police corruption in Lithuania and Ukraine. Lithuania according to the same Transparency international Transparency International data is ranked No. 38. While analyzing the possible approaches to reduce the Police corruption from the perspective of Ukraine, firstly we have to mention that after the Maidan events in 2014 with the political will of the Government of Ukraine and support of external actors few possible attempts to prevent corruption both on high level were made – the establishment of National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) [2] and the replaced the highly corrupt known traffic police officers with the brand new American trained Patrol police officers [3], dismantling the Organized Crime Fighting Units (UBOP/UBOZ).

While narrowing to the decisions made within National Police of Ukraine (NPU) the most visible step was the creation of mentioned Patrol Police. The primary goal of the initiative was to change from the routes the police inner mentality and the public approach/opinion towards this institution and most important – to cut out the corruption. Thus it boosted public trust in Police in the first stages, the corruption issue remained at least on the same level in Police structure in other units who were operating within the MoIA. Illustrating with the simple example: while the new Patrol police officers, while having received a training just for a few months, received at least two times bigger salary (approximately 400 against 200 dol-

lars), than the least fortunate units within the same system. Presumable reasons lead to common dissatisfaction and hatred towards the new Patrol police on behalf of their colleagues in other departments, resulting theoretically even increase corruption level. All in all corruption in the Police was one of the main reasons for the Head of National Police to resign in November 2016 – she regretted that “she has failed to fight corruption and avoid losses among the policemen” [4]. The level of corruption within the police showed that it needed to have a more comprehensive approach in order to have some real changes.

To consider familiar ways to tackle corruption, let's analyze Lithuanian police experience through the same perspective. As a country also previously being part of the former the Soviet Union, the Lithuania shared familiar experiences concerning police or so called Milicya corruption that was highly visible even in the early 90'ies. Worth mentioning that while entering the European Union Community in 2004 less than 50 % Lithuanian citizens did trust the police, while in 2016 the trust in the Police rate reached already 71 %, while putting this institution just below the trust in church 72 % and considerably above trust in the Military 67 % [5]. While considering to find the backgrounds for such positive dynamics in the trust we could analyze the possible reasons for such improvement. Firstly the most important step was the creation of so-called Immunity Units within the police system. The Units were created due to the reason to get rid of illegal cover the crimes, abuse of service and alcohol problems within the Police [6]. The Police Department has set up the Immunity Unit that with also had task to protect police officers themselves so that they would not be illegally influenced on their duty, to investigate possible violations and crimes of the police personnel. The unit will carry out operational/intelligence activities and pre-trial investigations. Great attention was paid to the corruption prevention and elimination of corruption causes, also to the corruption risk evaluation and its reduction. The Units were set up around Lithuania, under direct supervision of District Police HQ Chiefs and subordination on the central level of the Police Department. Officers for such units were recruited from within the ranks of experienced criminal investigators which had to overpass the strict transparency procedures, some of them even included Polygraph. The first few operational years of new operational Immunity units had very hard times – constant collisions with other Police units, hatred and dissatisfaction made the first steps considerably difficult. The other issue

was, that the Immunity Units under the direct command of the Chiefs of District Police, being also dependable on the supplies and salaries which gave a possibility to negatively influence the output of such Units. The last mentioned issue is being reformed and changed, putting the subordination only to National level. So, even due to numerous difficulties in the first stage but having the Political will and support from the Heads of Police and the MoIA level, Immunity Units showed significant results. As a result numerous of corruption related cases were initiated and were publicly openly discussed about. Police acknowledged to have a problem within the system and openness to show not only the means to tackle the corruption but to share the real cases also. This risky decision could result the public trust towards the Police to decrease, especially while the “dirty uniform” cases were public, but as a result both the public and the media appreciated to have the “public secret” about the corruption to be not a secret anymore – the first step towards getting better is acknowledgement to have a disease. While Immunity Units had their hands free to investigate police corruption, other Police units were showing increased efficiency also. This resulted the huge increase of bribery cases within the Traffic Police – from 385 cases in 2011 to 896 cases in 2014 [7] – (approx. 3mln citizens in Lithuania and about 10 000 police officers [8]). The possible reason for this is not the increased number of persons who are bribing the traffic police officers, but the fact that the officers no longer ignored the bribe proposals because of fear to lose their jobs and officially registered any attempts to bribe them – so, police have changed but the public attitude to solve problems towards bribery did not. Monitoring later bribery occurrence and cases in 2016 we see that the level of bribery has decreased again to 471 cases, presumably meaning that the both transparency of the police and the public attitude towards them has changed to the positive side. Monitoring the example we can consider that other approaches to solve corruption other than just physically dismantling Traffic Police in Ukraine were also possible, while keeping the capacities and not running into another issues – traffic safety, vehicle thefts and etc. Due to the fact that public/uniformed police is the most visible LEAs branch, the positive changes resulted the biggest impact towards corruption prevention, even though some serious resonant cases were initiated within high ranking Lithuanian Criminal Police branch – one corrupt District branch of Organized Crime Fighting Unit (Ukraine UBOP analogue) officers were prosecuted under suspicion of forming an organized criminal group [9].

Since the strong anti-corruption body was established within the Lithuanian Police further steps were considered – establishment the Community Policing Unit within the Police Prevention Units all around country – with the main aim not to punish but to include as many community members as possible to help perform their duties and together with the public to

share the responsibility ensuring enhanced safety within their places of residency, work and other related areas of their presence. Community Policing officers met the members of communities, listened to their concerns and coordinated the Police force according to the citizens’ needs, while doing so they were narrowing the gap between the community and police, which was still present from the soviet times and was related to corruption as a consequence. So shortly, the decisions to establish community policing officers and the Immunity divisions were the main reasons to raise the main index of valuation of Police work – people’s trust, which is very closely related to transparency.

Ukraine’s step to tackle the corruption in general while establishing NABU is considered a great success, but while performing investigations on High ranking official on National level it did not cover the Police. The inner NPU Anti-corruption units (internal security – VB) were not reformed in general, lack of political will and support, lack of investigative rights (pro-active units can not initiate pre-trial investigations themselves). VB units even subordinated directly to Kiev, depended on supplies, premises from Oblast Police level which give the opportunity to influence their performance. Secondly, lack of honest open discussions with the members of society, no considerable cases were present related to Police corruption with Police initiative, possibly resulted that stagnation of the progress in this area. Another attempt to get rid of the corruption elements was made during police re-attestations in 2015, but it did not show considerable results and was acknowledged as a failure by former Head of NPU Khatia Dekanoidze. The face of the new uncorrupt NPU is holding on the performance of the mentioned Patrol Police officers’ shoulders while Ukraine Police awaits more in-depth decisions and political will to fight the corruption within the levels of Police.

Concluding the future possible approaches to fight the corruption within the NPU system Ukraine and according to the Lithuanian Police experience mentioned above, it is possible to consider few possible solutions to enhance transparency: acknowledgment of police corruption on the highest level of NPU and political support to solve it. Open discussions, publication of corruption-related cases, and community involvement in finding the most effective decisions. Consider possibility to establish community policing officers for closing the gap between the community and Police. Enhancing or in general reforming the VB units, giving them power to initiate pre-trial investigations and cutting them from the dependability of supplies from the Oblast level NPU. Strict, comprehensive recruitment for VB officers in close cooperation with NABU and other related anti-corruption services. Consider that part of the VB officers together with members of Academia would have responsibility to start preventative anti-corruption campaigns within the NPU system with the education programs to change the negative remaining corrupted mentality.

References

1. Corruption Perceptions Index 2016 // Transparency International: official site. 25 January 2017. URL: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (accessed: 13.02.2017).

2. National Anti-Corruption Bureau of Ukraine: official site. URL: <https://nabu.gov.ua/en> (accessed: 13.02.2017).

3. Пенсії в 2017 році в Україні: останні новини, розміри, ставки, пенсійний вік // 2017-Рік: site. 27.05.2016. <http://www.cbsnews.com/news/ukraine-replace-kiev-traffic-police-force-america-trained-officers-bribery/> (accessed: 13.02.2017).

4. Dekanoidze Submits Resignation Statement // Ukrainian News: site. 14 November 2016. URL: <http://ukranews.com/en/news/460110-dekanoidze-submits-resignation-statement> (accessed: 13.02.2017).

5. Apklausa: vėl auga pasitikėjimas policija, „stiebiasi“ teismai // LRT.LT: site. 2016-11-24. URL: <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/155553> (accessed: 13.02.2017).

6. Imuniteto valdyba kovos su piktnaudžiavimu ir girtavimu policijoje // DELFI: site. 2011 m. rugpjūčio 3. URL: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/imuniteto-valdyba-kovos-su-piktnaudziavimu-ir-girtavimu-policijoje.d?id=48228247> (accessed: 13.02.2017).

7. Išskirtinis policijos dėmesys // Policijos Departamentas: Prie Vidaus Reikalų Ministerijos. 2013-12-08. URL: <http://www.policija.lt/index.php?print=1&id=23425> (accessed: 13.02.2017).

8. Policijos pareigūnų skaičius metų pabaigoje. Požymiai: administracinė teritorija // Letuvos Statistikos Departamentas: official site. URL: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170402&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=3870&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> (accessed: 13.02.2017).

9. Prieš teismą stos gauja korumpuotų šiaulių policininkų // lrytas.lt: site. 2014-07-23. URL: <http://lietuvosdiena.lrytas.lt/kriminalai/pries-teisma-stos-gauja-korumpuotu-siauliu-policininku.htm> (accessed: 13.02.2017).

Received 14.02.2017

Паулюс КЛКУНАС,

радник/тренер із кримінальних розслідувань – Консультативна місія Європейського Союзу в Україні

ЗАСОБИ БОРЬБИ З ПОЛІЦЕЙСЬКОЮ КОРУПЦІЄЮ – ПІДХОДИ УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ

Попередження автора: у тезах представлено виключно персональну думку автора як поліцейського-професіонала, яка ні за яких умов не може розглядатися, як офіційна позиція Консультативної місії Європейського Союзу в Україні

Іван Олександрович КОЛБ,

кандидат юридичних наук, прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян прокуратури Київської області, Київ, Україна

ПРО ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Теорія і практика розробки і реалізації методів та заходів руйнівного впливу на явища і процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства у виді злочинних проявів, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину, готування до злочину та замаху на злочин, називається спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності [1, с. 21].

На відміну від інших напрямів запобіжної діяльності, як обґрунтовано довів А.П. Закалюк, заходи спеціально-кримінологічного спрямування чинять вплив: 1) не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього; 2) у сфері, яка лише частково регулюється правом; 3) засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення; 4) інколи паралельно із засобами інших різновидів (напрямів) запобігання злочинам (загальносоціального, індивідуального), але частіше після них [2, с. 328–329].

На переконання О. Ю. Шостко, спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби із злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях як злочинної поведінки [3, с. 144].

Спеціальне запобігання злочинам, на відміну від загального, як слушно зауважила А. І. Долгова, має цілеспрямований на недопущення злочинів характер [4, с. 347]. При цьому спеціальна спрямованість на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) причин, умов, інших детермінант злочинів – це її профілююча, констатуюча ознака та головна особливість [4, с. 347].

Якщо узагальнити усі визначені в національній [5, с. 54] та зарубіжній [6, с. 168] в науковій літературі поняття, то слід констатувати, що спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинам – це вже професійна діяльність, яка потребує використання спеціальних знань і методів кримінології, спеціальних заходів планування, прогнозування та управління [7, с. 18].

Як з цього приводу вірно зробив висновок О. М. Джужа, спеціальні заходи запобігання злочинам застосовуються тими суб'єктами, для яких ця діяльність є основною або однією з головних [8, с. 117]. При цьому завданнями спеціально-кримі-

нологічного запобігання злочинам є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативні явища і процеси, їх обмеження та усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [8, с. 399].

Виходячи з цього В. В. Голіна зазначений вид (напряму) запобіжної діяльності поділив на заходи: а) кримінологічної профілактики; б) відвернення; в) припинення злочинів [1, с. 22].

У науці, не дивлячись на дискусії з цього питання, які точаться і в сьогоденні умовах та пов'язані із запереченням даного напряму у запобіганні злочинам [9, с. 9], під кримінологічною профілактикою розуміють сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детерминувати злочинність або її окремі види [3, с. 144].

У свою чергу, залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, науковці виділяють наступні види кримінологічної профілактики: 1) профілактику випередження; 2) профілактику обмеження; 3) профілактику усунення; 4) профілактику захисту [1, с. 23].

Профілактика випередження – це вид запобіжної діяльності спеціальних суб'єктів, що спрямована на недопущення виникнення і поширення криміногенних явищ і процесів у суспільному житті [1, с. 24].

Профілактика обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формування типових для різних категорій злочинців [1, с. 26].

Профілактика усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка послаблює або ліквідує негативні явища та процеси, що активізують злочинні прояви злочинності [1, с. 27].

Профілактика захисту розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антигромадських поглядів. На відміну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має за мету створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності [1, с. 29].

Припинення злочинних проявів у кримінології визначаються як сукупність видів діяльності, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення і здійснення спеціальних заходів [3, с. 145].

Відвернення злочинів – специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприяють злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [3, с. 144]. При цьому, як слушно зауважив В. В. Голіна, усередині напряму відвернення злочинів проглядається відмінність між заходами, спрямованими на усунення більш-менш позбавлених індивідуальних криміногенних об'єктів, і заходами, що вживаються до конкретних осіб, у яких та психологічно сформувався злочинний намір, і він реально почав матеріалізуватися, проявлятися [1, с. 31].

Перший із названих класів науковці називають загальним, а другий – індивідуальним відверненням злочинів, розуміючи під першим напрямом запобіжної діяльності сукупність спеціальних заходів, спрямованих на певне коло або групу осіб щодо усунення або нейтралізацію їх злочинних намірів, добровільної відмови від злочинної поведінки, а під другим – специфічний комплекс заходів, які здійснюються різними суб'єктами запобіжної діяльності, щодо осіб, про яких достовірно відомо, що вони замислюють учинення злочинів з метою ак-

тивного втручання і впливу на свідомість, волю, поведінку, спосіб життя [1, с. 32].

Саме зазначені теоретико-методологічні засади й мають складати зміст спеціально-кримінологічного запобігання корупції в Україні, з урахуванням особливостей та специфіки реалізації її заходів на практиці.

Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, враховуючи, що у кримінологічному відношенні корупція – це суспільний феномен деформації публічної влади через її підкорення приватним, здебільшого корисливим інтересам, він виконує загально соціальну визначальну роль стосовно відтворення корупційних зв'язків та відносин, їх прояву у корупційних вчинках і діяльності, зокрема перед кримінального та кримінального характеру, їх корупційної мотивації, що зумовлює суспільну потребу системної антикорупційної запобіжної діяльності як щодо феномену корупції, так і її проявів, передусім злочинних [10, с. 195].

При цьому, на переконання М. І. Хавронюка, на жаль, законодавство лише визначає механізми, форми, способи, сили і засоби протидії певному явищу, у даному разі корупції. Тому крім законодавчих заходів, необхідним є вжиття комплексу організаційних, інформаційних тощо заходів та їх фінансово-економічне забезпечення. Останньою в економічно слабкій державі завжди буде блокувати [11, с. 4].

Список бібліографічних посилань

1. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
4. Криминология: учебник для юрид вузов/под. общ. ред. А. И. Долговой. М.: Инфра-М – Норма, 1997. 784 с.
5. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
6. Криминология: учебник/под ред. Рогова И. И, Алауханова Е. О. Алматы: Междунар. центр науч. исследований и прав. экспертизы РК, 2008. 614 с.
7. Кримінологія: підруч. для студентів ВНЗ/за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.
8. Голіна В. В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т./за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків: Право. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 2008. С. 357–400.
9. Давыденко М. М., Бандурка А. А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы. Харьков: Право, 2005. 388 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
11. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ: Атіка, 2011. 424 с.

Одержано 03.02.2017

Олександр Григорович КОЛБ,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ПРО ДЕЯКІ ЗМІСТОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В кримінології під загальносоціальними заходами запобігання злочинам розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності [1, с. 143].

Як у зв'язку з цим зауважив О. М. Джужа, даний рівень запобігання злочинам характерний тим, що його складові є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку, поліпшення морально-психічної і духовної сфер суспільства [2, с. 53–54]. При цьому, на переконання В. В. Голіни, основними цілями зазначеного запобіжного напрямку є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблійських часів негативних явищ, створених політичними, економічними, психологічними, ідеологічними та іншими чинниками виникнення кримінального потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне запобігання певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо) [3, с. 19].

Іноді межі здійснення загально соціальних заходів запобігання злочинам помилково розширюють та ототожнюють їх з «ефективним функціонуванням усіх позитивних інститутів соціальної правової держави» і в такому розумінні стверджують, що «загально соціальне запобігання не є предметом кримінальної науки», хоча відразу всупереч наведеному заявляють, що «не враховувати ці заходи при організації протидії злочинності не можна, тому що вони створюють умови для усунення чи послаблення кримінологічних факторів, які детермінують злочинність» [4, с. 13].

Ключ до розв'язання цієї суперечливої позиції «знайшов» А. П. Закалюк, який у своїх наукових працях довів, що заходи загально соціального запобігання мають своїм об'єктом явища, факти, прояви тощо, які мають із злочинністю, хоч і не спричинюючий чи обумовлюючий, але інші детермінуючі, здебільшого кореляційний зв'язок або зв'язок станів. У такому разі запобіжний вплив на них, хоч і не цілеспрямований, належить до загальносоціального запобігання їй [5, с. 327–328].

Виходячи із зазначених наукових підходів, Ю. Ю. Орлов обґрунтовано зробив висновок про те, що загально соціальне запобігання злочинам – це позитивний ефект продуманої соціальної політики,

яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього запобігання злочинам, а спрямована передусім на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави [6, с. 20].

Саме ці наукові позиції, поряд з іншими результатами досліджень пов'язаних із з'ясуванням змісту запобіжної діяльності, склали методологічне підґрунтя для висвітлення питань, що стосуються проблем загальносоціального запобігання корупційній злочинності, враховуючи і зокрема, підвищену суспільну небезпеку даної категорії злочинів та злочинний громадський резонанс, до якого вони призводять при вчиненні корупції [7, с. 7–21], у тому числі на міжнародному рівні, враховуючи, що Україна належить до держав із високим рівнем корупції. Так, згідно з даними міжнародної організації «Transparency International» 2012 та 2013 рр. Україна посідала 146-те місце у світі за рівнем корумпованості (із 180 оцінюваних держав), у 2014 р. – 144 (із 177). Для порівняння – у 2006 р. наша держава за Індексом сприйняття корупції займала 99-те місце у світі. При цьому найбільш корумпованими в нашій країні є такі галузі економіки, як: паливно-енергетична, бюджетно-фінансова, земельна і зовнішньоекономічна [1, с. 352].

Результати дослідження Світового банку свідчать, що ті держави, які протидіють корупції та забезпечують відповідний правопорядок, у довготривалий дохід майже в чотири рази, що особливо актуально для України в умовах критичного фінансово-економічного стану її сьогодення.

Як свідчить практика, провідне місце у загально соціальному запобіганні корупції належить заходам, спрямованим на стабілізацію політичної обстановки, реформування економічних відносин, вирішення найбільш гострих соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [1, с. 361].

Теоретико-прикладні засади протидії корупції в Україні вперше були закріплені в Конституції боротьби з корупцією на 1998–2005 рр., у якій, зокрема, було зроблено висновок про те, що боротьба з останньою має ґрунтуватися на поєднанні профілактичних, правоохоронних та репресивних заходів. При цьому пріоритет повинен надаватися профілактичним заходам, включаючи загально соціального спрямування [8].

Проте, як у свій час встановив А. П. Закалюк, ні цей нормативно-правовий акт, ні інші (а, це більше 10 законів та до 20-ти указів Президента України та постанов, розпоряджень тощо Кабінетів Міністрів України) аналогічні джерела правового характеру ситуацію щодо підвищення ефективності протидії

корупції в Україні не змінили, а саме: за кількістю директивних та управлінських актів щодо боротьби з цим явищем давно вже випередила більшість інших країн, але фактично не просунулася у міжнародному рейтингові оцінки поширеності корупції [9, с. 226].

Серед низки фундаментальних проблем, що досі залишаються не вирішеними, науковці виділяють наступні:

1) удосконалення антикорупційного законодавства та практики його застосування;

2) розгортання на всіх рівнях і напрямках роботи з виявлення та усунення чинників корупції, корупційних відносин та діянь;

3) забезпечення прозорості антикорупційної діяльності, у першу чергу, через виявлення реальної

державної ініціативи стосовно залучення широких кіл громадськості, громадських інституцій та контролю за державним апаратом;

4) організаційно-управлінське упорядкування цієї діяльності [10, с. 48].

Крім цього, до стратегічних завдань протидії корупції в Україні О. М. Джужа відніс розробку наукової концепції щодо запобігання їй, структуру якої мають складати такі заходи загально соціального спрямування: а) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи; б) формування ідеології державної служби; в) забезпечення відкритості влади; г) вдосконалення антикорупційного законодавства; г) реальний вплив політичної влади; д) зробити корупцію ризикованою та не вигідною [11, с. 214–215].

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
2. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
3. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
4. Давыденко Л. М., Бандурка А. А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної управлінської кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
6. Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
7. Осадчий В. І. Корупційні злочини: монографія. Київ: Видавництво Європейського університету, 2016. 82 с.
8. Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки: указ Президента України від 24.04.1998 № 367/98 // Офіційний вісник України. 1998. № 17. Ст. 621.
9. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
10. Таций В. Я., Борисов В. И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 44–48.
11. Кримінологія: підруч. для студентів ВНЗ/за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.

Одержано 03.02.2017

УДК [343.851:343.35](477)

Сергій Олександрович КОЛБ,

кандидат юридичних наук, начальник юридичного відділу Луцької об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Державної фіскальної служби у Волинській області, Луцьк, Україна

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В науці під індивідуальним запобіганням злочинам розуміють різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії котра передуює виникненню злочинного наміру [1, с. 146].

Поряд з цим, серед кримінологів є й інший підхід, а саме: зазначений напрям запобіжної діяльності в якості окремо взятого вони не виокремлюють, відносячи індивідуальне запобігання злочинам вони відносять до змісту та одного з видів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам [2, с. 39].

Попри це науковці єдині в тому, що головним завданням індивідуальної запобіжної діяльності є усунення загрози потенційного злочину [1, с. 146]. Більш того, як у зв'язку з цим слушно зауважив А. П. Закалюк, той факт, що теорія запобігання злочинності у певній частині, зокрема у теоретичному обґрунтуванні запобіжних заходів, тактики і методи їхнього застосування тощо, ніби виходить за межі теорії кримінології та користується здобутками інших наук, приміром педагогіки, психології, соціології тощо, не є аргументом для «відокремлення» теорії запобіжної діяльності від теорії кримінологічної науки [3, с. 325].

До об'єктів індивідуального запобігання злочинам В. В. Голіна відніс наступні:

- 1) поведінка та спосіб життя осіб, з високою ймовірністю схильних до вчинення злочину;
- 2) соціальні елементи їх особистості, які відображають антигромадську спрямованість;
- 3) соціально значущі при формуванні і реалізації особистості деякі психофізичні особливості індивідів;
- 4) несприятливі, криміногенні умови оточуючою особою середовища та життєвого укладу;
- 5) інші довготривалі обставини, які сприяють створенню криміногенної ситуації і полегшують вчинення злочину [2, с. 39].

Залежно від стадії генезису особи злочинця в кримінології виділяють чотири види індивідуального запобігання злочинності:

1. Рання профілактика (запобігання) – стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особи, а саме: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших анти суспільних впливів на особу(групу осіб) до того, як цей вплив не подіяв на її (їх) поведінку; одночасно виявляти, коли для особи, яка профілакується, ці контакти виявилися цікавими, аби впливати на конкретні життєві обставини.

2. Безпосередня профілактика (запобігання) – стосується осіб, поведінка яких свідчить про розви-

ток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (відчуження від позитивного мікросередовища, сумнівні знайомства, ін.); безпосередньо беруть участь у вчиненні адміністративних правопорушень.

3. Профілактика(запобігання) на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид) – стосується осіб, що вчинили злочини і стосовно них суд прийняв рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу.

4. Профілактика рецидиву (пост пенітенціарний вид) – стосується осіб, що відбули покарання у виді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву [4, с. 101–102].

При цьому для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та кримінологічні підстави [1, с. 146].

Фактичні підстави такого запобігання злочинам – реальна поведінка особи, в якій закладений потенційний злочин, враховуючи, що така анти суспільна поведінка є реальним проявом особи, її головною спрямованістю і домінуючим внутрішнім змістом [2, с. 39–40].

Правові підстави – це урегульованість індивідуального запобігання злочинам нормами права (хоча, як показує вивчення наукової літератури та змісту нормативно-правових актів, чинне законодавство, в Україні й містить низку правових підстав індивідуального запобігання, але більшість із них мають відомчий характер, що, звичайно, недостатньо) [1, с. 146].

Під кримінологічними підставами необхідно розуміти наявність певного рівня кількісно-якісних показників криміногенності особи, що дозволяє виділити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину [2, с. 40].

Індивідуальне запобігання злочинам реалізується, як правил, у двох формах:

а) якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних злочинів, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це – вимоги про вжиття заходів організації-управлінського, економічно-технологічного та ідеологічного характеру, які реалізуються в особливому процесуальному порядку (глава 4 КПК України «Докази і доказування»);

б) якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовуються програми індивідуального коригування правопорушуючої поведінки [4, с. 102–103].

До напрямів індивідуального запобігання злочинам науковці відносять: 1) переконання; 2) надання допомоги; 3) примус [2, с. 41].

Заходи переконання – це процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, антисупільних постановок (індивідуальні та колективні бесіди; обговорення поведінки особи; прислуховуються курсу лекцій на правові теми; ін.) [1, с. 146].

Заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо [2, с. 41].

Примус спричиняє для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру (профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних

органів чи громадськості; штраф; адміністративний нагляд; ін.) [1, с. 147].

Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, саме вплив на особу, яка замислила вчинити злочин або розпочала його вчинення, може відвернути або припинити злочин. При цьому зазначений вплив може бути безпосереднім або опосередкованим, у тому числі із застосуванням оперативних можливостей, через ближнє оточення, членів сім'ї [3, с. 334].

Саме зазначені теоретико-прикладні засади мають складати зміст індивідуального запобігання корупційним злочинам, з урахуванням особливостей запобіжної діяльності, що здійснюється у цьому напрямі.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
2. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
4. Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

Одержано 03.02.2017

Максим Геннадійович КОЛОДЯЖНИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, Україна

КОРУПЦІЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ

Актуальність існування й широкого поширення в Україні явища корупції та його руйнуючого впливу на усі сфери суспільства не викликає сумнівів. Починаючи із 2011 р., коли фактично було розпочато системну діяльність із формування державної антикорупційної політики, пов'язаної із розробленням антикорупційного законодавства та створенням низки антикорупційних органів, здобутки нашої країни у протидії корупції є, без перебільшення, скромними. Адже не подолана так звана елітарна корупція, учасниками якої є службові особи, які обіймають посади категорії «А» державної служби; попри масштабність корупції в усіх сферах державного управління і галузях виробництва відбувається «аномальне» і таке, що у цілому не відповідає законам статистики, скорочення рівня корупційних злочинів (протягом 2013–2016 рр. на 10 %); не покарані основні фігуранти режиму влади, що існувала до Революції Гідності, тощо. Перелічені обставини негативно відбиваються на рівні сприйняття корупції в Україні, за яким наша держава у 2016 р. посіла 131 місце із 176 країн світу [1].

Криміногенне підґрунтя широкого поширення корупції в Україні складають службові зловживання у судовій системі України. Такі дії суддів забезпечують можливість для багатьох корупціонерів уникнути належного покарання за корупційні дії. Тобто сфера правосуддя, що покликана забезпечувати законність і верховенства права у державі, сама перетворилась на корупційне середовище. Ця теза цілком підтверджується результатами досліджень багатьох соціологічних установ держави, а також впливає із кримінологічних досліджень корупції в Україні [2].

З метою обмеження корупції у судовій системі, ґрунтуючись на ідеях, викладених в антикорупційному законодавстві та у спеціальних дослідженнях, присвячених проблемам протидії злочинам корупційної спрямованості [2], адаптувавши їх до сфери сучасного українського правосуддя, можна запропонувати низку загальносоціальних й спеціально-кримінологічних стратегій запобігання цьому негативному явищу соціальної дійсності.

Однією з основних загальних стратегій є демократизація системи правосуддя, що полягає у: недопущенні незаконного протекціонізму під час призначення конкретних кандидатів на посаду судді. У такому разі просунення певними політичними силами подібних кандидатів може згодом бути використано для прийняття цими суддями неправомірних рішень, що ураховуватимуть і захищатимуть інтереси представників подібних політичних сил. Яскравим прикладом є відомі на всю Україну

судді, які виносили рішення у перебігу Революції гідності.

Загальносоціальна стратегія сталого економічного розвитку означає вихід нашої країни із глибокої фінансової та економічної кризи. Це можна, окрім іншого, здійснити не лише шляхом активізації виробництва, розвитку перспективних галузей, а й внаслідок значного обмеження видатків і припинення масового розкрадання і незаконне використання бюджетних коштів за усіма напрямками діяльності Уряду. Необхідно зупинити безвідповідальне кредитування України з боку МВФ, а головне – нераціональне використання міжнародної фінансової допомоги, що осідає на банківських рахунках олігархів та окремих політиків в офшорних зонах. Адже соціально-економічна стабілізація має вплинути на значне підвищення грошового і соціального забезпечення не лише незахищених верств населення, а й суддів та членів їх сімей.

Стратегія модернізації управління системою правосуддя також має опосередкований вплив на корупцію у судовій системі. Вона пов'язується із кількісною та якісною оптимізацією діяльності судових органів, виробленням інноваційних підходів у їх роботі за всією вертикаллю судів України. Складовими цього запобіжного напрямку є інформатизація, комп'ютеризація діяльності суддів, що має позитивно вплинути й спростити надання судами відповідних послуг громадянам, збільшити доступність правосуддя для останніх. Запровадження ж елементів електронного документообігу має вплинути на економію бюджетних коштів й оперативність прийняття судових рішень.

Формування правової культури у суспільстві є окремою непрямою стратегією протидії корупції у системі правосуддя. Її завданням є формування на масовому і груповому рівні суспільних відносин атмосфери сприйняття корупції, відмови громадян від толерантного ставлення до корупційних практик, засудження ними осіб, які одержують або пропонують неправомірні вигоди. Правове виховання, формування специфічної антикорупційної національної свідомості повинно стати на заваді подальшому поширенню корупції в Україні, включаючи сферу правосуддя.

Далі розглянемо спеціально-кримінологічні стратегії запобігання корупції у судовій сфері. Визначальною можна визнати стратегію оптимізації діяльності органів правосуддя у сфері реалізації державної антикорупційної політики. Вона включає низку напрямів: а) створення антикорупційних судів, налагодження їх тісної співпраці з НАБУ і САП. Цей крок має стати завершальним у формуванні

новітньої системи антикорупційних органів в Україні; б) підвищення адресності запобіжних заходів у сфері протидії корупції за винесеними судовими рішеннями у кримінальних справах, для чого пропонується розширити практику встановлення судами причин й умов учинення корупційних злочинів та зобов'язання відповідних службових осіб їх усувати; в) зміна критеріїв оцінки ефективності діяльності органів правосуддя при розгляді справ, у тому числі, про вчинення корупційних злочинів. Результати їх роботи слід оцінювати не за кількістю розглянутих проваджень, а за іншими індикаторами (об'єктивність і справедливість винесеного судового рішення; урахування усіх обставин справи про вчинення корупційного кримінального правопорушення; захист прав усіх учасників судового процесу; вжиття усіх можливих заходів, спрямованих на розшук і повернення до Державного бюджету злочинних корупційних активів; відсутність штучного затягування справи; питома вага запобіжних заходів у виді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави чи домашнього арешту, особливо обраних так званим VIP-корупціонерам, щоб не допустити ухилення останніх від правосуддя).

Реалізація спеціальної стратегії суворого фінансового контролю майнового стану суддів покладається загалом як на НАЗК, так і на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. Члени цих органів повинні якісно перевіряти відповідність заповнених електронних декларацій суддів їх реальному майновому стану. Очевидно, що результати журналістських та інших розслідувань про статки суддів мають братись правоохоронними органами до відома.

Спеціально-кримінологічна стратегія участі громадськості в антикорупційній діяльності пов'язується із активізацією громадських організацій антикорупційної спрямованості, окремих громадян у сфері протидії корупційним проявам у судовій системі. Державі й керівництву окремих судів слід заохочувати за повідомлення про факти вимагання, одержання, пропозицію, надання неправомірної

вигоди не лише учасників судового процесу, а й самих працівників суду (суддів, помічників суддів, секретарів та ін.). Стимулами для надання таких відомостей можуть стати: для громадян – моральне і матеріальне заохочення, для працівників суду – гарантія кар'єрного росту й просування по службі. З одного боку, така пропозиція є нестандартною та не укладається у звичний український менталітет, а, з другого, – вона цілком відповідає поширеній практиці інших держав світу (США, КНР, Сінгапур).

Формування сприйняття корупції у системі правосуддя, як запобіжна стратегія, включає створення відповідного мікроклімату у суддівському середовищі. Він передбачає моральне засудження будь-яких службових зловживань з боку службовців Феміди, вчинення дій, що не відповідають суддівській присязі та закону. Безперечно, що указана стратегія буде малоефективною за сучасного рівня корупції у діяльності органів правосуддя, однак її результативність підвищуватиметься з активізацією інших напрямів протидії корупційним злочинам у розглядуваній сфері.

Окремої уваги заслуговує такий напрям запобігання корупції у судовій системі, як стратегія зменшення можливостей учинення корупційних злочинів. Її адаптація до сфери правосуддя дозволяє виділити низку заходів обмеження корупційних практик у судах: монтаж камер відеоспостереження у службових кабінетах суддів та їх помічників (досвід Грузії); посилення інформаційної безпеки під час розподілу справ між суддями з додержанням вимог черговості й спеціалізації; електронна реєстрація вхідної та вихідної кореспонденції у місцевих та спеціалізованих судах; обов'язкова передача розглянутих проваджень до електронного архіву; внесення усіх судових рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень у визначені законодавством терміни тощо.

Отже, запобігання корупції у судовій системі залежить від широти й повноти упровадження цілого комплексу загальних і спеціальних кримінологічних стратегій.

Список бібліографічних посилань

1. Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: <http://ti-ukraine.org> (дата звернення: 31.01.2017).
2. Григор'єв Р. Г. Кримінологічна характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та заходи запобігання їм в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 20 с.

Одержано 01.02.2017

УДК [343.83:343.35](477)

Віктор Ярославович КОНОПЕЛЬСЬКИЙ,доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ, Одеса, Україна;**Ірина Сергіївна БІБІК,**аспірант заочної форми навчання докторантури та аспірантури
Одеського державного університету внутрішніх справ, Одеса, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Корумпованість та бюрократизм, на теперішній час, на жаль, становить значний відсоток у нашій державі, що вражає різні види органів державної влади (не є винятком і Державна пенітенціарна служба України та підпорядковані їй органи і установи виконання покарань) та напрями їх діяльності та відповідно зменшує рівень довіри до державних інституцій з боку населення країни та міжнародної спільноти.

Прийняття низки нормативно-правових актів антикорупційного спрямування поки що не дало бажаного результату, не призвело до відчутних позитивних змін у справі протидії корупції в Україні, зокрема зменшення її рівня і негативного впливу на функціонування органів державної влади. Гостро постала проблема поширення корупції серед посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування. Її негативний вплив на становлення громадянського суспільства в Україні стає все відчутнішим і нині створює реальну загрозу національній безпеці держави. Починаючи з порушення службового обов'язку, корупція тягне за собою порушення інших суспільних відносин: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, поглиблює соціальну нерівність громадян, збільшує соціальну напругу в суспільстві, порушує принципи соціальної справедливості, ускладнює доступ громадян до соціальних фондів, перешкоджає користуванню ними тощо [1, с. 117].

Згідно з доповіддю міжнародної організації Transparency International, серед 178 країн світу Україна у 2016 році посіла 134 місце, що свідчить про те, наскільки серйозною проблемою для України є тотальна корумпованість посадових осіб [2, с. 178]. Найбільш корумпованими українці називають саме ті інституції, які покликані боротися з корупцією – суди (66 %), правоохоронні органи (64 %), державну службу (56 %), а також сферу охорони здоров'я (54 %), Парламент (53 %), політичні партії (45 %), ЗМІ (22 %), громадські організації (20 %) [3, с. 12].

Питанням протидії корупції присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: В. Б. Авер'янова, Л. В. Багрій-Шахматова, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, Г. І. Богуша, В. О. Глушкова, А. І. Долгової, О. М. Джужи, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, В. О. Лисенко, І. С. Яковець та ін.

Відомий український вчений Л. В. Багрій-Шахматов вважає, що корупція «...асоціальне, таке, що відхиляється від норми, явище, яке порушує та де-

формує нормальний процес суспільного та державного життя, побут громадян, їх об'єднань, владно-управлінських органів та інститутів [4, с. 21].

Стаття 1 закону України «Про запобігання корупції» характеризує корупцію як використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [5].

Аналізуючи витоки корупційних діянь у правоохоронній системі, слід наголосити, що корупція, як соціальне явище, є складною науковою проблемою, розв'язання якої вимагає виваженої державної антикорупційної політики. На жаль, про загрозу, яку становить корупція в країні, знають всі, в тому числі політичні та державні діячі, державні службовці, правоохоронні відомства тощо.

Якщо звернутися до статистичних даних, то протягом 2016 року кримінальні провадження були відкриті стосовно 80 осіб з числа працівників Державної пенітенціарної служби, а саме квітень–червень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 6 осіб – ст. 368 КК України; липень–вересень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 27 осіб – ст. 368 КК України; жовтень–грудень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 38 осіб – ст. 368 КК України [6].

Варто підкреслити, що спостерігається стійка тенденція до збільшення корупційних правопорушень в установах виконання покарань особливо серед осіб рядового і молодшого начальницького складу ДПтС України.

Питання дотримання персоналом органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів антикорупційного законодавства, реалізації заходів, спрямованих на запобігання негативним явищам, пов'язаним із проявами корупції, перебуває на постійному контролі керівництва ДПтС України.

Виходячи з аналізу оперативної обстановки, що склалася в органах і установах, які належать до сфери управління ДПтС України, управлінням внутрішньої безпеки та протидії корупції виділено ділянки, на яких можуть допускатися правопорушення, а саме:

- сприяння у постачанні до зон, що охороняються, заборонених предметів та речей (наркотичних засобів, алкогольних напоїв, грошових коштів, засобів мобільного зв'язку тощо);

- надання незаконних пільг і переваг засудженим, безпідставне їх заохочення та приховування дисциплінарних стягнень;

- закупівля продукції за завищеними цінами, сумнівної якості або з простроченими термінами вживання;

- штучне завищення показників виробничої діяльності та реалізації продукції шляхом документальних «приписок» обсягів виконаних робіт;

- надання комерційним структурам неправомірних пільг і переваг [7, с. 34–35].

До причин та умов корупційних правопорушень, що вчиняються персоналом ДПтС України, можна зарахувати:

- прагнення засуджених (особливо це стосується лідерів та «авторитетів» злочинного середовища, «зłodіїв у законі») будь-яким чином розв'язати через персонал органів і установ виконання покарань свої проблеми та вирішити питання інших засуджених з метою завоювання, утримання або зміцнення власного авторитету;

- «запрограмована» властивість деяких осіб до прагнення отримувати більше, віддаючи за це менше (що в підсумку призводить до зловживання владою або посадовим становищем);

- низький життєвий рівень персоналу нижчого та середнього рівнів;

- падіння морального рівня окремих керівників вищого рангу, які вдаються до корупційних діянь, що спричиняє додатковий негативний ефект – підштовхує персонал нижчого рангу (які бачать таку поведінку своїх керівників) шукати «альтернативні» форми існування, що обов'язково призводить до поширення корупції;

- наявність у керівного персоналу ДПтС України дискреційних повноважень, які дозволяють вирішувати певні питання на власний розсуд, але в межах, визначених законом;

- прорахунки у доборі та розстановці кадрів [1, с. 119].

Певну негативну роль у розвитку зазначених причин та умов відіграє й поширеність у суспільстві думки про повну корумпованість державного апарату та неможливість вирішити свої питання без давання «хабара». Це породжує у людей зневіру в можливість захистити себе від корупціонера, не викликає у них бажання активно захищатися проти цього негативного явища.

Соціальна значущість профілактики злочинів визначається низкою обставин. Це найдійовіший шлях боротьби зі злочинністю, насамперед через те, що забезпечує виявлення і нейтралізацію її причин. Значною мірою це запобігання самої можливості вчинення злочинів. У процесі профілактики криміногенні чинники можуть піддаватися впливу тоді, коли вони ще не набрали ваги, й через це їх легше можна усунути. Водночас арсенал засобів запобігання злочинам дозволяє переривати почату злочинну діяльність, не допускати настання шкід-

ливих наслідків. Профілактика злочинності дає можливість вирішувати питання боротьби з нею найгуманнішими способами та з найменшими втратами для суспільства. Саме тому одним із головних завдань пенітенціарної кримінології є розробка системи заходів, спрямованих на запобігання злочинам. Запобігання правопорушенням та зміцнення дисципліни серед персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів пріоритетно у діяльності ДПтС України [1, с. 120].

Варто погодитись з І. С. Яковець, що до причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, в органах й установах виконання покарань належать такі:

- в умовах високої ускладненості та бюрократизму в цих органах й установах під час прийняття процесуальних рішень спостерігається нестача чітких механізмів вирішення проблем з одночасною відсутністю в громадян необхідної та повної інформації про порядок та правила прийняття таких рішень (наприклад, щодо можливостей та підстав переведення засуджених з однієї установи до іншої);

- збереження застарілої структури органів управління та процедур прийняття рішень;

- нечіткість визначення компетенції посадовців, наявність значної кількості дублюючих функцій;

- низький рівень підготовки, правової культури частини керівників та посадових осіб органів та установ виконання покарань;

- існування принципів закритості, непрозорості під час прийняття рішень, недостатня якість їх підготовки;

- відсутність дієвого механізму контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань, зокрема, з боку громадськості;

- надмірна концентрація повноважень у керівництва органів й установ виконання покарань;

- розповсюдженість серед персоналу неправильного розуміння службової лояльності та корпоративної солідарності;

- завантаженість осіб, відповідальних за прийняття рішень стосовно «долі» конкретних засуджених адміністративними питаннями;

- недостатній рівень матеріального забезпечення більшості працівників органів й установ виконання покарань, його невідповідність складності та відповідальності поставлених перед ними завдань;

- розповсюдження серед громадян, керівників підприємств, установ та організацій традиції вирішувати питання шляхом встановлення корупційних зв'язків із персоналом ДПтС України [8, с. 216].

Серед актуальних проблем протидії корупції в Україні слід визначити:

- сучасне набуття корупцією рис, що загрожують національним інтересам держави та суспільства;

- розробка та ефективне впровадження у діяльність органів держави та місцевого самоврядування антикорупційних заходів;

- удосконалення правового регулювання протидії корупції, як різновиду соціального регулювання, що виражається у цілеспрямованому впливі

держави в особі її уповноважених органів і посадових осіб на правовідносини та поведінку громадян, шляхом видання, реалізації та забезпечення виконання нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції;

- розробка механізму взаємодії між суб'єктами протидії корупції повинна ґрунтуватися на наявності спільного інтересу протидії корупції та розуміння суті взаємодії і довіри між собою;

- створення української моделі протидії корупції, в основі якої повинні бути такі складові: політична воля протидії корупції у найвищих ешелонах влади; введення через декларації суворого фінансового контролю на видатки громадян; створення відкритого моніторингу на отримання громадянами України різних довідок, дозволів тощо; отримання гідної зарплати, яка виключить бажання вчиняти корупційні правопорушення;

- підготовку фахівців-професіоналів для забезпечення ефективної протидії корупції на принципах професійної здібності та вмінь; спеціалізації у певній сфері; правосвідомості та правової культури;

- перегляд та систематизацію нормативно-правових актів, які суперечать чинному законодавству та єдиній науково обґрунтованій концепції протидії корупції.

Корумпованість співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України є гострою проблемою сучасного українського суспільства, так як вона паралізує довіру народу до органів і установ виконання покарань і до держави в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Лисенко В. О. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційним проявам у державній кримінально-виконавчій службі. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 117–122.
2. Богатирьов І. Г. Кримінологічні засади подолання корупції в правоохоронних органах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. № 1. С. 177–181.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 36 с.
4. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними: учеб. пособие/Одес. гос. мор. ун-т. Одесса: Латстар, 2001. 529 с.
5. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/1700-18> (дата звернення: 13.02.2017).
6. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820 (дата звернення: 13.02.2017).
7. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). Київ: Держ. пенітенціар. служба України, 2012. С. 31–35.
8. Яковець І. С. Вихідні засади та практика протидії корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 214–217. URL: http://pap.in.ua/2_2015/65.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
9. Лисенко В. О. Окремі питання протидії корупції в органах і установах виконання покарань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 412–417.

Одержано 14.02.2017

УДК [343.9:343.352](477)

Віктор Володимирович КОРОЛЬЧУК,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

В Україні корупція є однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання. Вона становить значну загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці, становленню громадянського суспільства. Тому створення дієвої системи заходів запобігання корупції, розроблення комплексних заходів для протидії цьому явищу, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків є одним із пріоритетів держави.

З метою вдосконалення правових та організаційних засад запобігання і протидії корупційним правопорушенням в Україні необхідно реалізація поступових та дієвих заходів. Головним напрямом розв'язання цієї проблеми в органах виконавчої влади України є вдосконалення інституту державної служби, адміністративних процедур у цих органах та порядку здійснення державних закупівель. Саме у цих сферах спостерігаються тенденції до посилення корупційних ризиків, серед яких необхідно виділити такі, як:

1) недосконалість законодавства про державну службу, зокрема з питань добору кадрів, належного матеріального стимулювання державних службовців, декларування і контролю за активами та видатками державних службовців, членів їх сімей та близьких родичів, неефективність механізму атестації та невизначеність процедури ротації державних службовців на окремих посадах;

2) відсутність законодавчо встановлених правил поведінки державних службовців;

3) непрозорість та недосконалість процедур прийняття управлінських рішень (можливість створення і використання альтернативних (тіньових) адміністративних процедур, неврегульованість проблеми застосування дискреційних повноважень), суперечність у повноваженнях державних органів, зокрема конфлікти контрольної і дозвільної функцій, контрольної-дозвільної і господарської функцій;

4) проблема відповідальності, зокрема осіб, які проводили експертизу проектів відповідних актів, за прийняття неправомірних рішень органами державної влади та їх посадовими особами;

5) неефективність державного контролю у сфері державних закупівель, відсутність процедури дискваліфікації учасників через їх негативну репутацію («чорні списки»), обмеженість доступу до інформації про державні закупівлі.

З метою розв'язання проблеми корупційних правопорушень в органах державної влади України необхідно здійснити такі заходи:

1) забезпечення виваженої та поміркованої оптимізації чисельності державного апарату;

2) удосконалення нормативно-правових актів у сфері державної служби;

3) приведення структури державної служби у відповідність із рекомендаціями та стандартами держав – членів Європейського Союзу;

4) проведення реформування системи оплати праці державних службовців;

5) запровадження правового інституту ротації кадрів державних службовців та визначення механізму її проведення на відповідних посадах;

6) удосконалення правового механізму проведення атестації державних службовців;

7) розроблення та прийняття закону про державний фінансовий контроль за декларуванням доходів і їх витрачанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, для забезпечення відкритості та прозорості діяльності цих осіб під час виконання покладених на них обов'язків;

8) прийняття з метою розвитку громадянського суспільства і формування цивілізованого підприємницького середовища закону про доступ до інформації про діяльність органів державної влади, в якому має бути визначено перелік інформації, що не може бути віднесена органами державної влади до категорії інформації з обмеженим доступом;

9) затвердження типових регламентів роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади з метою забезпечення більш чіткої організації діяльності апарату органів виконавчої влади, підвищення особистої відповідальності працівників за доручену ділянку роботи, посилення боротьби зі зловживанням службовим становищем;

10) створення єдиного державного банку даних про осіб, які були засуджені або притягнуті до адміністративної відповідальності за корупційні діяння, з метою використання цієї інформації під час проведення спеціальної перевірки кандидатів на посади державних службовців та працівників, які вже займають такі посади;

11) розроблення та впровадження диверсифікованої системи громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади з метою забезпечення прозорості діяльності цих органів та їх посадових осіб;

12) уникнення функціональних конфліктів у діяльності органів виконавчої влади, насамперед стосовно поєднання контрольної-дозвільних та господарських функцій;

13) вжиття заходів щодо зменшення безпосередніх контактів громадян і представників юридичних

осіб з державними службовцями, зокрема шляхом впровадження системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису;

14) проведення перевірки законності утворення організацій (фірм, агентств тощо), діяльність яких пов'язана з виконанням за відповідну плату функцій органів державної влади;

15) створення єдиного державного банку даних щодо юридичних осіб (фінансові установи, суб'єкти підприємницької діяльності тощо), причетних до корупції, з метою запобігання їх участі у виконанні державних замовлень;

16) забезпечення підвищення рівня правової культури та правової свідомості державних службовців.

17) врахування міжнародних стандартів у сфері відповідальності за корупційні діяння та інші пов'язані з корупцією правопорушення, зокрема в частині визначення поняття корупції, чіткого розмежування кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення, розширення кола суб'єктів корупції, запровадження відповідальності юридичних осіб;

18) надання системності та завершеності, концептуальної обґрунтованості антикорупційному законодавству, що виключить наявність у ньому прогалин і колізій;

19) усунення недоліків у процедурі притягнення до відповідальності за корупційні діяння, зокрема дисбалансу можливостей щодо доказування у справах про корупційні правопорушення між органами досудового слідства та особами, які підозрюються в корупції;

20) вдосконалення діяльності органів, які ведуть боротьбу з корупцією, зокрема у частині спеціалізації у відповідній сфері працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, слідчих, прокурорів, забезпечення належними ресурсами підрозділів, що протидіють корупції, та надання їм права самостійно приймати відповідні рішення;

21) визначити механізми взаємодії органів, які ведуть боротьбу з корупцією, з іншими органами, на які згідно із законодавством покладається оперативне, технічне, інформаційне та інше забезпечення боротьби з корупцією;

22) вивчити питання про можливість створення у більшості органів державної влади спеціальних підрозділів внутрішньої безпеки, які б забезпечували додержання вимог антикорупційного законо-

давства в цих органах, ефективну взаємодію з відповідними спеціальними підрозділами правоохоронних органів та зв'язок із громадськістю;

23) запровадити порядок та механізм належної оцінки оперативної інформації щодо корупційних діянь, згідно з якими керівники відповідних правоохоронних органів або їх підрозділів матимуть виняткові повноваження та нестимуть персональну відповідальність за прийняття рішень відповідно до передбачених законом заходів реагування на таку інформацію;

24) визначити порядок проведення повної і своєчасної реєстрації повідомлень про корупційні діяння та пов'язані з ними правопорушення; уніфікувати та конкретизувати в єдиному законодавчому акті умови і порядок надання зазначеної інформації правоохоронним та іншим органам, з урахуванням необхідності збереження інформації з обмеженим доступом;

25) запровадити методики виявлення, перевірки та надання інформації про факти корупції в різних сферах суспільного життя;

26) налагодити співробітництво правоохоронних органів з населенням щодо виявлення фактів корупції в органах державної влади, запровадити механізми заохочення населення за надання об'єктивної інформації про факти корупції;

27) забезпечити ефективний захист та безпеку осіб, які повідомляють про факти корупційних діянь та беруть участь у кримінальних справах з їх розглядом.

На основі викладеного, слід зазначити, що усунення, нейтралізація чи обмеження дії соціальних передумов корупції у державних органах влади потребує системних змін в основних сферах соціального життя, насамперед у функціонуванні публічної влади.

Високої ефективності у виявленні корупційних правопорушень можна досягти лише за умови тісної взаємодії правоохоронних органів із органами державної влади, інститутами громадянського суспільства, а також комплексного вжиття відповідних антикорупційних заходів. Крім того, реалізація антикорупційних заходів повинна забезпечуватись належними механізмами відповідальності. Такий підхід відповідає базовим засадам формування антикорупційних стратегій у сучасному світі.

Отже, якщо будуть виконані всі перераховані вище пункти то корупцію в Україні можна буде звести до мінімуму.

Одержано 14.02.2017

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 368І КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»: ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ САНКЦІЙ

Різні аспекти корупційних злочинів були досліджені, зокрема, такими вітчизняними науковцями, як П. П. Андрушко, В. І. Борисов, Ю. В. Гродецький, Л. М. Демидова, В. М. Киричко, В. М. Куц, М. І. Мельник, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк. Питання удосконалення санкцій, у тому числі за корупційні злочини, розглядалися у працях Н. О. Гуторової, Т. А. Денисової, О. В. Євдокімової, І. І. Карпеця, О. О. Книженко, Н. А. Орловської, Ю. А. Пономаренка, О. І. Шинальського та інших вчених.

У офіційному перекладі ст. 20 Конвенція ООН проти корупції «Незаконне збагачення» зазначається: «За умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконного збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати» [1].

Про конкретні санкції за незаконне збагачення у Конвенція ООН проти корупції не йдеться, однак питання формулювання санкцій за цей злочин та призначення судом належного покарання важливе з огляду належного виконання як Конвенції ООН проти корупції, так і для формування відповідного іміджу України на міжнародній арені.

У науковій літературі існують різні визначення санкцій. Під санкціями Т. А. Денисова розуміє обов'язковий складник статті (або частини статті) Особливої частини КК України, що містить у собі модель виду та обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння [2, с. 135].

О. О. Книженко санкціями за вчинення суспільно небезпечних протиправних діянь пропонує визнавати покарання, звільнення від покарання та його відбування (пробація), звільнення від кримінальної відповідальності, примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, примусові заходи виховного характеру [3, с. 340]. Визначення, запропоноване О. О. Книженко, пропонує вважати *визначенням санкцій у широкому розумінні*, а визначення, надане Т. А. Денисовою та подібні визначення санкцій – *визначенням санкцій у вузькому розумінні*. Більш повним та таким, що орієнтує працівників правоохоронних органів та суди не лише на призначення покарання, але й на інші можливості: звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання тощо, є визначення санкцій у широкому розумінні, надане О. О. Книженко.

З чинної редакції частин 1 та 2 ст. 368² Кримінального кодексу (далі – КК) України потрібно виключити такий додатковий вид покарання як конфіскація майна (передбачена ст. 59 КК «Конфіскація майна» – полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого [4]. Розглянемо аргументи за таке рішення.

По-перше, покарання у виді конфіскації майна не може бути застосоване у частинах 1 і 2 ст. 368² КК України, оскільки суперечить ч. 2 ст. 59 КК України (застосовується за тяжкі або особливо тяжкі корисливі злочини, а за злочини проти основ національної безпеки та громадської безпеки – незалежно від ступеня тяжкості). Стаття 12 КК України до тяжких злочинів відносить ті, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі до десяти років. Натомість ч. 1 ст. 368² КК України містить покарання у виді позбавлення волі строком до двох років (злочин невеликої тяжкості), а ч. 2 ст. 368² КК України – до п'яти років позбавлення волі (злочин середньої тяжкості), а отже, не є ні тяжкими, ні особливо тяжкими злочинами, за які відповідно до ст. 59 КК України допускається конфіскація майна як вид покарання [4].

По-друге, ступінь суспільної небезпечності діяння суб'єкта злочину та дані про особу злочинця (не займає відповідальне або особливо відповідальне становище у ч. 1 ст. 368² КК), тоді як у ч. 2 та ч. 3 зазначеної статті внаслідок службового становища (займає відповідальне або особливо відповідальне становище) доцільно зберегти конфіскацію майна у КК).

По-третє, якщо злочин (ч. 1 ст. 368²) вчинено вперше і застосовувати одразу конфіскацію майна видається негуманним.

З-поміж цих аргументів для виключення конфіскації майна з частин 1 та 2 статті 368² КК України «Незаконне збагачення» цілком достатньо лише першого з перелічених трьох аргументів.

До суб'єкта злочину, визнаного винним у вчиненні злочинів, передбачених частинами 1 та 2 статті 368² КК України достатнім видається застосування спеціальної конфіскації (передбачена ст. 96[№] КК «Спеціальна конфіскація»; що не є видом покарання, полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення злочину, передбаченого статтею 354 та статтями 364, 364, 365, 368-369 розділу XVII Особливої

частини цього Кодексу, або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями. Спеціальна конфіскація дозволить вилучити лише незаконно нажите майно, а не усе майно суб'єкта злочину [4]. Якщо ж буде встановлено і доведено у передбаченому законом порядку, що майже всі статки суб'єкта злочину (квартири, побутова техніка, машини тощо) здобуті незаконно, то цілком достатньо буде призначення спеціальної конфіскації, адже було б несправедливо залишати усі вказані статки у такої особи, тому що майно здобуте злочинним шляхом.

Тобто для відповідності статті 368² статті 59 КК України, усунення колізії між ними з тексту час-

тин 1 та 2 ст. 368² КК України виключити формулювання «з конфіскацією майна».

Санкції частин 1 та 2 статті 368² КК України «Незаконне збагачення» пропоную викласти таким чином:

Частина 1: *«караються позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі спеціальною конфіскацією».*

Частина 2: *«караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі спеціальною конфіскацією».*

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція ООН проти корупції: від 31.10.2003; підпис. від імені України 11.12.2003, ратиф. 18.10.2006, набрала чинності для України 01.01.2010. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.
2. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. 340 с.
3. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: монографія. Харків: Акта, 2013. 384 с.
4. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Одержано 31.01.2017

Владислав Геннадійович КУНДЕУС,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2430-5437>

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ОЗНАК КОРУПЦІЇ, КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до абзацу 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 (далі – Закон) корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Частина 1 ст. 1 цього Закону визначає, що корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Отже, виходячи із нормативного визначення поняття «корупція», ознаками корупції є:

- 1) використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;
- 2) прийняття особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону, неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;
- 3) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеної у ч. 1 ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Отже, згідно Закону, корупційним правопорушенням є діяння, що містить ознаки корупції передбачені ч. 1 ст. 1 Закону, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Виходячи із законодавчого поняття корупційного правопорушення (ч. 1 ст. 1 Закону), корупційним злочином має визнаватися діяння, що містить ознаки корупції, передбачені ч. 1 ст. 1 Закону, за яке встановлено кримінальну відповідальність.

Кримінальний кодекс України (далі – КК) встановлює перелік злочинів які визначає як корупційні. Так, згідно примітки до ст. 45 КК корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені

статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [2].

Отже, відповідно до даного переліку, до корупційних злочинів визначених чинним КК належать:

1) злочини, що полягають у заволодінні шляхом зловживання службовим становищем певними речами: майном (ст. 191 КК); вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном (ст. 262, 410 КК); наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами, прекурсорами, обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 308, 312, 313 КК); документами, штампами, печатками, паспортом (ст. 357 КК);

2) злочини, що полягають у зловживанні повноваженнями, владою чи службовим становищем з метою одержання неправомірної вигоди (ст.ст. 364, 364-1, 365-2 КК);

3) злочини що полягають у прийнятті обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, одержанні такої вигоди або проханні надати таку вигоду (ст. ч. 3 ст. 354; 368; ч. 3 ст. 368-3; ч. 3 ст. 368-4; ч. 2 ст. 369-2; ст. 368-2 КК);

4) злочини, що полягають у пропозиції, обіцянці або наданні особі неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 354; ч. 1 ст. 368-3; ч. 1 ст. 368-4; ч. 1 ст. 369-2; 369 КК);

5) злочини, способом вчинення яких є зловживання повноваженнями: порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК) та нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК) у випадку вчинення цих злочинів шляхом зловживання службовим становищем.

Таким чином, ознаками корупційних злочинів, визначених приміткою до ст. 45 КК, є:

- 1) заволодіння шляхом зловживання службовим становищем певним майном (речами);
- 2) зловживання повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди, як діяння та зловживання повноваженнями, як спосіб вчинення злочину;
- 3) пропозиція, обіцянка або надання певній особі неправомірної вигоди, а так само прийняття

такою особою неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди.

Співставляючи законодавчі ознаки корупції, корупційного правопорушення та корупційних злочинів, ми бачимо, що ознаки корупції та корупційного правопорушення, що визначені Законом України «Про запобігання корупції», та ознаки корупційних злочинів, що перелік яких встановлений приміткою до ст. 45 КК, не повною мірою збігаються між собою.

По-перше, якщо корупційне правопорушення, згідно ч. 1 ст. 1 Закону, утворюють дії, що полягають у використанні особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, то, згідно КК, корупційний злочин утворюють дії, що полягають у зловживанні особою повноваженнями, владою чи службовим становищем.

По-друге, якщо корупційне правопорушення, згідно ч. 1 ст. 3 Закону, утворюють тільки дії, то згідно КК, корупційний злочин можуть утворювати не самі дії, а спосіб їх вчинення. Так, зловживання особою повноваженнями є способом вчинення корупційних злочинів, передбачених ст. 210, 320 КК.

По-третє, корупційний злочин, згідно КК, утворює заволодіння, шляхом зловживання службовим становищем, певним майном (речами) (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК). Закон «Про запобігання корупції» заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, певним майном (речами) не відносить до ознак корупції.

По-четверте, Закон «Про запобігання корупції», визначає обов'язковою ознакою корупційного

правопорушення неправомірну вигоду як предмет або як мету вчинення певних дій (використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди). Для злочинів, передбачених ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК неправомірна вигода не є предметом або метою вчинення вказаних злочинів.

Узагальнюючи вищевикладене, слід зробити наступні висновки.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 визначає поняття корупції та корупційного правопорушення. Кримінальний кодекс України визначає конкретний перелік злочинів, що є корупційними (примітка до ст. 45 КК).

У злочинах, передбачених ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК ознаки корупційних злочинів відповідають ознакам корупційного правопорушення (злочину), що визначені Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року.

Злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК і визначені приміткою до ст. 45 КК як корупційні, не містять ознак корупції та корупційного правопорушення встановлених ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року.

Ознаки корупції, корупційного правопорушення, визначених Законом та корупційних злочинів, визначених КК, співвідносяться між собою як загальне та спеціальне. Проте, відносячи певні злочини, що не містять законодавчих ознак корупції до корупційних, КК виходить за межі визначених Законом ознак корупції та корупційного правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 27.01.2016).

2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.01.2016).

Одержано 28.01.2017

Юрій Богданович КУРИЛЮК,

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу Департаменту охорони державного кордону Адміністрації Державної прикордонної служби України, Київ, Україна

КОРУПЦІЯ – НЕНОРМАЛЬНА НОРМАЛЬНІСТЬ?

Проблематика корупції з часів її визнання вважається глобальною та такою, що викликає гарячі дискусії, які, загалом, спрямовані проти неї. Їй присвячено незліченну кількість наукових та публіцистичних праць, а певний масив політичних гасел пов'язані з протидією саме цьому явищу. Останнім часом в Україні на законодавчому рівні схвалено значний об'єм правової бази та утворено відповідні державні органи, покликані радикально впливати на стан справ у цій сфері. Здається, що поле для виправлення ситуації вже підготовлене.

При цьому все ж виникає низка запитань. По-перше, про те чи щось змінилося після цього? По-друге, чи свідчать заклики щодо необхідності подолання корупції та готовності відкинути будь-які спроби «вирішення справ» у протиправний спосіб, або ж ці заклики є просто декларативними, вигідними для згадування у певних ситуаціях?

Численні дослідження засвідчують значну поширеність корупційної поведінки, яка досить часто стає найбільш оптимальним шляхом «вирішення проблем» в судах чи правоохоронних органах і не викликає негативної соціальної реакції [1, с. 90].

Аналіз досліджень проблеми корупції свідчить про значну складність подолання цього явища. Із 500 опитаних нами осіб, які проходили прикордонний контроль в пунктах пропуску через державний кордон України, 82 % вважають корупцію аморальною в кожній ситуації, більше половини (54 %) очікують високого покарання та ув'язнення по відношенню до осіб, які беруть так звані хабарі, а 35 % вважає, що самі не вчиняли б корупційних дій у жодному випадку. Однак слід відмітити, що 75 % респондентів визнали те, що хоч раз давали працівникам різних сфер обслуговування неправомірну вигоду задля «вирішення» їх особистих питань, з яких 43 % повідомили, що посадовці, які не беруть незаконної винагороди, це ті, яким просто до цього їй ніхто не пропонував. За таких обставин кожен, певно, замислюється про можливу перспективу зміни ситуації.

Відомо, що як на побутовому, так і на загальнодержавному рівнях ми визнаємо корупцію як суттєву проблему. Однак чи ми зацікавлені у її протидії? Адже, як слушно відмічає О. Костенко, ефективність протидії корупції залежить від того, як це явище розуміється [2, с. 211].

Провівши дослідженням корупції в Україні, Є. Невмержицький відмітив, що у випадку, коли наші громадяни відчують моральну виправданість ви-

значених дій, вони легко нехтують їх правовим змістом. Сучасна правосвідомість населення України виявляє високу схильність до корупційної діяльності не тільки на рівні повсякденного поведіння, а й на рівні глибоких переконань [3, с. 58, 59].

Видається, що українці не є досить радикальними в оцінці цього явища. Більшість уважає, що в повсякденному житті виникають ситуації, у яких корупція сприймається більш чи менш негативно. Але чи дійсно, за певних обставин (наприклад, під час лобізму чи непотизму), корупція визнається непоборною та найбільшою «хворобою» нашої дійсності?

В. Сокурєнко, говорячи про корупцію, наголошує на позиції щодо важливості усвідомлення, що ми маємо справу хоча й зі складним, але не екстраординарним, а тому діалектично нормальним феноменом, стан якого продиктований самим ходом історії [4, с. 17].

Деякі науковці також доводять, що у тих країнах, де корупція набуває значного розповсюдження і суттєвого впливу на соціально-економічні процеси, є структурованою і здійснює системний вплив на державного службовця, вона із соціальної аномалії (патології) поступово перетворюється на правило і виступає значним засобом вирішення життєвих проблем, стає нормою, функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства [5, с. 29].

За таких умов, знову ж таки постає питання щодо того чи є корупція нормальною для суспільства?

На нашу думку, сталий (але не обов'язково високий) рівень корупції та, перш за все, її акцептація породжують цю шкідливу суспільну норму. При цьому, декларуючи необхідність протидії корупції, деякими прошарками суспільства допускається можливість визнання та сприйняття деяких її проявів, пояснюючи це, наприклад, неспроможністю держави захистити їх інтереси. Люди не визнають корупційну поведінку лише таку, що загрожує їм життєво важливим інтересам і переконанням.

Упевнені, що корупція – це завжди «протиприродне» [2, с. 210], а тому вона не може бути нормою для суспільства. Проте слід наголосити, що українське суспільство вважає проблему корупції важливою, однак не такою як інші питання, що більш частіше виникають у нашому сьогоденні. Думається, що це може означати, нажалі, що десь в глибині душі боротьбу з корупцією ми відсуваємо на дальній план до часів, коли будемо жити краще.

Список бібліографічних посилань

1. Шевченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупційній злочинності в Україні та її запобіганню: монографія. Київ: Дакор, 2013. 568 с.

2. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
3. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.
4. Сокурєнко В. В. Корупція як виклик українській державності // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15 квіт. 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. С. 16–19.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади(соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.

Одержано 16.02.2017

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2952-8258>;

Дмитро Сергійович УСОВ,

кандидат юридичних наук, начальник 2-го відділу 2-го управління
Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю
Служби безпеки України, Київ, Україна

СУМІСНИЦТВО ТА ПРИХОВУВАННЯ КОРУПЦІЇ

Події останніх місяців, що відбулися в державі, здійняли тему корупції з латентного стану доктринального рівня буття в одну з найбільш злободенних й публічних об'єктивно осяжних онтологічних обривів, що роздмухують вогнище суспільно-політичного протистояння, додають до його багатогранної серцевини нестабільності додаткових гострих кутів. Масштаби корупційного лиха дійсно вражають: недоброчесність, користолюбство, пожадливість державного чиновницького апарату затьмарили їх функціональну природу, сервісне іство, перевели діалектичне протиріччя у сфері соціального управління у площину деструктивних соціальних практик, антагоністичного протистояння форми і змісту, держави та громадянського суспільства. На жаль, доводиться констатувати глибинні метастази корупційності як складової устрою криміналізму, ознаки якого фіксуються на теренах нашої держави. І в цей нелегкий, переламний без перебільшення для України час, час випробувань, – переконані в існуванні достатніх потенцій для якісних системних перетворень, початку широкогофронтального наступального руху в бік відновлення функціональної спроможності й високої соціальної ефективності державного апарату, зниження інтенсивності відновлення корупції.

З метою протидії корупційним явищам Верховною Радою України 4 квітня 2015 р. була затверджена Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015–2017 роки. На розвиток її положень були ухвалені: Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України «Про державну службу» (в новій редакції), Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних». Також Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (від 31.10.2003), Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією (від 04.11.1999), Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (від 27.01.1999) та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (від 15.05.2003).

Проте, залишилось багато дискусійних питань, які ускладнюють правозастосовну діяльність у

сфері боротьби з корупцією, сприяють вчиненню незаконних дій окремими службовими особами, які не лише дискредитують владу в очах громадян України та міжнародної спільноти, але й ставлять під загрозу в цілому успішність реалізації Україною заходів із реформування правоохоронної системи, направлених на створення в Україні дієвої системи запобігання та протидії корупції.

Одним із проблемних питань є обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснювати сумісництво та суміщення з окремими видами діяльності. Виходячи зі змісту ст. 105 Кодексу законів про працю України, «сумісництво» – це виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві. При цьому, основними ознаками такої роботи є:

– працівник крім основної виконує іншу додаткову роботу;

– така робота виконується працівником у вільний від основної роботи час, на одному ж або різних підприємствах; платять за фактично виконану роботу без обмежень (ст. 102-1 КЗпП, ст. 19 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР);

– при прийнятті на роботу працівник повинен повідомити (вказати у своїй заяві), що збирається працювати за сумісництвом, у зв'язку з чим оформлюється наказ керівника про прийняття на роботу за сумісництвом. Трудову книжку пред'являти не треба, адже вона ведеться тільки за основним місцем роботи. Якщо працівник бажає, щоб до його трудової книжки був унесений запис про роботу за сумісництвом, він повинен принести на основне місце роботи копію наказу про прийняття на роботу за сумісництвом або довідку (п. 1.1. «Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників», затверджена наказом Мінпраці, Мін'юсту, Міністерства соціального захисту населення від 29.07.1993 № 58);

– працівник має право реалізовувати свої здібності до праці шляхом укладання трудового договору на одному або одночасно на кількох підприємствах, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін (ч. 2 ст. 21 КЗпП);

– на працівника поширюються всі трудові права та соціальні гарантії, передбачені законодавством і колективним договором підприємства;

– на працівників державних підприємств, держслужбовців, працівників правоохоронних органів, прокуратури та нотаріусів встановлені обмеження на роботу за сумісництвом.

Разом з тим, працівники державних підприємств можуть працювати за сумісництвом у робочі дні – не більше 4 годин на день (п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 03.04.1993 № 245 «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ та організацій»), у вихідні – повний робочий день. Загальна тривалість їх роботи за сумісництвом протягом місяця не повинна перевищувати половини місячної норми робочого часу.

У Законі України «Про державну службу» (ч. 5 ст. 32) та Законі України «Про запобігання корупції» (ст. 25) передбачено ряд заборон для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Серед них і заборона для цих осіб здійснювати сумісництво та суміщення з окремими видами діяльності (ст. 25 Закону). Водночас, відповідні обмеження та заборони не є абсолютними. Законодавець передбачає винятки з них. Зокрема, особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, дозволено суміщати свою діяльність з викладацькою, науковою і творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою із спорту.

Варто зазначити, що наразі в антикорупційному законодавстві України не роз'яснено сутності жодного виду діяльності із дозволених для вказаної категорії осіб, у тому числі й «викладацької діяльності». Регулятивне законодавство України також не вміщує дефініції відповідного поняття. Разом з тим, визначаючи, чи належить певний вид діяльності до викладацької, слід зважати насамперед на те, чи поширюється на нього законодавство України про освіту. Адже це основний критерій, який дає змогу встановити наявність викладацької діяльності, що здійснюється певними працівниками. В іншому разі слід констатувати, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порушила заборону щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

Ознаками викладацької діяльності є:

по-перше, суб'єкти її здійснення. Якщо вона реалізується у навчальних закладах в межах визначених Законом України «Про освіту» (ст. 30) освітніх рівнів, то суб'єктами надання освітніх послуг є, відповідно, різні види навчальних закладів (школи, університети, академії тощо), а суб'єктами здійснення викладацької діяльності – педагогічні та науково-педагогічні працівники. У тому випадку, коли освіта реалізується поза межами відповідних освітніх рівнів, суб'єктом надання таких освітніх послуг є державні установи, організації, а також різноманітні громадські та міжнародні організації,

а суб'єктами здійснення викладацької діяльності – особи, яких залучають до проведення цих видів навчальних занять. У тому числі до проведення таких занять можуть залучатися особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас, така діяльність повинна охоплювати методичну роботу суб'єкта її здійснення, що спрямована на розроблення методичних матеріалів, які використовуються під час проведення навчальних занять (тренінгів). Тренінги проводяться за програмами та планами, що розробляються відповідними навчальними закладами і затверджуються органами, на які поширюється дія Закону України «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування», на підставі типових програм і рекомендацій, підготовлених Національною академією державного управління при Президенті України та затверджених Нацдержслужбою в установленому порядку;

по-друге, ініціатором проведення навчальних занять (якщо освіта реалізується поза освітніми рівнями) із залученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинна бути саме та особа, яка планує провести відповідне навчання;

по-третє, змістом такої діяльності є передача знань від одного суб'єкта до іншого з метою набуття останніми теоретичних знань, а також практичних умінь та навичок;

по-четверте, особи, які здійснюють викладацьку діяльність, повинні належним чином оформити свої трудові або цивільно-правові відносини з суб'єктами надання освітніх послуг. Це може бути або трудовий договір (якщо йдеться про сумісництво особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у навчальному закладі) або цивільно-правова угода.

Отже, «викладацька діяльність» має місце лише у разі її здійснення особою шляхом укладання трудового договору з навчальним закладом. Усі інші види робіт не відповідають за своїм змістом та формою такій діяльності, як «викладацька», і є, по суті, або здійсненням організаційно-розпорядчих функцій, або ж політико-просвітницькою діяльністю, що не є властивим для викладання та освіти.

На завершення нагадаємо, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за таке правопорушення, пов'язане з корупцією, як порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172⁴), у частині першій якої передбачається відповідальність за порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

Одержано 13.02.2017

УДК [343.83:343.35](477)

Ярослав Олександрович ЛІХОВІЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права юридичного факультету Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна

ПРО ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

В наукових джерелах під особливістю розуміють характерну рису, ознаку, властивість когось, чого-небудь [1, с. 446].

У кримінологічній літературі виведені наступні основні особливості індивідуального запобігання злочинам, що мають певне відношення до змісту особливостей запобіжної діяльності, спрямованої на протидію корупції на індивідуальному рівні:

1) раніше існуюча система недержавних суб'єктів індивідуального запобігання злочинам (добровільні народні дружини, товариські суди, будинкові комітети тощо) практично розпалися [2, с. 103]. Натомість у сучасних умовах України активно діють у цьому напрямі так звані «активісти», добровільні загони (типу: «Правий сектор», «Автомайдан», т.ін.), які здійснюють громадську люстрацію (від лат. *lustratio* – очищення: звільнення державних служб від людей з небажаними для держави політичними поглядами) [3, с. 329]. При цьому, переслідуючи у цілому соціально корисливі цілі, зазначені суб'єкти «запобігання» злочинам через відсутність нормативно-правових актів, які б визначали їх правовий статус та законність діяльності по суті грубо порушують права та законні інтереси громадян та в цілому правовий порядок в Україні. Виходить парадоксальна річ: благими намірами дорога в ад вимощена [4, с. 11];

2) число громадських помічників правоохоронних органів у проведенні індивідуального запобігання злочинам (у тому числі громадських вихователів) різко скоротилася або їх не стало взагалі (шефи, наставники, зокрема в органах внутрішніх справ, члени оперативних добровільних загонів; т.ін.) [2, с. 103].

У той самий час, самовільно ці функції переймають (без належних для цього правових підстав) окремі громадяни, їх об'єднання та представники цих структур, які всупереч принципам запобіжної діяльності (законності, у першу чергу) лише створюють небажані результати для суб'єктів запобігання злочинам, що визначені на нормативно-правовому рівні (перекриття автомагістралей; руйнування електроопор; знищення будівель (банків, офісів, складських приміщень) тощо);

3) значно знизилися можливості поліції [5] та в цілому всіх інших правоохоронних органів, зокрема служб пробації [6], у наданні особам, що профілактуються, допомоги у побутовому і трудовому устрої та в ре соціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі [2, с. 103];

4) через збільшення числа безробітних стрімко зростає кількість маргінальних елементів (волоцюг, жебраків, тощо), які майже не піддаються ін-

дивідуально-профілактичному впливу та поповнюють лави злочинців [2, с. 103]. Зокрема, поширеною формою існування зазначеної категорії осіб у сучасних умовах стало «збір» коштів (пожертвувань) для бійців Антитерористичної операції, що проводиться на Сході України; інвалідів АТО; хворих дітей; т.ін., яка в своїй основі створює умови й для корупційної діяльності;

5) відсутність упевненості у завтрашньому дні, а в перспективі благополуччя (через обвал вартості гривні; надмірно високі тарифи на комунальні послуги, газ, т.ін.) – все це ускладнює відносини у багатьох родинах, зокрема й тих, у яких один із членів відноситься до потенційних об'єктів запобігання корупції, сприяє побутовим конфліктам, негативно впливає на виховання дітей, часом перекреслює всі зусилля індивідуально-профілактичного впливу [2, с. 103];

6) ліквідація одних (лікувально-трудова профілакторіїв) і спроби реорганізації інших (спецприймників, приймальників-розподільників для дітей) місць ізоляції маргінальних елементів і правопорушників різко знизили можливості застосування примусових заходів до осіб, на яких переконавання й надання допомоги не діють [2, с. 103–104].

Крім цього, залежно від властивих для напрямів спеціально-кримінологічного запобігання корупції, а також форм, методів і засобів, які у свою чергу, залежать від стану сформованості і ступеня реалізації тих елементів системи детермінації корупційної злочинності (а це, власне, відноситься також до особливостей її запобігання), індивідуальне запобігання зазначеному суспільно небезпечному явищу можна поділити на три етапи:

а) до формування мотиву злочинного прояву корупції та наміру його вчинити;

б) після його сформованості, але до початку реалізації;

в) після початку реалізації наміру через вчинення конкретних корупційних діянь [2, с. 40–41].

При цьому специфічними об'єктами запобіжної діяльності, спрямованої на індивідуальне запобігання корупції, можна назвати:

1) уражені видами суспільні відносини, які порушують їх регулятивну функцію, деформують її соціальне призначення [7, с. 48]. Престижними та популярними досі в Україні (навіть не дивлячись на проведену у 2013–2014 рр. революцію «гідності») є ті особи, які мають статки, доходи, дивіденди (від лат. *dividendum* – те, що підлягає поділу: частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється щорічно між акціонерами) [6, с. 196], походження яких є сумнівним та таким, що викликає

цілком здорову реакцію іншої частини суспільства на цю категорію національної «еліти» (від фр. Elite – кращий: група осіб, яка здійснює керівні функції у суспільстві) [3, с. 684];

2) криміногенні дефекти суспільної групової та індивідуальної правосвідомості [7, с. 48]. Мова у даному випадку ведеться про загальний рівень розвитку культури, свідомості та правопорядку в Україні, коли до влади в Україні по так званих «партійних» списках приходять не особи з високим рівнем правосвідомості та відповідальності, а політичні шахраї, а подекуди, потенційні злочинці, позаяк для чого, щоб потрапити у таку політичну «корпорацію» та отримати прохідний номер у списках на виборах слід заплатити керівникам цих структур, які потім слід повернути, працюючи у депутатському корпусі;

3) «фонові» антигромадські явища, що тісно пов'язані з окремими видами злочинів (підкуп виборців; зловживання владою або службовим становищем; використання можливостей партії (об'єднання) у переслідуванні опонентів; т.ін.). У свою чергу, бідність, аморальність та віктимізація населення (здатність окремої особи за певних умов стати жертвою злочину) детермінують індивідуальну корупційну діяльність певної групи суб'єктів в нашій державі [7, с. 48–49].

4) Сукупність узагальнених конкретних негативних явищ, процесів, недоліків на індивідуальному рівні, які детермінували вчинення конкретних злочинів, групи чи виду злочинів (мова у даному випадку ведеться про ті основні причини і умови, які сформувались в Україні з часу її незалежності та сприяють корупції: а) незаконна, несправедлива та аморальна приватизація стратегічних

об'єктів енергозбереження в нашій державі (підприємств, видобутку газу, нафти, електроенергії тощо); б) створення підконтрольних олігархії органів кримінальної юстиції та правосуддя; в) відсутність реальних правових механізмів юридичної відповідальності для корупціонерів; інші;

5) Окремі негативні властивості особистості (аномалії, акцентуації, розлади тощо) [7, с. 49]. Зокрема, у сучасній Україні стали «нормальними» ті діяння, що раніше різко (категорично) засуджувались суспільством, а саме: педофілія (і тут згадується скандал з Верховної Ради на початку XXI століття, коли у цьому злочині громадськість вчинила спробу звинуватити групу народних депутатів, але та кримінальна справа до суду не дійшла, а винні особи досі не покарані); некерована агресія окремих народних депутатів, які вчиняють насильство як щодо інших своїх колег-депутатів, так і щодо високопоставлених чиновників СБУ, колишньої ДАІ; ін.); організація блокувань роботи державних органів; ін.

Цей стислий огляд, як вірно зазначає В. В. Голіна, вичерпує висловлених думок про детермінанти злочинності як в цілому так і окремих видів злочинів. Проте стає більш-менш зрозумілим, що поняттями «об'єкт» охоплюється комплекс взаємодіючих, як правило, негативних явищ [7, с. 49]. Зазначений висновок у повній мірі відноситься до змісту індивідуального запобігання корупційним злочинам, що важливо з огляду визначення об'єктів профілактичного впливу та реалізації заходів, спрямованих на нейтралізацію, блокування. усунення детермінант індивідуальної злочинної поведінки осіб, які вчиняють корупційні діяння.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
2. Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
3. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тыс. сл. Изд. 3-е, испр., перераб. М.: Мартин, 2010. 704 с.
4. Послания надежды: Новый Завет: синодальный перевод. Киев: Укр. библ. о-во, 2014. 335 с.
5. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.
6. Про пробацію: закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
7. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

Одержано 03.02.2017

УДК [343.83:343.35](477)

Ірина Миколаївна МИКИТАСЬ,кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна

КОРУПЦІЯ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Корупція це один з основних факторів, який не дозволяє ефективно функціонувати органам державної влади, порушуючи стабільність самої держави. Небезпека корупції являє собою серйозну перешкоду на шляху розвитку України. Корупція створює загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. Саме тому ця проблема є дуже актуальною.

Розглядаючи причини корупції виникають певні труднощі. На думку О. О. Акімова, за змістом можна виділити такі групи безпосередніх причин та умов розвитку корупції: «... політичні (замкнутість системи управління, її повільний розвиток, відсутність системи виховання патріотичних почуттів, моральних якостей, поверховість при проведенні антикорупційної політики, відсутність державної ініціативи щодо створення громадських формувань, незалежних недержавних структур для зростання активності населення у боротьбі з корупцією); економічні (несприятливий режим діяльності підприємств; відсутність прозорості багатьох економічних процесів; на тлі багатих державні службовці не мають навіть помірного достатку); правові (відсутність цілісної системи антикорупційних засобів, невизначеність відповідальності за корупційні діяння, формальний характер чинної системи декларування доходів, неповне визначення суб'єктів, нецілеспрямованість правоохоронних органів щодо виконання правових вимог при виявленні корупційних діянь, викритті винних у їх учиненні); організаційно-управлінські (відсутність чіткої регламентації діяльності посадових осіб, поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад через знайомство, відсутність механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів і членів злочинних угруповань та здійснення ними кар'єри, відсутність окремих працівників, які контролювали б цю сферу); соціально-психологічні (нерозвиненість громадянської свідомості, корислива спрямованість державних службовців, професійна та моральна деформація частини керівників, що виявляється у по-благливному ставленні до корупції) тощо» [1, с. 186].

Корупція є однією з найважливіших проблем сьогодення. Адже коли злочин здійснюють люди в погонах, то такий випадок завжди викликає резонанс серед громадськості.

Корупційні прояви в Державній кримінально-виконавчій службі України створюють недовіру, руйнують авторитет всього персоналу Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворюючи його на засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів. Вона змінює сутність правоохоронної діяльності

відповідних державних органів, які за корумпованості їх посадових осіб перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються на інструмент розправи над невинними особами або інструмент неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі самих посадових осіб таких органів [2, с. 92].

Б. Б. Казак зазначає, що загроза корупції (чи підкупу) перегукується зі зрадою і шпигунством, які можуть бути їх спонукальним мотивом. Ця загроза стає небезпечною через те, що державний апарат у такій ситуації починає виконувати не свої функції, використовує державну службу в інтересах тих, хто платить більше [3]. В. В. Лунєєв стверджує: «... корупція стала нашою конституцією, а безвідповідальність за неї – повсякденною практикою» [4, с. 20].

І. І. Вершков, С. Б. Погодін вважають, що корупція в правоохоронній системі підриває віру населення у здатність органів влади до позитивних дій в інтересах усього суспільства, піднімаючи вирішення проблеми на вищий політичний рівень. У такій ситуації надання широкої гласності результатам антикорупційної роботи може не тільки зберегти, але і збільшити кредит політичної довіри в суспільстві. Важливо при цьому забезпечити професіоналізм, об'єктивність і попереджуючий характер інформування населення [5, с. 70].

Однозначно, корупційні відносини виникають у порядку реалізації публічно-правового регулювання відносин у сфері діяльності пенітенціарної служби, яка має відповідні особливості. Такі особливості пов'язані не тільки з численністю об'єктів управління, а також із предметами регулювання, пов'язаними між собою спільним інтересом.

І. Л. Хромов вважає, що специфікою соціальних відносин між засудженими та адміністрацією виправних установ, що обумовлюють корупційну поведінку співробітників, є те, що сфера виконання покарання має дуже високий рівень пристосування до існуючої соціально-економічної ситуації. Така особливість є наслідком того, що жодний з напрямів людської діяльності не акумулює в собі таке розмаїття соціальних, виробничих, психологічних, економічних, ідеологічних, національних і інших факторів, як це характерно для корупції. У рівні поширеності корупції відображається і рівень правової свідомості посадових осіб, і розробленість законодавства, і прояв соціально-економічної та кримінальної політики держави [183, с. 44].

Отже, корупція в Державній кримінально-виконавчій службі України це один із проявів корупції в системі органів державної влади. Корупція

може проявлятися в різних формах, серед яких найбільш небезпечними є вчинення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, посадових злочинів: зловживання владою або посадовим становищем, перевищення службових повноважень,

одержання хабара та розкрадання державного майна шляхом зловживання службовим становищем. Таке негативне явище, здатне вражати різні види органів державної влади та напрями їх діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
2. Старицька О. Теоретичні аспекти корупції в органах державної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 2 (182). С. 90–93.
3. Казак Б. Б. Источники и угрозы безопасности уголовно-исполнительной системы. *Безопасность уголовно-исполнительной системы*. 2008. № 1. С. 26–30.
4. Лунеев В. В. Коррупция в России. *Государство и право*. 2007. № 11. С. 20–27.
5. Вершков И. И., Погодин С. Б. Борьба с коррупцией в условиях состязательного процесса. *Право и политика*. № 5. 2004. С. 68–72.
6. Хромов И. Л. Коррупционная ситуация в уголовно-исполнительной системе: криминологические и уголовные проблемы. *Вестник Владимирского юридического института*. 2011. № 1. С. 36–45.

Одержано 14.02.2017

Ігор Іванович МИТРОФАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна

ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ?

Сьогодення характеризується вкрай складною економічною, політичною та соціальною ситуацією в Україні, яка ще більше дестабілізується наявністю військового конфлікту на Сході країни. Внутрішня обстановка в країні ускладнюється системною руйнацією економічної бази для функціонування України як незалежної держави, відсутністю ефективного державного управління всіма сферами життєдіяльності суспільства на фоні проведення асоціальної політики, спрямованої на посилення економічного рабства населення. Все це супроводжується небаченими досі масштабами верхової та низової корупції, коли жодне «життєве» питання не може бути вирішено без відповідного грошового «супроводу».

Сучасна українська держава, як апарат управління, стає дедалі цинічнішою, оскільки навіть не звертає увагу на громадську думку щодо діяльності тих чи органів державної влади й управління та їх службових осіб. Відсутність незалежних засобів масової інформації дозволяє дезорієнтувати людей та проводити рішення, у тому числі через Верховну Раду України, що дозволяють олігархам отримувати надприбутки (наприклад, газове питання, коли неякісний український газ продається населенню майже в 14 разів дорожче його собівартості). При цьому корупційна складова при прийнятті подібних рішень наближається до максимально можливої.

Здавалося б, що певним чином на корупційні процеси у вищих ешелонах влади може вплинути е-декларування та введення до Кримінального кодексу України (далі – КК) Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII статті 366¹, якою встановлено основне покарання у виді штрафу від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавлення волі на строк до двох років, а також додаткового – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація), передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування такої декларації. Проте, подання е-деклараций показало, що ні наявність кримінально-правових норм, ні наявність спеціалізованих органів протидії корупції, ні можливість вільного доступу необмеженої кількості громадян до цих декларацій неспроможні сьогодні зупинити таке ганебне асоціальне явище, яким є корупція.

У КК України наявний значний потенціал засобів кримінально-правового забезпечення протидії корупції. Разом з тим законодавець намагається доповнити арсенал кримінально-правових засобів статтею 366¹. Для реалізації кримінальної відповідальності за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації має бути вчинене діяння, що містить склад злочину, передбаченого ст. 366¹ КК України, – подання декларації з недостовірними відомостями або умисне неподання декларації. Законодавець відносить цей злочин до злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, тому родовим об'єктом для аналізованого складу злочину виступають суспільні відносини, що складаються з приводу здійснення державної влади, інтереси державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, а також нормальний порядок управління окремими підприємствами, установами й організаціями незалежно від їх галузевої та відомчої належності, сфери діяльності або форми власності, та суспільні відносини, що виникають при здійсненні професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Предметом декларування недостовірних відомостей є декларація, в якій відображені такі відомості. Недостовірність полягає в повідомленні перекручених відомостей у декларації про існуючі об'єкти оподаткування або в умовчаннях про їх наявність, коли таке умовчання свідчить не тільки про неповноту інформації, але і про її хибність, що має місце, наприклад, при неповідомленні всіх банківських рахунків декларанта. Відомості є основною істотною ознакою інформації (значення змісту декларації), а інформація є відомостями – закріплена у декларації інформація про майновий стан службової (посадової) особи, яка є нічим іншим як відомостями. Покарання за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, може призначатися лише у разі, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 мінімальних заробітних плат. Мінімальна заробітна плата на 1 січня 2015 року складала 1218 грн, тобто у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування відомості мають відрізнятися від достовірних на суму понад 304 500 грн, у 2016 році (мінімальна заробітна плата на 1 січня 2016 року – 1378 грн) – понад 344 500 грн, а у 2017 році – понад 800 000 грн.

Об'єктивна сторона складу декларування характеризується двома формами діяння: 1) подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних

відомостей у декларації (активна дія); 2) умисне неподання суб'єктом декларування такої декларації (бездіяльність). Закон не пов'язує ці діяння з будь-якими наслідками, оскільки при декларуванні недостовірної інформації вони є незначними з погляду КК, і значення їх стосовно самого суспільно небезпечного діяння мінімально. Злочинні наслідки перебувають як би за межами складу злочину.

Диспозиція ст. 366¹ КК України є бланкетною, тому для з'ясування її змісту слід звертатися до нормативних приписів антикорупційного та податкового законодавства. Сьогодні порядок подання суб'єктом декларування декларацій встановлений Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції». Неподання декларації є не просто ухиленням від виконання обов'язку декларування доходів, оскільки ухилення може трактуватися більш ширше, включаючи і ухилення від сплати податків, зборів і інших обов'язкових платежів (далі – податків) шляхом неподання декларації, а не саме неподання декларації. Виходячи із цього, ухилення через його об'єктивну спрямованість на нездійснення обов'язкових дій припускає наявність додаткових умов (закінчення строку для надання декларації Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК); наявність можливості подати декларацію; дії фіскальних служб, що спонукують до подання декларації; фактична несплата податків у розмірі, що перевищує в тисячу і більше разів установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян), за наявності яких неподання декларації трансформується в ухилення від сплати податків. У таких випадках можлива сукупність злочинів, передбачених ст. 212 і 366¹ КК України.

При з'ясуванні моменту закінчення злочину слід виходити з того, що до закінчення строку подання декларації кримінально-правові наслідки не можуть мати місця, оскільки особа має право не подавати декларацію до його закінчення. Неподання декларації як суспільно небезпечна бездіяльність починається після закінчення строку її подання й особа мала фізичну можливість подати декларацію, але не зробила цього, або фактично задекларувала завідомо недостовірні відомості у декларації. Отже, злочин, передбачений ст. 366¹ КК, вважається закінченим з моменту фактичного неподання декларації за відповідний контрольний період у строк, установлений антикорупційним законодавством, або подання її із завідомо недостовірними відомостями.

Суб'єктивна сторона декларування недостовірних відомостей характеризується умисною формою вини, при цьому умисел має бути прямим, за якого особа усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння та бажає ухилитися від своєчасного подання декларації або задекларувати завідомо недостовірні відомості у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість (коли такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 мінімальних заробітних плат). При цьому таке бажання є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони. У цьому зв'язку слід звернути увагу на ту обставину, що інформація, зафіксована в поданій декларації, повинна бути завідомо перекрученою й особа, яка її подає, має це усвідомлювати до того моменту, коли вона заповнить електронну форму на офіційному веб-сайті НАЗК.

Суб'єкт декларування недостовірної інформації спеціальний, тобто, фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України). З аналізу диспозиції ст. 366¹ КК України та тексту примітки до неї покаранню за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації або умисне неподання декларації підлягає суб'єкт декларування, про якого йшлося вище (ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»). Тлумачення поняття «особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» не викликає особливих складнощів, однак з'являються певні питання при розкритті змісту поняття осіб, які для мети Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – посадові особи юридичних осіб публічного права (підп. «а», п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»). Це пов'язано з відсутністю легального визначення поняття «посадова особа юридичних осіб публічного права» у цьому законі.

Таким чином: 1) декларування недостовірної інформації є складом з так званим формальним складом; 2) суб'єктом декларування недостовірної інформації є спеціальні суб'єкти, перелік яких встановлюється п. 1, підп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»; 3) ст. 366¹ КК України доповнює правову базу протидії корупції щодо незаконного збагачення відповідними спеціальними суб'єктами. Проте, для подолання корупції сьогодні правових засобів вже недостатньо, оскільки необхідні системні зміни не лише у всьому механізмі держави, але в порядку його формування.

Одержано 18.01.2017

Юлія Олегівна МИХАЙЛОВА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6736-7980>;

Олена Валеріївна ФЕДОСОВА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5577-8333>

ЩОДО ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоденному етапі розвитку держави [1]. Усвідомлюючи руйнівну силу корупції, розуміючи потребу у змінах, які повинні сприяти протидії корупційним проявам, Україна робить впевнені кроки на шляху до подолання цього явища. Аналіз зусиль законодавчої гілки влади в Україні свідчить про її прагнення втілити у життя антикорупційні запобіжники. Низка законодавчих актів серед яких Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, а також закони України «Про Національну поліцію», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» та ін., свідчать про створення належних умов протидії корупції в державі.

Однак слід констатувати, що одних лише зусиль законодавчої гілки влади недостатньо для подолання зазначеної проблеми. Сьогодні все частіше мова йде про необхідність своєчасного аналізу корупційних ризиків та вжиття превентивних антикорупційних заходів, які дадуть можливість виключити порушення законодавства України, позитивно вплинуть на роботу правоохоронних органів та сприятимуть підвищенню їх авторитету.

Під корупційними ризиками, як правило розуміють сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування.

Сьогодні корупція вразила більшість сфер суспільного життя, вона є першопричиною небувалого зростання в Україні «тіньової» економіки та сприяє підвищенню рівня злочинності. Особливе занепокоєння викликають корупційні ризики, які негативним чином впливають на авторитет та ефективність діяльності органів державної влади та можуть спричинити значну шкоду людині, її життю і здоров'ю,

чесні і гідності, недоторканності і безпеці. Серед таких корупційних ризиків слід виділити ті, які мають місце у кримінальному провадженні, оскільки ця сфера вважається однією з найбільш корумпованих в Україні. Найбільшого поширення корупційні ризики набули при прийнятті процесуальних рішень.

Серед основних показників вчинення корупційних дій у кримінальному провадженні можна виділити наступні: уникнення початку кримінального провадження стосовно особи; ухилення від притягнення до кримінальної відповідальності за тяжкий злочин або зміна кримінально-правової кваліфікації з більш тяжкого злочину на менш тяжкий; уникнення застосування підозрюваному запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або обрання запобіжного заходу, що не відповідає тяжкості кримінального правопорушення чи особі підозрюваного; уникнення застосування заходів, спрямованих на забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (накладення арешту на майно, банківські рахунки) або зняття арешту з майна, банківських рахунків тощо; закриття кримінального провадження за nereабілітуючими або реабілітуючими підставами; ухвалення виправдовувального вироку суду; призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі та/або конфіскацією майна; звільнення від відбування покарання з випробуванням; отримання мінімально можливого покарання або строку позбавлення волі та ін. [2, с. 205].

Слід зазначити, що серед основних чинників, які сприяють виникненню і розвитку корупційних практик в діяльності суб'єктів, уповноважених на здійснення кримінального провадження можна виділити наступні:

- відсутність належного внутрішнього та зовнішнього контролю за дотриманням професійної етики та моралі;
- низький рівень освіти й культури даних суб'єктів;
- їх низький соціально-економічний рівень забезпеченості;
- неслужбові відносини (в т.ч. корупційні) між різними категоріями учасників кримінального провадження;
- недосконалість внутрішньовідомчих наказів, розпоряджень, тощо;

- неефективність нагляду прокуратури;
- неефективність внутрішнього контролю в діяльності зазначених суб'єктів;
- недоліки та неузгодженість кримінального та кримінального процесуального законодавства з відомчими нормативно-правовими актами.

Основними заходами протидії корупції та способів забезпечення законності під час кримінального провадження з нашої точки зору мають стати:

1. Ефективне та своєчасне проведення антикорупційного контролю який полягає у нагляді за поведінкою осіб, які здійснюють кримінальне провадження, з метою раннього виявлення ознак, що свідчать про підвищення ймовірності вчинення такими особами корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією. Як правило, суб'єктами корупційних практик на цій стадії кримінального провадження є слідчий, начальник слідчого підрозділу, прокурор, суддя, рідше – співробітники оперативних підрозділів та судові експерти [3, с. 71].

2. Наступним заходом, який безпосередньо пов'язаний із попереднім, має стати усунення недоліків та удосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом внесення змін та доповнень з метою розширення прав захисника, посилення контролю за діяльністю слідчого, прокурора та судді.

3. Удосконалення схеми грошового та матеріально-технічного забезпечення працівників Національної поліції шляхом підвищення їх до європейського рівня.

4. Оскільки однією з суттєвих умов для розквітання корупції в системі правоохоронних органів, МВС України зокрема, є традиційне замовчування виявлених фактів, звільнення з органів «заднім числом», то черговим заходом протидії корупції

має стати, на наш погляд, формування громадського осуду шляхом запровадження публічного висвітлення у засобах масової інформації корупціонерів, що були притягнуті до відповідальності. Факти вчинення корупційних діянь працівниками поліції, прокуратури, суду повинні розглядатись також судами офіцерської честі, діяльність яких має бути відновлена як ефективна форма застосування громадського осуду.

5. Не менш важливим заходом є активізація діяльності підрозділів моніторингу в системі МВС України, а також створення на відомчих сайтах органів та підрозділів поліції, навчальних закладах системи МВС сторінки «Громадська думка», на якій в режимі on-line без реєстрації можна висловити думки про діяльність практичного органу, підрозділу, навчального закладу, окремої посадової особи.

6. Необхідною складовою усунення причин та умов, що сприяють корупції, є інформування працівників щодо небезпеки корупції та наслідків корупційної поведінки, проведення спеціальних занять, спрямованих на формування знань, морально-психологічних установок щодо неприпустимості вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією.

7. Узагальнення та використання позитивного передового міжнародного досвіду щодо попередження корупційних ризиків у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи викладене вважаємо за необхідне зазначити, що антикорупційні заходи неодмінно повинні ґрунтуватись на принципах: верховенства права; доброчесності на публічній службі; формування негативного ставлення до корупції; відкритості та прозорості; невідворотності покарання за корупційні правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047.
2. Шило О. Г., Глинська Н. В., Москвич Л. М. Корупційні ризики чинного Кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 202–220.
3. Підтримка належного урядування: проект протидії корупції в Україні (UPAC). Звіт щодо корупційних ризиків в базових провадженнях: кримінальний процес (досудова та судова стадія), цивільний процес, адміністративний процес // Council of Europe: офіц. сайт. URL: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/projects/UPAC/Technical%20papers/UA/344-UPAC-TP_SS_cosolidated_Kharkiv_MAC_Ukr_Nov09.pdf (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Марина Олексіївна МІЩЕНКО,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Відповідальність за незаконне збагачення було запроваджено у національне кримінальне законодавство в 2011 році, з метою його гармонізації з відповідними положеннями ратифікованих Верховною Радою України Кримінальної конвенції Ради Європи «Про боротьбу з корупцією» 1999 року та Конвенції ООН проти корупції 2003 року.

На думку В. Н. Кубальського, встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення у вигляді спеціальної статті фактично являє собою останній елемент контролюючого характеру в механізмі кримінально-правової протидії корупції, який спрямований на забезпечення невідворотності відповідальності за всі злочинні форми корупційного (незаконного) збагачення [1, с. 147]. Це твердження є цілком закономірним, адже як і будь-який з проявів корупції, незаконне збагачення потребує відповідної суворой реакції держави, в тій же мірі, як це стосується й усіх інших корупційних злочинів. Наявність чіткого визначення у законі підстав притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення вже саме по собі стало важливим підґрунтям до запобігання вчиненню цього суспільно небезпечного діяння.

Аналіз кількісних показників щодо зареєстрованих органами внутрішніх справ випадків вчинення незаконного збагачення в Україні за останні три роки – з 2013 по 2016 роки, свідчить, з одного боку, про невисокий ступінь поширення цього суспільно небезпечного діяння. Так, у 2013 році було зареєстровано 4 випадки вчинення незаконного збагачення, у 2014 – 6, а 2015 – 4. Разом із цим, минулого року кількість таких кримінальних правопорушень зросла вже до 14, тобто більш ніж у два рази [2]. Отже, кількість випадків вчинення незаконного збагачення хоча й не масово, але поступово збільшується і це лише за офіційною статистичною інформацією.

Про реальні масштаби вчинення цього злочину на теренах нашої держави можна лише здогадуватись, адже рівень латентності усіх службових злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди завжди була і залишається доволі високою. Ускладнює ситуацію й те, що на практиці значна частина пересічних громадян у цьому питанні обирає доволі пасивну громадську позицію. Зокрема, 42 % із загальної кількості опитаних у соціологічному дослідженні вважають, що повідомляти про факт корупції до відповідних органів не варто – на думку одних, від цього нічого не зміниться, інші ж бояться наслідків такого викриття [3, с. 26].

Враховуючи все вищезазначене, дослідження шляхів запобігання незаконному збагаченню набу-

ває актуальності, адже для оптимізації цього процесу не достатньо лише розробити окремі розрізнені заходи, вони повинні складати узгоджену систему, при цьому треба враховувати наступні фактори – причини та умови незаконного збагачення, його кількісно-якісні показники, особу злочинця, який вчиняє такі злочини, віктимологічні фактори.

Загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню має багато спільних рис із загальносоціальним запобіганням більшості корупційних злочинів. Воно є важливим аспектом соціальної політики і повинно ґрунтуватися на тих реформах, які останнім часом активно впроваджуються у суспільстві на шляху до розбудови демократії й безпосередньо спрямовані боротьбу з корупцією. У цьому контексті варто розглянути положення окремих базових нормативно-правових актів, які передбачають проведення таких реформ. Зокрема, це Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14 жовтня 2014 року, містить окремий розділ «Запобігання корупції», де визначено, що запобігання корупції у представницьких органах влади має здійснюватися шляхом створення прозорих засад фінансування проведення виборів, діяльності політичних партій, усунення корупційо-генних ризиків у діяльності виборних органів, посилення громадського контролю за їх діяльністю [4]. У тексті затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», одним із першочергових завдань визначено реалізацію антикорупційної реформи, а також невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність.

Наступною складовою загальносоціального запобігання є активна протидія вчиненню корупційних діянь з боку громадян – як окремих громадян, так і їх об'єднань, засобів масової інформації. На сьогоднішній день переважна частина пересічних українців, нажалює, займає позицію мовчаного потурання незаконному збагаченню. Тому для активізації протидії цьому прояву корупції потрібно докласти значних зусиль для підтримання у суспільстві атмосфери загального осуду протизаконної діяльності корупціонерів. Слід викорінювати із людської свідомості шкідливі думки про те, більшість проявів корупції не становить суспільної небезпеки, що матеріальна «подяка» за здавалося б просте виконання чиновником своїх посадових

обов'язків, навіть якщо він цього і не вимагає, є нормою, а не злочином.

Отже, вже зроблено важливі кроки на шляху до запобігання незаконному збагаченню, зокрема, для цього створено достатнє законодавче підґрунтя,

однак активізувати цей процес можна лише спільними зусиллями уповноважених органів держави і громадськості, а також за рахунок викорінення загальних соціально-економічних причин та умов злочинності у державі.

Список бібліографічних посилань

1. Кубальський В. Н. Незаконне збагачення: аналіз новели кримінального законодавства. *Юридичний вісник*. 2013. № 3 (28). С. 146–150.
2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013–2016 рр. // Генеральна Прокуратура України: офіц. сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 15.02.2017).
3. Василевич В. В. Тенденції корупційної злочинності в Україні // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.)/редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 25–28.
4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // База даних нормативно-правових актів. URL: http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-ВРУ/type-Закон%20України/1699-VII-14.10.2014.htm (дата звернення: 15.02.2017).

Одержано 15.02.2017

Анатолій Васильович МОВЧАН,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ, Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Протидія корупції в Україні є одним із найважливіших державних завдань. З моменту проголошення незалежності України корупція розглядається як пряма загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Корупція підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та запобігання монополізму в економіці, сприяє лобіюванню законодавчих і нормативних актів, масштабним зловживанням і злочинності.

У Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Існуючі форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об'єктивних і суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень у суспільстві та державі. Серед таких причин поширеності корупції в Україні можна визначити наступні: психологічні втрати перехідного періоду в житті суспільства; становлення нової державності й руйнування старої; перерозподіл державної власності; тінізація економіки; кризові економічні явища; зменшення надходжень до державного бюджету; незавершеність формування правового поля в Україні; незадовільний стан протидії злочинності; прорахунки у кадровому забезпеченні інституту управлінської ланки в органах державного управління.

Одне з центральних місць у загальнодержавному механізмі протидії корупції посідають правоохоронні органи, які здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства (органи прокуратури, у т.ч. антикорупційна прокуратура, Національна поліція, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань (за умови його запуску), інші правоохоронні органи України).

За офіційними статистичними даними, правоохоронними органами за 2016 рік складено і направлено до суду 2994 протоколів про адміністративне корупційне правопорушення (проти 2147, або в 1,4 рази більше, ніж за 2015 рік).

За результатами судового розгляду протоколів до адміністративної відповідальності притягнуто 1900 осіб, закрито 765 адміністративних справ, у т.ч. 393 – за відсутністю події і складу правопорушення. Із числа притягнутих до адміністративної відповідальності за скоєння корупційного правопорушення із займаної посади звільнено лише 24 особи.

За цей же період викрито 2175 корупційних кримінальних правопорушень (проти 2493, або на 12,8 % менше, ніж за 2015 рік).

За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом 2130 кримінальних проваджень про корупційні діяння стосовно 1974 осіб. За вчинення корупційних правопорушень засуджено 492 особи, виправдано 33 [2].

Зважаючи на те, що корупція глибоко проникла в державний апарат та правоохоронні органи, держава створює відповідні центральні органи зі спеціальним статусом та правоохоронні органи з протидії корупції.

Як свідчить зарубіжний досвід, найбільших досягнень у реалізації антикорупційного законодавства вдалося отримати в тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи з протидії корупції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [1].

Однак діяльність цих органів стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю законодавчого закріплення координації їх діяльності, не розроблені системні підходи стосовно діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, відсутнє концептуальне бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції. Залишаються актуальними проблеми підготовки фахівців для правоохоронних органів України, орієнтованих на боротьбу з організованою злочинністю і корупцією.

Крім того, затягується запуск Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів й Державного бюро розслідувань, які також мають грати важливу роль у запобіганні корупції в Україні.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні.

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Покращання ефективності протидії корупційним проявам є також одним із основних зобов'язань, взятих Україною у рамках співпраці з міжнародними фінансовими та іншими організаціями.

Реформування системи забезпечення протидії корупції є одним із визначальних напрямів на шляху до її подолання. З цією метою пропонується здійснити наступні заходи:

- започаткування багатозальної системи протидії корупції;
- удосконалення діяльності Національного агентства із запобігання корупції;
- забезпечення ефективної перевірки е-деклараций високопосадовців та оперативне реагування на виявлені порушення;
- обрання керівництва та запуск Державного бюро розслідувань, яке буде протидіяти корупції в структурах правоохоронних органів;
- запуск Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- удосконалення діяльності фінансової розвідки (фінмоніторингу);

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Статистика: [Звіти про стан протидії корупції] // Міністерство внутрішніх справ України: офіц. сайт. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm (дата звернення: 07.02.2017).
3. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук.-аналіт. доп./В. І. Литвиненко, П. Я. Пригунов та ін.; за заг. ред. В. І. Литвиненка. Київ: Персонал, 2016. 89 с.
4. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії: монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.

- спрощення процедури податкової звітності та сплати податкових і неподаткових платежів;
- посилення вимог до діяльності контрольно-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів;
- розмежування повноважень органів державної влади щодо надання адміністративних послуг та виконання контрольно-наглядових чи інспекційних функцій;
- остаточна відмова від негрошових форм розрахунків у господарському комплексі України;
- забезпечення прозорості процесів приватизації, а також здійснення державних закупівель та проведення тендерів і аукціонів;
- розвиток електронного урядування;
- реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення її професійності;
- залучення населення до створення громадських організацій у протидії корупції;
- формування системи підготовки фахівців з антикорупційної діяльності та проведення антикорупційної освіти в системі підготовки фахівців усіх спеціальностей [3, с. 13–14].

На нашу думку, зменшення передумов корупції, підвищення соціальної ціни державної служби (престиж, соціальна забезпеченість) та збільшення ризику вчинення корупційного діяння, – це ті складові, які є підґрунтям антикорупційної політики. Саме такі напрями протидії корупції були визначальними в ряді зарубіжних країн (Сінгапур, Польща), які, за визнанням міжнародної спільноти, досягли значних успіхів у цій сфері [4].

Отже, проблема протидії корупції є актуальною з огляду на значну увагу суспільства до цієї діяльності, високий рівень недовіри до суб'єктів владних повноважень та високу латентну корумпованість службових і посадових осіб.

Одержано 08.02.2017

Юрій Олександрович НОВОСАД,

кандидат юридичних наук, начальник управління нагляду

у кримінальному провадженні прокуратури Волинської області, Луцьк, Україна

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

У наукових джерелах називаються різноманітні заходи спеціально-кримінологічного запобігання корупції. Зокрема, В. В. Василевич до таких відніс: 1) встановлення такого матеріального рівня утримання службовців, який здатний забезпечити їм і їхнім родинам пристойний рівень життя; 2) поліпшення контролю за доходами і витратами державних та інших категорій службовців, за кадровою політикою; 3) забезпечення безпеки осіб (а також їх родин), які здійснюють боротьбу з корупційною злочинністю; 4) запровадження режиму службового використання дорогих державних квартир, будинків, наданих у зв'язку із займаною державною посадою; 5) формування усіх виплат із бюджетної системи держави тільки на основі закону і т. ін. [1, с. 137].

О. Г. Кальман у контексті діяльності органів прокуратури найбільш дієвими вважає наступні заходи спеціально-кримінологічного запобігання корупції: а) забезпечення дійового нагляду за додержанням і виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції; б) систематичне проведення перевірок додержання вимог антикорупційних законів; в) застосування належних заходів прокурорського реагування по виявленню фактів порушень антикорупційного законодавства; г) моніторинг та оцінка законності правових актів, що видаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування [2, с. 207–208].

Зарубіжні фахівці, зокрема А. І. Долгова, до таких заходів, крім цього, відносять: 1) підвищення контролю за аспектами поведінки держслужбовців, які є найбільш чутливими до корупції (надання інформації, що не підлягає офіційному оприлюдненню); кадровою політикою; ротацією кадрів; ін.; 2) усунення фактів розбіжностей закріплених законом завдань, повноважень різних суб'єктів і правових засобів їх забезпечення (наприклад, коли недержавним службам безпеки (охоронним фірмам державні правоохоронні органи не зобов'язані надавати необхідну інформацію); 3) провадження всіх виплат з Держбюджету тільки на підставі закону; інші [3, с. 512].

В інших зарубіжних наукових виданнях у цьому напрямі обґрунтовано проведення наступних спеціально-кримінологічних заходів: а) організація боротьби з корупцією на всіх її рівнях; б) звуження поля дій умов та обставин, що сприяють корупції; в) збільшення вірогідності виявлення корупційних дій та покарання за них; г) стимулювання мотивів антикорупційної поведінки; г) створення атмосфери громадського несприйняття корупції у всіх її проявах [4, с. 253]. Проте, як у зв'язку з цим слушно зауважив М. І. Хавронюк, кнопки, натисканням яких

запускаються відповідні антикорупційні механізми перебувають, на жаль, під контролем не всього громадянського суспільства, а лише певних політичних сил. Це вони вирішують, чи буде здійснюватися наступ на корупцію, чи буде цей наступ суспільним («по всіх фронтах») або вибірковим, чи буде він стосуватися представників усіх ешелонів влади чи лише її нижніх ланок [5, с. 4].

Стосовно інших заходів спеціально-кримінологічного запобігання корупції то слід зазначити, що Україна зараз має доволі адекватне антикорупційне законодавство, яке при наявній політичній волі можна практично застосувати і таким чином зменшити рівень корупційних правопорушень [6, с. 362]. До основних нормативно-правових актів у сфері боротьби з корупцією в Україні можна віднести: спеціальний Закон України «Про запобігання корупції» [7]; спеціальні норми КК України [8, с. 845]; нормативно-правові джерела, що визначають правовий статус Національного агентства з питань протидії корупції, прокуратури, правоохоронних органів та інших суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання корупції [9].

Крім цього, на сьогодні в нашій державі: а) врегульовані питання спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на заняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування; б) встановлено зобов'язання подання публічними службовцями декларацій про майно, доходи, витрати; в) введені обмеження для прийняття на роботу (службу) до органів державної влади осіб, яких раніше було засуджено за вчинення злочинів або на яких протягом трьох останніх років накладалися адміністративні стягнення за вчинення корупційних правопорушень: 1) встановлення вимог щодо запобігання конфлікту інтересів; 2) введення обмежень щодо роботи близьких осіб; 3) встановлення правових підстав звільнення з роботи осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення. Всі ці заходи змістовно відносяться до спеціально-кримінологічних у сфері протидії корупції.

Важливим у цьому ж контексті стало ухвалення 13 травня 2014 року Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України», відповідно до якого посилено санкції за вчинення кримінальних правопорушень щодо фізичних та юридичних осіб [10]. Крім цього, зазначеним Законом України внесено зміни до Закону України «Про звернення громадян», а саме: у ньому

передбачена можливість повідомляти про корупційні правопорушення анонімно, а також визначено порядок розгляду таких повідомлень [11]. До не менш ефективних заходів спеціально-кримінологічного запобігання корупції можна також віднести ті із них, що пов'язані із: а) запровадженням зовнішнього контролю за деклараціями про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Зокрема, чинним законодавством України запроваджено адміністративну та дисциплінарну відповідальність за подання у згаданих декларація недостовірних відомостей; б) здійсненням перевірок достовірності зазначених у деклараціях відомостей спеціальними суб'єктами, одним із яких є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику фінансового характеру; в) створенням основ державної антикорупційної політики в Україні, одним із вирішення якої стала, зокрема, національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки [12]; г) оприлюдненням на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції

України відомостей з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; г) приведенням національних антикорупційних нормативно-правових актів до змісту міжнародно-правових актів з означеної проблематики (Конвенції ООН проти корупції(2003 р.); Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.); Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.) та інші), а також з використанням у запобіжній діяльності позитивного зарубіжного досвіду [13].

Якщо виходити із змісту цих наукових підходів, то під профілактикою випередження корупційної злочинності слід розуміти такий вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів (національного антикорупційного бюро, Національного агентства з питань протидії корупції, інші спеціалізовані правоохоронні органи), що спрямована на недопущення виникнення і поширення зазначеного суспільно небезпечного явища та його наслідків у суспільному житті.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
2. Проблеми протидії злочинності: підручник/Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. В. та ін.; за ред. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.
3. Криминология: учебник для юрид. вузов/под. общ. ред. А. И. Долговой. М.: Инфра-М – Норма, 1997. 784 с.
4. Криминология: учебник/под ред. Рогова И. И, Алауханова Е. О. Алматы: Междунар. центр науч. исследований и прав. экспертизы РК, 2008. 614 с.
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ: Атіка, 2011. 424 с.
6. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
7. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 1063 с.
9. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України: закон України від 13.05.2014 № 1261-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 28. Ст. 937.
11. Про звернення громадян: закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
12. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки: указ Президента України від 21.10.2011 № 1001/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83. Ст. 3020.
13. Крупко Д. І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 271 с.

Одержано 03.02.2017

Катерина Костянтинівна ОВОД,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

Науковий керівник: Литвинов Олексій Миколайович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,

завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ПРОПОЗИЦІЯ ТА ОБІЦЯНКА НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЯК СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ПІДКУПУ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 354 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Однією із форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 354 КК України [1] є пропозиція чи обіцянка працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду. Оскільки ці поняття з'явилися у вказаній нормі нещодавно, вони потребують наукового дослідження з метою правильно застосування цієї норми на практиці.

В тлумачному словнику під словом «обіцянка» мається на увазі добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь, а «обіцяти» означає: 1) давати обіцянку кому-небудь; зобов'язуватися зробити щось, діяти певним чином; давати слово, обіцювати, зарікатися; 2) подавати надії на що-небудь [2, с. 396–397].

Згідно з п. 3 примітки до ст. 354 КК України під пропозицією слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди.

З визначення пропозиції не зрозумілим є адресат надання неправомірної вигоди. З такого визначення можна зробити висновок, що кримінально-караним є висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди не тільки вказаним у законі особам, а й будь-яким іншим особам. Вважаємо, що у законі повинно бути підкреслено, кому саме особа бажає передати неправомірну вигоду.

Крім того, викликає заперечення суб'єктивний склад осіб, яким пропонують неправомірну вигоду. У ст. 354 КК України до таких осіб, окрім працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, відноситься також особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації.

У зв'язку з вищевикладеним, пропонуємо частину п. 3 примітки до ст. 354 КК України, яка стосується пропозиції неправомірної вигоди, викласти у наступній редакції: «Під пропозицією у статтях 354, 368, 368–3–370 цього Кодексу слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи

організації, службовій особі або особі, яка надає публічні послуги, наміру про надання неправомірної вигоди».

Взагалі, криміналізація пропозиції неправомірної вигоди є однією з найбільш дискусійних новел сучасного антикорупційного законодавства [3, с. 87], що пов'язане із практичною неможливістю доведення цього факту так же, як і у випадку із прийняттям пропозиції неправомірної вигоди [4]. Такі ж висновки можна зробити і щодо інших форм підкупу, які відрізняються від надання – одержання неправомірної вигоди. Автору, наприклад, не вдалося знайти ні одного випадку притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення підкупу в одній із таких форм. Проте, на наш погляд, криміналізація окремих, найбільш розповсюджених не доведених до кінця форм підкупу, які раніше розглядалися як незакінчені злочини, є необхідною не тільки з огляду на приведення вітчизняного законодавства до світових стандартів у протидії корупції, але й з метою обмеження власного розсуду судді при прийнятті рішення про призначення покарання.

Переходячи до розгляду наступної форми діяння – обіцянки неправомірної вигоди, під якою, як вже було зазначено, слід розуміти висловлення наміру про надання неправомірної вигоди з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди, пропонуємо виокремити її ознаки як суспільно небезпечного діяння:

1) Обіцянка має бути доведена до працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою або до особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації. Вважаємо, що самого факту висловлення такої обіцянки не достатньо для закінченого складу злочину, обов'язковим є сприйняття обіцянки особою, якій вона адресується. Якщо ж, наприклад, працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, не почула обіцянку, не прочитала листа, в якому вона висловлювалась тощо, злочин не можна вважати закінченим. В цьому випадку слід кваліфікувати діяння як готування або замах на злочин, передбачений ч. 1 ст. 354 КК України.

2) В обіцянці повинно бути зазначене завдання, яке повинен виконати працівник підприємства,

установи чи організації, який не є службовою особою або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, на користь особи, яка висловлює обіцянку надання неправомірної вигоди. Працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, може погодитись виконати це завдання чи ні. Цей факт на кваліфікацію злочину не впливає. Завдання, висловлене працівнику підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації повинне містити вказівки на те, що саме вказані особи повинні вчинити або не вчинити в інтересах того, хто обіцяє незаконну вигоду або в інтересах третьої особи.

3) В обіцянці повинне бути зазначене час, місце, строк, спосіб надання неправомірної вигоди.

4) В обіцянці може бути зазначене розмір або вид неправомірної вигоди. Але вважаємо достатнім висловлення обіцянки про гарантування надання такої неправомірної вигоди, навіть якщо конкретний її розмір або вид не встановлюється.

5) Обіцянка може бути зроблена у будь-якій формі (усно, письмово тощо).

6) Обіцяти неправомірну вигоду можна як за правомірні, так й за незаконні дії в інтересах того, хто обіцяє незаконну вигоду або в інтересах третьої особи. Але обов'язковим є те, що відповідні дії або бездіяльність, за які надається незаконна вигода, можуть бути вчинені з використанням становища,

яке особа, до якої висловлюється обіцянка, займає на підприємстві, в установі чи організації або у зв'язку з діяльністю на користь підприємства, установи чи організації (що характеризує таку ознаку складу злочину, як суб'єкт злочину).

7) Обіцянка незаконної вигоди може носити як майновий, так й немайновий характер.

Крім того, слід звернути увагу на висновок, отриманий в ході дисертаційного дослідження Д. А. Третяковим: «поняттям обіцянки неправомірної вигоди, яке надане у ст. 354 КК України, не охоплюється погодження особи надати неправомірну вигоду у відповідь на її вимагання або прохання з боку службової особи, особи, яка надає публічні послуги або працівника підприємства ... Обіцянка неправомірної вигоди повинна здійснюватись добровільно» [3, с. 87].

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 354 КК України у формі пропозиції чи обіцянки надати неправомірну вигоду, вважається закінченим з моменту сприйняття особою – адресатом пропозиції чи обіцянки наміру винного надати їй неправомірну вигоду за вчинення або не вчинення ним в інтересах того, хто обіцяє чи пропонує незаконну вигоду або в інтересах третьої особи дій з використанням його становища.

З наведеного вище випливає, що терміни «обіцянка» та «пропозиція» для національного законодавства України не є синонімами, тобто не означають одну й ту саме дію. Пропозицію можна вважати готуванням до обіцянки.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 31.01.2017).
2. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. Т. 2. Київ: Аконті, 2006. 927 с.
3. Третяков Д. А. Кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 261 с.
4. Шумейко Д. О. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: проблеми правової кваліфікації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 39–51.

Одержано 01.02.2017

Олександр Володимирович ОЛШЕВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, старший викладач

кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1102-0675>

АНТИКОРУПЦІЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ ОТРИМАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Про корупцію сьогодні говорять на всіх рівнях суспільного життя, багатьом доводиться з нею зустрічатися доволі часто: на дорозі, в навчальному закладі, при роботі адміністративного апарату тощо. Наявність законодавства, особливо суворого щодо його порушників є дієвим заходом, але не на всі сто відсотків. Досвід КНР свідчить про те, що навіть багатотисячна привселюдна страта корупціонерів не зупиняє бажання людей до отримання неправомірної вигоди. У зв'язку з цим заходи протидії злочинності варто доповнити антикорупційним вихованням.

Виховання представляє собою головним чином формування у людини стійких установок щодо добра і зла. Якщо говорити більш предметно, то процес виховання включає в себе:

- 1) здобуття знань;
- 2) формування почуттів людини до певного факту, події чи явища;
- 3) формування переконань людини до будь-якого знання як до істинного оманливого;
- 4) формування умінь і звичок поведінки людини.

За даною схемою розглянемо антикорупційне виховання як захід протидії отриманню неправомірної вигоди.

1. Здобуття знань про корупцію. По-перше, громадськості необхідно подати відомості, де відображено поняття, способи вчинення, суспільно небезпечні наслідки корупції. Висвітлити законодавчі норми, що стосуються питань адміністративного правопорушення та злочину з вказівкою на вид і розмір покарання.

По-друге, пояснити, що досліджуване явище є і аморальним вчинком, оскільки містить у собі непряме, приховане зло проти інших людей, опосередковано завдає їм шкоди.

По-третє, давання, посередництва та отримання неправомірної вигоди є різновидами гріхів проти Бога і ближнього. Тут необхідно навести цитати із Біблії, які розкривають відношення віруючих людей до незаконного збагачення. Наприклад:

Список бібліографічних посилань

1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2008. 1376 с.

– «... не извращай закона, не смотри на лица и не бери даров, ибо дары ослепляют глаза мудрых и превращают дело правых; ...» (Втор. 16:19) [1, с. 186];

– «Проклят, кто берет подкуп, чтоб убить душу и пролить кровь невинную! И весь народ скажет: аминь» (Втор. 27:25) [1, с. 195];

– «... ни воры, ни лихоимцы, ни пьяницы, ни злоречивые, ни хищники – Царства Божия не наследуют» (1 Кор. 6:10) [1, с. 1249] та інше.

Отже, здобуття знань про корупцію може бути вибудованим на основі роз'яснення трьох складових:

- 1) корупція – злочин;
 - 2) корупція – аморальний вчинок;
 - 3) корупція – гріх проти Бога і ближнього.
- 2. Формування негативних почуттів людини до неправомірної вимоги.* Це представляється можливим, якщо взяти за основу моральні почуття в частині сорому за вчинене.
- 3. Формування переконань людини до корупції як шкідливого явища.* З цією метою необхідно чітко визначити суспільно небезпечні та соціально шкідливі наслідки корупції.

4. Формування антикорупційної поведінки. З однієї сторони, висвітлення альтернативної поведінки щодо досягнення законного результату, а з іншої – утримання від неправомірних дій.

Таким чином, антикорупційне виховання як захід протидії отриманню неправомірної вигоди включає в себе:

- 1) здобуття знань про корупцію на основі роз'яснення трьох складових:
 - а) корупція – злочин;
 - б) корупція – аморальний вчинок;
 - в) корупція – гріх проти Бога і ближнього;
- 2) формування негативних почуттів людини до неправомірної вимоги;
- 3) формування переконань людини до корупції як шкідливого явища;
- 4) формування антикорупційної поведінки.

Одержано 27.01.2017

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1981-0794>

КОРУПЦІЙНА СХЕМА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Збереження в Україні високого рівня корупції, низька ефективність державного впливу на інституційні осередки її відтворення диктує необхідність дослідження змісту механізмів забезпечення стійкості типових корупційних практик безвідносно їх суб'єктного складу. У зв'язку з цим виникає необхідність теоретичного осмислення такої категорії як корупційна схема. Саме цей термін здебільшого на публіцистичному рівні сьогодні знайшов своє активне використання на позначення певного усталеного алгоритму дій, спрямованого на систематичне отримання неправомірної вигоди, вчинення корупційних злочинів. Разом з тим й досі відсутні серйозні наукові напрацювання, які б підтверджували, по-перше, можливість і доцільність його перенесення у дискурсивне поле кримінологічної доктрини та, по-друге, чітке визначення, придатне до оперування як у науковому, так і практичному, кримінально-превентивному, обігу.

Чи не єдина в Україні спроба сформулювати наукову дефініцію та надати опис предметно-діяльнісного виміру корупційної схеми належить О. Ю. Бусол. У своїй ґрунтовній монографічній праці вона пропонує під корупційною схемою розуміти усталені або постійно діючі корупційні механізми, способи здобування та канали передачі грошей при колективній кримінальній діяльності. Корупційні схеми – зазначає вона – існують і функціонують у рамках офіційних легальних організацій як латентні зв'язки-відносини між їх суб'єктами або учасниками, які використовують своє посадове або службове становище [1, с. 267].

Викладене бачення корупційної схеми є в цілому обґрунтованим. В ньому увага зосереджується на таких її ознаках як усталеність, постійність, єдність і динамічність структури соціальної діяльності (що впливає із вживаної О. Ю. Бусол у дефініції категорії «механізм»), яка є латентною та злочинною формою використання легальних й офіційних повноважень з корисливою метою. Відмітимо слушність та виваженість такого розуміння; воно цілком може бути використане в цілях аналітичної розвідки та припинення корупційних практик у службовій діяльності конкретних посадовців. Втім, така розстановка дослідницьких акцентів, як видається, має і певні ґносеологічні, а також суто праксеологічні обмеження.

Справа в тому, що корупційні практики не завжди є виключним функціональним і цільовим ядром корупційної схеми. В низці випадків вони відіграють лише інструментальну, забезпечувальну роль у системі злочинної діяльності іншого штибу

(кримінальних промислів), створюючи відповідне організаційно-правове прикриття. В такому разі звужувати корупційну схему виключно до механізму корупційних практик недоречно. Таким чином, корупційність може бути і сутнісною якістю, і провідною ознакою схеми. А тому корупційну схему можливо розуміти як у вузькому (діяльнісному), так і широкому (структурно-функціональному) аспектах. Запропоноване О. Ю. Бусол визначення цілком задовольняє вимогам вузького, діяльнісного підходу.

Задля формування широкого розуміння звернімо увагу на деякі сутнісні властивості корупційних схем. Перш за все – на її *стійкість*, з якої випливає принципова індиферентність до персонального складу суб'єктів корупційних відносин. І хоча в злочинній поведінці останніх і виражається діяльнісний аспект корупційної схеми, ним вона не обмежується. За своїм змістом корупційна схема, з огляду на семантичний аспект цього терміну, є алгоритмізованою конструкцією синтетичної (організаційно-правової, кримінально-узвичаєної, а часто й політико-конвенціональної) природи зі складною структурною побудовою. Саме завдяки внутрішній, структурній, міцності досягається ефект стійкості корупційної схеми, її інерційності, навіть за умов помірної ротації її суб'єктного складу. Але цікавим тут є питання не стільки про ступінь, скільки про природу і фактори такої міцності. Вважаємо, що невід'ємним елементом, властивістю корупційної схеми є *активне використання її суб'єктами елементів механізму правового (квазіправового) регулювання*. Саме завдяки інтеграції останніх до механізму кримінально-корупційних практик досягається: по-перше, – додаткове прикриття, звуження зони ризиків викриття злочинної діяльності через часткову легалізацію окремих організаційних форм її супроводження (документального, режимного тощо) та; по-друге, – вища ефективність незаконного, корупційного, використання службових повноважень завдяки такій іманентній властивості правового регулювання як забезпеченість державним примусом.

Слід також бути свідомим і тієї обставини, що процес створення, чи-то адаптації корупційної схеми часто передбачає не лише використання відповідних існуючих елементів механізму правового регулювання, а й правотворчу діяльність задля створення сприятливих правових умов розгортання корупційних практик. Відповідно, мусимо визнати і щільні зв'язки корупційної та політичної злочинності у площині формування та забезпечення функціонування корупційних схем. Вказані зв'язки візуалізуються, перш за все, на рівні розподілу

урядових портфелів між найбільш впливовими політичними гравцями, прямо чи опосередковано представленими в українському парламенті. Це зумовлено тим, що найбільша кількість корупційних схем генерується інструментами саме урядової (на вищому рівні виконавчої влади) та відомчої (центрального рівня) правотворчості з огляду на вельми широку мережу, динамічність, меншу публічність та спрощений (у порівнянні із законотворчістю) порядок прийняття, зміни, припинення чинності відповідних підзаконних нормативно-правових актів.

Крім того, рішення центральних органів виконавчої влади і прирівняних до них відомств можуть бути оскаржені, а їх дія – зупинена рішеннями адміністративних судів, чого не можна зробити щодо законодавчих актів. Відтак, прийнявши одне рішення (видання наказу, розпорядження міністерством чи іншим відомством) на забезпечення функціональності корупційної схеми в подальшому, навіть при зміні керівного складу органу виконавчої влади і відсутності із ним корупційної угоди, залишається можливість блокувати всі його намагання щодо руйнації правових основ схеми саме через судові рішення.

Так, наприклад, у 2002 році в Україні було створено масштабну корупційну схему забезпечення контролю над внутрішнім ринком металобрухту і його експортом, яка діє й дотепер. Коротко її суть зводиться до такого: 1) через затвердження наказом Міністерства промислової політики України від 29.03.2002 № 144 Порядку погодження зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металобрухтом, було встановлено «ручний режим» управління зазначеною сферою господарської діяльності; підстави для відмови у погодженні контрактів чітко вказаним Порядком не визначено, що створює широке поле для корупційних маніпулювань; 2) Міністерством економічного розвитку і торгівлі запроваджено систему квотування обсягів експорту металобрухту, як додатковий фактор корупційних злочинів, а також інструмент утримання низьких цін на металобрухт за рахунок перенасичення внутрішнього ринку. Окремі вітчизняні переробні підприємства отримують надприбутки від первинної переробки металобрухту та подальшого експорту вже сировини іншої категорії, що не підлягає квотуванню та погодженню.

Принагідно зауважимо, що 01.03.2016 Міністерство економічного розвитку і торгівлі затвердило баланс лому чорних металів на 2016 рік зі збереженням високого рівня експорту металобрухту в обсязі 1,1 млн тон, незважаючи на заклики метпідприємств обмежити вивезення стратегічної сировини начебто з-за його нестачі на внутрішньому ринку [2]. Втім, Окружний адміністративний суд м. Києва скасував це рішення та заборонив Міністерству економічного розвитку і торгівлі проводити засідання Комісії з питань ліцензування господарської діяльності з заготівлі, переробки, металургійної переробки металобрухту чорних і кольорових металів, яка розподіляє квоти на експорт металобрухту [2].

Таким чином, відбулося консервування функціональних параметрів існуючої корупційної схеми.

Разом з тим необхідно вказати, що фокус цілеспрямованої діяльності щодо налагодження корупційних схем не обмежується урядовою правотворчістю. Звісно й законотворча практика цілком здатна бути використана у зазначених цілях. Цьому сприяє низка факторів, серед яких першочергова увага має бути приділена проблематиці тіншового лобізму, а також криміногенним прогалинам правового регулювання визначення порядку денного, черговості постановки законопроектів на обговорення в сесійній залі та голосування. Окремо наголошено на прогалинах у порядку верифікації, ідентифікації текстів законопроектів, за які відбувається голосування та текстів законів, які безпосередньо підписує Голова Верховної Ради України і відправляє на підпис Президентові України. Ця фаза законотворчого процесу цілком залишається нерегульованою, що відкриває шлях для широких кримінально-політичних маніпуляцій, практичне доведення та юридична кваліфікація яких становить суттєву складність. В той же час такі дії є суттєвим чинником детермінації корупційних схем. До того ж вони не є рідкістю, про що свідчать результати здійсненого нами контент-аналізу ЗМІ [3–5 та ін.].

З цього випливає, що питання нейтралізації корупційних схем не можуть бути обмежені рівнем правозастосування, а обов'язково мають охоплювати й зміни нормативно-правових факторів. Останні є ключовою умовою забезпечення стійкості корупційних схем, що спонукає суб'єктів, зацікавлених у їх функціонуванні, до широкого спектру дій політичного, юрисдикційного та суто кримінального характеру для збереження чинності й належного змісту відповідних нормативно-правових актів.

Таким чином, корупційні схеми мають складну природу. В залежності від масштабу та спрямованості їх функціонування корупційні злочини в них можуть складати виключну (переважну) форму предметної діяльності або ж бути лише одним з елементів забезпечення відтворення організованих злочинних чи незлочинних, але фактично суспільно небезпечних, практик позакорупційного, економічного, характеру. Це дає нам підстави запропонувати *широке розуміння корупційної схеми, згідно з яким вона є умовно самостійною формою прояву організованої злочинності у сфері економіки – стійким, комплексним соціально-правовим феноменом, що виражається у системній діяльності, алгоритмізованій послідовності дій щодо готування та безпосереднього вчинення корупційних злочинів як мети та/або засобу задоволення інтересів у сфері економічних відносин неправомірним способом з попереднім створенням юридичної бази прикриття чи без такого, але з використанням елементів механізму правового регулювання*. Однією з кримінологічно значущих властивостей корупційних схем є їх інституційне взаємопроникнення, що впливає на системну дисфункцію цілих галузей народного господарства, безпеки й обороноздатності країни. Відтак, реалізація Антикорупційної стратегії взагалі та

функціонування інституту антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, зокрема, має бути спрямована перш за все на виявлення та нейтралізацію корупційних схем загальнодержавного, галузевого значення.

Список бібліографічних посилань

1. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
2. Суд заборонив МЕРТ розподіляти квоти на експорт металобрухту // РБК Україна: сайт. 22.04.2016. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/sud-zapretil-mert-raspredelyat-kvoty-eksport-1461334247.html> (дата звернення: 09.02.2017).
3. Шурма вимагає негайного розслідування фактів «фальсифікації» Закону України/УНІАН // Вголос: сайт. 12.10.2015. URL: http://vgolos.com.ua/news/shurma_vumagaie_negaynogo_rozsliduvannya_faktiv_falsyfikatsii_zakonu_ukrainy_23741.html?print (дата звернення: 09.02.2017).
4. Бойко Н. М. Закон про місцеві вибори: від фальші до фальшування // Українська правда: сайт. 11.08.2015. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/11/7077462/?attempt=1> (дата звернення: 09.02.2017).
5. Текст закону про вибори народних депутатів України відрізняється від того, за який проголосувала Верховна Рада // Телекритика: сайт. 11.08.2015. URL: <http://www.telekritika.ua/verhovna-rada/2005-08-11/5213> (дата звернення: 09.02.2017).

Одержано 10.02.2017

Людмила Григорівна ОСТАПЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології факультету № 1
Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

Інститут прав людини і громадянина складається з цілого комплексу взаємопов'язаних прав і свобод. Проголошення принципів верховенства права та пріоритету прав людини і громадянина покладає на державу зобов'язання забезпечення всіх конституційно визначених прав людини. Забезпечення прав людини визначається головною метою державного управління і визнається необхідність його поширення на всі сфери життя.

До речі, про усвідомлення органами державної влади необхідності визначення прав людини і громадянина як основної мети всієї системи державного управління свідчить прийняття Постанови Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 р., якою було чітко визначено пріоритетні напрями державної політики в галузі прав людини, тобто завдання, що ставляться як базові для всіх органів державної влади [6, с. 59].

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії (забезпечення) визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У свою чергу ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України, передбачає непорушність прав і свобод людини (засудженого), їх вільну реалізацію у межах, не заборонених законом. Ряд міжнародних правових актів (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод та ін) декларують такі права, як: право на життя, можливість заробляти собі на життя працею, право на максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, право на повагу до фізичної, духовної і моральної недоторканності особистості; забороняють застосування тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання.

На думку В. І. Селіверстова сутність прав засудженого полягає у наданні уповноваженій особі можливості певної поведінки чи користування соціальними благами. Ступінь реалізації такої можливості і відповідно ступінь домагання засудженого закріпленої правом поведінки та блага, визначаються змістом суб'єктивного права, що включає у себе: по-перше, можливість засудженого вільно користуватися соціальними благами (харчуванням, речовим забезпеченням) у рамках, установлених правом; по-друге, можливість вимагати виконання кореспондуючих даному праву юридичних обов'язків персоналу установ і органів, що виконують покарання, інших учасників кримінально-виконавчих та інших правовідносин; по-третє, можливість вда-

тися у необхідних випадках до захисту свого суб'єктивного права (за допомогою прокурорського нагляду, міжнародного, судового, відомчого та громадського контролю).

У конституційному праві виділяють наступні групи прав людини, зокрема: особисті або громадянські; політичні; економічні; соціальні; культурні; екологічні [2].

Отже, система особистих прав і свобод людини зазнає значних змін у процесі відбування покарання, виражених у тому, що держава, беручи на себе зобов'язання з забезпечення безпеки, поваги й захисту життя, честі і гідності засудженого, водночас у тих чи інших припустимих межах обмежує вільний вибір тієї поведінки, що не є життєво важливою. Наприклад, при виконанні покарання у виді конфіскації майна можливе обмеження права на недоторканість житла, тоді як право на життя додатково захищається шляхом обмеження обсягу майна, на яке може бути звернене стягнення за виконавчими документами. Під час виконання покарання у виді позбавлення волі держава бере на себе зобов'язання індивідуально забезпечити реалізацію прав кожного засудженого, який перебуває у кримінально-виконавчій установі. Так адміністрація установи виконання покарань, у якій відбуває покарання засуджений, зобов'язана усувати небезпеку його життя і здоров'ю (ст. 10 КВК); якщо звичайні громадяни, реалізуючи свободу віросповідання, конкретизовану на рівні Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», повинні самостійно відшукувати релігійні організації, то в установах виконання покарань адміністрація повинна сприяти у запрошенні священнослужителів, брати участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії (ч. 3 ст. 128 КВК). При відмові від їжі особи, яка відбуває покарання, як крайній захід може застосовуватися примусове годування, що обумовлено тим, що збереження життя засудженого є обов'язком адміністрації установи.

Що стосується політичних прав і свобод засудженого то вони пов'язані з його належністю до громадянства конкретної держави. Реалізуючи комплекс таких прав і свобод, громадяни України беруть участь в управлінні державою. Зміна обсягу та форм реалізації цих прав відбувається лише при відбуванні покарань, пов'язаних із обмеженням чи позбавленням волі. Зазвичай громадянин, який відбуває покарання, позбавляється пасивного виборчого права (права бути обраним). Також, громадяни, які відбувають покарання у виді позбавлення волі фактично не мають такого всеосяжного доступу

до інформації про кандидатів, які беруть участь у виборах, як решта суспільства, чим обмежується їх свобода вибору, і рівноправність різних політичних сил у впливі на громадську думку.

У свою чергу економічні права та свободи при відбуванні засудження покарання завжди зазнають різного роду обмежень. Якщо реалізація майнових покарань відбивається лише одноразово на праві приватної власності, то покарань, пов'язаних із обмеженням (позбавленням) волі, – безперервно і на всіх економічних правах і свободах (зокрема, свободі зайняття підприємницькою діяльністю).

Соціальні права забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність [5, с. 59]. Поняття життєвого рівня відповідно до ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини включає: їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування. При відбуванні триваючих у часі видів покарань низка цих прав перетворюється на обов'язки громадян, наприклад, обов'язок залучення до праці, імперативно визначене житлове приміщення, обов'язкове знаходження у лікувально-трудоному профілакторії тощо, а інші обмежуються (зокрема, право на вільний вибір професії, на відпочинок та отримання винагороди за працю) чи скасовуються (наприклад, свобода укладення трудового договору, який укладається не між працівником і роботодавцем, а між установою виконання покарання та замовником [5]).

Аналіз кримінально-виконавчого законодавства вказує на те, що у процесі відбування покарання за засудженням зберігаються культурні права,

що проявляється в залученні їх до освітньої, мистецької, творчої, виховної діяльності.

Екологічні права громадян, які відбувають покарання, тобто їх права на сприятливе навколишнє середовище, основоположними складовими яких є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди та право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їх поширення [5], не мають принципових відмінностей порівняно з екологічними правами людини і громадянина, хоча повсякденне забезпечення реалізації перших при виконанні покарань, пов'язаних із обмеженням або позбавленням волі, покладається виключно на державу (адміністрацію кримінально-виконавчих установ).

Підсумовуючи вищевикладене можна сказати, що права людини, яка відбуває покарання різняться з правами законотворчих громадян за способом їх реалізації та забезпечення. У свою чергу, правовий статус осіб, засуджених за корупційні діяння містить набір таких елементів, що і правовий статус засуджених за інші види злочинів, передбачених кримінальним законодавством. На особу, яка відбуває покарання розповсюджується дія як вітчизняного так і міжнародного законодавства у частині гарантування (забезпечення) її прав. Конституційні права та права засудженого, передбачені умовами та порядком відбування конкретного виду покарання знаходяться між собою у тісному взаємозв'язку та потребують чіткої правової регламентації.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: ухвал. 28 черв. 1996 р. на 5-й сесії Верховної Ради України II скликання. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конституційне право України: навч. посіб./Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. 3-тє вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2016. 346 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Харків: Одиссей, 2008. 560 с.
4. Про свободу совісті та релігійні організації: закон України від 23.04.1991 № 987-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
5. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
6. Скрипнюк О. В. Забезпечення прав людини – головна мета державного управління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 5 (55). С. 59-69.

Одержано 17.02.2017

Владислав Олександрович ПЕТРОВ,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

Науковий керівник: Фіалка Михайло Ігоревич,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

АБСОЛЮТНИЙ РІВЕНЬ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Тема корупції є чи не найбільш актуальною сьогодні в українському соціумі. Це є абсолютно логічним і закономірним, адже рівень корупції досяг межі, за якою починається крах держави. Питання поширення та зростання рівня корупції, ефективного запобігання, реалізації антикорупційної політики, співпраці громадянського суспільства та влади у протидії корупції досліджували такі вітчизняні дослідники, як В. Ф. Мартиненко, А. М. Михненко, Е. М. Макаренко, С. О. Кравченко, О. В. Соснін, Ю. Г. Кальниш, Є. Невмержицький та багато інших.

Метою нашого дослідження є визначення терміну «корупційна злочинність», дослідити теоретичне розуміння абсолютного рівня корупційної злочинності та проаналізувати його сучасний стан в Україні.

Термін «корупція» походить від сполучення латинських слів *correi* та *rumpere*: *correi* – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, а *rumpere* – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Так утворився самостійний термін – *corrumpere*, що означає участь в діяльності декількох (не менше двох) осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства [1, с. 5].

Як зазначає С. Г. Александров, під корупцією розуміють ситуацію, коли посадова особа приймає протиправне рішення, з якого отримує вигоду друга сторона, а сама посадова особа отримує незаконну винагороду від цієї сторони [2, с. 17]. В свій час, А. І. Долгова та С. В. Ванюшкін визначають корупцію як соціальне явище, що характеризується підкупом, продажністю державних або інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих або у вузько групових, корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних з ними авторитету й можливостей [3, с. 501]. На думку К. Фрідріха, корупція – це поведінка, що відхиляється, поєднується з приватною мотивацією й означає, що приватні (індивідуальні, групові) цілі досягаються за публічний рахунок [4].

Більш розгорнуто визначає корупцію Дж. Най. Він зазначає, що корупція – це поведінка, що відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі під дією приватних матеріальних чи статусних цілей або порушує правила, які забороняють окремі види стосовно приватного впливу [5].

До речі, поняття корупції в правовому полі України закріплено в ст. 1 Закону України «Про за-

побіганню корупції». В даному нормативно-правовому акті під корупцією розуміється використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [6].

З тим щоб визначитись, що являє собою корупційна злочинність необхідно проаналізувати погляди науковців на визначення поняття злочинності. В кінці 60-х років ХХ століття Н. Ф. Кузнецова, визначала її, тобто злочинність, як відносно масове, історично мінливе соціальне, що має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, яке складається з усієї сукупності злочинів, вчинених у певній державі у певний період часу [7, с. 173]. Декілька пізніше В. М. Кудрявцев визначав злочинність як класово обумовлене, історично перехідне, мінливе, соціально-правове явище антагоністичного характеру, що включає сукупність усіх злочинів, вчинених в даному суспільстві, в даний період, які характеризуються кількісними (динаміка, стан) і якісними (структура, характер) показниками [8, с. 138]. В. М. Дрьомін, вважає, що злочинність – це поширена соціальна активність, різновид масової практики людей, що проявляється в деструктивній поведінці (діяльності, вчинках), яка передбачає кримінальну відповідальність згідно з чинним на даній території і в даний час законодавством [9, с. 81].

Сучасна кримінологічна наука під злочинністю розуміє історично мінливе, соціальне явище, яке являє собою систему передбачених кримінальними законами діянь, що вчиняються на певній території або серед членів певних соціальних груп упродовж певного проміжку часу [10, с. 32].

Отже, виходячи з цього, на нашу думку, доцільно використовувати таке визначення: **корупційної злочинності** – це історично мінливе, соціально-правове явище, що включає сукупність усіх злочинів, які виявляються у неправомірних діях з боку службової особи щодо використання наданих повноважень у сфері регулювання суспільних відносин для збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах вчинених в даному суспільстві, за певний проміжок часу.

На думку відомого кримінолога В. В. Лунеева, будь-яка наука тією чи іншою мірою починається з вимірювання, а техніка кримінологічного дослідження у більшості повинна опиратися на відповідні статистичні методи [11, с. 407]. При цьому, злочинність як явище може бути оцінена і навіть виміряна у певних кількісних і якісних показниках, що дуже важливо для з'ясування сутності цього явища, виявлення його внутрішніх взаємозв'язків залежно від зовнішніх чинників [12, с. 243].

Під рівнем злочинності слід розуміти кількісну характеристику, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих злочинів і осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу (за місяць, квартал або рік) [10, с. 37]. При цьому, рівень злочинності необхідно розглядати не тільки як кількість певних явищ, але як абсолютні величини вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили.

Отже, входячи з цього слід зазначити, що під **рівнем корупційної злочинності** слід розуміти кількісну характеристику, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих злочинів пов'язаних із ко-

рупцією та осіб, що їх вчинили на певній території за конкретний проміжок часу, а також кількість осіб, які були засуджені вироком суду за дане діяння.

Вимірювання рівня корупції в Україні допомагає визначити її загальний рівень. Регулярне вимірювання рівня корупції в Україні є інформаційним джерелом даних про фактори, які детермінують корупцію в її різних формах та дають змогу виробити найбільш ефективні антикорупційні заходи. Вимірювання рівня корупції є одним з найбільш ефективних заходів здійснення політики: результати оцінки корупції посилюють увагу суспільства до небезпеки корупції та допомагають йому впливати на свій уряд. Моніторинг корупції шляхом її дослідження та оцінки допомагає більш ефективно реалізовувати антикорупційні заходи в Україні.

Проаналізувавши статистичні дані про вчинені корупційні злочини за 2014–2015 роки, нами було встановлено те, що абсолютний рівень корупційної злочинності за всіма існуючими показниками поступово зменшується (див. рис. 1).

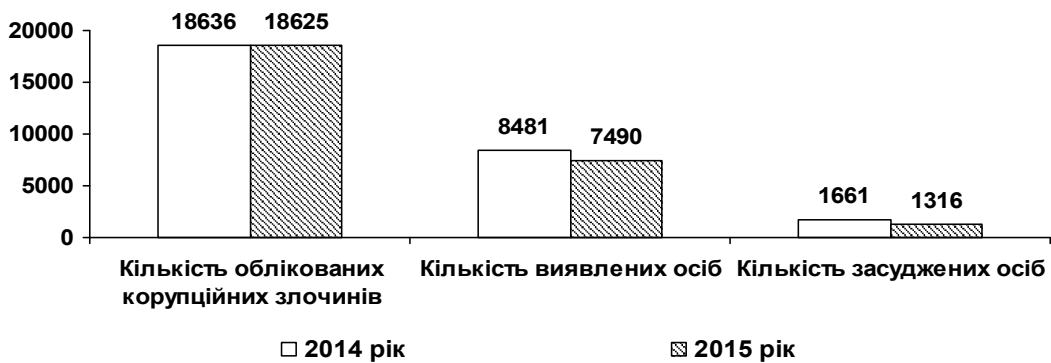

Рис. 1 Абсолютний рівень корупційної злочинності в 2014–2015 роки

Виходячи з викладеного вище, можливо наголосити на тому що корупційна злочинність в Укра-

їні має свій абсолютний рівень злочинності який, в останні роки поступово знижується.

Список бібліографічних посилань

1. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ: Знання, 1998. 187 с.
2. Александров С. Г. Правовой механизм борьбы полиции с коррупцией (сравнительно-правовое исследование на примере Российской Федерации и ведущих зарубежных стран): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. М., 2005. 314 с.
3. Криминология: учебник для юрид. вузов/А. И. Алексеев и др.; ред. А. И. Долгова. М.: Инфра-М – Норма, 1997. 779 с.
4. Political corruption: A hand book/ed. by Heldenheimer A. J. Oxford: Transaction, 1985. P. 15.
5. Nye J. Corruption and political development: a cost/benefit analysis. *American Political Science*. 1967. No. 12 (61). P. 417.
6. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/1700-18> (дата звернення: 08.02.2017).
7. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. 345 с.
8. Кудрявцев В. Н. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. М.: Юрид. лит., 1985. 416 с.
9. Преступность и криминологические основы уголовной юстиции: монографія/В. Н. Дремін, А. А. Березовський, Н. А. Орловская и др.; под ред. В. Н. Дремїна. Одесса: Феникс, 2007. 280 с.
10. Криминологія. Загальна частина: навч. посіб./А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во ХНУВС, 2011. 240 с.
11. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские особенности. М.: Норма, 1997. 480 с.
12. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміну «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Криминологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 237–246.
13. Иванов Ю. Ф., Джу́жа О. М. Криминология: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. 264 с.

Одержано 10.02.2017

Володимир Володимирович ПИВОВАРОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології
і кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3754-8099>

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ І КОМПЛАЄНС

На міжнародному рівні Україна має репутацію значно корумпованої держави, про що свідчить її незмінно низький рейтинг за рівнем доброчесності, визначений за результатами досліджень, проведених останніми роками авторитетними міжнародними інституціями (зокрема, Transparency International та інші). В той же час, корупція є характерною рисою сучасної політики багатьох країнах світу. Окремі дослідники вважають, що корупція стала основною політичною проблемою початку XXI сторіччя. За висловом М. І. Мельника, «корупція – це корозія влади. Як іржа роз'їдає метал, так корупція руйнує державний апарат і роз'їдає моральні устої суспільства. Рівень корупції – своєрідний термометр суспільства, показник його морального стану і спроможності державного апарату вирішувати завдання не у своїх власних інтересах, інтересах суспільства» [1, с. 11].

Дійсно, корупція в Україні нагадує замкнуте коло, розірвати яке можна лише шляхом послідовного здійснення системи заходів із застосуванням всіх можливих інструментів, починаючи від формування в суспільстві масової психології несприйняття корумпованих чиновників, закінчуючи застосуванням суворох санкцій адміністративного та кримінально-правового характеру. При цьому одним з основних інструментів протидії корупції мають виступати заходи попереджувального характеру, які спрямовані на запобігання корупційних проявів. Основним засобом у цьому напрямі є формування належної законодавчої бази – антикорупційного законодавства.

Як свідчить практика, корупційні прояви найчастіше зумовлені конфліктом інтересів службовців. Державний службовець, наділений спеціальним правовим статусом, виступає одночасно як провайдером публічних інтересів держави, так і носієм своїх приватних інтересів. Тому у процесі виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків можуть виникати ситуації, які в узагальненому вигляді отримали назву «конфлікт інтересів», коли особиста зацікавленість державних службовців впливає або може вплинути на виконання ними своїх посадових обов'язків [2, с. 87].

Конфлікт інтересів як явище є складною композитною проблемою, тому у більшості країн правова категорія «конфлікт інтересів» має неоднозначні характеристики та розмиті межі між приватними, державними та суспільними інтересами. В результаті цього нормативні акти різних держав, що стосуються характеру і складу конфлікту інтересів, суттєво різняться один від одного [3, с. 8].

У європейській законодавчій практиці досить поширеною є запропонована у Рекомендаціях ОЕСР

характеристика конфлікту інтересів як конфлікту між державними обов'язками та приватними інтересами державної посадової особи, в якому пов'язаний з приватними можливостями інтерес державної посадової особи може негативно впливати на виконання нею своїх посадових обов'язків і функцій. Іншими словами, конфлікт інтересів – це ситуація, при якій державна посадова особа виконуючи свої обов'язки має приватний інтерес (особисту зацікавленість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

В Україні поняття «конфлікт інтересів» на рівні розуміння вітчизняного законодавця розкрито в Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014. Окреслені законодавчі дефініції двох його видів: потенційний та реальний конфлікт інтересів. Зауважимо, у попередньому Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011, в якому надавалось лише загальне визначення конфлікту інтересів, тобто, прогрес присутній.

Однак, в науковій літературі виділяють і уявний конфлікт інтересів. Він існує тоді, коли виникає думка про те, що приватні інтереси державної посадової особи можуть неправомірним чином вплинути на виконання нею функціональних обов'язків, але в реальності цього не відбувається. При цьому регламентується і діяльність, що може викликати видимість конфлікту інтересів – навіть існування підозри, що у державного управлінця він є невіршеним, може спровокувати сумніви у його чесності й підірватиме довіру суспільства до державних органів [4, с. 111].

Отже, так чи інакше, категорія «конфлікт інтересів» розкривається через поняття «приватний інтерес». Під останнім розуміють будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі тими, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях. Наявність чи відсутність у особи приватного інтересу до вирішення певного питання у більшості випадків буде індикатором, що свідчатиме про конфлікт інтересів у особи.

З огляду на різноманітність приватних інтересів, скласти вичерпний перелік таких ситуацій не представляється можливим. Тим не менше можна виділити ряд ключових сфер, у яких ризик виникнення конфлікту інтересів є найбільш вірогідним,

зокрема: розподіл фінансових чи матеріальних ресурсів (об'єктів права державної або комунальної власності), їх використання або розпорядження ними в інший спосіб, ніж на користь інтересам служби; надання чи отримання документів дозвоільного характеру (дозволів, ліцензій, сертифікатів, погоджень тощо), надання інших адміністративних послуг; кадрові рішення, внесення подань та прийняття рішень про нагородження державними нагородами та присвоєння почесних звань; проведення аукціонів, конкурсних або тендерних процедур; направлення на навчання або у закордонні відрядження за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів чи офіційної фінансової допомоги від іноземних держав чи міжнародних організацій; реалізації контрольних або наглядових повноважень тощо.

За результатами аналізу матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень з'ясовано, що переважно більшість випадків конфлікту інтересів виявлено у сфері земельних відносин – виділення земельних ділянок, а також з питань, що стосуються преміювання або надання матеріальної допомоги особам, встановлення посадових окладів (приблизно по 40–42 % кожна категорія).

Зазвичай результатом конфлікту інтересів є отримання публічним службовцем вигоди особисто для себе чи своєї родини у супереч інтересам держави. Саме цей момент є головним при визначенні поняття корупції, тому часто конфлікт інтересів ототожнюється з нею. Але, як зазначалось раніше, наявність конфлікту інтересів не обов'язково призводить до фактів корупції (адже службовець, перебуваючи в такому конфлікті, може діяти на користь суспільних інтересів всупереч своїм особистим). В цьому природному дуалізмі спостерігається значна практична і теоретична проблема.

Для унеможливлення розвитку конфлікту інтересів у корупційне правопорушення найкраще вживати заходів запобігання на початковій стадії, для чого слід визначити факторний комплекс виникнення конфлікту інтересів. В загальному вигляді, всі ці причини в науковій літературі часто

зводяться до порушення принципів і правил проходження державної служби, що, власне, природи явища не розкриває. Більш значущим є поділ детермінант наступні групи: етичні чинники (невисокий моральний рівень конкретного державного службовця, відсутність або недостатнє використання моральних та матеріальних ресурсів мотивації службовця), правові чинники (високий рівень розмитості та невизначеності компетенції, наявність протиріч між нормативними правовими актами органів влади різного рівня, включення до них положень, що сприяють створенню умов для корупційної поведінки, існуючі прогалини у правовому регулюванні), та організаційні чинники (дублювання повноважень державних органів, їх структур, державних службовців; наявність бюрократичних процедур; неоднакова винагорода при виконанні рівного об'єму службових функцій через неефективність системи оплати праці, відсутність реальної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання посадових обов'язків тощо). [5, с. 424].

Як бачимо, за своєю природою конфлікт інтересів не є фатально детермінованим явищем, відтак слід визнати вірною позицію законодавця, який, на нашу думку, передусім подбав про шляхи вирішення (узгодження, усунення тощо) конфліктів інтересу, усуваючи тим самим у більшості випадків необхідність застосування санкції, забезпеченої силою державного примусу. Такий підхід серед деяких науковців вважається спірним, однак слід визнати: принципи економії санкцій, співмірності порушення і заходу впливу відповідають сучасному демократичному напрямку формування законодавства.

З огляду на неоднозначні властивості конфлікту інтересів, його переважно нетяжкий характер, можливість усунення «власними силами», а також з огляду на стратегічні напрями розвитку вітчизняного антикорупційного законодавства, постає практичне питання завчасної «діагностики» конфлікту інтересів. Необхідне впровадження антикорупційного комплаєнс-контролю як унормованого механізму завчасного виявлення конфлікту інтересів.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.
2. Кім К. В. Конфлікт інтересів на державній службі: правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2014. № 1137, вип. 18. С. 86–89.
3. Токар-Остапенко О. В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 57 с.
4. Василевська Т. Е. Конфлікт інтересів на державній службі: етичні аспекти. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки.* 2014. № 1. С. 106–120.
5. Лавренюк Ю. Конфлікт інтересів у діяльності публічних службовців як складова механізму протидії корупції. *Ефективність державного управління.* 2011. Вип. 27. С. 422–428.

Одержано 15.02.2017

Анна Сергіївна ПОЛІТОВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України, Кривий Ріг, Україна

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Проблема боротьби з корупцією в Україні неодноразово піднімалася на наукових форумах (міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях за круглим столом). Також багато написано наукової літератури, захищено дисертаційний досліджень з питань протидії корупції та корупційним правопорушенням. Разом з тим, не дивлячись на значну науково-теоретичну розробку даного питання, вона знову і знову піднімається у науковому товаристві із залученням фахівців з різних галузей – права та економіки, історії та політики.

До питання протидії корупції в Україні активно долучаються політики і економісти, адже про корумпованість на всіх гілках влади свідчить той факт, що наша держава не представляє інтерес для міжнародної спільноти та не сприймається як надійний стратегічний партнер. Це пов'язано з тим, що корупційні прояви знижують інвестиційну привабливість України, заважають розвитку бізнесу,

руйнують довіру до судової системи та правоохоронної системи [1, с. 36].

За даними міжнародної організації Transparency International Ukraine, у 2016 році проблема корупції досі лишається у трійці найактуальніших для нашої держави – це засвідчили 56 % респондентів. На питання, чи знизився рівень корупції за останні чотири роки, 72 % українців відповідали заперечно. Спроби Уряду змінити цю ситуацію 86 % опитаних оцінюють негативно. При цьому 49 % українців вважають, що заможні люди впливають на Уряд у власних інтересах, і пропонують запровадити більш жорсткі правила, аби цьому запобігати, а 67 % впевнені в необхідності заборонити компаніям фінансувати політичні партії та кандидатів [2]. Отже, у всесвітньому рейтингу СРІ Україна у 2016 році посідає 131 місце зі 176 країн. Цю сходинку із показником 29 балів Україна поділяє з Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном.

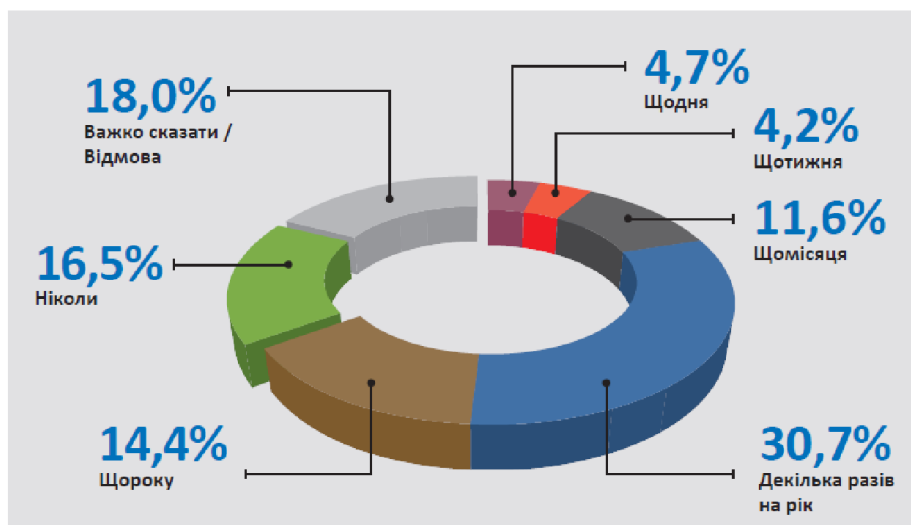

Рис. 1. Як часто Ви стикаєтесь з будь-якою формою корупції? [3]

Проте більш реальний стан протидії корупції в Україні, на наш погляд, можна побачити лише проаналізувавши офіційні статистичні дані, наприклад, МВС України (див. – Таблиця №1).

Законом України від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро» у КК України з'явився перелік злочинів, які на думку законодавця належать до корупційних. Згідно з цим Законом, ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» Розділу IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» Загальної частини КК України було доповнено приміт-

кою, відповідно до якої під корупційними злочинами слід вважати злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК.

Разом з тим, проведений нами аналіз статистичних даних протидії корупції показав, що у 2016 році було закінчено розслідування 2175 кримінальних корупційних правопорушень.

При більш ретельному аналізі корупційних кримінальних правопорушень віднесено: ч. 2–5

ст. 191, ч. 3 ст. 206, ст. 232, ч. 2, 3 ст. 262, ст. 353, ч. 2, 3 ст. 358, ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 365-1, ст. 365-2, ст. 366, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369-2, ст. 370, ч. 2 ст. 375, ч. 2, 3 ст. 410,

ст. 423, ч. 1, 3 ст. 424 (виділено автором. – А.С.П.). Також цікавим є те, що у статистичних даних МВС України є графа – «інші корупційні правопорушення».

Таблиця 1

Відомості про кримінальні корупційні правопорушення за 2016 рік [4]

Кількість кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням		2175
за статтями КК України	вимагання (ч. 2–4 ст. 189 КК України)	
	привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2–5 ст. 191 КК України)	525
	протидія законній господарській діяльності (ч. 3 ст. 206 КК України)	
	розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України)	
	викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ч. 2, 3 ст. 262 КК України)	2
	самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи (ст. 353 КК України)	
	підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ч. 2, 3 ст. 358 КК України)	1
	зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України)	181
	зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми(ст. 364-1 КК України)	42
	перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України)	
	перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365-1 КК України)	
	зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України)	7
	службове підроблення (ч. 2 ст. 366 КК України)	4
	одержання хабара (ст. 368 КК України)	840
	незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України)	6
	комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України)	34
	підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України)	12
	зловживання впливом (ст. 369-2 КК України)	241
	провокація хабара або комерційного підкупу (ст. 370 КК України)	
	постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ч. 2 ст. 375 КК України)	
викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ч. 2, 3 ст. 410 КК України)	31	
зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423 КК України)		
перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ч. 1, 3 ст. 424 КК України)		
інші корупційні правопорушення	249	

Наведені нами статистичні дані щодо протидії корупції в Україні не відображають реального стану кількості кримінальних правопорушень, вчинених спеціальним суб'єктом – службовими особами – особами, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в

органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним

органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Разом з тим, отримати певне уявлення про стан, структуру та тенденції корупції, виходячи з офіційної статистики, все ж не можливе. Адже кримінально-правова статистика у своїх показниках не відбиває дійсних обсягів цих злочинів через недосконалість їх статистичного обліку, високий рівень латентності, труднощі виявлення і низьку ефективність діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Тому, виходячи з офіційних статистичних даних щодо виявлення корупційних злочинів, можна зробити висновок лише про активність діяльності органів прокурату-

ри, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції у напрямі їх виявлення, а не про реальну кількість проведених заходів щодо її подолання.

Підводячи підсумок вищевикладеному, можна відзначити, що вирішити проблему протидії корупції одним лише прийняттям нормативно-правових актів, а також внесенням відповідних змін та доповнень в них неможливо. За найсприятливіших умов не антикорупційне законодавство сприяє запобіганню корупції. На наш погляд, саме громадянське суспільство повинно активно популяризувати цінності та відкинути культуру корупції. Тому з корупцією повинен боротися кожен із нас.

Список бібліографічних посилань

1. Лавренюк Ю. Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. *Державне управління*. 2014. № 1 (1). С. 35–37.
2. Кожен третій українець готовий відмовитися платити хабар // Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: http://ti-ukraine.org/_publications/kozhen-tretij-ukrajinetz-hotovyj-vidmovytysya-platyty-habar/ (дата звернення: 24.01.2017).
3. Стан корупції в Україні: Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень 2007, 2009, 2011 та 2015/Київ. міжнар. ін-т соціології. Київ, 2015. 68 с. // Національне агентство з питань запобігання корупції: офіц. сайт. URL: ftp://91.142.175.4/nazk_files/doslidzhennya/34.pdf (дата звернення: 15.02.2017).
4. Статистика: [Звіти про стан протидії корупції] // Міністерство внутрішніх справ України: офіц. сайт. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm (дата звернення: 15.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Наталія Валеріївна ПУШЕНКО,

слухач 5 курсу факультету № 1 Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

Науковий керівник: Боднар Ігор Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,

кримінально-виконавчого права та кримінології факультету № 1

Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З КОРУПЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ СТОЯТЬ НА ОБЛІКУ В ОРГАНІ ПРОБАЦІЇ

Розробка комплексу правових та кримінологічних засобів запобігання вчинення злочинів в органі пробації є об'єктивною вимогою періоду оптимізації Державної кримінально-виконавчої служби України. Важливим елементом цієї оптимізації є забезпечення виконання завдань, пов'язаних із дотриманням прав осіб, які стоять на обліку, запобігання вчиненню нових злочинів як самими засудженими, так й іншими особами. Серед детермінантів вчинення злочинів з корупційною складовою у органі пробації слід виділити недоліки в організації й проведенні роботи щодо запобігання вчинення злочинів, недоліки соціально-психологічної роботи з особами, які знаходяться на обліку в органі пробації, неналежне його кадрове забезпечення.

Аналізуючи праці сучасних фахівців з проблем кримінології (О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, О. В. Беци, І. Г. Богатирьова, Є. М. Бодюла, В. В. Василича, А. Д. Глоточкина, О. І. Гурова, Т. А. Денисової, С. Ф. Денисова, С. І. Демент'єва, О. М. Джужи, В. А. Елеонського, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Колба, В. М. Куца, С. Я. Лебедева, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, С. Ю. Лукашевича, М. П. Мелентьєва, Г. М. Мінковського, О. П. Северова, І. С. Сергєєва, В. М. Трубнікова, С. Я. Фаренюка, С. І. Халимона, С. В. Царюка, Ю. В. Шинкарьова) слід зробити висновок, що питання запобігання протиправної поведінки громадян знаходиться в центрі уваги як українських кримінологів, так і вчених інших країн. Як відзначає В. С. Овчинський, в сучасних умовах сформувалася сукупність знань про діяльність із вдосконалення суспільних відносин в цілях виявлення й нейтралізації причин і умов злочинності, а також явищ і процесів, що обумовлюють здійснення, зростання і розповсюдження окремих форм і видів злочинів, чинників, що впливають на формування антигромадських рис у певних категорій осіб, впливу на умови їх життя і виховання, усунення конкретних умов, що обумовлюють скоєння злочинів окремими особами, визначення форм і методів контролю над злочинністю [1, с. 103–107]. Між тим, деякі автори до поняття запобігання злочинам, поряд зі специфічним видом діяльності, відносять також систему заходів і дій; систему узгоджену, збалансовану на причини і виважену; систему, в основному спрямовану на причини і умови злочинності [2, с. 130; 3 с. 18; 4, с. 120; 5, с. 116].

Запобігання злочинності з корупційною складовою – це особлива система соціальних, держав-

них і суспільних заходів, які вживає суспільство з метою регресу рівня злочинності з корупційною складовою, направлених на усунення, нейтралізацію та ослаблення причин і умов злочинності з корупційною складовою, утримання від скоєння злочинів і корекцію поведінки злочинців, а також на осіб, стосовно яких за їх соціально-демографічними, соціально-рольовими, кримінально-правовими та морально-психологічними ознаками можна прийти до висновку про схильність їх до вчинення злочинів [6, с. 341; 7, с. 96].

Аналізуючи визначення діяльності щодо запобігання злочинності в органі пробації не можна обійти увагою системний характер даного виду діяльності, яка охоплює набір певних елементів, що знаходяться в тісному логічному взаємозв'язку. Кримінологи поняття «запобігання злочинності» трактують у вузькому (кримінально-правовому й кримінологічному) та широкому (соціально-політичному) сенсі. Під кримінально-правовим і кримінологічним запобіганням, взятому в традиційному і вузькому сенсі, розуміються заходи, здійснювані в процесі призначення і виконання кримінального покарання. Можна сказати, що ідея запобігання злочинності (приватна і загальна превенція) пронизує всю систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів. Проте практика боротьби зі злочинністю в сучасних умовах показує, що при визначенні поняття запобігання злочинності необхідно виходити з ширших позицій: соціально-політичних, економічних тощо. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття в широкому сенсі, що включає різні (не лише правового характеру) заходи з боку державних органів і громадських організацій, спрямовані на те, щоб не допустити існування злочинності в майбутньому або, принаймні, нейтралізувати її зростання. Саме у цьому криється сенс запобігання злочинності [8, с. 35].

Враховуючи визначення запобігання злочинам, можна зробити висновок, що діяльність із запобігання злочинності в органі пробації тотожна спеціальному й індивідуальному кримінологічному запобігання, суть якого полягає у виявленні, усуненні та нейтралізації детермінантів злочинності у органі пробації та виявленні серед осіб, взятих на облік, які за своїми кримінологічними ознаками схильні до скоєння нових злочинів. Таким чином, ця соціальна проблема повинна вирішуватися за

допомогою методів виявлення, адаптованих до умов органу пробації, а також методів усунення, нейтралізації й блокування криміногенно-пенітенціарних чинників. На додаток до цих способів повинна проводитися у відповідних формах і спеціальна діяльність, спрямована на виявлення осіб, від яких можна очікувати скоєння злочинів на волі.

Слід підкреслити, що система запобігання злочинів з корупційною складовою в органі пробації по своїй структурі охоплює дві підсистеми, оскільки при виконанні кримінального покарання виникає необхідність протидіяти протиправній поведінці не лише осіб взятих на облік, а й співробітників. У зв'язку із цим можна говорити про підсистему запобігання злочинів з корупційною складовою взятих на облік осіб та про підсистему запобігання злочинів, які вчиняються персоналом органу пробації.

Серед заходів профілактичного-виховного впливу виділяють загальні, спеціальні та індивідуальні форми впливу.

Ми повністю погоджуємось з точкою зору І. Г. Богатирьова, який наводить класифікацію заходів запобігання вчинення злочинів серед осіб, які стоять на обліку в кримінально-виконавчій інспекції. Саме тому ми вважаємо що і дану класифікацію запобіжних заходів можна застосувати і щодо запобігання вчинення злочинів з корупційною складовою особами, які стоять на обліку в органі пробації.

До загальних віднесені: видання законодавчих актів, нормативне визначення участі громадськості в процесі впровадження альтернативних позбавленню волі видів покарань; інформування широких

кіл населення через засоби масової інформації про відповідальність за злочини; покращення соціальних та економічних умов, що позначаються на життєдіяльності населення; розбудова державних інституцій, які ведуть боротьбу зі злочинністю (суди, орган поліції, прокуратура, органи виконання покарань).

До спеціальних належить: реформування судової системи з розширенням упровадження покарань, альтернативних позбавленню волі; підвищення ролі органу пробації у справі виправлення та ресоціалізації засуджених; визначення ролі адміністрації підприємств, установ та організацій різних форм власності щодо профілактики злочинів серед засуджених до покарань, альтернативних позбавленню волі.

До індивідуальних віднесені: профілактично-виховні заходи; контроль та нагляд за поведінкою осіб взятих на облік; сприяння розвитку саморегулятивної поведінки [9, с. 292].

Не можна забувати і про такий напрям загально соціального запобігання злочинів з корупційною складовою злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в органі пробації, має бути організація роботи органів виконання покарань на належному рівні, що має виражатися в ретельному доборі кадрів, матеріальному і моральному стимулюванню їхньої праці, оснащення органів виконання покарань сучасною технікою. До органів виконання покарань повинні приходити справжні професіонали своєї справи, люди, що обрали цю роботу за покликанням, а не з яких-небудь кон'юнктурних міркувань [10, с. 181].

Список бібліографічних посилань

1. Криминология: учебник/под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. М.: Юристъ, 1997. 512 с.
2. Зелінський А. Ф. Криминологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 240 с.
3. Криминология: учебник для юрид. вузов/под ред. В. Н. Бурлакова, В. П. Сальникова. СПб.: С.-Петербург. акад. МВД России, 1998. 576 с.
4. Костенко А. Н. Принцип отражения в криминологии (Системное исследование психологического механизма криминального поведения). Киев: Наук. думка, 1986. 126 с.
5. Бафия Е. Проблемы криминологии. Диалектика криминогенной ситуации/под ред. Н. А. Стручков; пер. с польск. Е. П. Эбзеева. М.: Юрид. лит., 1983. 150 с.
6. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия. М.: Изд. Тихомирова М. Ю., 2008. 1088 с.
7. Нікітін Ю. Криминологічно-концептуальна модель запобігання злочинності в сучасному українському суспільстві. *Юридична Україна*. 2008. № 9. С. 95–99.
8. Боднар І. В. криминологічні засади вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 273 с.
9. Богатирьов І. Г. Профілактично-виховний вплив як засіб корекції поведінки засуджених до покарань у виді виправних робіт (окремі проблеми). *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2003. № 8. С. 3–10.
10. Батиргареева В. С. Криминологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло. Харків: Одісей, 2003. 256 с.

Одержано 17.02.2017

Едуард Вікторович РАСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології

та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ

Принцип верховенства права є фундаментальним правовим принципом (доктриною) для більшості цивілізованих, демократичних країн світу. Сутність даного принципу полягає у тому, що закон є найвищою цінністю для будь якого демократичного суспільства, а його дотримання є обов'язковим як для усіх членів суспільства, так й для правової держави. Так, деякі вчені визначають *верховенство права* як систему правового і суспільного устрою, де природні права і свободи людини знайшли законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю суспільства, а їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама влада перебуває під контролем закону, обмежується правом, зокрема, право створює таку систему правовідносин, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників [3, с. 74–76]. Принцип верховенства права в Україні закріплений у низці нормативних актів, які формують правові основоположні засади побудови незалежної держави, зокрема у: Конституції України (ч. 1 ст. 8) проголошено, що у нашій державі визнається і діє принцип верховенства права; [1] Законі України «Про судоустрій і статус суддів», преамбула якого визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд [2].

У тлумачення принципу верховенства права Організація Об'єднаних Націй вкладає принцип управління, за якого усі члени суспільства, держава, установи й організації, не залежно від форм власності, підпадають під дію законів, які публічно ухвалені, застосовуються рівнозначно і трактуються незалежно судовими органами, і які відповідають міжнародним нормам і стандартам прав людини. Дотримання принципу верховенства права також вимагає заходів на забезпечення дотримання інших принципів: рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування закону, поділу влади, участі у прийнятті рішень, правової визначеності, недопущення свавілля та процесуальної й правової прозорості. Венеційська комісія, на основі аналізу підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-правових документах, конституціях та законодавстві низки країн, а також у науковій літературі, розтлумачила консенсусне визначення поняття верховенства права та виклала його основні елементи. До складових елементів верховенства права відносяться: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права

повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватих витрат та відстрочок; наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права.[5]

Дотримання принципу верховенства права забезпечує демократію успішних країн світу, яка є стабільністю для жителів таких країн як Бельгія, Нова Зеландія, Фінляндія, Велика Британія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Японія, Сполучені Штати Америки, Австралія тощо. Неможливо переоцінити важливість верховенства права й для економічного розвитку країни, зокрема результатом є: іноземні інвестиції у привабливий бізнес, прозорість податкової системи, захист прав фізичної власності та прав інтелектуальної власності, добросовісна конкуренція, відсутність корумпованих контролюючих органів тощо. Також, дотримання верховенства права є локомотивом для реформування правової системи держави.

Водночас, проблема корупції супроводжує нашу державу на протязі усієї її незалежності, а сьогодні досить гостро піднімається в українському суспільстві й на міжнародній арені при наданні допомоги Україні. Джерелами корупції у державі є: довготривала криза сучасного українського суспільства, недосконалість кримінальної юстиції, зосередження державної влади в руках олігархічних кланів та слабкість державних інституцій – все це зводить нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні. Результати, що очікувало українське громадянське суспільство від своєї влади, після повалення «злочинного» режиму Януковича, не справдилися. Незважаючи на успішне запровадження частини антикорупційної реформи у державі, зокрема: прийняття чинного антикорупційного законодавства (закони України: Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, Про запобігання корупції, Про Національне антикорупційне бюро України, Про очищення влади тощо), створення спеціально уповноважених органів із запобігання корупції (НАБУ, САП, НАЗК), уведення обов'язкового електронного декларування на публічній службі; рівень корупції у нашій державі не зменшується й все глибше пронизує побутову, ділову та політичну сфери. Так, за даними світового Індексу сприйняття корупції (CPI), у 2016 році Україна отримала 29 балів зі 100 можливих, що

на 2 бали більше, ніж минулого року, та недостатньо для країни, влада якої проголосила боротьбу з корупцією головним пріоритетом. У всесвітньому рейтингу CPI Україна цього року посідає 131 місце зі 176 країн, розділивши цей показник (29 балів) з Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном [4]. Звичайно зрушення є, зокрема просування державної антикорупційної реформи, проголошення судової системи, проте у суспільстві, де не дотримується або систематично порушується принцип верховенства права, не варто чекати на швидке покращення позиції нашої держави у світовому рейтингу, а фактична безкарність корупціонерів не дозволяє Україні бути повноправним гравцем на світовому просторі.

Величезним промахом державної політики у реформуванні кримінальної юстиції в Україні є втрата системи профілактики правопорушень у суспільстві, адже саме вона є найефективнішим, найгуманнішим та найдешевшим засобом підтримання правопорядку у державі. Так, реформована поліція повторює помилки корумпованої міліції, яка дісталась нам у спадок від радянського союзу, що призведе до втрати довіри громадськості до неї та, як наслідок, неефективності боротьби з правопорушеннями у державі. Насамперед, варто до таких невдач записати недостатність комунікації та співпраці з населенням, адже саме всебічне залучення населення до профілактики правопорушень шляхом створення дієвих добровільних громадських об'єднань з охорони громадського порядку забезпечать дотримання верховенства права у суспільстві та зниження рівня корупції у державі. По-друге, величезним промахом є відсутність співпраці між самими органами і підрозділами поліції, що призводить до конкуренції між ними, втрати дієво-

го кадрового потенціалу та неефективності боротьби з правопорушеннями, а тому розбудова розбірливої вертикалі підпорядкування в органах і підрозділах поліції та організація чіткої взаємодії між ними є запорукою підтримання правопорядку у державі, зниження рівня злочинності, зокрема й корупції. По-третє, невлучним є підхід до аналізу злочинності, зокрема й корупції, та створення чутливої й ефективної системи статистичної звітності, що у підсумку призвело до зростання рівня злочинності у державі й неефективності здійснюваної профілактичної роботи, адже ефективний аналіз та прогноз правопорушень у державі дозволяє правильно й ефективно організувати профілактичну діяльність поліції та визначитись з основними, першочерговими напрямками цієї діяльності й, на їх основі, правильно здійснити планування заходів боротьби з правопорушеннями. По-четверте, промахом є й політичний підхід до призначення на керівні посади в органи і підрозділи поліції у державі – це виправили нинішні кадрові призначення, адже головою поліції має бути професіонал, тобто керівник, який пройшов, як мінімум, оперативну службу, а, як максимум, має стаж роботи керівника таких служб. Підсумовуючи, зазначимо, що все-таки, незважаючи на безліч недоліків й корупційну складову як їх наслідок, реформа поліції є поки флагманом у державі, хоч й потребує швидких перетворень і усунення низки недоліків.

Узагальнюючи зазначимо, що дотримання принципу верховенства права у державі є найголовнішою вимогою для усіх членів громадянського суспільства, а його уведення в практику українського суспільства являється першочерговою умовою боротьби з корупцією та зменшення її рівня в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: прийн. на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Київ: Право, 1996. 63 с.
2. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 12.02.2017).
3. Тертишник В. Забезпечення верховенства права та концептуальні проблеми гармонізації законодавчого процесу. *Право України*. 2010. № 12. С. 74–79.
4. Індексі корупції CPI-2016 // Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: <http://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016> (дата звернення: 12.02.2017).
5. Report on the rule of law: adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) // Council of Europe, Venice Commission. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdfCDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdfCDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 12.02.2017).

Одержано 13.02.2017

Інна Олександрівна РОЩИНА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

СУДОВА СИСТЕМА ЯК ГАРАНТІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

З урахуванням чинного законодавства України, найбільш важливою та ефективною для захисту прав і свобод громадян, передбачених Європейською конвенцією, є судова влада.

Згідно ст. 303 КПК України тільки на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповнолітній тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, – підозрюваним, його захисником чи

законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником [1, с. 170–171].

Отже, судова влада в таких ситуаціях є не тільки важливою і ефективною для об'єктивного розгляду вищезгаданих обставин, але й останньою в національному законодавстві. А якщо суди становлять базис корупції у всій країні, то не перемігши корупцію в суддівському корпусі, нема сенсу боротися з нею й в інших сферах життя.

Тут слід погодитися з Я. Бронштейном, що радянська влада і комуністичний режим у судовому ракурсі виявилися довгожителами. Так, в Радянському Союзі не було суду, в загальноприйнятому значенні слова, а був радянський народний суд. Сьогодні в Україні теж немає суду в цивілізованому поданні, а є корумпований суд [2, с. 19–20].

З наведеного випливає актуальність судової реформи, яка повинна забезпечити не тільки доступність суду, ефективність захисту прав і законних інтересів учасників процесу, надійність і правомірність актів правосуддя, а й зміну репресивної ролі судів на їх головну функцію захисту права і закону, захисту прав і законних інтересів громадян [3, с. 8].

Реформування судової системи неможливо без викорінення корупції в судовому корпусі. Тому, перш за все, необхідно виявити і усунути причини і умови, що сприяють корупції в судовій системі. В юридичній літературі вчені досить багато викладають причин корупції в Україні, в тому числі і в судовій системі, які у своїй більшості не тільки не об'єктивно відображають реалії сьогоденного стану цієї проблеми в нашому суспільстві, але й не дають рекомендацій для їх усунення.

Деякі з них не тільки суперечать, але й виключають одна одну. Зокрема, після винесення вироку сумнозвісному судді – коляднику Р. Зваричу експертами були висловлювання про те, що достатньо в кожному обласному місті посадити на лаву підсудних по одному судді, як всі судді перестануть брати хабарі [4]. Видається, що таке судження є однозначно неадекватним ситуації, що склалася з корупцією в Україні.

23.10.2015 колишній Прем'єр-міністр України А. Яценюк у Берліні на українсько-німецькому діловому форумі заявив, що уряд виступає за проведення масштабної судової реформи і повну заміну суддівського корпусу в Україні зі звільненням 9000 суддів [5]. Але теж не вказує умови та механізм реалізації своєї пропозиції. Можливо тут приховується та мета, яку проводили в життя раніше всі без винятку політичні сили та їхні лідери в Україні: приходячи до влади переформовували судову систему під себе не гидуєчи ніякими методами.

Проведене нами анкетування громадян і суддів України з питання: «Чи мало б попереджувальне значення для боротьби з корупцією в судовій системі України, якщо б суддів притягували до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 364 КК України» свідчить, що 93,35 % громадян вважає за необхідне притягувати суддів до кримінальної відповідальності по ч. 3 ст. 364 КК України. Того ж часу, тільки 11,9 % опитаних суддів судів загальної юрисдикції вважають, що притягнення до кримінальної відповідальності в таких випадках суддів мало б попереджувальне значення. Як видно, по даному питанню є великі розходження. І вони виражаються не декількома відсотками, а різницею в кілька разів. Пояснити це можна тільки тим, що в цей час суддівський корпус України в більшій частині корумпований, а тому судді не бажать нести кримінальну відповідальність за скоєні ними злочини, особливо за корупційні дії.

Причинами корупції в судовій системі України, на нашу думку є:

- 1) призначення суддів, замість їх виборності народом;
- 2) відсутність реального інституту присяжних;
- 3) втручання в діяльність судових органів.

02.06.2016 був прийнятий Верховною Радою України та цього числа був підписаний Президентом України новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII. Якщо порівнювати цей Закон зі старим Законом, то видно, що він також є продуктом бюрократичної та корумпованої системи, яка повністю контролювала і продовжує конт-

ролювати судовий корпус і не думаючи навіть створювати незалежну судову владу.

Якщо врахувати, що виборність суддів не передбачено новим Законом, стає очевидним небажання влади по – справжньому реформувати судову систему.

Слід також зазначити, що в нашій державі ніколи не було політичної волі для побудови незалежної та професійної судової системи. Вона й не стала такою зараз, бо не мала для цього ні єдиного шансу. Підлаштовуючи судову систему під себе, вони, як правило, не зачіпають самих суддів, а останні, розуміючи, що при задоволенні інтересів влади їм нічого не загрожує, продовжують грубо зневажати закони і знущатися над правами громадян України, а потім одержувати підвищення по службі [6].

Ми повністю згодні з доктором юридичних наук, членом-кореспондентом Національної академії правових наук України Т. В. Варфоломеевою в тому, що «Реформа судової системи в Україні давно на зріла і є очікуваною усіма громадянами, оскільки безлад, який останніми роками запанував у правовій системі, суттєво порушує конституційні права громадян, обмежує їх можливості на судовий захист, фактично усуває доступність правосуддя, перекреслює прозорість правосуддя, ставить під сумнів його ефективність» [7, с. 130].

Тому першим кроком у боротьбі з корупцією в судовій системі, повинен бути закон про виборність суддів.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: Вид. Паливода А.В., 2011. 248 с.
2. Бронштейн Я. Спаси, Боже, меня от судьи, а с другими мерзавцами я сам справлюсь. Анатомия судебно-правовой патологии Украины. Pamфлет-исследование. Севастополь: Ассоц. «КМАТМН», 2003. 398 с.
3. Тацій В. Я., Грошевий Ю. М. Проблеми імплементації норм міжнародного права в національні процесуальні процедури. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 4 (19). С. 4–10.
4. Експерт: «Достаточно всего 27 Зваричей». *Сегодня*. 2011. 6 окт.
5. Український уряд наполягає на звільненні 9 тис. суддів – Яценюк // 5 канал: сайт. 23.10.2015. URL: <http://www.5.ua/suspilstvo/Ukrainskyi-uriad-napoliahaie-na-zvillnenni-9-tys-suddiv--Yatseniuk-96461.html> (дата звернення: 13.02.2017).
6. Примаченко А. Судный день фемиды. *Зеркало недели*. 2010. 10–16 июля.
7. Варфоломеева Т. В. Доступність та ефективність судової системи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 2. С. 130–131.

Одержано 14.02.2017

Катерина Павлівна РУБАН,

кандидат юридичних наук, старший інспектор Тренінгового центру
Головного управління Національної поліції в Херсонській області, Херсон, Україна

ПОДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДЕКЛАРАЦІЙ ЯК ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Протидія корупції для України є однією з найактуальніших завдань для усього періоду існування незалежної держави. Впровадження е-декларування є умовою для отримання безвізового режиму з державами Шенгенської зони. Однак справжня мета нової системи – запровадження дієвого інструменту запобігання корупції. У порівнянні із заходами, які вже проводилися – подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі електронних декларацій) є абсолютною новачкою через, що виникає чимало питань і ускладнень. Посадові особи державних та комунальних підприємств, установ, організацій, депутати місцевих рад та інші суб'єкти декларування зобов'язані подавати таку ж декларацію про доходи, як і Президент чи Прем'єр-міністр України. Якщо звернутися до статистичних даних, то загальна кількість таких суб'єктів може становити 3 мільйони осіб [1]. Чи впорається Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) з таким обсягом даних та чи буде забезпечено захист персональних даних як самих посадовців, так і членів їх сім'ї? Ці та інші питання вимагають розгляду переваг та недоліків подання електронних декларацій як заходу запобігання корупції.

За даними Світового банку, більше 150 країн ввели вимоги про декларування майна [2]. Втім, електронне декларування у тому вигляді, який передбачає закон України «Про запобігання корупції» є новачкою не тільки для нашої держави, а й суттєво відрізняється від подібної практики, що існує у Європі та інших розвинених країнах світу. Принциповою є різниця у виді декларування, для іноземних країн це податкові декларації, в нашій державі це майново-інформаційні декларації.

Наприклад, в Естонській республіці доходи за рік декларуються на сайті Податково-митного департаменту [3]. При цьому Естонський уряд повертає частину податків, які було стягнуто з особи протягом року. Зазвичай повертають податок з відсотків за кредит на навчання, кредит на придбання квартири, а також за другу і наступну дитину. У декларації треба ввести номер рахунку, на який департамент перерахує зазначені кошти [4].

Таким чином, держава стимулює правдивість даних, які надає декларант, оскільки це в його інтересах. В Україні правдивість даних забезпечується залякуванням відповідальністю: дисциплінарною, адміністративною та кримінальною.

У Німеччині, незалежно від того, ким є громадянин чи державним службовцем, чи фізичною особою – щорічна декларація подається платником

податків до відділень податкової служби тільки в особливих випадках. До таких належать, наприклад, ситуації, коли німецький громадянин отримує додаткові доходи з інших джерел, непов'язаних з основною роботою. На практиці це означає наступне: громадянин Німеччини, крім заробітної плати за основним місцем роботи, отримує, наприклад, від держави субсидії або іншу форму фінансової допомоги, або має додаткові доходи від своєї наукової діяльності. Тільки в цьому випадку він зобов'язаний подавати щорічну декларацію в податкову службу.

У всіх інших випадках, живучи людина тільки на одну заробітну плату, він взагалі не замислюється про заповнення декларацій. За нього це робить бухгалтерія того підприємства або державної організації, де людина працює. Причому відомості в податкову службу Німеччині про отриману зарплату відсилає безпосередньо бухгалтерія. Платник податків фактично повинен просто оформити собі так звану електронну податкову картку, заповнення якої входить в обов'язки роботодавця, а не самого платника податків [5].

Слід зазначити і про особливості оприлюднення електронних декларацій, так у Німеччині навряд чи вдасться отримати через сайт Федерального канцлера відомості про його щорічний прибуток. Те ж саме стосується і депутатів Бундестагу, депутатів Європейського Парламенту. Отримати зазначені відомості можна лише за допомогою направлення офіційного запиту до фіскального органу, який крім того такий запит обов'язково має бути аргументованим – навіщо потрібні ці дані. Але в такому випадку важливо інше: німецькі громадяни впевнені, що перевіркою законності отримання прибутку займається спеціальний орган, а також бухгалтерські відділи державних організацій.

Серед заходів запобігання корупції у представницьких органах влади закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» містить вимогу про підвищення рівня прозорості діяльності Верховної Ради України та місцевих рад, зокрема шляхом оприлюднення в Інтернеті інформації про народних депутатів України та депутатів місцевих рад (про їх фінансування, відрядження, помічників, їх декларації про доходи, майно, витрати і зобов'язання фінансового характеру тощо). Крім того, у цьому ж законі передбачені заходи запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції подання, серед яких указано саме оприлюднення (зокрема в Інтернеті) та моніторинг достовірності даних декларацій суддів про

майно, доходи, видатки та зобов'язання фінансово-го характеру. Виходячи із указаних положень, можемо прийти до висновків, що Антикорупційна стратегія до 2017 року направлена на подання електронних декларацій публічними службовцями, у першу чергу депутатами та суддями. Такий вітчизняний підхід до запобігання корупції відповідає міжнародним стандартам, проте останні не містять вимог про необхідність електронного декларування доходів усіма службовцями, і тим паче невідомо для правового поля більшості цивілізованих країн категорією «прирівняних до них осіб».

Слід зазначити, що всі запобіжні заходи будуть марними без політичної волі вищих посадових осіб держави до реальних змін і подолання організованої злочинності. Політична воля у будь-якій державі, а особливо з недостатньо розвиненими демократичними інститутами, є дієвим засобом протидії корупції. За відсутності такої волі найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує боротьбу з корупційною злочинністю [6].

Прикладом комплексної боротьби Нідерландів з корупцією є антикорупційна стратегія, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як: постійна звітність і гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії (щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції); розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють; створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви; основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях і втрата всіх соціальних

пільг, які надає державна служба, наприклад, пенсійного і соціального обслуговування [7].

Отже, не дивлячись на численні привітання України від іноземних урядів із першим кроком до прозорості та подолання корупції за допомогою електронного декларування, варто зауважити, що насправді його дієвість проявиться тільки з часом. При цьому на першому плані знаходиться порядок перевірки електронних декларацій НАЗК та результати виявлення укривань доходів чи не співрозмірних витрат чиновників. Останнім часом у засобах масової інформації з'являється багато інформації про витрати українських високопосадовців, які перевищують їхню заробітну плату, про невідповідність чиновницьких доходів стилю життя [8]. При цьому зауважимо, що зарубіжний досвід підтверджує практику неможливості такого посадовця коли-небудь у подальшому обіймати владні посади. Натомість вітчизняне законодавство передбачає у більшості покарання у вигляді штрафів або як найсуворіше позбавлення волі, втім обмеження займатися певним видом діяльності є тільки тимчасовим заходом. Крім того, новаційна стаття про кримінальну відповідальність за подання завідомо неправдивих даних в електронній декларації (ст. 366-1 КК України) не містить жодних градацій у кваліфікації, які б визначали більш суворе покарання для народних депутатів, високопосадовців та суддів, власне про що зазначено у законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки». Тобто по факту максимальна відповідальність за сотні тисяч прихованих статків та мільйони, а подекуди і мільярди гривень буде однаковою, та ще й з можливістю через три роки повернутися на політичну арену України. Поясненням такому становищу може бути направленість цієї норми на викриття дрібних чиновників, а не насправді протидія великій корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Гекалюк Р. Проблемні питання нового антикорупційного законодавства // Всеукраїнське об'єднання «Незламність»: сайт. 22.12.2014. URL: <http://nezlamnist.org.ua/1%2022.12.2014.html> (дата звернення: 30.12.2016).
2. Котляр Д., Поп Л. Как декларируют имущество госслужащих в разных странах мира. Является ли Украина особенной? // Европейская правда: сайт. 26.09.2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2016/09/26/7054986/> (дата звернення: 13.02.2017).
3. Представление декларации о доходах за 2016 год // Эстонская республика, Налогово-Таможенный Департамент: офиц. сайт. URL: <https://www.emta.ee/ru/chastnyy-klient/deklarirovanie-dohodov/predstavlenie-deklaracii-o-dohodah-za-2016-god> (дата звернення: 13.02.2017).
4. Солнцев А. Электронная налоговая декларация в Эстонии // Geektimes: сайт/Tech Media. 02.03.2012. URL: <https://geektimes.ru/post/139244/> (дата звернення: 13.02.2017).
5. Крамарчук О. Электронные декларации: чего от нас хочет Европа? // МИР: сайт. 17.03.2016. URL: <http://iamir.info/elektronnye-deklaratsii-chego-ot-nas-hochet-evropa/> (дата звернення: 13.02.2017).
6. Цимбал П. В., Кимлик Н. В., Ляшенко М. М. Попередження корупційних злочинів. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. № 4 (59). С. 211–216. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvnuodpsu_2012_4_32.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
7. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам в системі державної служби України (організаційно-правовий аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03. Київ, 2004. 206 с.
8. Сенік В. Відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією // Голос України: сайт газ. 23.10.2015. URL: <http://www.golos.com.ua/article/260245> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 14.02.2017

Rumen GANEV,

director of Internal Security Directorate of Ministry of Interior of Bulgaria Republic, Sofia;

Krasimira VASILEVA,

PhD, expert of Internal Security Directorate of Ministry of Interior of Bulgaria Republic, Sofia

CONTEMPORARY ANTI-CORRUPTION STANDARDS AND PRINCIPLES

Corruption is a global and European problem. This indicates the data from the world study of corruption. The reports of the international organization Transparency International [1], dealing with research and combat corruption, show stability in the corruption problem in Bulgaria. The average corruption index for Europe is 65.4 points, and there is confirms the trend of sustainable increase of the overall assessment of the region.

The European Commission reported in 2014 that corruption is a problem across the EU. 76 % of EU citizens believe that corruption is a widespread problem in their country. Although EU countries have instruments to fight corruption, they are not consistent in them application.

Corruption facilitates organized criminal activities and hindering their prosecution in a criminal way. Reportedly, organized crime use protections by corruption in public administration, judiciary, police and customs, and has significant influence on the economy.

Practice has shown that efforts to combat corruption does not lead to a successful and lasting results. Recognizing this trend, the United Nations issued International Code of Conduct for public officials (1995) and the Convention against Corruption (2006). Within the UN the Global Programme against Corruption was launched. The Council of Europe (CE) held a comprehensive policy for combating corruption. It prepares the Civil Law Convention on Corruption (2000) offers punitive measures and include them in a Convention on Corruption Criminal (2002) establishes a Program of action against corruption.

Member States of CE define Twenty guiding principles in the fight against corruption, which include: adoption of anti-corruption legislation, measures to prevent and fight corruption-raising public awareness, independence of judiciary and prosecution, limiting the immunity of officials, transparency and public administration reform, codes of conduct for employees of the elective positions regulating the financing of political parties and others. The Conventions of UN and of the Council of Europe require to the Member-states, in accordance with fundamental principles of its legal system to guarantee the existence of body/bodies or persons, specialized in combating corruption through law enforcement. They set minimum standards against corruption, control measures and instruments of international cooperation for dealing with corruption.

Anti-corruption policy of the European Union is directed to protecting the financial interests of the Community, the normal functioning of the internal market and competition. The Convention for the protection of the financial interests of the European Communities (1995) and subsequent protocols and agreements adopted by Member States, the active and passive cor-

ruption of Community officials, of involved foreign public officials and persons from the private sector and money laundering, are declared as a crime.

Combating corruption is a key component of all EU policies, both internal and external. At an internal level this means increased judicial and police cooperation and modernized rules on confiscation of criminal assets. Externally, the European Commission continues to monitor policies to combat corruption at EU countries, and also proposes general anti-corruption measures.

In own report (2011) EC presents ways to improve the fight against corruption in the EU. It promotes the political will to the EU countries to conduct an effective fight against corruption and use of existing instruments for addressing the corruption as the UN Convention against Corruption and Civil Law Convention on Corruption of the Council of Europe, Twenty guiding principles for the fight against corruption and also introduce into national legislation appropriately EU legislation on combating corruption.

Recommended strengthening cooperation between the EU and international organizations such as the Council of Europe through EU participation in its group States against Corruption (GRECO). EC supports and anti-corruption cooperation undertaken in the framework of OLAF, Europol and Eurojust and network EPAC (European Partners Against Corruption). Experts of EPAC developed principles and standards of the police anti-corruption body and Criteria for evaluating the effectiveness of police supervisors. The principles include [2]: legal framework, independence, accountability, integrity and impartiality, accessibility, transparency and confidentiality, resources, recruitment, careers and training, collaboration, holistic approach to preventing and fighting corruption.

European principles [2] for the supervision of police are: High standards in policing; Respect for the rule of law and human rights in all police activities; Greater public confidence in the Police; Appropriate systems for police officers accountability and other law enforcement authorities; Effective legal protection for those who are victims of police violation; Greater openness and understanding of police of citizens; Systems to ensure that lessons are learned from incidents and errors; Great respect for the law, the police and reduce the effects in crime and disorder.

In 2009 the Government of Bulgaria adopted an Integrated strategy for preventing and combating corruption and organized crime [3], followed by an Action Plan for Prevention and Combating of Corruption for 2011–2012. In September 2013 it presented the Program, which aims to give priority to measures aimed at the causes and conditions for corruption. In recent years it taken a number of initiatives as part of its strategy to combat corruption

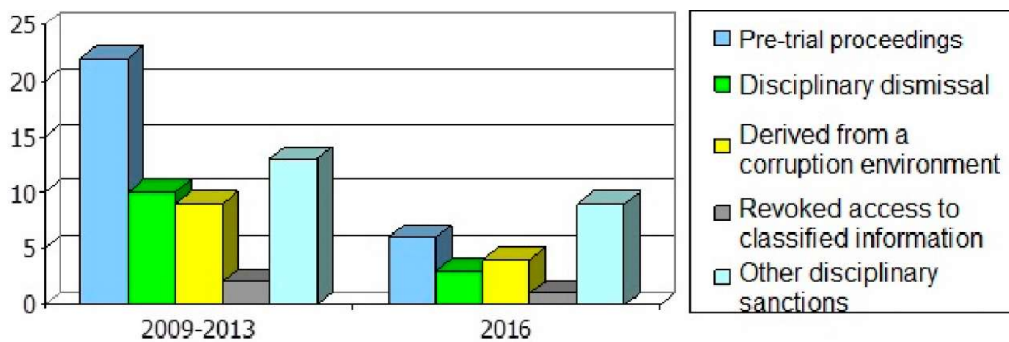
in public administration – preparation of sectoral plans to fight corruption, reform the administrative inspectorates, improving public procurement system.

On the basis of European Commission recommendations, using the main tools and EU mechanisms for preventing and fighting corruption and using European experience, the Ministry of Interior of Bulgaria has developed and adopted a National Strategy for Preventing and Combating Corruption in Bulgaria, 2015–2020, the Integrated Strategy to Combat Corruption and Organized Crime, the Concept of Prevention and Combating of Corruption in the Ministry of Interior 2016–2020, Annual plans for preventing and combating corruption in the Interior Ministry for 2015 and 2016, Annual reports in recent years of done and achieved, created an Interdepartmental Anticorruption Council.

The approach which should the Internal Security Directorate of the Ministry of Interior to fight against corruption is so-called a slippery slope: if they left un-

punished, small disturbances lead to more serious crimes. Hence the need for a policy of zero tolerance. This requires professional standards for monitoring and implementation of quality criteria for assessing the daily police operations for disciplinary proceedings.

For the period 2009–2013 in Internal Security Directorate of Ministry of Interior have been received 2567 signals for violations and have been initiated 555 pre-trial proceedings (22 %), 262 penalties "disciplinary dismissal" were imposed, 228 are derived from a corruption environment (9 %); it is revoked access to classified information of 58 (2 %), and other 321 disciplinary sanctions were imposed (13 %). For 2016 1094 signals are received, 67 pre-trial proceedings are generated (6 %); 30 penalties "disciplinary dismissal" were imposed (3 %); 43 are outlined by corruption environment (4 %); 14 measures according classified information are implemented (1 %); and other 98 disciplinary sanctions were imposed (9 %) [4].

That is why the strategy of the Internal Security Directorate of the Ministry of Interior is to focus exclusively on preventive measures and to introduce appropriate tools for their realization. So anti-corruption Directorate strategy focuses on prevention, interception, counter, cooperation and interaction.

The preventive approach is not to penalize acts of corruption, but to anticipate their manifestation. This approach relies on implicit and indirect methods without legally binding (tests and talk) and parts of explicit methods.

Intersection activities suggest pre-production, which in turn requires assistance for permanent improvement and renewal of the legislative norms. The

successful counter requires a corruption risk assessment, as and impact assessment of the preventive work in the fight against corruption.

Cooperation and interaction take place at the institutional level (other directorates of the Ministry), at local – with other institutions. At regional level, the ISD-MoI is an initiator of the signed memoranda for bilateral cooperation with relevant internal security structures and units of Romania, Greece, Republic of Serbia, FYR Macedonia and the founder of the Network for enhanced regional cooperation with them. Internal Security Directorate is a member of European and international anti-corruption networks and organizations.

References

1. Transparency International EU: official site. URL: <http://transparency.eu> (accessed: 10.02.2017).
2. Recommendations // EPAC: official site. URL: http://www.epac-eacn.org/downloads/constitutions-council-decision/cat_view/3-recommendations (accessed: 10.02.2017).
3. Интегрирана стратегия за противодействие на корупцията и организираната престъпност (Integrated strategy for the fight against corruption and organised crime) // Министерство на вътрешните работи: official site. URL: <https://www.mvr.bg/NR/rdonlyres/208E450F-4CDB-407C-AD96-62FB13319DC2/0/iNtegrStratPPKOP.pdf> (accessed: 10.02.2017).
4. EU Anti-Corruption report: Brussels, 2014 // European Commission, Migration and Home Affairs: official site. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report_en (accessed: 10.02.2017).

Received 15.02.2017

Румен ГАНЕВ,

директор Управління внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Республіки Болгарія, Софія;

Красіміра ВАСІЛЬЄВА,

PhD, експерт Управління внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Республіки Болгарія, Софія

СУЧАСНІ АНТИКОРУПЦІЙНІ СТАНДАРТИ ТА ПРИНЦИПИ

УДК 343.353-057.36(477)

Людмила Василівна РУСАНОВА,аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*Науковий керівник: Байлов Антон Володимирович,**кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВІЙСЬКОВОЮ ТА СПЕЦІАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ ЧИ ІНШИМ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Сьогодні у світі періодично спалахують так звані корупційні скандали, їх учасниками найчастіше стають лідери провідних держав світу, відомі політики, спортсмени, а також вище керівництво міжнародних організацій (а можливо, саме тому це відбувається, що головні дієві особи – можновладці). Виходить, у жодній країні (навіть сталої демократії) немає повного імунітету від корупції. Різниця полягає в її обсягах (масштабах) і проявах, ставленні до неї держави в особі керівництва, громадськості, окремого представника суспільства. Якщо вести мову про Україну, можна констатувати наступне: за останні 30–40 років корупція не лише проникла, а й вкоренилася в усіх сферах діяльності, витіснила з нашого повсякденного життя правові, етичні відносини, поступово з аномалії перетворилася на норму, оскільки можливість швидко і у власних інтересах вирішити будь-яке питання взяла гору над правилами, загально визнаними принципами, мораллю і моральністю.

Перш ніж перейти до висвітлення питання наведемо визначення поняття, бо це дозволить зрозуміти суть явища. Найбільш повну, на наше переконання, дефініцію надав Генрі Блек в юридичному словнику: корупція – діяння, яке вчиняється з наміром надати деякі переваги, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які протирічать обов'язкам і правам інших осіб [1]. Із наведеного випливає, що основними рисами цього суспільно небезпечного діяння (злочину) можна назвати: 1) корисливий характер; 2) неправомірне використання свого становища чи статусу; 3) спрямованість на збагачення або неправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи корпоративних інтересах. Головною ознакою корупції (до речі, саме вона і є підставою віднесення того чи іншого діяння до корупційних злочинів) є неправомірне, тобто протизаконне, протиправне, використання свого становища, за що, звісна річ, особа підлягає відповідальності.

Отже, важливо розуміти, які саме правопорушення за законодавством України можуть бути кваліфіковані як корупційні злочини, особливо враховуючи той факт, що покарання за них передбачені вкрай суворі. Передусім наголосимо, що протягом останніх років нормативно правова база з цього приводу зазнала суттєвих змін. Так, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [2], який набув чинності 26.01.2015, внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України). Згідно зі ст. 2 розділу II «Прикінцевих положень» названого Закону ст. 45 КК України доповнено приміткою такого змісту: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього Кодексу» [3]. Як бачимо, до переліку корупційних входять і діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 410 КК України, однак не всі, а лише, що вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем. У цьому контексті вважаємо за доцільне додати, що в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктами злочину, що розглядається, виступають: «г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби» [4]. Отже, за вказаним Законом суб'єктами злочину є «військові посадові особи» (військові начальники, інші військовослужбовці, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, тобто наділений законодавством державно-владними повноваженнями [5]), а згідно з КК України «військові службові особи» (військовослужбовці, які у встановленому законом порядку здійснюють постійно, тимчасово чи за спеціальними повноваженнями виконують функції

представників влади, обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, яким особа наділяється державним органом, судом або законом і правомочні вчиняти щодо них заходи юридичного примусу [2]). Як бачимо, це не тотожні поняття, останнє є ширшим. На наше переконання, для уникнення непорозумінь і складнощів, а також із метою усунення підміни понять необхідно привести у відповідність норми цих актів шляхом внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції», а саме в п. «г» ч. 1 ст. 4 замість «військова посадова особа» вжити «військова службова особа» (як в КК України) або використати словосполучення «військові посадові й військові службові особи». Правильно назвати – це правильно зрозуміти.

Зупинимось ще на одному моменті. Для кваліфікації діяння як корупційного злочину, крім мети вчинення – збагачення або одержання неправомірної вигоди (матеріальних чи інших благ і переваг) із використанням службовою особою влади чи службового становища, необхідно встановити, що наслідком є заподіяння істотної шкоди, якою згідно зі ст. 364 КК України [2] виступає така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Це слід розглянути детальніше. Як підкреслюють автори Науково-практичного коментарю Кримінального кодексу України, у КК України істотну шкоду не диференційовано, як це було раніше, отже, «слід зробити висновок, що істотна шкода має виключно майновий характер» [6, с. 847]. На наш погляд, це не лише викликає заперечення, а й принципово не правильно. Пояснимо. Військовослужбовець, який вчинив викрадення, привласнення зброї, боєприпасів, військової техніки чи іншого військового майна, заподіює як матеріальні збитки, так і нематеріальну шкоду (зниження дієздатності Збройних Сил України, обороноздатності держави, а найгірше – загибель людей). Більш того, наслідки можуть бути непередбачувані, особливо в умовах сьогодення, коли в Україні третій рік точаться бойові дії. Наведемо приклад. За повідомленням прес-служби УМВС України у Житомирській обл., офіцер однієї із військових частин, що дислокується на території Житомирщини, розкрадав авіаційне паливо, призначене для сил АТО: *“У липні 2015 року співробітники військової контррозвідки СБУ затримали офіцера «на гарячому» під час спроби викрасти 16 ємностей із майже 500 літрами пального»*. За вироком суду йому призначено покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років. Крім того, винуватця позбавлено військового звання «капітан» та права обіймати посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків, строком на три роки [7]. Наслідки (нехай і ймовірні) цього злочину дуже тяжкі: не зміг би вчасно виїхати будь-який транспорт (авто, карета «Швидкої»), які так були необхідні для евакуації мирного населення чи військовослужбовців з лінії вогню, відправки пораненого військовослужбовця до

шпиталю, це може призвести до його загибелі людей, тощо. Інший випадок – викрадення зброї і боєприпасів. Наслідок – поранення чи загибель людей.

З огляду на наведене вважаємо, що: по-перше, позиція законодавця в цьому питанні є помилковою, оскільки він не виправдано звузив зміст поняття «істотна шкода», звівши до матеріальних збитків (особливо цього не слід робити у нашому випадку, тобто у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України); по-друге, істотна шкода має включати як ту, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, так і ту, що має нематеріальний вимір.

Вказавши на проблеми, які, на наше переконання, мають бути вирішені, трохи зупинимось на проблемах боротьби із корупцією. Після Революції Гідності (починаючи з лютого 2014 р.) було прийнято антикорупційне законодавство, створено Національне антикорупційне бюро України, активізувалася робота правоохоронних органів, почастішали випадки виявлення і притягнення до відповідальності винних у вчиненні цього злочину осіб, а це говорить про те, що такі протиправні дії нині не приховуються і не замовчуються. Так, згідно з «Інформацією про результати виконання в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання та виявлення корупції в 2016 році» співробітниками Національної поліції України до Єдиного реєстру досудових розслідувань у 2016 р. внесено відомості про вчинення в Міністерстві оборони та Збройних Силах України службовими особами і працівниками 64 кримінальних корупційних правопорушень за різними статтями КК України, зокрема: ст. 410 (викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним) – 23; ст. 191 (привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном) – 3; ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) – 23; ст. 369² – 12, ст. 262 – 2, ст. 368² – 1. Проти 20 службових осіб і працівників вироки (ухвали) набрали законної сили, з них засуджено 19 осіб (позбавлено волі – 2, застосовано штраф – 11, закрито – 1, звільнено від покарання – 6) [8, с. 6]. Для порівняння наведемо ще статистичні дані. За оперативним обліком упродовж 2015 р.– I півріччя 2016 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про вчинення в Міністерстві оборони та Збройних Силах України 83 корупційних кримінальних правопорушень за такими статтями КК України: ст. 410 (викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним) – 46, ст. 191 (привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном) – 9, ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) – 16, ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) – 8, а також за ст.ст. 210, 262, 357 369² – по 1. Складено 5 протоколів про вчинення військовими посадовими особами адміністративних корупційних правопорушень, з них за статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення: 172⁴ – 2, 172⁷ – 3 [9]. Крім того, Міністерство оборони України на виконання

вимог антикорупційного законодавства вживає певних заходів із метою запобігання і протидії цьому явищу, зокрема, посилюється громадський контроль за проведенням держзакупівель, обліком майна, його використанням і списанням, а також ефективністю управління фінансовими ресурсами; впроваджується кадровий менеджмент європейського зразка; реформується система державних закупівель, будується сучасна система внутрішнього контролю. Також за ініціативи чи за підтримки організовуються і проводяться бесіди, круглі столи, під час яких обговорюються питання: невідворотності покарання винних осіб; підтримки осіб, які допомагають у боротьбі з корупцією; відкритості в діяльності Міноборони; координації роботи та оперативного обміну інформацією з питань виявлення і припинення кримінальних правопорушень. Більш того, відповідно до вимог спільного наказу Міністерства оборони України та Генеральної прокуратури України від 30.03.2015 № 42/138 «Про взаємодію органів прокуратури і Військової служби правопорядку щодо обміну інформацією про стан злочинності та запобігання і протидії корупції» передбачено проведення звірок обліку кримінальних правопорушень, зокрема, корупційних або пов'язаних із корупцією злочинів та адміністративних корупційних правопорушень; опрацьовується проект спільного наказу «Про взаємодію між Генеральною прокуратурою України та Міністерством оборони України з обліку відомостей стосовно осіб, яких притягнуто до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень»; введено в

дію єдину Систему роботи із запобігання корупції для всіх рівнів військового управління, до військової частини, державного підприємства включно [8, с. 5–6]. Зрозуміло, цього замало, але все-таки певні зрушення є, хоча, на жаль, відчутних (на що звертають увагу і лідери європейських держав) поки що немає. Проте не можна в одну мить відновити те, що руйнувалося, розкрадалося роками.

Підсумовуючи, наголосимо, що протидія корупції у військовій сфері – дуже складна справа. Проте без активної спільної і узгодженої роботи міністерств (Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ України) і законодавця не можливо відновити довіру до правоохоронних органів і збройних сил з боку суспільства. Крім того, авторитет працівників МВС України, суду, прокуратури підвищиться лише за умов того, що громадяни переконаються в невідворотності покарання за цей вид злочинів. Для цього необхідно, по-перше, привести у відповідність норми Закону України «Про запобігання корупції» і КК України в частині узгодження термінів шляхом внесення змін до п. «г» ч. 1 ст. 4, тобто замість «військова посадова особа» вжити «військова службова особа» (як в КК України) або використати словосполучення «військові посадові й військові службові особи»; по-друге, внести зміни до примітки ст. 364 КК України, оскільки істотна шкода, на наш погляд, має включати як ту шкоду, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, так і ту, що має нематеріальний вимір, звуження її лише до матеріальних збитків – помилка законодавця.

Список бібліографічних посилань

1. Black's Law Dictionary. Revised 4th ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1968. URL: <https://onedrive.live.com/view.aspx?cid=0EDBCCC836E11475&authKey=%21ACEF5RwVD7ZeLbA&resid=EDBC836E11475%215697&ithint=%2Epdf&open=true&app=WordPdf> (дата звернення: 14.02.2017).
2. Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.
3. Кримінальний кодекс України: станом на 16.11.2016. Харків: Право, 2016. 300 с.
4. Про запобігання корупції: закон України від 07.04.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 46. Ст. 404.
5. Військова посадова особа // Капіталізаторъ: сайт. URL: <http://www.kapitalizator.com/viyskova-posadova-osoba> (дата звернення: 14.02.2017).
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1063 с.
7. На Львівщині затримано двох військових при збуті викрадених з частини боєприпасів // УНІАН: Інформаційне агентство: сайт. 22.11.2016. URL: <https://www.unian.ua/incidents/1638062-na-lvivschini-zatrimano-dvoh-viyskovih-pri-zbuti-vikradenih-z-chastini-boepripasiv.html> (дата звернення: 14.02.2017).
8. Інформація про результати виконання в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання та виявлення корупції в 2016 році // Міністерство оборони України: офіц. веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/corruption/antikor_2016.pdf (дата звернення: 14.02.2017).
9. Матеріали про результати проведення в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання корупції у першому півріччі 2016 року // Міністерство оборони України: офіц. веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/other/korup_1508.pdf (дата звернення: 14.02.2017).

Одержано 15.02.2017

УДК [347.99:343.35](477)

Вікторія Миколаївна РУФАНОВА,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО АНТИКОРУПЦІЙНІ СУДИ

Важливими передумовами існування та процвітання корупції в період активного впровадження антикорупційної реформи, поряд з рядом інших, залишається проблема безкарності корупціонерів та недостатньо дієвої системи правосуддя. Зазначені причини не дають можливості суттєво знизити рівень корупції в Україні. За даними Transparency International Україна у всесвітньому рейтингу CPI Україна цього року посідає 131 місце зі 176 країн (поряд з такими країнами як Казахстан, Росія, Непал та Іран) [1].

Квінтесенцією тривалих дискусій щодо практичної та соціально-необхідної доцільності створення в Україні спеціалізованого суду, який би займався розглядом кримінальних справ, які належать до підслідності Національного антикорупційного бюро України стала реєстрація 01 лютого 2017 року у Верховній Раді України проекту закону № 6011 про антикорупційні суди.

Модель діяльності антикорупційного суду, яка запроваджується зазначеним законопроектом відповідає положенням Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.

Так, у ст. 125 Конституції України зазначається, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

У відповідності до наведеної норми, ст. 31 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII задекларовано положення, що у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ, до яких відноситься Вищий антикорупційний суд. Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом.

Законопроект закріплює систему антикорупційних судів, яку складає Вищий антикорупційний суд та Антикорупційна палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду України. У Вищому антикорупційному суді рішенням зборів суддів цього суду утворюються палата слідчих суддів, апеляційна палата та інші судові палати.

Основними завданнями Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя як судом першої інстанції у справах, підслідних Національному антикорупційному бюро України, а також аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики та інформування про результати узагальнення судової практики Антикорупційну палату, Національне антикорупційне бюро України і Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру [2].

Відповідно до проекту закону про антикорупційні суди суддею Вищого антикорупційного суду Антикорупційної палати може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має: 1) вищу юридичну освіту; 2) є компетентним; 3) добросовісним; 4) володіє державною мовою; 5) стаж роботи на посаді судді не менше десяти років, або 6) науковий ступінь у сфері права, стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; або 7) досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; або 8) стаж професійної діяльності на посаді прокурора десять років; 9) має сукупний стаж професійної діяльності щонайменше десять років [1].

Викладений в проекті закону альтернативний перелік вимог кандидата на посаду судді антикорупційного суду розширює можливості громадян для представлення своє кандидатури на конкурс. Позитивним є той факт, що не тільки особи, які працювали суддею, адвокатом чи прокурором можуть претендувати на посаду судді, але й особи, які мають науковий ступінь у галузі права.

Згідно аналізованого законопроекту суддя Антикорупційного суду обирається на посаду судді Конкурсною комісією, яка створюється для проведення конкурсу на заміщення вакантних посад. До складу Конкурсної комісії входять: три особи, яких призначає Президент України; три особи, яких обирає Верховна Рада України та три особи, яких призначає Міністр юстиції України.

Членами Конкурсної комісії можуть бути лише особи, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, а також значний досвід діяльності у сфері запобігання або протидії корупції.

Не можуть бути членами Конкурсної комісії особи, які протягом останніх п'яти років перебували на державній службі, були народними депутатами України, депутатами місцевих рад, працювали (проходили службу) в органах прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, поліції, Служби

безпеки України, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції.

Позитивною, на нашу думку, є запропонована процедура призначення членів Конкурсної комісії Міністерством юстиції в частині того, що останній призначає членів на підставі рекомендацій як мінімум двох урядів держав чи міжнародних організацій, які протягом останніх двох років з моменту набрання чинності цим Законом надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері боротьби з корупцією.

Поряд з цим, виникає питання з приводу того, з числа яких осіб будуть призначатися члени конкурсної комісії Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Вважаємо, що в проекті закону це необхідно прописати. До того ж, виникає сумнів, наскільки «з бездоганною» діловою репутацією будуть члени Конкурсної комісії, якщо їх призначатимуть ті соціальні інституції, які володіють не достатнім рівнем довіри від населення. Так, зокрема, згідно результатів проведеного у грудні 2016 року дослідження Київського міжнародного інституту

соціології Президенту України довіряють лише 13,7 % (не довіряють 69 %), Кабінету Міністрів України – 9,5 % (не довіряють 72,8 %), Верховній Раді України – 5,3 % (не довіряють 82,1 %) опитаних громадян [3].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що нормативно-правове забезпечення протидії корупції та створення антикорупційних судів є важливим кроком на шляху її подолання. Головне забезпечити дійсно якісний відбір суддів, з «ноюю, антикорупційною свідомістю», які б не були зацікавлені в отриманні незаконної винагороди. Цілком погоджуємося з Миколою Хавронюком, який зазначає, що суддя антикорупційного суду повинен бути обізнаним в корупції, мати політичну та громадську незалежність; бути добросовісним, мужнім та сміливим, і що головне – бути безкорисним та готовим жити під прицілом [4].

Поряд з цим, хотілося б додати, що основним індикатором ефективності діяльності як судової гілки влади, так і всіх інших антикорупційних інституцій стане рівень життя населення країни, довіри до влади та захищеності свого життя та життя своїх близьких.

Список бібліографічних посилань

1. Індекс корупції CPI-2016 // Transparency International Ukraine: офіц. сайт. URL: <http://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/> (дата звернення: 14.02.2017).
2. Проект закону про антикорупційні суди: від 01.02.2017 № 6011/ініціатори: Соболев Є. В., Сироїд О. І., Крутько І. І. та ін. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61038 (дата звернення: 14.02.2017).
3. Довіра соціальним інституціям: прес-реліз: від 01.02.2017/підгот. С. Зленко // Київський міжнародний інститут соціології: офіц. сайт. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1> (дата звернення: 14.02.2017).
4. Антикорупційний суд, як самостійна інституція бути чи не бути // Міжнародна спеціальна антикорупційна: офіц. сайт. URL: <http://msak.kiev.ua/антикорупційний-суд-як-самостійна-ін/> (дата звернення: 14.02.2017).

Одержано 13.02.2017

УДК 340.130.53:35.072.22(477)

Андрій Володимирович САВЧЕНКО,доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ» У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

У науковому плані цікавим було б проаналізувати поняття «корупція» на предмет того, наскільки воно співвідноситься з положеннями кримінального права, тобто який ступінь його кримінально-правового змісту. Для цього, крізь призму кримінально-правової оцінки, звернемося не тільки до норм чинного антикорупційного законодавства України, але й поглянемо на корупцію з позиції історії, міжнародного та зарубіжного досвіду. Такий підхід сприятиме об'єктивному явленню про розуміння корупції у контексті кримінального права.

Нагадаємо, що у ст. 1 Закону «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 під корупцією розумілася діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. При цьому розмежовувалися такі поняття, як «корупція» та «корупційні діяння». У принципі таке визначення корупції давало підстави для досить широкого її розуміння, зважаючи на оперування терміном «діяльність» і різновекторність її спрямування, однак значним недоліком було те, що законодавець згадував лише про одну єдину форму корупції – «одержання» відповідних предметів.

У наступних законах («Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 № 1506-VI та «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, які втратили чинність) наводяться дуже схожі визначення корупції, які коригуються із поняттям корупції, що діє на даний момент (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII): корупція – це використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Однак, не важко помітити, що зазначена трансформація призвела до того, що поняття «корупція» набула виключно кримінально-правового змісту. Це впливає хоча б з того, що фактично всі ключові терміни, які визначають корупцію (зокрема, «використання», «службові повноваження», «неправомірна вигода», «одержання», «прийняття», «пропозиція», «обіцянка», «мета»), одночасно вжиті й у відповідних статтях Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Проте корупція – це не тільки корупційні злочини, за вчинення яких настає кримінальна відповідальність [1, с. 13–15]. Відповідно до ч. 1 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в ч. 1 ст. 3 цього Закону, притягаються не тільки до кримінальної, але й до адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Отже, корупція – це і кримінальне правопорушення (злочин), і різного роду інші правопорушення. На жаль, чинна дефініція корупції не містить навіть «натяку» на те, що корупція якимось стосується площини норм адміністративного та цивільного законодавства чи дисциплінарних правил. Наприклад, як у понятті «корупція» побачити, що вона є порушенням обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, порушенням встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків, порушенням вимог фінансового контролю, порушенням вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, незаконним використанням інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень? Але ж саме ці діяння відносяться до адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (ст.ст. 172-4 – 172-8 Кодексу про адміністративні правопорушення), тобто є обов'язковими складовими корупції.

Таким чином, можна зробити наступний висновок: поняття «корупція», що існує у національному антикорупційному законодавстві, «переобтяжене» кримінально-правовими ознаками та не відбиває всього спектру сфер, на які може поширюватися це негативне явище.

Більше того, можна говорити й про інші недоліки згаданого поняття:

– по-перше, воно зосереджується тільки на одному предметі – неправомірній вигоді, не згадуючи про існування інших предметів корупційних правопорушень (злочинів), які визначені КК України, зокрема чужого майна (ст. 191), бюджетних коштів, що включаються до державного і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування у відповідних розмірах (ст. 210), вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, радіоактивних матеріалів (ст. 262); наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (ст. 308, прекурсорів (ст. 312), обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313), снотворного маку та коноплі, а також психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, призначених для виробництва чи

виготовлення цих засобів чи речовин (ст. 320), документів, штампів, печаток (ст. 357), активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами (ст. 368-2), зброї, бойових припасів, вибухових речовин, інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки, іншого військового майна (ст. 410);

– по-друге, воно зазначає тільки про такі форми протиправних діянь, як «одержання», «прийняття», «прийняття обіцянки/пропозиції», «обіцянка/пропозиція» та «надання». Однак, тому ж КК України, з огляду на перелік корупційних злочинів, відомі й деякі інші форми, що можуть бути пов'язані як з «неправомірною вигодою» (наприклад, «прохання надати»), так і з іншими предметами (наприклад, «заволодіння», «нецільове використання» або «набуття»).

Фактично, якщо досить критично підійти до змісту поняття «корупція», то воно може знайти своє відображення лише в окремих нормах КК України про відповідальність за корупційні злочини (зокрема, ст.ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2). Звісно ж, що така ситуація є неприйнятною.

Звернемося до міжнародно-правової практики визначення корупції. Слід констатувати, що наразі наявна ситуація, за якої не кожна «антикорупційна» конвенція безпосередньо роз'яснює те, що саме слід вважати корупцією. Ймовірно це пов'язане із специфікою мови і техніки, що використовується у конвенціях, а також надзвичайною дискусійністю ключового терміну «корупція». Зокрема, тільки переліком «злочинів, визнаних (визначених) цією Конвенцією», а не розгорнутою дефініцією корупції, обмежується Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003. Таким саме шляхом йде і Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999. Натомість Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 (ст. 2) дає досить абстрактне визначення корупції: «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або

можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [2]. Ускладнює окреслену ситуацію й не зовсім вдалий переклад тексту цієї Конвенції. Звідси не зрозуміло, що є «опосередкованим вимаганням», як «хабар» поєднується з «неправомірною виговорю», про яку особу йдеться (який її статус), та як можна «отримувати поведінку такої особи», тощо?

Навіть з огляду на зарубіжний досвід зміст поняття «корупція» за законодавством України є вузьким. Так, наприклад, попри те, що КК Киргизької Республіки безпосередньо визнає корупцію (ст. 303) різновидом посадового злочину (глава 30 Особливої частини), вона (корупція) становить собою умисні діяння, що полягають у створенні протиправного стійкого зв'язку однієї чи кількох посадових осіб, що мають владні повноваження з окремими особами або угрупованнями з метою незаконного отримання матеріальних, будь-яких інших благ і переваг, а також наданні ними цих благ і переваг фізичним та юридичним особам, що створює загрозу інтересам суспільства або держави.

Виникає справедливе запитання: що необхідно зробити задля нормалізації окресленої вище ситуації? На наш погляд, є два найбільш прийнятні шляхи, при цьому обидва спрямовані на зміну та удосконалення визначення чинного поняття «корупція» у Законі України «Про запобігання корупції». Шлях перший (поглиблений якісний підхід): наповнити чинну дефініцію корупції докладними описовими категоріями, які б розширювали та уточнювали межі її предмета, діянь, наслідків тощо; шлях другий (конкретизований кількісний підхід): чітко перерахувати, порушення яких саме кримінальних, адміністративних або цивільно-правових норм, а також дисциплінарних правил, буде утворювати корупцію. У будь-якому випадку поняття «корупція» має бути всеохоплюючим, а не тяжіти до того чи іншого виду правопорушення, зокрема кримінального.

Список бібліографічних посилань

1. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016. 168 с.
2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174): прийн. 4 листоп. 1999 р. у Страсбурзі; ратиф. Україною 16 берез. 2005 р. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 17.02.2017).

Одержано 18.02.2017

УДК 343.611+343.985

Олександр Сергійович САІНЧИН,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри галузевого права
Херсонського державного університету, Херсон, Україна

АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Держава періодично приймає закони, які на-
правлені на протидію корупції. Низка таких законів
були прийняті у 1995 і 2011 роках, а до останнього
закону, майже до 27 березня 2014 року, були при-
йняті 10 доповнень та коментарів Конституційного
суду. У 2015–2016 роках в державі закінчено фор-

мування законодавчої бази протидії корупції. Але,
незважаючи на прийняті законодавчі акти, коруп-
ція в країні постійно збільшується.

Нажаль, з 175 країн які підлягають моніторин-
гу міжнародних організацій сприйняття корупції –
Україна займає останнє, 142 місце.

Про це свідчать результати дослідження компанії «Барометр Світової Корупції» від Transparency International та Gallup International Association.

Як вбачається з вказаного рейтингу, країн з ідеальними показниками боротьби з корупцією немає. Данія, яка має 1 місце у списку – 3 % населення стикалася у 2016 році з проблемами корупції в своїй державі. Нова Зеландія і Норвегія по 5 %, а населення України аж в 98,6 %. Шокуючі дані, які свідчать про тотальну корумпованість державного апарату, що ставить під загрозу існування самої державності.

Крім цього, вказані компанії за 2016 рік проводили внутрішній моніторинг впливу корупції на життя українців. За їх даними, громадяни найчастіше сплачують хабарі при отриманні послуг в правоохоронних органах (49 %) та медичних установах (41 %). Крім того, зростає тенденція хабарництва і в інших сферах. Зокрема, не рідко українці дають хабарі в: освітніх закладах (33 %), земельних службах (25 %), реєстраційних та дозвільних службах (22 %), судах (21 %), податковій (18 %), комунальних підприємствах (6 %).

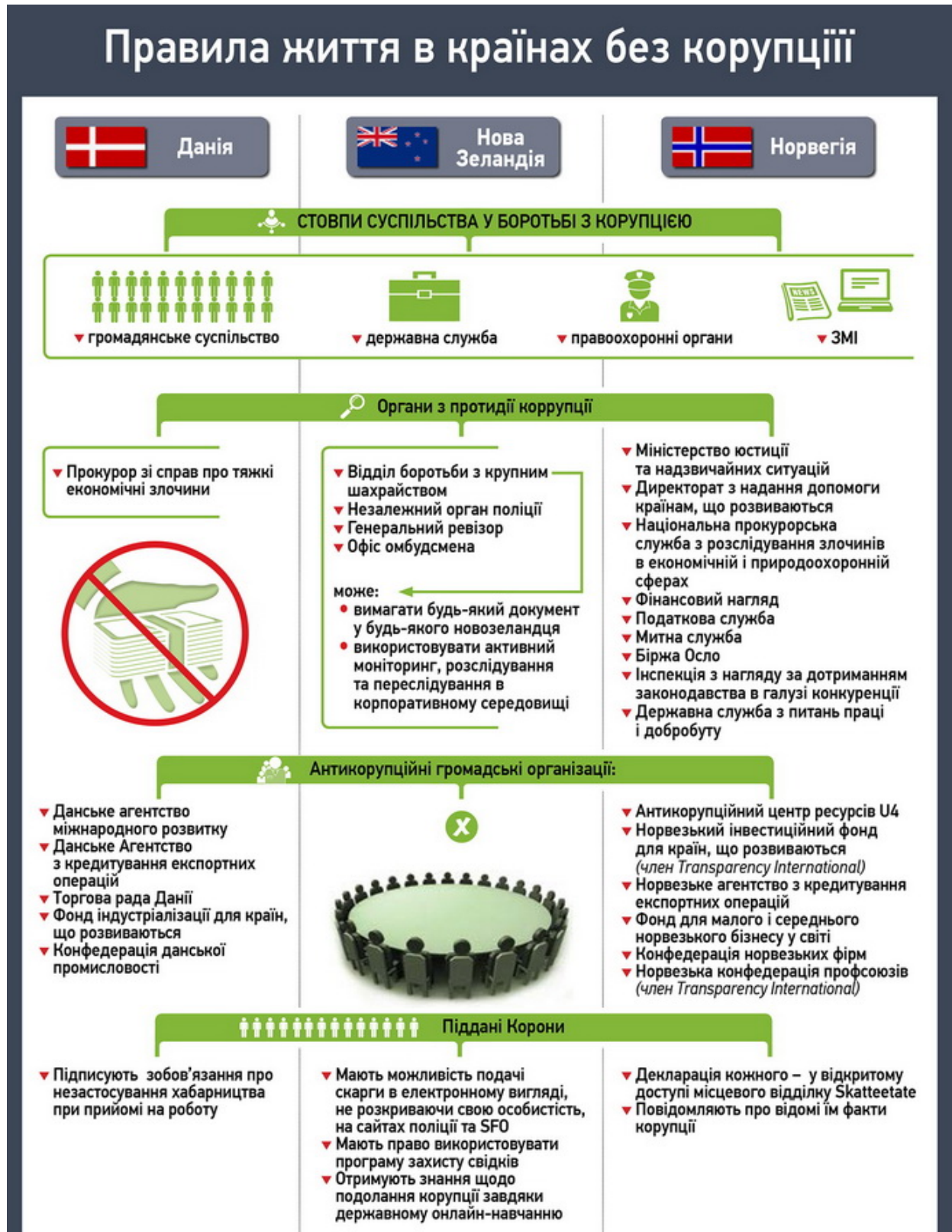
Крім цього, згідно з дослідженням, найкорумпованішою сферою визнано судову (66 %), за якою слідує: правоохоронні органи (64 %), державна служба (56 %), сфера охорони здоров'я (54 %), парламент (53 %), політичні партії (45 %), освітня система (43 %), бізнес (36 %), військова сфера (28 %), ЗМІ (22 %), релігійні інституції (21 %), громадські організації (20 %).

Залишаються без коментарів наступні схеми правил життя в країнах, які об'явили себе поза зоною корупції (див. на наступних сторінках).

Невже, в Україні все так погано та, корупція в державі має зовсім «невеликовий» характер? Здається, зовсім ні. На початку 2015 року державою почалося формування правового поля (реформа) протидії та боротьби з корупцією, а також теоретичне та наукове визначення поняття корупції (див. закони України «Про національне антикорупційне бюро», «Про запобігання та протидії корупції», «Про національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, які одержані від корупційних та інших злочинів», «Про Державне бюро

розслідувань», «Про боротьбу з корупцією», указ Президента України від 26.09.2015 № 808/2014 «Про Національну раду з питань антикорупційної політики», наказ Генерального прокурора України від 22.09.2015 про створення у структурі Генеральної прокуратури України Спеціалізованої антикоруп-

ційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу). Всупереч популярним гаслам і обіцянкам політиків як «перемогти корупцію», таку функцію антикорупційна реформа не несе, оскільки завдання вважається невиконаним.

Кінцева мета реформи в тому, щоб корупція не створювала ризиків національній безпеці і не була бар'єром для сталого економічного розвитку України.

У 2015 році був створений ряд спеціалізованих антикорупційних органів. Очікувалося, що вже в 2016 році вони продемонструють наочні результати своєї роботи.

Крім цього зазначається, що у 2014 році набув чинності Закон «Про засади запобігання та протидії корупції». Даний закон запроваджує деякі важливі нововведення, які слід мати на увазі в враховувати на практиці. Конкретизовані такі терміни вживання, як **безпосереднє підпорядкування, близькі особи, конфлікт інтересів, неправомі-**

рна вигода, суб'єкти декларування, члени сім'ї.

Саме поняття «корупція» законодавцем визначене як діяння посадової особи з використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Вказані проблеми мають суто науковий характер і потребують додаткового осмислення.

Одержано 20.01.2017

УДК 343.85:[351.74:343.35](477)

Валерія Олександрівна САМОТІЄВИЧ,кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9010-1782>

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Реформування системи правоохоронних органів України, яке відбувається в нашій країні сьогодні, покликане виконати низку конкретних завдань, одним з яких є зниження рівня корупції серед персоналу. Масштаби корупції серед правоохоронців й надалі залишаються чималими попри вжиття найрізноманітніших організаційно-правових заходів, прийняту низку законів та інших нормативно-правових актів спрямованих на запобігання та протидію корупції в країні в цілому та серед правоохоронців безпосередньо. Надповільно змінюється і ставлення населення до співробітників Національної поліції, яких за результатами досліджень, воно сприймає як одних з найбільш корумпованих державних службовців [1].

В системі правоохоронних органів Національна поліція посідає найважливіше місце як в організаційному сенсі, так і в функціональному, є найчисельнішим правоохоронним відомством, сфера діяльності якого доволі широка і пов'язана зі здійсненням контролю за дотриманням різноманітних правил і приписів у різних сферах, які стосуються прав і свобод громадян, що частково і пояснює високий рівень поширеності корупції серед особового складу [2, с. 72]. Найгострішою формою прояву корупції серед правоохоронців сьогодні називають одержання неправомірної вигоди, продаж посад, систему підкупу посадових осіб, зловживання владою або службовим становищем з корисливих мотивів [3, с. 283–284].

Корупційні прояви серед поліцейських явище не нове та існує протягом вже не одного тисячоліття. Перші згадки про побутову корупцію серед правоохоронців можна побачити у «Вченні Два Хетті» (2040–1640 рр. до н. е.). Відомі також факти втягнення працівників поліції того часу до організованої злочинності, наприклад у формі створення корупційної групи за участю начальника поліції, що контролювала навіть торгівлю священними тваринами.

Ретельне вивчення питання порядку призначення осіб на керівні посади у Стародавньому Єгипті, з'ясування соціального становища кандидатів на посади дозволило дослідникам вказати на те, що посади вищих керівників поліції були досить престижні та приносили значні доходи, а також зробити припущення, що інституційна корупція, як феномен, бере початок вже від тих часів [4, с. 9, 14–16].

Уся історія розвитку поліції в різних країнах світу від найдавніших часів наповнена фактами найрізноманітніших корупційних проявів з боку персоналу, а також численними спробами протидіяти їм. Та незважаючи на усвідомлення вітчизня-

ними й зарубіжними кримінологами небезпеки поліцейських зловживань та розробку системи їх запобігання досягти суттєвого зниження рівня корупційних злочинів серед українських правоохоронців не вдається. Корупція, здирицтво, злочинне зловживання повноваженнями, низька ефективність у боротьбі зі злочинністю – ось основні характеристики поліції останніх років. Широкого поширення в суспільстві набула теза, що представники органів правопорядку є скоріше загрозою безпеці громадян, ніж гарантими дотримання останньої [5, с. 5].

Такий стан організації суспільного життя детермінований низкою факторів економічного, ідеологічного характеру, і, як вже зазначалось, має тривалу передісторію формування. Тому, усвідомлюючи вихідні параметри (економічні, ідеологічні) ефективного деструктивного впливу на джерела криміналізації працівників поліції, та базуючись на отриманих результатах досліджень особистості працівників поліції, які вчиняли корупційні злочини, вважаємо за доцільне продовжувати працювати над удосконаленням відомчого напрямку профілактики, окремі складові якого мають бути наступними.

На рівні індивідуальних заходів запобігання злочинності серед працівників поліції, перш за все, слід приділити увагу запобіганню та припиненню розвитку професійної деформації. Така діяльність має включати в себе систему заходів, яка спирається на засоби профілактики та корекції, доступні сучасній практичній психології. Основними складовими профілактики професійної деформації виступають заходи не психологічного та психологічного характеру.

Другим напрямком діяльності, спрямованої на запобігання корупційних проявів серед працівників поліції України вважаємо розвиток правосвідомості, загальної та правової культури, а також морально-етичних якостей поліцейського. Цьому напрямку приділено чимало уваги у роботах науковців, де традиційно ведеться мова про необхідність зміцнення морально-етичних цінностей поліцейського. Однак вважаємо за доцільне в основу розвитку цього профілактичного напрямку покласти інше завдання – збагачення духовної складової особистості.

Акцент на ролі духовних цінностей у запобіганні злочинності серед поліцейських має включати, перш за все, здійснення комплексу заходів спрямованих на розширення загальноосвітніх знань, світогляду особистості, збагачення загальної та правової культури, залучення до світу мистецтва, а також розвиток правосвідомості та підвищення морально-етичних якостей.

Метою виховної роботи заснованої на розвитку духовних цінностей має стати формування адекватного свідомого ставлення працівників до соціальної ролі поліції, до виконання службового обов'язку, нетерпимості до правопорушень та інших антигромадських проявів.

Досконале виконання службових обов'язків із дотриманням усіх вимог закону повинно будуватися на відповідній гуманістичній мотивації. Недостатня ж умотивованість зазначеного характеру призводить до недобросовісного виконання посадових обов'язків, різного роду девіацій, в тому числі кримінальних корисливої спрямованості. У поєднанні із проблемами низького рівня матеріального забезпечення відбувається викривлене уявлення про цінність служби в поліції, яка розглядається, перш за все, як засіб отримання індивідуальної вигоди.

Вирішення соціально-економічних проблем, що вже є основою для розвитку необхідної мотивації для виконання своїх службових обов'язків у суворій відповідності із законом, має поєднуватися з ефективними заходами контролю над діяльністю поліцейських, в тому числі заходів фінансового контролю як кандидатів на посади, так і працюючих працівників. Перш за все, це стосується декларування доходів, проте не вичерпується останнім. Вважаємо, що керівник будь-якого підрозділу має можливість прослідкувати зміни у матеріальному становищі підлеглого, з'ясувати джерела появи коштовних речей, об'єктів нерухоності на рівні особистих контактів. І, хоча, отримана інформація не є такою, що безпосередньо вказує на вчинення злочинних дій працівником, проте повинна враховуватись під час проведення заходів запобігання злочинності. Проблемним є те, що керівники підрозділів, не зацікавлені у ви-

критті злочинців, а, навпаки, сприяють приховуванню таких фактів.

Особливого підходу вимагають особи, яким не характерне порушення дисципліни та властиві досить стійкі моральні принципи й високий рівень правосвідомості, проте які здатні вчинити окремих злочин, опинившись у несприятливих життєвих обставинах, тобто із деформованими ціннісними установками на нижчому рівні спрямованості особистості. На нашу думку, такий підхід має вибудуватись із врахуванням таких факторів:

- обізнаність про несприятливі ситуації, в яких опиняється співробітник, завдяки чому можливо попередити розвиток негативних наслідків у вигляді вчинення злочинів. Так, ті ж керівники підрозділів мають знати про матеріальний стан підлеглого, його загальний рівень життя, побутові умови та труднощі, що виникають інколи у кожній людині. Така інформація у поєднанні із знанням про морально-психологічні особливості поліцейського може лягти в основу індивідуального прогнозування злочинної поведінки;

- надання матеріальної допомоги у разі необхідності проведення коштовного лікування співробітника поліції та членів родини;

- надання за окремими угодами комерційними банками довгострокових кредитів для вирішення працівниками поліції житлових та побутових питань з повним або частковим погашенням відсотків кредиту коштом МВС за умови служби працівника протягом певної кількості років.

Однак в умовах дефіциту бюджету в країні досить складною є реалізація заходів превенції економічного характеру. У зв'язку з цим за доцільне видається звернення до закордонного досвіду, який демонструє наявність низки підходів до розв'язання подібної проблеми [6, с. 67].

Список бібліографічних посилань

1. Осика І. М. Нагальні потреби у реформуванні ОВС України та можливі шляхи їх задоволення: аналіт. зап. // Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність»: сайт. 05.05.2015. URL: <http://police-reform.org/articles/index.php?id=1430804998> (дата звернення: 13.02.2017).
2. Кисіль З. Р. Протидія корупційним деліктам в органах внутрішніх справ України як субструктурний елемент системи державної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*. 2012. Вип. 2 (1). С. 69-78.
3. Стародубцев А. А. Щодо проблеми протидії корупції в органах внутрішніх справ України // Науково-практична конференція «Профілактика корупційних правопорушень», 7 квіт. 2015 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 281-295.
4. Мартиненко О. А., Теличкін І. О. Запобігання злочинам серед працівників органах внутрішніх справ України: міжнародні та національні аспекти: монографія. Київ: Юрид. думка, 2015. 236 с.
5. Кіщенко С. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень/Міжнар. центр перспектив. дослідж. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/17_11_reforma_mvs_s.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
6. Мартиненко О. А. Злочини серед персоналу ОВС України: перспективні напрями відомчої превенції. *Право України*. 2006. № 2. С. 67-70.

Одержано 14.02.2017

Олексій Олександрович СЕРДЮК,

кандидат соціологічних наук, доцент, заступник завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5733-6432>;

Ганна Олександрівна МАРКОВСЬКА,

доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри кримінології Англія Раскін Університету, Кембридж, Великобританія

СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ М. ХАРКОВА: РЕЗУЛЬТАТИ 2013–2016 РОКІВ

Соціологами Харківського національного університету внутрішніх справ, у рамках регіональної Програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2016–2017 роки, було проведено черговий етап моніторингу рівня сприйняття корупції та ефективності заходів із протидії та запобігання корупційним проявам з метою розроблення додаткових заходів із протидії корупції в Харківській області. Опитування проводиться щорічно у жовтні з 2013 року (N=1000). При довірчій вірогідності 95 % похибка результатів складає: для показників близьких до 50 % $\pm 3,24$ %; для показників близьких до 25 % $\pm 2,81$ %; для показників близьких до 10 % $\pm 1,95$ %; для показників близьких до 5 % $\pm 1,41$ %.

Центральним показником моніторингу є досвід харків'ян щодо корупції. Респондентам було встановлено питання «Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?», процентний розподіл відповідей на яке представлений на рисунку 1 (% до тих, хто відповів).

За результатами 2016 року менше половини опитаних (45,1 %) стикалися з проявами корупції. 35,8 % повідомили про те, що таких випадків в їхньому житті протягом останнього року не було, а 19,1 % не змогли відповісти однозначно. У порівнянні з 2013–2015 рр. ми спостерігаємо зменшення проявів корупції.

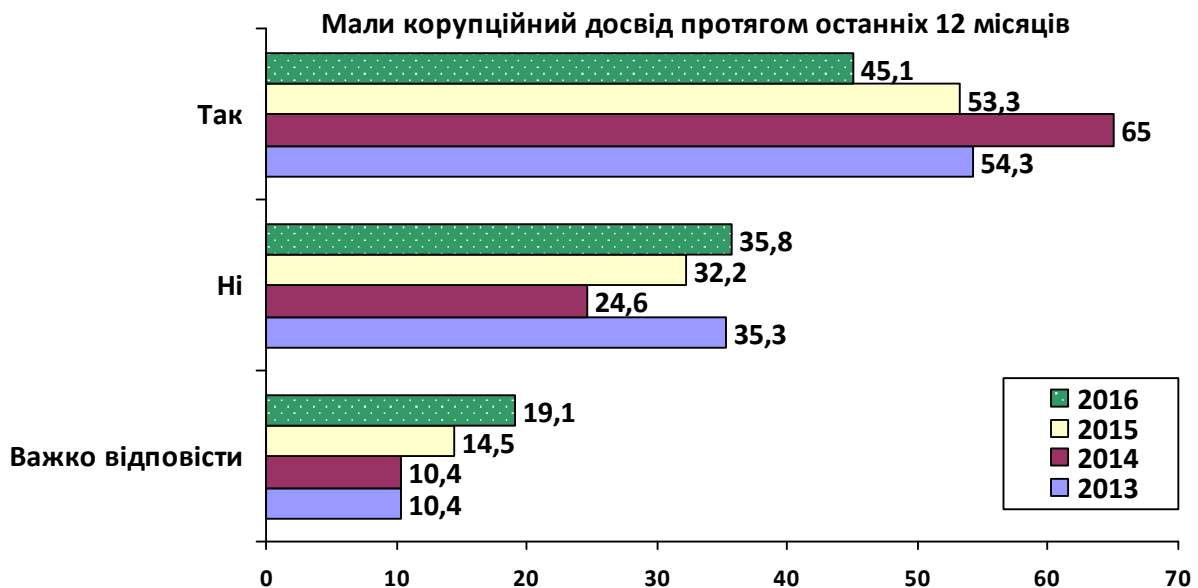

Рис. 1. Динаміка проявів корупції серед мешканців м. Харкова
(порівняльні дані за 2013, 2014, 2015 та 2016 роки)

Інформацію щодо **досвіду корупції** подано у таблиці 1 у вигляді процентного розподілу відповідей на запитання «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ... У Вас вимагали хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви самі пропонували хабара (грошей, подарунка, по-

слуги); Ви використовували «зв'язки» (знайомство, протекцію, «блат»)». Запитання щодо конкретного корупційного досвіду встановлювались тільки респондентам, які мали контакти з певними державними установами.

Таблиця 1

Досвід харків'ян щодо корупції (% до тих, хто мав контакти з певними державними установами).
Порівняльні дані за 2013, 2014 та 2015 роки

Установа	Від них вимагали хабар				Самі пропонували хабар				Використовували «зв'язки»			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Приватизація, володіння та користування землею	88,9	63,4	51,8	38,7	7,4	18,3	16,9	30,6	3,7	18,3	31,3	30,6
Проходження митного контролю, оформлення митних документів	81,0	68,8	36,2	42,6	4,8	18,8	27,5	24,6	14,3	12,5	36,2	32,8
Регламентация підприємницької діяльності	60,9	79,1	36,7	30,0	17,4	11,6	26,7	31,3	21,7	9,3	36,7	38,8
Судова система	68,8	72,9	42,5	46,3	12,5	16,7	30,0	23,1	18,8	10,4	27,5	30,6
Державні загальноосвітні школи	39,5	72,4	49,5	54,8	42,1	22,4	32,7	26,0	18,4	5,2	17,8	19,2
Податкові служби	71,4	74,5	36,1	44,1	19,0	19,1	40,3	25,2	9,5	6,4	23,6	30,6
Поліція (не включаючи ДАІ та нову патрульну службу)	54,5	67,4	51,9	42,2	31,8	18,9	29,6	27,2	13,6	13,7	18,5	30,6
Прокуратура	66,7	55,6	35,7	39,5	8,3	25,9	44,6	18,5	25,0	18,5	19,6	42,0
Вищі навчальні заклади ДАІ	59,8	59,1	56,7	45,9	21,8	26,4	24,7	33,3	18,4	14,5	18,7	20,8
Влаштування на роботу до державної установи	61,7	63,7	57,1	47,2	30,0	32,3	30,5	29,9	8,3	4,0	12,4	22,9
Влаштування на роботу до державної установи	64,7	44,7	48,9	35,9	7,8	17,1	31,9	33,1	27,5	38,2	19,1	31,0
Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	59,5	57,5	41,4	47,1	18,9	30,1	36,8	34,7	21,6	12,4	21,8	18,2
Оформлення чи отримання соціальних виплат	53,8	51,0	43,1	52,9	15,4	27,0	25,0	24,2	30,8	22,0	31,9	22,9
Отримання різних дозволів в органах влади	58,1	57,5	44,4	46,2	25,8	32,2	28,4	22,7	16,1	10,3	27,2	31,1
Державні нотаріуси	60,0	58,3	30,4	42,3	26,7	21,7	42,9	26,8	13,3	20,0	26,8	30,9
Державні медичні заклади	44,5	41,6	53,6	49,4	28,0	36,4	28,4	32,1	27,4	22,0	18,0	18,6
Отримання державного житла	37,5	61,8	37,5	41,7	50,0	32,4	42,9	26,0	12,5	5,9	19,6	32,3
Реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості	64,3	60,5	43,1	43,4	17,9	23,3	18,1	25,7	17,9	16,3	38,9	31,0
Отримання кредиту (позики) в державній установі	29,4	64,2	28,3	18,4	29,4	18,9	36,7	40,2	41,2	17,0	35,0	41,4
Середнє значення	59,2	61,8	43,4	42,6	21,8	23,7	31,3	28,2	18,9	14,6	25,3	29,3

Щодо сприйняття корупції харків'янами слід відмітити низку тенденцій:

Протягом 2016 року рівень суб'єктивної оцінки гостроти проблеми корупції в українському суспільстві знизився. При цьому харків'яни схильні, як і раніше, оцінювати рівень хабарництва в своєму рідному місті як нижчий ніж в Україні.

Респонденти у цілому схильні вважати, що рівень корупції в Харкові стабілізувався. При цьому серед харків'ян розповсюджена думка, що корупція більше шкодить якимось іншим громадянам, ніж їм самим. Майже кожний п'ятий респондент вважає, що корупція у суспільстві особисто йому не шкодить (23,4 %).

Половина опитаних добре усвідомлює негативне і руйнівне значення корупції для суспільства та держави, але кожен третій респондент вважає, що корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини. Кожний чет-

вертий респондент вважає, що корупція – це давня традиція і, можливо, в чомусь вона виправдана.

Серед позитивних зрушень слід відмітити те, що трохи зменшився відсоток респондентів, які завжди виправдовують корупційні практики. Частка тих, хто категорично заперечує корупційні практики, також трохи збільшилась. Але три чверті опитаних суб'єктивно готові до корупційних практик.

Кожен третій з респондентів схильний особисто виправдати хабарництво, коли для нього складається безвихідна (з його точки зору) ситуація, або йому «дуже потрібен результат». Кожен четвертий вважає, що без корупції не обійтись. Лише чверть опитаних повністю заперечує корупцію і вважає, що давати хабарі не слід ніколи та ні при яких обставинах.

У респондентів відсутня єдина свідома позиція щодо шляхів подолання корупції в суспільстві і державі. Більше третини продовжує вважати, що

перемогти корупцію взагалі неможливо. Серед заходів боротьби найбільш ефективними респонденти вважають репресивні заходи, менш популярними залишаються заходи економічного впливу. Сподівання на вихованість та особисту відповідальність ще більше зменшились у порівнянні з 2015 роком.

Спираючись на свій особистий досвід та досвід членів сім'ї, половина респондентів повідомила, що мала корупційні відносини протягом 2016 року, так само, як і у 2015 році.

На фоні загального зменшення хабарів на вигоду зростає добровільне хабарництво та, дуже суттєво, використання зв'язків. Це означає, що харків'яни займають активну позицію і самі шукають шляхи вирішення важливих для них питань, в тому числі і використовуючи корупцію.

Тривожним симптомом є те, що переважна більшість харків'ян (84 %) не скаржиться на випадки корупції. Відсоток таких респондентів значно збільшився (на 22 %) у порівнянні з 2015 роком.

Взагалі дослідження показує існування протиріччя у ставленні харків'ян до явища корупції. З

одного боку, вони формально показують добре розуміння негативних наслідків цього явища, вважають його шкідливим для суспільства і держави. З іншого боку, вони схильні виправдовувати і миритися з корупцією за принципом «така природа речей і нічого з цим зробити не можна».

Як і в попередні роки році результати моніторингу не показали суттєвих змін у ставленні до корупції. Більшість мешканців Харківщини на індивідуальному рівні корупцію схвалюють, бо вона «функціональна» для них при вирішенні конкретних життєвих питань, а «взагалі» корупцію засуджують. Для подолання цього явища пропонують наказувати «когось іншого», а змінювати власну поведінку не вважають за потрібне. Така позиція свідчить про стійкий поведінковий стереотип «корупційної готовності», який слід систематично руйнувати. Швидких змін очікувати не слід, бо цей стереотип дуже стійкий. Але наші дані показують, що держава рухається у правильному напрямку. Слід набратись терпіння і «не звертати» з обраного шляху антикорупційної політики.

Одержано 15.02.2017

Наталія Володимирівна СМЕТАНІНА,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

ЦІНА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасному суспільстві криміногенна ситуація із корупційними злочинами залишається складною, і питання посилення боротьби з корупційною злочинністю знаходяться у центрі уваги правоохоронних органів. Злочини корупційної спрямованості змінюють закони розвитку економічних відносин. Адже, як відомо, саме корупційні злочини детермінують економічну та організовану злочинність.

За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі. І в той же час, як свідчать результати досліджень, проведених в Україні протягом останніх років, більше половини населення схильне до вчинення корупційних правопорушень у разі, якщо це може сприяти розв'язанню проблеми [1].

У кримінологічній науці досліджувані питання у тій або іншій мірі стали предметом наукових пошуків і дискусій для таких учених, як: Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, В. В. Голіна, Б. М. Головін, О. М. Джу́жа, А. І. Долгова, В. М. Др'ю́мін, А. П. Закалюк, С. М. Іншаков, Л. В. Кондратюк, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, В. В. Лунєєв, М. І. Мельник, Т. В. Мельничук, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун, О. Ю. Шостко та ін.

Значного поширення в Україні набули корупційні злочини (злочини корупційної спрямованості), які є збірним поняттям, що включає в себе такі діяння: привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК); перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365¹ КК; у 2014 р. цю статтю виключено); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365² КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службову недбалість (ст. 367 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконне збагачення (ст. 368² КК); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК); підкуп особи, яка надає пу-

блічні послуги (ст. 368⁴ КК); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК); зловживання впливом (ст. 369² КК); провокація підкупу (ст. 370 КК); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК) та ін. Кримінологічні дослідження за результатами узагальнення кримінальних проваджень про злочини корупційної спрямованості, що були розглянуті судами м. Харкова та Харківської області у 2011–2013 рр., доводять перевагу злочинів, передбачених статтями 191, 366, 367, 368², 369, 364, 368, 369², 370, 365 Кримінального кодексу України, в усій структурі злочинів корупційної спрямованості [2, с. 92–93].

Ціна злочинності, зокрема, і корупційної, має віддалені наслідки, породжує механізми тіньової економіки, віктимізації населення в суспільстві, недовіри громадян до правоохоронних органів, соціально-негативного клімату в державі. Вона є сьогодні потужним ресурсом, що відображає реальний стан корупційної злочинності та її криміногенний потенціал.

Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, яких завдає злочинність суспільству (із перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати) [3, с. 62]. Під ціною злочинності ми розуміємо прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [2, с. 154].

Ціна корупції є різноплановою. Суспільно небезпечні наслідки від корупції можуть наставати практично у всіх сферах суспільного життя. До того ж, вчені виокремлюють внутрішні і зовнішні загрози від корупції [4, с. 154]. Суспільна небезпека корупції у соціальному аспекті полягає в тому, що вона призводить до гальмування соціально-економічних реформ; збільшує соціальну напругу в суспільстві; істотно знижує рівень соціального захисту; формує протиправний спосіб життя та ін. Політичні наслідки корупції проявляються у зміні сутності політичної влади; породженні відчуження влади від народу; дестабілізації політичної ситуації; підпорядкуванні державної влади приватним та корпоративним інтересам, у тому числі інтересам корумпованих угруповань і кланів та ін. Економічні

наслідки корупції полягають у підриві економічної системи держави; дискредитації економічних реформ; криміналізації та тінізації економіки; перешкоджанні розвитку ринкових відносин; монополізації економіки та ін. Морально-психологічні наслідки корупції деморалізують суспільство; поширюють у суспільстві кримінальну психологію; породжують відчуття безсилля у громадян. У правовому аспекті корупційні злочини дискредитують право як універсальний регулятор правових відносин, перетворюючи його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. Корупція негативно впливає і на формування міжнародного іміджу України; зменшує зовнішнє інвестування; унеможливорює отримання кредитів [5, с. 46–54].

У статтях 66–68 Закону України «Про запобігання корупції» до наслідків корупційних правопорушень віднесено: 1) збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення; 2) порушення прав із завданням моральної та/або майнової шкоди, збитків фізичних та юридичних осіб; 3) укладення незаконного правочину; 4) видання (прийняття) незаконних нормативно-правових актів [6].

Корупційні злочини завдають значних збитків державі та її громадянам і в той же час створюють надприбутки для корупціонерів у фармацевтичному секторі, в освітній системі, у судовій системі, у нафтовому і електроенергетичному секторах, у сфері державних закупівель, податкової і митній сферах та ін. Так, наприклад, за прогнозами Центру ліків у суспільних інтересах до 2010 року світовий ринок фальсифікованих ліків становитиме 75 млрд дол. США. За оцінками Transparency International, у світі щорічно не менше 400 млрд дол. США втрачається у результаті корупційних злочинів у сфері державних закупівель, що підвищує державні ви-

трати на 20–25 %. А за дослідженням Азіатського банку розвитку у ряді країн Азії корумпованість державних закупівель призвела до зростання витрат на придбання товарів і послуг на 20–100 % [7, с. 69, 378]. А митні ризики найчастіше пов'язані із контрабандою, контрафактною продукцією та переміщенням через митний кордон товарів, на які встановлені заборони та обмеження [8, с. 61].

Директор НАБУ А. Ситник 10 лютого 2017 р. під час презентації Звіту про результати роботи Бюро повідомив, що детективи Національного антикорупційного бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюють розслідування у 264 кримінальних провадженнях, сукупний розмір предмету злочину у яких становить 82,9 млрд грн. Указана сума перевищує граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України на 2017 рік. За словами Директора НАБУ, в процесі досудових розслідувань Бюро заарештовано грошові кошти в сумі 601,94 млн грн, 80,16 млн дол. США, 7,41 млн євро, 3170 фунтів стерлінгів, а також низку рухомого і нерухомого майна осіб, причетних до корупційних злочинів. «Причиною того, що ці кошти досі не повернуті на рахунки держави, є відсутність судових вироків», – зазначив А. Ситник. У результаті діяльності НАБУ вдалося запобігти розкраданню 583 млн грн, на рахунки державних підприємств повернуто 116 млн грн [8].

Дослідження ціни корупційних злочинів дозволяє проаналізувати суспільну небезпеку корупції як складного соціального явища, визначити найбільш криміналізовані сфери у структурі державного апарату і, відповідно, розробити ефективні заходи запобігання щодо таких злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення: 16.02.2017).
2. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія/за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.
3. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
4. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія/Кримінол. асоц. України. Харків: В деле, 2016. 260 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.
6. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 16.02.2017).
7. Многоликая коррупция: выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления/под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана; пер. с англ. М.: Альпина Паблшер, 2014. 551 с.
8. Головкін Б. М. Антикорупційний менеджмент у митній справі // Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі», 26 квіт. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 60–65.
9. Збитки від злочинів, які розслідує НАБУ, більші за дефіцит державного бюджету України – Артем Ситник // Національне антикорупційне бюро України: офіц. сайт. 10.02.2017. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/zbytky-vid-zlochyniv-yaki-rozsliduye-nabu-bilshi-za-deficyt-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayiny> (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017

Клавдія Михайлівна СОКОЛЕЦЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального та адміністративного права
юридичного факультету Одеського національного морського університету, Одеса, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Держава періодично приймає закони, які направлені на протидію корупції. Низка таких законів були прийняті у період 1995 і 2011 роках, а до останнього закону про боротьбу з корупцією, майже до 27.03.2014 року, були прийняті 10 доповнень та коментарів Конституційного суду. Але, незважаючи на прийняті законодавчі акти, корупція в країні постійно збільшується. Про це свідчать результати дослідження компанії «Барометр Світової Корупції» від Transparency International та Gallup International Association. За їх даними, українці найчастіше сплачують хабарі при отриманні послуг в правоохоронних органах (49 %) та медичних установах (41 %). Крім того, зростає тенденція хабарництва і в інших сферах. Зокрема, не рідко українці дають хабарі в освітніх закладах (33 %), земельних службах (25 %), реєстраційних та дозвільних службах (22 %), судах (21 %), податковій (18 %), комунальних підприємствах (6 %). Крім цього, згідно з дослідженням, найкорумпованішою сферою визнано судову (66 %), а за якою слідує: правоохоронні органи (64 %), державна служба (56 %), сфера охорони здоров'я (54 %), парламент (53 %), політичні партії (45 %), освітня система (43 %), бізнес (36 %), військова сфера (28 %), ЗМІ (22 %), релігійні інституції (21 %), громадські організації (20 %).

На початку 2015 року державою почалося формування правового поля (реформа) протидії та боротьби з корупцією, а також теоретичне та наукове визначення поняття корупції. Всупереч популярним гаслам і обіцянкам політиків як «перемогти корупцію», таку функцію антикорупційна реформа не несе, оскільки завдання вважається невиконаною. Кінцева мета реформи в тому, щоб корупція не створювала ризиків національній безпеці і не була бар'єром для сталого економічного розвитку України.

У 2015 році був створений ряд спеціалізованих антикорупційних органів. Очікується, що вже в 2016 році вони продемонструють наочні результати своєї роботи. До антикорупційних органів в Україні, згідно чинного законодавства, відносяться наступні органи.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – перший і єдиний з нових прикладних антикорупційних органів, який з призначенням спеціального антикорупційного прокурора приступив до роботи.

Спеціальна антикорупційна прокуратура. На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, створену у вересні 2015 року в структурі ГПУ, покладено обов'язки з нагляду за розслідуваннями НАБУ, а також підтримка державного обвинувачення та

представництво інтересів українців і країни за злочинами, пов'язаними з корупцією.

Національне агентство по запобіганню корупції. Не менш важливий для боротьби з корупцією орган – НАЗК. Завдання НАЗК – перевіряти правдивість даних в деклараціях чиновників та відповідність доходів їх стилю життя. При виявленні порушень в деклараціях матеріали будуть передавати в НАБУ.

Державне бюро розслідувань (ДБР). 12 листопада 2015 року Верховна Рада прийняла закон про створення Державного бюро розслідувань. Закон набуде чинності з дня утворення Кабінетом Міністрів Державного бюро розслідувань, але не пізніше 1 березня 2016 року.

Відповідно до закону, ДБР буде розслідувати кримінальні справи, пов'язані з діяльністю організованих злочинних угруповань, а також працювати з тими злочинами, покарання за які передбачає довічне позбавлення волі. Також бюро буде займатися випадками тортур в правоохоронних органах і військовими злочинами. Воно зможе залучати до відповідальності суддів, прокурорів, міністрів, нардепів та інших чиновників вищого ешелону влади, а також розслідувати злочини в НАБУ та антикорупційної прокуратурі. Гранична чисельність бюро розслідувань – 1500 чоловік.

Національна рада з питань антикорупційної політики. Крім органів, покликаних безпосередньо запобігати корупції, карати за неї і компенсувати втрати, в Україні створена рада, який повинен оптимізувати антикорупційну стратегію і оцінювати її ефективність. Це консультативно-дорадчий орган при президенті, а до складу ради входять як представники влади, так і бізнесмени, і члени громадянського суспільства.

У якості інформаційно-аналітичної допомоги, шановним адвокатам, нами запропоновані дуже цікаві моменти у законодавстві, у частині протидії корупції. Отже в Україні існують спеціально уповноважені **суб'єкти** у сфері протидії корупції, яким є: 1) прокуратура; 2) національна поліція; 3) національне бюро розслідування; 4) національне антикорупційне бюро; 5) національне агентство з питань запобіганню корупції.

З метою реалізації своїх функцій вказані органи визначають свою організаційно-правову діяльність у виявленні наступних **форм корупції**: 1) одержання неправомірної вигоди державним службовцем або службовцем місцевого самоврядування; 2) прийняття неправомірної вигоди чи обіцянки/пропозиції для себе чи інших осіб; 3) обіцянка/пропозиція надання неправомірної вигоди

особі до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»).

Дії вказаних органів поширюються на: 1) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (наприклад, Президент України, генеральний прокурор, народні депутати, професійні судді, поліцейські); 2) осіб, які прирівнюються до уповноважених державою функцій (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, третейські судді тощо); 3) на осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарчих обов'язків (ст.3 Закону України «Про запобігання корупції»).

КК України у ст. 365-2 (зловживання особами, які надають публічні послуги та 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги). Вони не є державними службовцями, вони не є посадовими особами та особами місцевого самоврядування (наприклад, медичні та науково-педагогічні працівники тощо).

Крім цього законодавством обмежено одержання подарунка, якщо вартість їх не перевищує одну мінімальну зарплату на день прийняття подарунка (січень-квітень – 1378 грн; травень-листопад – 1450 грн; грудень-1550 грн), сукупна вартість подарунків, отриманих від однієї особи протягом року не перевищує двох прожиткових мінімумів (на 1

січня 2016 року – 1378 грн) (ст.23 Закону України «Про запобігання корупції»).

Згідно з вказаною норми, у разі надходження «корупційної» пропозиції **потрібно невідкладно:** а) відмовитись від пропозиції, б) ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію, в) залучити свідків, г) письмово повідомити керівництво та спеціально уповноважених у сфері протидії корупції. Крім цього, у разі виявленні у службовому приміщенні вказаного майна негайно повідомити керівництво та скласти акт виявлення вказаного майна або подарунка. Статті 28-36 Закону України «Про запобігання корупції» визначають що таке конфлікт інтересів (реальний та потенціальний) і які існують заходи щодо їх врегулювання.

Цікавим є визначення законодавцем особи, яка надає допомогу у запобіганні та протидії корупції, який називається **викривач**. Згідно до ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» викривачі та члени їх сімей перебувають під захистом держави (їм можлива зміна документів, заміна зовнішності, переселення в інше місце, заміна місця роботи, видача засобів індивідуального захисту та інше).

У підсумку зазначається, що в Україні діє єдиний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Він формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції в порядку ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції».

Одержано 14.02.2017

Оксана Степанівна СТЕБЛИНСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна;

Ірина Миколаївна ЗАЛЯЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна

«ДЖИНСА» ЯК РІЗНОВИД КОРУПЦІЇ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Засоби масової інформації (далі – ЗМІ) небезпідставно вважають одним із головних інститутів у боротьбі з корупцією. Як відомо, ЗМІ називають «четвертою гілкою влади», в першу чергу через те, що вони впливають на свідомість людей, їхнє життя, поведінку, формують громадську думку. Об'єктивне висвітлення інформації, засудження корупції у різних сферах суспільства, широкий розголос та оприлюднення інформації щодо вчинення корупційних правопорушень – все це є вагомими інструментами у подоланні корупції, припинення її подальшого розповсюдження. Отже, роль ЗМІ у цій боротьбі неможливо перебільшити.

Але з іншого боку, корупція проникла і до медійної сфери, що створює велику загрозу і небезпеку для суспільства. Нерідко журналісти використовують могутність ЗМІ з метою одержання різних благ, що в свою чергу підриває авторитет професії, призводить до порушення свободи слова в країні.

До проблеми медіа-корупції почали привертати увагу саме медійники. Так, у 2003 році група американських дослідників вирішила порівняти якість роботи ЗМІ у різних країнах світу. Для цього вони розробили міжнародний індекс прозорості медіа, який вказував на можливість існування підкупу журналістів у кожній із 66 досліджуваних країн. Щоб визначити місце країни у глобальному рейтингу прозорості преси, науковці звертали увагу на рівень професійної освіти журналістів, наявність формалізованих етичних стандартів преси (кодекси етики) та контроль за їх виконанням, рівень свободи слова, свободи преси, наявність антикорупційного законодавства та його виконання в країні, а також на низку інших показників. Найнижчі місця за рейтингом посіли Китай, Саудівська Аравія, В'єтнам, Пакистан, а лідерами (країнами, де журналісти скоріше відмовляться від хабарів за розміщення публікацій) – Фінляндія (перше місце), Данія, Нова Зеландія, Швейцарія (друге місце), а також Німеччина, Ісландія, Великобританія (третє), Норвегія (четверте), Австрія, Канада, Швеція та США були на 5-му місці. Україна отримала досить низькі показники за індексом прозорості преси, розділивши 19-те місце з Мексикою, Тайванем та Аргентиною [1].

Експерти з медіа-профспілки, Інституту масової інформації та «Телекритики» визнали, що «джинса», тобто прихована реклама, яка видається за звичайний журналістський матеріал – це злочин, який має ознаки корупції та шахрайства [2].

Експерти ENEMO виступили за проведення змін у законодавстві у сфері діяльності та моніторингу ЗМІ. Так, за рекомендаціями місії, в Україні слід визнати поняття «джинси» та ввести відповідальність за розповсюдження замовних матеріалів [3].

Комерційна та політична джинса, проплата реклами в ЗМІ в обхід виборчих фондів, олігархічний вплив на редакційну політику, примушування людей шляхом погроз, примусу передплачувати, купувати державні, комунальні друковані видання – це все різновиди медіа-корупції [4].

Джинса – сленгове слово, яке використовується переважно в медійній спільноті. Синонім терміну «прихована реклама». Означає зумисну приховану рекламу чи антирекламу, подану у вигляді новин, авторських текстів, аналітики й телевізійних програм тощо [5].

Виходячи із наведених визначень, поняття «джинса» розглядають у широкому розумінні, тобто будь які матеріали з ознаками замовлення, та у вузькому – прихована реклама, тобто тільки рекламні матеріали.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рекламу» під прихованою рекламою слід розуміти інформацію про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб, щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій. Стаття 9 «Ідентифікація реклами» забороняє приховану рекламу.

На нашу думку, таке визначення є неповним і потребує вдосконалення, воно є неконкретизованим, не містить характерних ознак прихованої реклами.

Суспільна небезпека цього явища полягає в тому, що між замовником і представниками ЗМІ виникають корупційні зв'язки. Вони полягають в одержанні журналістами, службовими особами ЗМІ неправомірної вигоди за розповсюдження рекламних матеріалів, які видаються за звичайний журналістський матеріал. Таким чином, вважаємо, що зазначене діяння містить ознаки корупції.

На сьогоднішній день кримінальної відповідальності за приховану рекламу не встановлено. Проте, Кримінальний кодекс України містить низку норм, що передбачають відповідальність за підкуп та прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 354 КК «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою

особою», ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 369-2 КК «Зловживання впливом»), які за певних умов можуть бути застосовані у випадках одержання працівником ЗМІ неправомірної вигоди за виготовлення, розповсюдження прихованої реклами. Злочини, передба-

чені зазначеними статтями, відповідно до ст. 45 КК України є корупційними.

Питання визначення поняття «прихованої реклами» як корупційного правопорушення потребує подальшого наукового обговорення і пошуку ефективних методів боротьби із таким явищем як корупція у ЗМІ.

Список бібліографічних посилань

1. Гринько А. «Гра за гроші»: (не)прозорість медіа в Україні та світі // Media Sapience: сайт. 13.01.2011. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/gra_za_groshi_neprozorist_media_v_ukraini_ta_sviti/ (дата звернення: 12.02.2017).
2. Торбіч В., Торбіч А., Закордонець Т. Медіа-корупція/ІА «Рівненське агентство журналістських розслідувань» // Четверта влада: інформ.-аналіт. портал. 22.04.2011. URL: <http://4vlada.com/rivne/4219> (дата звернення: 12.02.2017).
3. Україні варто запровадити відповідальність за «джинсу» – ENEMO // Українська правда: сайт газ. 23.11.2014. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/23/7045168/> (дата звернення: 11.02.2017).
4. Вірна Н. Чому роздержавлення ЗМІ – це боротьба з медіа-корупцією // Ні корупції: Блогери України проти корупції: сайт. 12.05.2016. URL: <http://nikorupciji.org/2016/05/12/chomu-rozderzhavlennya-zmi-tse-borotba-z-media-koruptsijeyu/> (дата звернення: 12.02.2017).
5. Джинса // Вікіпедія: віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Джинса> (дата звернення 12.02.2017).

Одержано 15.02.2017

Наталя Вікторівна СТРАТУЛАТ,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичного документознавства
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна;

Галина Петрівна ПРОЦЕНКО,

старший викладач кафедри юридичного документознавства
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ В ТЕКСТІ ДОКУМЕНТА

Адже однією з основних причин наявності корупціогенних факторів (положень, які сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних діянь) в законах, інших документах є низька якість підготовки самого тексту акта, недосконалість його викладення і структури. Від того наскільки повно, точно й зрозуміло виписано текст закону залежить можливість його застосування, а якість розроблення, оформлення документа забезпечує правильність його виконання.

Загальнотеоретичним і практичним аспектам цієї проблеми присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів: С. С. Алексєєва, Н. В. Артикуци, В. М. Баранова, Р. К. Бержерона, О. В. Богачової, Н. А. Власенко, О. В. Зайчука, Р. Ієрінга, Д. А. Керімова, А. С. Піголкіна, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомирова, З. А. Тростюк та ін.

З метою унеможливлення корупційної мотивації у змісті документів необхідно при їх укладанні дотримуватися загальних вимог юридичної техніки до його тексту. Передусім нормотворчість загалом і будь-яке формулювання правової думки зокрема має ґрунтуватися на певних *принципах* – це керівні засади, ідеї, ідеали, які визначають сутність, зміст, спрямованість і форми правового регулювання, без яких неможливою є юридична діяльність. Принципи є стрижнем усієї нормопроектної діяльності, додають будь-якому нормативному акту логічності, послідовності, збалансованості. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку [1]. З конституційних вимог і змісту принципів суспільного служіння і законності, що передбачають обов'язок автора документа забезпечувати дотримання та захист прав і законних інтересів громадян, впливає етичний принцип гуманізму, виражений у вимозі поваги до людини, віри в неї, визнання суверенітету і гідності кожної особистості.

Необхідно дотримуватися правових, логічних, структурних і лінгвістичних вимог при укладанні документа.

Так, вимога об'єктивності передбачає, що зміст юридичних положень документа повинен бути незалежним від індивідуального інтересу (волі) та свідомості автора. Це означає, що в документі має бути тільки істинне відображення державно-правової дійсності, відтворення її такою, якою вона існує реально. Об'єктивність змісту документа виражається у реальному відображенні дій, констатації фактів, які мали чи матимуть місце. Повна

об'єктивність досягається і високим ступенем безособовості, що передбачає відсутність у мові законів, документів засобів емоційності, експресивності, образних засобів (епітети, порівняння, метафори, вигуки, слова із суфіксами оцінно-розмірного порівняння тощо) – з одного боку, і широке використання безособових і наказових форм, абстрактно-узагальненої лексики – з іншого.

Логічності виявляється на синтаксичному рівні правових формулювань. Основними умовами логічності є такі: 1) несуперечливість поєднання слів; 2) правильний порядок слів у реченні (підмет передує присудкові, означення – перед означуваними словами; вставні слова – на початку речення); 3) правильний зв'язок окремих висловлювань у тексті; 4) позначення переходів від однієї думки до іншої; 5) графічне оформлення письмових текстів (членування на частини, абзаци і цифрове позначення частин, певний порядок розташування частин на сторінці) тощо. Правові формулювання повинні бути обґрунтованими, тобто спиратися на точно встановлені факти, підтверджуватись точними аргументами тощо.

Вимоги юридичної техніки мають певну специфіку у площині унеможливлення використання в документах положень, що можуть сприяти або полегшувати вчинення корупційних правопорушень. Передусім необхідно враховувати положення наказу Міністерства юстиції України від 18 березня 2015 № 383/5, який затверджує Порядок проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів на наявність корупціогенних норм. Ці рекомендації мають практичне значення не лише для нормативно-правових актів. Вони – орієнтир і зразок для підготовки документів у центральних та місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування. Корупціогенний фактор (в широкому розумінні) – здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими положеннями створювати ризик вчинення корупційних правопорушень.

Тобто укладачу документів потрібно знати техніко-юридичні недоліки документа, що можуть виступати як корупціогенні фактори. До таких недоліків належать: 1) юридичні колізії нормативних приписів, що містяться в одному нормативно-правовому акті або в різних нормативно-правових актах, у тому числі невідповідність змісту нормативних приписів нормативно-правового акта, проекту нормативно-правового акта положенням нормативно-правового

акта, який має вищу юридичну силу; 2) розробка акта, видання (прийняття) акта органом (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) з перевищенням своєї компетенції; 3) порушення встановленої форми нормативно-правового акта; 4) порушення вимог нормопроєктувальної техніки; 5) технічні помилки в тексті, пропущення слів тощо.

Зокрема йдеться про некоректне вживання оціночних понять, наприклад: «за наявності *поважних причин* працівник вправі надати ...», «у *виключних випадках* особа може дозволити...», «рішення може бути прийнято, якщо це не суперечить *суспільним інтересам*...» тощо. Подібні недоліки можна усунути шляхом уточнення невизначених формулювань, зменшення кількості невизначених правових або оціночних понять. Корупціогенними факторами можуть вважатися і нечіткість формулювань (наприклад, нечітке визначення адміністративної процедури), необґрунтованість окремих положень (наприклад, необґрунтованість правових приписів), повторення і логічні розбіжності тощо.

Варто звертати увагу також і на такі недоліки в документах: відсутність вказівок на суб'єкт (орган, особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), що приймає управ-

лінське рішення, укладає правозастосовний акт, здійснює юридично значущі дії; невизначеність процесуальної форми прийняття управлінського рішення; відсутність зазначення строків прийняття або виконання управлінських рішень, здійснення інших юридично значущих дій (можливість особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, продовжити або скоротити встановлений строк без формально визначених підстав); можливість виконавцю поновити пропущений фізичною або юридичною особою строк на свій розсуд; право виконавцю витребувати від фізичних та юридичних осіб додаткові відомості, документи, інформацію, не вказуючи вичерпних підстав для подібного роду рішень; можливість виконавцю приймати рішення на підставі власного розсуду тощо.

Насамкінець варто зауважити, що дотримання вимог юридичної техніки до укладання документів є одним з тих юридичних інструментів, які унеможливають наявність корупційної мотивації в тексті, у будь-яких інших реквізитах документа, за допомогою яких правова думка, правові приписи стають якісними та ефективними у застосуванні, а отже і запобігають вчиненню корупційних правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Селиванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів «верховенства права» і «верховенства закону» / В. Селиванов // Право України. – 1997. – № 6. – С. 13.

Одержано 15.02.2017

Олена Вікторівна ТИХОНОВА,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ КОРУПЦІЙНИМ ШЛЯХОМ

Найнебезпечнішою хворобою сучасного суспільства слід назвати корупцію, внаслідок якої відбувається відволікання значних обсягів грошових коштів з економічних та соціальних програм, від соціальних послуг та економічного розвитку. Внаслідок цього в державі погіршується соціально-економічний клімат, який і так перебуває не в найкращому стані. Відповідно до даних міжнародних організацій щорічно країни від корупційних діянь в середньому втрачають від 20 до 40 млрд дол. США. Від цього потерпає більшість населення країни: діти, яким необхідно здобувати освіту, хворі, які потребують лікування, інші члени суспільства, які створюють суспільний продукт та заслуговують на гарантії того, що держава створюватиме умови для покращення їхнього життя. Проте корупція, як явище, підриває віру суспільства до держави, кредитно-фінансової системи, та загалом сфери господарювання, погіршує інвестиційний клімат, що призводить до стагнації економічних процесів та поступового занепаду економіки в цілому. Соціальні витрати на корупцію значно перевищують вартість майна, одержаного корупціонерами.

Майно, одержане внаслідок вчинення корупційних діянь, зазвичай виводиться за межі країни, на території якої було вчинено правопорушення. Тому протидіяти цьому, а також забезпечувати повернення таких активів неможливо без міжнародного співробітництва у зазначеній сфері. Основні форми співробітництва складають наступні: неофіційна допомога; розкриття інформації за власною ініціативою; робота спільних слідчих груп; запити щодо взаємної правової допомоги; прийняття національних законів, які регламентують пряме повернення активів; виконання або реєстрація попередньої постанови, виданої в іншій державі, щодо накладення заборони або конфіскації; екстрадиція.

Міжнародне співтовариство протидіє цьому деструктивному явищу та сприяє поверненню активів укладаючи спільні угоди та застосовуючи певні механізми, зокрема:

- пряме застосування постанов щодо заморожування або конфіскації активів, які були прийняті судом іншої держави-учасника міжнародної угоди;
- конфіскація активів поза кримінального провадження, особливо у випадку смерті, втечі або відсутності злочинця та в інших подібних випадках;
- конфіскація майна іноземного походження за судовим рішенням у зв'язку з відмиванням грошей або вчиненням інших злочинів;
- судові рішення щодо виплати компенсації або відшкодування збитків іншій держави-учаснику як законному власнику активів, які були придбані внаслідок вчинення корупційного діяння;

- розкриття інформації іншій державі-учаснику без попереднього прохання;

- міжнародне співробітництво та повернення активів.

Проте навіть реалізація зазначених механізмів не гарантує успіху у запобіганні корупції та поверненні активів. Ефективність зазначеної діяльності можлива лише за умов узгоджених дій та співробітництва з внутрішніми міністерствами та відомствами різних країн, де відрізняються правові системи та процедури. Для цього потрібні навички особливих розшукових методів та відстежування переміщення активів поза межами національних кордонів, а також можливість діяти швидко з тим, щоб запобігти втраті активів. Крім того, під час повернення активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних діянь, можуть виникнути окремі політичні питання. А саме, держави, до яких було виведено актив можуть бути стурбовані можливістю повторного його витоку внаслідок того, що в державі, яка направляє запит, продовжуються або поновлюються корупційні прояви, особливо у випадку, коли посадова особа все ще обіймає свою посаду або має суттєвий вплив. Також, держава, яка направляє запит, може опиратися намаганням держави, до якої було виведено активи, диктувати умови щодо використання конфіскованого майна. В окремих випадках, з метою полегшення повернення засобів та їх моніторингу, залучають міжнародні організації та цивільні громадські об'єднання.

Міжнародне співробітництво будується на головному принципі – взаємності. Тобто держава, в якій було одержано активи, внаслідок вчинення корупційних діянь, зобов'язана не лише запитувати допомогу у іноземних держав, до яких було виведено активи, але і надавати інформацію або докази цим державам з тим, щоб повернути активи. Крім того, кожна держава, яка досягла міжнародних домовленостей щодо запобігання корупції, має попереджати іноземних колег про можливі факти вчинення злочинів, пов'язаних з корупцією.

Однією з необхідних умов повернення активів є демонстрація політичної волі – намірів політичних діячів та їх наочної реалізації, а також наявності державних механізмів протидії корупції та повернення активів. Підтримці політичної волі на височайшому рівні сприятиме потужна суспільна підтримка, створена за допомогою засобів масової інформації та неурядових організацій.

Міжнародні спостерігачі критично оцінюють ефективність національної системи запобігання корупції та регулярно надають інформаційну допомогу у цій діяльності. Але незважаючи на активність міжнародних консультантів, які постійно

проводять тренінги з метою підвищення професійного рівня фахівців, задіяних у протидії корупції та поверненні активів, здобутих внаслідок вчинення зазначених діянь, реалізація отриманих знань є доволі складним процесом, обтяженим правовим нігілізмом суспільства та обмеженістю ресурсів.

Тому сьогодні ефективна діяльність щодо запобігання корупції та повернення активів, виведених за межі країни, можлива лише за умови реальної співпраці національної політичної волі з міжнародними ініціативами.

Одержано 17.02.2017

UDC 343.35(498)

Dan TULINESCU,

adviser/trainer on rule of law – European Union Advisory Mission to Ukraine (EUAM)

EUROPEAN EXPERIENCE IN COMBATING CORRUPTION – THE ROMANIAN DEVELOPMENT

I. WHAT IS CORRUPTION?

Corruption (from the Latin word *“corruptio”* – rottenness) is a social phenomenon, which in some countries has developed and generalized, growing to engulf, in the worst cases, all the structures and levels of the society (note the case of Somalia or South Sudan, which are cited as the most corrupted countries in the world)¹.

This was, unfortunately, the case of the Romanian society no sooner than the beginning of the 21st century, in 2000, before the country’s adherence to the European Union.

The most common perception of corruption is linked to unlawful appropriation of money, but in its deepest meaning corruption relate not only to public funds, but also to unlawful appropriation of power through illegal and/or immoral activities. Beside corruption, the abuse of power (criminalized in the form of “abuse of office” criminal offence) was and still is the other mass phenomenon that affects the daily life of Romanian citizens.

The culture of corruption has a long and, I would dare to claim, a historical tradition in the Romanian society, dating back to the XVIII century, due to the geographical position of the country in close vicinity to the Balkans region and under the influence of former Ottoman Turkish Empire.

Even though at general social level of perception, people usually reject corruption, some have no problem in using it as a strategy for “solving problems” or for financial and/or professional accomplishment.

By tradition, corruption is usually generated by social and economic factors (i.e. poverty, unstable legislation and an “easy enrichment” mentality embraced by some politicians and other socio-economic elites).

In 2016, Romanian Supreme Court of Justice ruled out that the appointment of individuals to certain public positions in change of paying/receiving money for the appointment, usually without complying with transparent, legal and regulatory procedures, is a phenomenon of upmost and extreme danger for the Romanian society, which may generate, foster and multiply corruption at an exponential rate. *“On their turn, the public servants/officials appointed in such a manner, are more likely to commit criminal offences in order to retrieve the money they paid, this meaning a multiplied misuse/extortion of the financial resources that should contribute to the development of the society”* [1].

¹ According to “Corruption Perception Index 2016” published by Transparency International Organization, Somalia is the last ranked country (position 176/176 with a total grade of 10 from 90), while South Sudan is the second-last one (position 175/176 with a grade of 11/90).

II. SHORT HISTORY OF ROMANIAN COMBATING CORRUPTION – BEFORE AND AFTER INTEGRATION TO EUROPEAN UNION

In 2000, before EU-integration, Baroness Emma Nicholson stated that *“Romania must tackle the three main issues impeding its adherence process: corruption, corruption and corruption”* [2].

According to the European Commission intermediary report on Romanian Justice, dated March 2000 *“the country has solved some corruption cases, but the criminal sentences ruled out are too mild”* [3].

In 2006, through one of its mandatory Decisions, the Romanian National Defense Supreme Council declared corruption as a serious menace against national security [4; 5].

In the above-mentioned social and political context, the need for more severe sanction of corruption raised. The simple provisions of the Criminal Code regulating mainly the criminal bribe and abuse of office, tailored on the classical criminological model, were no longer sufficient.

During the adherence to the E.U. process, in 2000, the Romanian Parliament adopted the **Law No. 78/2000 on prevention, disclosure and criminal punishment of corruption**. Through continuous amending process, the said Law became a powerful and fully functional legal tool in fighting medium- and high-corruption.

The fight against corruption started in early 2000, through the establishment of a special prosecutorial unit, first named *The National Anti-corruption Prosecuting Office* (in Romanian language PNA). During its first years of existence, this investigative body gave a rather poor, inefficient performance, over 80 % of its investigations ending without indictment. More than that, there were voices claiming that is against the Constitution to have two different prosecutorial services within the Republic, the “regular” one (with general jurisdiction against all criminal offenses, including *low corruption*) and a “special” one, with given authority against *medium- and high- corruption* only.

In late 2005, the PNA reorganized as a department within the General Prosecutor’s Office of the Republic, called the “Anti-corruption National Department”. It was early 2006 when it eventually became what today is known as the **Anti-corruption National Directorate** (in Romanian language and hereinafter **the DNA**)

The results immediately started to show-up. For example, in 2015² only over 1,250 alleged perpetrators were indicted and sent by the DNA in Court for

² The D.N.A. performance on 2015 is analyzed as the most recent official data because the Official Report on D.N.A. activity on 2016 is not available yet.

corruption or committing criminal offences related or assimilated to corruption. The competent Criminal Courts confirmed, through definitive rulings, over 90 % of the raised indictments. Among those, 1 former prime minister of the Republic, 5 ministers and no less than 21 members of the Parliament were found guilty of corruption and sentenced to prison. Measures for provisional seizure of property and attachment of property were taken for a total value over half billion euro (500,000 euro) [6].

III. ROMANIAN LEGAL FRAMEWORK AND LEGAL ENTITIES IN PREVENTING AND COMBATING CORRUPTION

III.1. Preventing corruption – The National Agency for Integrity (ANI)

- The establishment of the ANI

One of the key points of the Chapter of Justice and Internal Affairs from the negotiations for the adherence of Romania to the E.U. regarded the necessity to find out the most efficient solution for controlling the incompatibility regime as well as the fortune of state dignitaries, judges and prosecutors, Military/Police/Border Police personnel and public servants.

The necessity for establishment of the ANI raised up after the European Commission expressly asked for a viable, working mechanism for implementing and controlling the e-declarations. GRECO (the *Group of States against Corruption*) also strongly supported this request.

Therefore, in 2007 the Romanian Parliament adopted the *Law No. 144/2007 on establishing, organizing and functioning of the ANI*.

- What the ANI is and what does it do

According to its statutory law, the ANI is an operationally independent institution, which exercise the administrative control on e-declarations, conflicts of interest and incompatibility regime of the above-mentioned categories of Romanian citizens. **The National Council for Integrity** monitors the whole activity of the ANI for Integrity and gives the general guidelines regarding the National Strategy for Integrity. The National Council annually presents the activity report on integrity in front of the Senate (the higher chamber of the Romanian Parliament).

Within the ANI work a special public servants category, called **inspectors of integrity**. They have only administrative jurisdiction and no judicial authority. Whenever they discover grounds for alleged criminal offenses regarding the regime of e-declaration, legal conflict of interests and/or incompatibility, they send the whole file to the DNA prosecutors for proper criminal investigations³.

According to the statutory law, the ANI President, his deputy and the inspectors for integrity are legally banned to request and/or accept any suggestions or indications regarding their activity from any other State authority, public institution, legal entity or natural person.

³ Law No. 144/2007 on establishing, organizing and functioning of the ANI.

III.2. Combatting corruption – The Anti-Corruption National Directorate (DNA)

- What is and who works for the DNA

DNA is a **prosecutorial unit specialized in combating medium and high profile corruption**; its design follows a model adopted also by other E.U. Member States, such as Spain, Austria, Belgium and Croatia.

Within the Romanian Judicial system, DNA is an **autonomous investigative body, independent** in relation to the Criminal Courts, to other prosecutorial units, as well as in relation to other public authorities⁴. It has a rather complex structure: its prosecutors heavily rely in their investigations on the expertise of specialized anti-corruption criminal investigators from the Judicial Police⁵, as well as highly trained and proven specialists such as economists, finance and banking system experts, customs and tax evasion experts, IT personnel. All these experts work together as Joint Task Units assigned for each criminal investigation, under the direct supervision and control of DNA prosecutors. All DNA personnel (either prosecutor, Judicial Police officer or other expert) is prohibited/ legally banned to hold any other official position(s) within other legal entity (either State authorities or private legal entities, no matter which), except teaching/training positions within the university educational system. This specific requirement was meant to give reasonable legal guarantees for the autonomy and independence of the criminal investigations performed by DNA.

- What does DNA do

DNA has the legal authority to conduct criminal investigations against criminal offences of corruption and criminal offences directly related to corruption in three main directions⁶:

a) Medium and high profile corruption – according to the relevant legal provisions, there are

⁴ Law No.78/2000 on prevention, disclosure and criminal punishment of corruption.

⁵ The Romanian Criminal Investigative System established the Judicial Police, following the French model. According to this model, the National Police splits in two main professional bodies, in terms of criminal investigating authorities: **the Judicial Police** (composed of all Police criminal investigators, both commissioned and non-commissioned Police officers) and **the Administrative Police** (composed of all Police personnel, other than Judicial Police). Within the Administrative Police are to be found all other specialized police units, such as Community Police, Traffic Police, Patrol Police, Anti-Riot Police etc. Beside regular criminal investigators, the Judicial Police has also **specialized Anti-Corruption Units, specialized Organized Crime and Terrorism Fighting Units**, and last, but not least, **the Forensic Police**. Only the Judicial Police personnel has legal authority to conduct criminal investigations; any criminal investigative activity performed by the Administrative Police personnel is invalid under the Romanian Criminal Procedure Code mandatory provisions and not to be counted as grounds for raising the indictment.

⁶ Law No.78/2000 on prevention, disclosure and criminal punishment of corruption.

three requirements for a criminal offense to enter this category:

- the value of the bribe exceeds 10,000 euro
- either the total prejudice exceeds 200,000 euro or
- the alleged act of corruption was committed by a highly positioned official or public servant (such as members of the Parliament or Government, ministers and their deputies, judges and prosecutors, Military/Police/Border Police commissioned officers, Tax Evasion Service or Customs officials, County/Regional Governors and their deputies, mayors of municipalities and their deputies, heads or members of County/Regional Councils, etc.)

b) Criminal offenses against the financial interest of the E.U. – unlawful gain of money from European funds, illegal reduction or unlawful change of destination for such funds;

c) Criminal offenses of highly profiled economic and financial crime

- Where from the DNA takes its information on alleged corruption cases

The most frequent channels for informing the DNA prosecutors regarding the alleged criminal cases of corruption are the following:

- Applications/reports on criminal offenses of corruption filled in the applicants (both natural and legal persons);

- Reports on criminal offenses of corruption filled in by the alleged author of the criminal offenses of corruption itself – the so-called *self-denouncement*;

- Reports on criminal offenses of corruption filled in by state-authorities and/or officials with control jurisdiction, such as Tax Evasion Service, The

Financial Guard (the Economic and Fraud Police within the Romanian Ministry of Public Finance), OLAF Romanian Department (European Anti-Fraud Office) of other state and local authorities for which is mandatory to report criminal offenses of corruption they have become aware of while performing their official duties;

- Reports on criminal offenses of corruption received from Police, from other Prosecutorial Units or from Secret/Intelligence Services;

- Reports on criminal offenses filled in by the DNA prosecutors based on open-sources or public facts, such as mass-media articles – the so-called *ex-officio* reports).

- How is the DNA organized

The DNA is structured on two levels⁷:

- **The central level** is composed of units, sections and other departments and has countrywide jurisdiction. The DNA Chief-prosecutor heads the whole shop. As the DNA is a prosecutorial unit, its Chief-prosecutor is under direct coordination of the General Prosecutor of the Republic, but the latter one has no legal authority to order the former on starting or closing corruption criminal investigations. The decision on opening criminal investigations always falls under the CPC provisions only; this way, the system itself guarantees the autonomy of the DNA.

- In the field, there are **15 territorial units** based in those municipalities where the Appeals Courts work. Each DNA territorial unit's jurisdiction is limited to its territory, covering up to three counties of the country. A Chief-prosecutor, directly subordinated to the DNA Chief-prosecutor, heads each territorial unit.

References

1. Stoica I. Modul mafiot in care Vintu tragea sforile in Guvernul Tariceanu. SOV, cu doua saptamani inaintea numirii oficiale: "Mihaiu pleaca guvernator in Delta". *Adevarul*. 3 august 2016.
2. The social functionality of corruption. *Evenimentul zilei*. February 23, 2006.
3. Romanian Justice criticized by the European Commission – Corruption is addressed too mild. *ProTV TV channel*. March 23, 2010 (accessed: February 6, 2017).
4. Brsescu T. Corruption is a menace towards national security. *Amos News*. October 3, 2014 (accessed: February 6, 2017).
5. Vaida I. Corruption – a risk factor to the national security. *România liberă*. February 22, 2006.
6. Summary of the 2015 Activity Report // National Anticorruption Directorate (DNA): official site. URL: http://www.pna.ro/bilant_activitate.xhtml?id=36 (accessed: February 6, 2017).

Received 10.02.2017

Дан ТУЛІНЕСКУ,

Радник/тренер із панування права – Консультативна місія Європейського Союзу в Україні

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ – РУМУНСЬКИЙ ШЛЯХ

Автором зроблено спробу відповісти на питання, що таке корупція, досліджено коротку історію боротьби з корупцією в Румунії до та після інтеграції в Європейський Союз, а також румунську правову основу та юридичних осіб у попередженні й боротьбі з корупцією.

⁷ Law No.78/2000 on prevention, disclosure and criminal punishment of corruption.

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5599-3335>

ВИКРАДЕННЯ ДОКУМЕНТІВ: АНАЛІЗ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Ефективна протидія корупційній злочинності залежить від багатьох факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Провідне місце в цьому переліку займає якісна оцінка самої злочинності, тобто достовірна кримінологічна характеристика.

При цьому, злочинність як явище може бути оцінена і навіть виміряна у певних кількісних і якісних показниках, що дуже важливо для з'ясування сутності цього явища, виявлення його внутрішніх взаємозв'язків залежно від зовнішніх чинників [1, с. 243]. Крім того, необхідно чітко розуміти те, що ми маємо на увазі під злочинністю конкретного виду.

Щодо корупційної злочинності, то це сукупність корупційних злочинів статистично облікованих за певний проміжок часу на тій чи іншій території. Перелік корупційних злочинів закріплений на законодавчому рівні в примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (*далі – КК України*). Цим переліком корупційним злочином визнається викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (*далі – викрадення документів*) в межах ч.ч. 1, 2 ст. 357 КК України.

Метою наших тез є аналіз кількісних показників викрадення документів.

До кількісних показників в кримінологічній науці зазвичай відносять абсолютний рівень злочинності, коефіцієнти злочинності та динаміку злочинності. Тому розглянемо кожний з цих показників окремо.

Абсолютний рівень злочинності. Під абсолютним рівнем злочинності, переважна більшість як вітчизняних, так і зарубіжних кримінологів, розуміє абсолютну кількість зареєстрованих злочинів та осіб, які їх вчинили, на певній території за певний проміжок часу. Іншими словами, абсолютний рівень злочинності передбачає встановлювати максимальну кількість зафіксованих (або поставлених на облік) злочинів, осіб злочинців та засуджених осіб.

Абсолютний рівень злочинів пов'язаних з викраденням документів в період з 2013 по 2016 рік мав характер певних коливань. Згідно з статистичною інформацією, що надана широкому загалу Генеральною прокуратурою України в 2013 році в країні було обліковано 2470 випадків викрадення документів, в 2014 році – 1923, в 2015 році – 1828, а в 2016 році – 2145 [2].

Абсолютний рівень виявлених осіб, які вчинили викрадення документів, в 2013 році склав 329

осіб, в 2014 році – 413, в 2015 році – 369, а в 2016 році – 468 [3]. Як ми бачимо, як і в ситуації з абсолютним рівнем злочинів пов'язаних з викраденням документів, даний показник демонструє відповідні коливання. При цьому, на відміну від абсолютного рівня злочинів, за період нашого дослідження демонструє певне збільшення.

В той же час, абсолютний рівень засуджених в Україні за викрадення документів відповідно до статистичної інформації Державної судової адміністрації України в 2013 році склав 93 засуджених осіб, 2014 році – 14, в 2015 році¹ – 12 [4].

Коефіцієнти злочинності. Коефіцієнти злочинності це відносні статистичні показники, що застосовуються з метою коректного аналізу стану та динаміки злочинності в різних регіонах або країнах шляхом співставлення відомостей про злочинність із даними про населення. Виділяють два різновиди коефіцієнтів: коефіцієнт злочинної інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності.

Коефіцієнт злочинної інтенсивності за період дослідження (2013–2016 рр.) в 2013 році склав 5,4 злочинів на 100 000 населення України, в 2014 році – 4,2, в 2015 році – 4,3, в 2016 році – 5.

Коефіцієнт злочинної активності серед виявлених осіб, що вчинили викрадення документів, в 2013 році склав 17 злочинців на 1 000 000 населення України, в 2014 році – 15, в 2015 році – 14, в 2016 році – 18.

Динаміка злочинності. Динаміка злочинності відображає зміни її кількісних та якісних показників протягом певного часового проміжку (один, два, п'ять, десять років і т. д.). При вивченні злочинності в динаміці обчислюються *абсолютне зростання (зниження), темп зростання (зниження) та темп приросту (зменшення)*.

Спираючись на загально визнане розуміння динаміки злочинності та її існуючі методики її обчислення, можливо наголосити на певних динамічних рисах, що характерні викраденню документів (*за період з 2013 року по 2016 рік*):

– абсолютний приріст злочинів, які пов'язані з викраденням документів, складає –325 злочинів. Іншими словами даний вид злочинів демонструє динаміку спаду (*див. рис. 1*);

¹ На момент підготовки матеріалів тез доповіді інформація про кількість засуджених в Україні була розповсюджена Державною судовою адміністрацією України тільки за перше півріччя 2016 року.

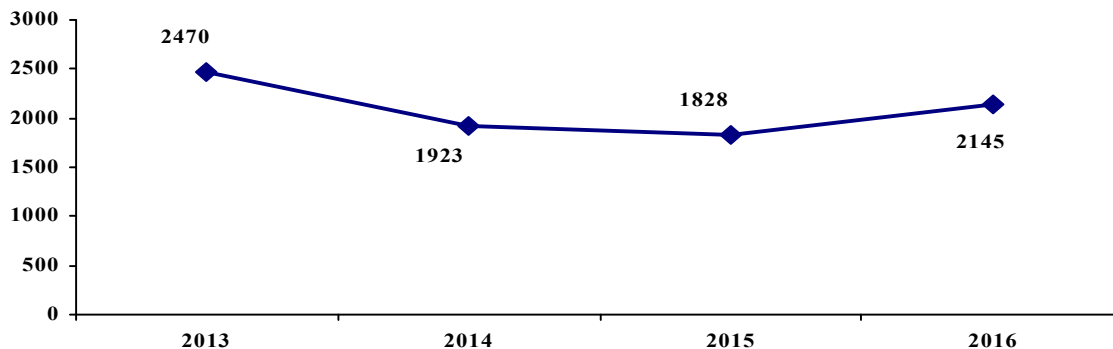

Рис. 1. Динаміка змін абсолютної кількості зареєстрованих злочинців пов'язаних з викраденням документів в Україні в період 2013–2016 рр.

- темп зростання викрадення документів в 2016 році відносно 2013 року склав майже 87 %;
- темп приросту викрадення документів в 2016 році відносно 2013 року склав -13 %. При цьому, даний показник в 2014 році відносно 2013 року склав -22 %, в 2015 році відносно 2014 року - 5 %, а в 2016 році відносно 2015 року - 17 %;
- абсолютний приріст осіб, що вчинили викрадення документів, складає 139 особи. Іншими словами даний показник демонструє динаміку зростання (див. рис. 2);

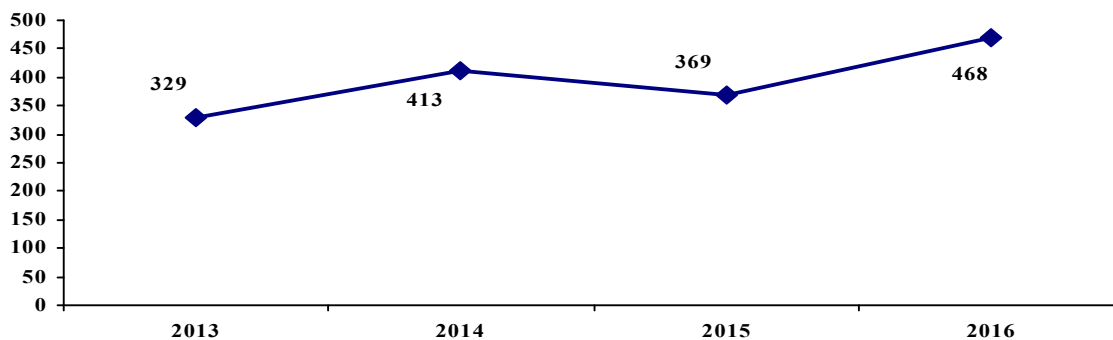

Рис. 2. Динаміка змін абсолютної кількості виявлених осіб, які вчинили викрадення документів в Україні в період 2013–2016 рр.

- темп зростання кількості осіб, що вчинили викрадення документів, в 2016 році відносно 2013 року склав більш ніж 142 %;
- темп приросту кількості осіб, що вчинили викрадення документів, в 2016 році відносно 2013 року склав 42 %. При цьому, даний показник в 2014 році відносно 2013 року склав 26 %, в 2015 році відносно 2014 року - 11 %, а в 2016 році відносно 2015 року - 27 %;
- абсолютний приріст кількості засуджених за викрадення документів (в період з 2013 року по 2015 рік) складає -81 засуджених. Іншими словами, даний показник (рівень засуджених) демонструє, як і рівень злочинності, динаміку спаду (див. рис. 3);

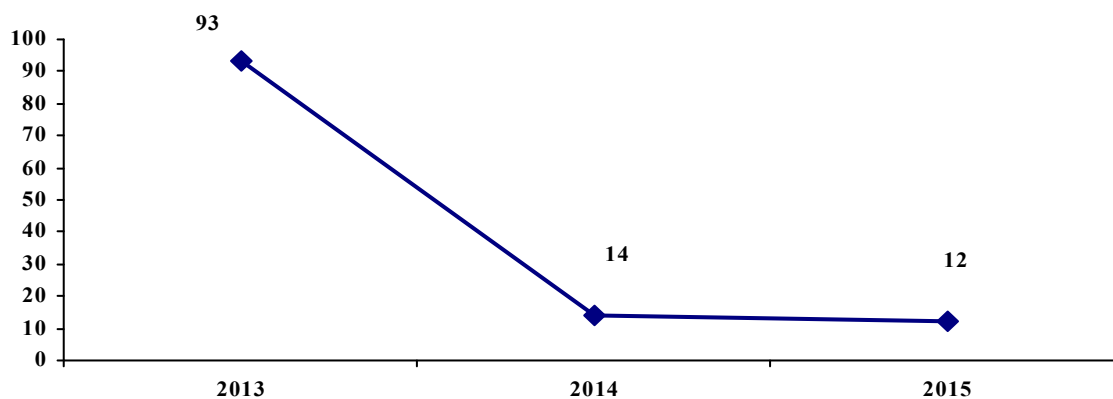

Рис. 3. Динаміка змін абсолютної кількості засуджених осіб, які вчинили викрадення документів в Україні в період 2013–2015 рр.

- темп зростання кількості засуджених за викрадення документів в 2015 році відносно 2013 року склав майже 13 %;

- темп приросту кількості засуджених за викрадення документів в 2015 році відносно 2013 року склав -87 %. При цьому, даний показник в 2014 році відносно 2013 року склав -85 %, в 2015 році відносно 2014 року – -14 %. Іншими словами, простежується динаміка суттєвого зниження засу-

джених осіб за викрадення документів.

Підводячи підсумок викладеному вище, можливо наголосити на тому, що викрадення документів як корупційний злочин демонструє поступове зниження своєї кількості. При цьому, не зважаючи на зростання кількості виявлених осіб, що вчинили даний злочин, кількість засуджених за даний злочин стрімко зменшується.

Список бібліографічних посилань

1. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміну «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 237–246.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма № 1) за 2013–2016 рр.: статистична інформація // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 25.01.2017).

3. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (Форма № 2): статистична інформація // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення 25.01.2017).

4. Судова статистика, Звіт про склад засуджених (2013–2015 рр.) // Судова влада України: офіц. веб-портал. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (дата звернення: 25.01.2017).

Одержано 06.02.2017

Марина Василівна ФОМЕНКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6606-5769>

Науковий керівник: Кондратов Дмитро Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

КОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Глобалізаційні тенденції розвитку сучасного світу разом із соціально-конструктивними ефектами в інформаційній, економічній, правовій, культурній, оборонній сферах, неодмінно тягнуть за собою й низку ризиків криміногенного значення. Їх перелік – вельми широкий, а спектр кримінологічної та юридичної значущості – досить строкатий. Втім, серед безлічі таких наслідків рельєфно виділяється зона суспільних протиріч, змістом яких є конфлікт між публічною та приватною сферою. Він виражається як у низці юридично позначених явищ (корупції, авторитаристських і тоталітаристських тенденціях розвитку політичної системи, злочинних порушеннях особистих прав людини), так і у неформалізованих, трансперсональних негативних станах і процесах (правовому, політичному нігілізмі, поширенні репресивної свідомості, ксенофобії у різних її проявах тощо), контури яких виходять далеко за географічні межі окремих держав. Відтворення та загострення вказаних конфліктних і конфліктогенних аспектів соціодинаміки диктує необхідність постановки на порядок денний задач щодо удосконалення, передусім, національних механізмів захисту особистих та політичних прав людини. Серед останніх найбільш виразно проявляють свою функціональну значущість особисті та солідарні права, пов'язані з реалізацією правових форм відстоювання колективних інтересів, укріпленням реальної демократії.

Особливо гостро питання всебічного та реального гарантування низки прав першого й другого покоління постають у транзитивних суспільствах, до яких, зокрема, належить й українське. Триваючі політико-правові, економічні, культурно-психологічні трансформації у напрямі лібералізації суспільного устрою загалом цілком закономірно відчувають системний опір факторів консервативної властивості, що у вітчизняних реаліях об'єктивно мають кримінальні форми прояву. Серед одних з таких, що суттєво гальмують прогресивний демократичний, правовий поступ, – перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій. Цей злочин має наскрізний суспільно небезпечний характер для низки соціальних інститутів відстоювання групових та особистих економічних, політичних прав громадян. Істотно порушуючи відносини у сфері трудової, політичної та різного роду громадської діяльності на індивідуальному, груповому рівнях соціальних вза-

ємодій, він здатен поширювати свої віддалені деструктивні наслідки й на макрорівень, визначаючи негативні компоненти політичної кон'юнктури, сприяючи розриву каналів комунікації між громадою, громадською та органами публічної адміністрації, підживлюючи підґрунтя соціальної напруженості в цілому. Саме тому комплексна протидія злочинам, передбаченим ст. 170 КК України, на основі удосконалення, перш за все, кримінально-правових її засобів видається вельми актуальним завданням на сучасному етапі державного будівництва.

Водночас, позначена проблема не є функціонально і суто гносеологічно автономною. Справа в тому, що суспільні відносини, яким завдається шкода внаслідок перешкодження діяльності політичних партій, формуються, перш за все, у сфері політики. Ба більше: основні фактори перешкодження також мають політичне джерело походження та візуалізуються у зоні явної чи прихованої конфронтації різних політичних акторів. В такому розумінні саме перешкодження має політичну мету, що дозволяє віднести цей злочин до розряду політичних. У генезі останніх корупційні практики, як правило, мають застосовуються для легітимізації, створення юридичного прикриття злочинного впливу на політичну партію та її діяльність.

В залежності від функціональної специфіки корупційних злочинів у механізмі перешкодження законній діяльності політичних партій, вони можуть мати різний характер, врахування якого повинно враховуватись при розробці та реалізації заходів запобігання, а саме:

1) *корупційні злочини як елемент механізму перешкодження законній діяльності політичної партії в контексті політичного переслідування її члена або ж партії в цілому.* Метою таких дій є вплив на лінію партійної роботи, окремий її сектор (регіон), чи на її активність. Корупційні злочини, таким чином, мають суто інструментальну природу. В цьому аспекті варто погодитись із Ю. В. Орловим, який вважає за необхідне розмежовувати політико-правове переслідування (як елемент кримінально-правової політики) та політико-дискримінаційне переслідування [1, с. 122–124]. Останнє є неправомірною діяльністю державних органів, їх службових осіб та/або недержавних суб'єктів, здійснюваною як комплекс функціонально спільних заходів, що застосовуються в порушення принципу рівності громадян та/або юридичних осіб за ознакою їх

політичної діяльності, політичних переконань, з метою вплинути на їх чинну та/або потенційно можливу політичну активність, або помсти за її прояви у минулому. Таке переслідування слід вважати політично злочинною діяльністю в цілому, яке відтворює біхевіористську, силову модель реалізації політичної влади [2, с. 262–265, 267]. Корупційні злочини, таким чином, набувають характеру одного з важелів політичного переслідування. При цьому їх суб'єктами можуть виступати судді (одержання неправомірної вигоди як умови винесенні завідомо неправосудного рішення щодо заборони мирного зібрання, ініційованого політичною партією тощо), службові особи органів Міністерства юстиції з питань легітимізації діяльності політичних партій і т. д.;

2) *корупційні злочини як елемент механізму несистематичного впливу на законну діяльність політичних партій з метою перешкоджання їй*. Такі корупційні злочини має наслідком ситуативне (епізодичне) перешкоджання реалізації ними своїх цілей, задач у конкретній обстановці з урахуванням політичної кон'юнктури, електоральних настроїв і т. д. Конкретним змістом діяльності службової особи, суб'єкту корупційного злочину, може бути як неправосудні судові акти, акти органів місцевого самоврядування (наприклад, щодо затвердження

проведення робіт з благоустрою населеного пункту у тому місці, де плануються ініційовані політичною партією масові заходи), інформаційні кампанії чи окремі сюжети у засобах масової інформації (з метою дискредитації політичної партій чи окремих її членів та, таким чином, перешкоджання їх діяльності) тощо;

3) *корупційний злочин як елемент механізму усунення політичного конкурента* через судову заборону діяльності політичної партії. Остання здійснюється згідно зі ст. 21 Закону України «Про політичні партії в Україні» на підставі адміністративного позову центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації (легалізації) об'єднань громадян. Але важливо зауважити, що йдеться про ситуації, коли дійсні підстави для відповідної заборони відсутні. В такому разі прийняття завідомо неправосудного рішення адміністративним судом поєднане не лише з корупційним злочином, а й службовим підробленням, в тому числі й з боку службових осіб зазначеного центрального органу виконавчої влади. Таким чином, формується цілий ланцюг корупційних злочинів, переривання якого залежить від виявлення політичного актора, «групи тиску», інтересам якого не задовольняє діяльність конкретної політичної партії в принципі.

Список бібліографічних посилань

1. Орлов Ю. В. Політичне переслідування як соціально-правовий феномен: кримінологічний аспект. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С. 120–126. URL: <http://pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=21594> (дата звернення: 12.02.2017).

2. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса Плюс, 2016. 656 с.

Одержано 13.02.2017

Сергій Іванович ХАЛИМОН,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України, Кривий Ріг, Україна;

Олександр Петрович САЛО,

начальник відділу внутрішньої безпеки Головного управління Державної фіскальної служби у Миколаївській області, Миколаїв, Україна

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА БОРОТЬБИ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

Положення «Про Державну фіскальну службу України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236, визначає, що Державна фіскальна служба України (далі ДФС України) з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДФС України, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

Функції по запобіганню і протидії корупції, а також виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних та інших правопорушень з боку працівників органів ДФС України, вжиття заходів щодо їх усунення покладаються на Головне управління внутрішньої безпеки ДФС України та підрозділи внутрішньої безпеки територіальних органів ДФС України.

Згідно з Положенням «Про Державну фіскальну службу України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236, ДФС України відповідно до закону провадить оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також вживає заходів щодо відшкодування завдань державі збитків.

Отже, підрозділи внутрішньої безпеки ДФС України в розумінні ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є підрозділами, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Одним із елементів системи негласних заходів оперативно-розшукової діяльності є конфіденційне співробітництво. Правовою основою використання допомоги громадян у боротьбі зі злочинністю є статті 8, 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Згідно з п. 13, 14 ст. 8 Закону, оперативні підрозділи мають право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України.

Законодавство не дає визначення поняття конфіденційного співробітництва. У спеціальній літературі зустрічаються такі погляди на це поняття. Наприклад, авторський колектив науково-практичного коментаря Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вважає, що конфіденційне співробітництво – це відносини між уповноваженими на те законом державними органами, їх посадовими особами та громадянами, які виявили згоду співробітничати на негласній основі й за визначених умов. Використовується виключно для виконання встановлених законодавством завдань і обов'язків, покладених на органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1, с. 254].

М. Корчовий, К. Ольшевський надають більш широке визначення досліджуваного поняття. На їх думку конфіденційне співробітництво є складною, різнобічною формою діяльності у сфері протидії злочинності, зміст якої становлять дії, що по суті охоплюють різноманітні за своєю природою правовідносини (державно-правові, адміністративно-правові, організаційно-управлінські, трудові, фінансові, соціально-правового захисту, у сфері інформаційної діяльності тощо) та заходи, спрямовані на створення умов, надання допомоги у виконанні завдань боротьби зі злочинністю, забезпечення ефективності роботи негласного апарату та використання отриманих від нього відомостей у правоохоронній діяльності, а також дотримання законності та забезпечення безпеки осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД [2, с. 67–68].

Враховуючи обмежений обсяг тез конференції, а також їх мету, ми не будемо вдаватись до глибокого аналізу цього поняття. Зазначимо лише те, що конфіденційне співробітництво з підрозділами внутрішньої безпеки є складовою оперативно-розшукової діяльності, яка проводиться її суб'єктами, тому для неї характерні деякі загальні риси, властиві зазначеній галузі, оскільки ця діяльність спрямована на вирішення загальних завдань агентурної роботи. Разом із тим, агентурна робота щодо боротьби зі злочинністю в ДФС України має специфічні особливості. Вони виявляються у формуванні спеціалізованого агентурного апарату (підборі, вивченні, перевірці кандидатів на вербування, їх залученні до конфіденційного співробітництва, розстановці тощо),

основних напрямках його використання та вирішенні з його допомогою оперативного-тактичних завдань, у специфіці керівництва негласними співробітниками (наприклад, навчання, виховання, характер завдань) і т. ін.

Відповідно до Положення про Головне управління внутрішньої безпеки ДФС України, затверджене наказом ДФС України від 19.02.2016 № 148, основними завданнями підрозділів внутрішньої безпеки ДФС України є:

- забезпечення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДФС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, у межах передбачених законом повноважень;

- встановлення правил поведінки посадових осіб ДФС та контроль за їх виконанням;

- забезпечення у ДФС та її територіальних органах безпеки діяльності, а також державних службовців та працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків.

Отже забезпечення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією є одним із основних завдань підрозділів внутрішньої безпеки ДФС України, виконання якого досягається шляхом здійснення оперативно-розшукової діяльності, направленої на запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності працівників ДФС та її територіальних органів, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

Як ми зазначали вище, оперативно-розшукова діяльність складається із конфіденційного співробітництва, як складової системи негласних засобів боротьби із злочинністю.

Відомо, що корупція є соціальним явищем, її існування обумовлене життєдіяльністю людини. Результати діяльності людини не завжди носять позитивний зміст. Будь-яке суспільство прагне створити таку систему життєдіяльності, яка мінімізуватиме вплив негативних явищ. Використання

конфіденційного співробітництва підрозділами внутрішньої безпеки ДФС України є соціально необхідним. Адже корупційні злочини вчиняються замасковано, а тому протидіяти таким негативним явищам лише гласними засобами неможливо.

Конфіденційне співробітництво оперативні підрозділи внутрішньої безпеки ДФС України здійснюють при проведенні заходів щодо забезпечення безпеки працівників під час проведення слідчих (розшукових) дій у рамках досудового розслідування та реалізації матеріалів оперативно-розшукових справ; недопущення проникнення злочинних елементів до ДФС та її територіальних органів; при проведенні спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на заняття посад в ДФС та її територіальних органах; протидії залучення працівників ДФС та її територіальних органів у протиправну діяльність; виявлення можливих каналів витоку відомостей, що становлять державну таємницю, та конфіденційної інформації з ДФС та її територіальних органів.

Конфіденційне співробітництво представляє собою складний процес. Сучасна оперативно-розшукова наука має суттєві пробили теоретичного та практичного обґрунтування здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами внутрішньої безпеки ДФС України. Удосконаленню підлягають норми соціально-правового захисту осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам на конфіденційній основі. Перш за все тому, що особа, яка повідомляє про корупцію, автоматично вступає в боротьбу з цим негативним явищем. І вона повинна бути впевнена у кінцевому результаті такої боротьби. Адже отримання громадянином певної інформації об'єктивно ставить його у скрутне становище: з одного боку, – це міжособистісні відносини, наприклад, сусід чи колега по службі виступають каналом і умовою надходження інформації, а з іншого – неформальні норми, які регулюють ці відносини, як правило, є перепорою у прийнятті рішення про передачу цієї інформації для використання з метою запобігання злочину [3, с. 404].

Список бібліографічних посилань

1. Сервецький І. В., Дашко В. А. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Київ, 2006. 400 с.
2. Корчовий М., Ольшевський К. Проблеми правовідносин у процесі конфіденційного співробітництва оперативних підрозділів ОВС з громадянами. *Вісник Академії управління МВС*. 2008. № 1–2. С. 66–73.
3. Халимон С. І. Проблеми впровадження інституту викривачів // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 402–405.

Одержано 14.02.2017

Вадим Борисович ХАРЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1214-0313>

КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ І ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНІ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА

З метою забезпечення діяльності НАБУ та НАЗК, 12 лютого 2015 року Верховною Радою України був прийнятий Закон № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [3]. Однією з новел наведеного Закону було запровадження терміну «корупційний злочин» та визначення кола протиправних діянь, що є такими посяганнями. Так, відповідно примітки до ст. 45 Кримінального кодексу України [1] (далі – КК України), корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК України.

Навіть поверхневий аналіз вищенаведених складів злочинів засвідчує, що вони тим чи іншим чином пов'язані з вигодами майнового, нематеріального чи негрошового характеру, які одержують без законних на те підстав службові особи з використанням свого службового становища. Якщо в складах злочинів, передбачених статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369 та 369-2 КК України, пропозиція, обіцянка або одержання/надання неправомірної вигоди службовою особою безпосередньо або характеризують сутність суспільно небезпечного діяння зазначених посягань, або є метою їх вчинення, то у разі вчинення інших злочинів, передбачених приміткою до ст. 45 КК України, службова особа шляхом зловживання своїм службовим становищем вчиняє протиправне заволодіння чужим майном або іншими предметами.

Так, ч. 2 ст. 191 КК України встановлює підстави кримінальної відповідальності за заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, тобто одержання без законних на те підстав службовою особою з використанням свого службового становища чужого майна. Такий самий спосіб вчинення протиправної поведінки з боку службової особи передбачений і статтями 262, 308, 312, 313, 357 та 410 КК України. Про відсутність законних підстав набуття у власність активів, що не підтверджено доказами (тобто одержання без законних на те підстав), зазначається і у диспозиції ст. 368-2 КК України.

Отже, із зазначених у примітці до ст. 45 КК України складів злочинів лише порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психо-

тропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України) є таким, що жодним чином не пов'язане з будь-яким заволодінням будь-якими предметами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Кваліфікований склад злочину цього діяння (ч. 2 ст. 320 КК України) передбачає заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами чи прекурсорами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем не як характеристику суспільно небезпечного діяння цього злочину або способу його вчинення, а як наслідок відповідного порушення, що і виступає обтяжуючою обставиною цього складу злочину. Тому підґрунтя віднесення цієї норми до групи корупційних злочинів цілковито знаходяться поза межами науки кримінального права і обумовлені не зовсім здоровим глуздом (дурнею) нашого «законодавця» чи розробників проекту відповідного Закону.

На таких саме підставах до кола корупційних злочинів можна було б віднести і службову недбалість (ст. 367 КК України), об'єктивна сторона якої також передбачає невиконання певних обов'язків, тільки з тією різницею, що ознака суб'єкту злочину як службової особи не є обов'язковою для складу злочину, передбаченого ст. 320 КК України.

Водночас, аналіз норм Особливої частини КК України дозволяє стверджувати, що кількість зловживань службовою особою своїм службовим становищем внаслідок яких зазначені особи одержують без законних на те підстав грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру значно (у разі) перевищує коло злочинів, наведених у примітці до ст. 45 КК України. Залишається тільки здогадуватися з яких причин контрабанда, вчинена службовою особою з використанням службового становища (ч. 2 ст. 201 КК України), не визначена в законі про кримінальну відповідальність і не розглядається розробниками проекту Закону України № 198-VIII як корупційний злочин. Те, що зазначене діяння має законодавчу конструкцію як злочин з формальним складом і вважається закінченим вже з моменту незаконного переміщення предметів через митний кордон України жодним чином не може слугувати виправданням його виключення з кола корупційних правопорушень і відсутності ознак корупції у визначенні цих термінів у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [4].

Мабуть, з тих самих причин розробники проекту Закон № 198-VIII залишили поза увагою і вимагання, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 189 КК України), адже і у цьому випадку наслідки у вигляді одержання службовою особою без законних на те підстав майна, права на майно або вчинення на користь таких осіб дій майнового характеру (як і спричинення майнової шкоди власнику) знаходяться поза межами складу цього злочину.

Але більш за все у визначенні коло корупційних злочинів звертає на себе увагу відсутність у примітці до ст. 45 КК України діянь, що порушують особисті немайнові та виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності. Як вже неодноразово наголошувалося, матеріальні активи визначаються законом про кримінальну відповідальність як альтернативний предмет у складі неправомірної вигоди, а їх пропонування, обіцянка, надання чи одержання без законних на те підстав характеризує зміст наведеного поняття.

У науці кримінального права України позиція щодо віднесення прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації до нематеріальних активів є загальновідомою і загальноприйнятною. Так, Ю. В. Гродецький наголошує на тому, що нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності) [2, с. 798]. Водночас під правом інтелектуальної власності слід розуміти права особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством України, тобто сукупність відносин, які складаються у процесі реалізації особою особистих немайнових та виключних майнових прав на результати інтелектуальної, творчої

діяльності, а також встановлених законом майнових прав інтелектуальної власності на інші об'єкти права інтелектуальної власності. Як вже зазначалося, відсутність економічного змісту особистих немайнових прав інтелектуальної власності не є підставою для твердження про їх нематеріальний характер [5, с. 98].

Водночас, частини 3 статей 176, 177 та 229 КК України як особливо обтяжуючу (кваліфікуючу) ознаку порушення авторського права і суміжних прав, порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію та незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування або кваліфікованого зазначення походження товару передбачають їх вчинення службовою особою з використанням службового становища. Водночас, отримання службовою особою внаслідок такої протиправної поведінки особистих немайнових прав інтелектуальної власності та (або) майнових прав інтелектуальної власності повністю охоплюється складом відповідного злочину і будь-якої додаткової кваліфікації не потребує.

На підставі наведеного, можна сміливо стверджувати, що намагання створити в системі Особливої частини КК України певну підсистему на засадах, принципах і відповідно до критеріїв, які є невідомими для науки кримінального права України і зрозумілими (широко сподіваюсь) виключно розробникам проекту Закону України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII виявилися безсистемними, невдалими, вадливими та такими, що не дозволяють (на підставі зазначеного у примітці до ст. 45 КК України переліку) надати науково обґрунтоване визначення поняття «корупційний злочин». І взагалі, чи потребує цього наука кримінального права України або сфера правозастосування?

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.01.2017).
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т./за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: закон України від 12.02.2015 № 198-VIII // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19> (дата звернення: 15.01.2017).
4. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/1700-18> (дата звернення: 11.02.2017).
5. Харченко В. Б. Особисті немайнові та виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності у структурі неправомірної вигоди. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 90–101.

Одержано 17.02.2017

Ксенія Вікторівна ХЛАБИСТОВА,

аспірантка Київського університету туризму, економіки та права, Київ, Україна

Науковий керівник: Камінська Наталія Василівна,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри гуманітарних

та загальноправових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЛЮСТРАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ

Європейська модель люстрації не охоплює кримінальну відповідальність, як захід очищення влади. Навпаки, у європейському розумінні люстрація передбачена саме для осіб, до яких не можуть бути застосовані заходи кримінального переслідування, але які займали високі посади при колишніх режимах і підтримували їх та не продемонстрували свою прихильність демократичним принципам чи віру в них у минулому і не зацікавлені та не мають мотивів дотримуватися їх сьогодні [1].

Проте зазначений європейський принцип у галузі люстрації не був врахований українським законодавцем, при прийнятті Закону України «Про очищення влади», хоча його розробники позиціювали його як імплементацію саме європейської моделі люстрації [2]. Така концептуальна неузгодженість породила колізії між кримінально-правовими та люстраційними нормами, призвела до покладання обов'язку застосування одного з двох видів люстраційних заборон на суд, що у підсумку унеможливило їх законну реалізацію.

На нашу думку, головною причиною провалу люстраційного процесу в Україні стало сліпе запозичення європейського досвіду люстрації без осмислення історичних, політичних, та правових особливостей.

У зв'язку з чим люстрацію слід розглядати більш широко й автономно від європейського розуміння. Ми пропонуємо концепцію люстрації як постійного, міжгалузевого правового явища, що являє собою реалізацію сукупності визначених чинним законодавством юридичних засобів (люстраційних заходів), спрямованих на запобігання та протидію деструкції державної влади та забезпечення якісного функціонування політико-правової системи держави. В запропонованій системі люстраційних механізмів головне місце займає кримінальна відповідальність, метою якої є охорона суспільних відносин від найбільш небезпечних діянь.

В контексті очищення державної влади до кримінальних люстраційних заходів, в першу чергу, слід віднести кримінальні покарання за службові злочини, злочини проти основ національної безпеки, але і покарання за інші злочини, які прямо не пов'язані з виконанням функцій держави, теж мають люстраційний характер, оскільки тягнуть судимість, що є перепорою для державної служби, політичної, адвокатської та іншої діяльності.

Отже, люстраційний ефект мають всі види кримінальних покарань, незалежно від їх виду чи характеру вчиненого злочину.

У світлі люстрації судової влади особливої уваги набуває кримінальне покарання, передбачене

статтею 375 Кримінального кодексу України (далі за текстом – КК України) за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови [3].

На сьогодні застосування цієї норми не є поширеним, що зумовлено низкою чинників: починаючи від складності кваліфікації та складання обґрунтованого обвинувального акта, що вимагає глибоких знань та аналітичних здібностей та закінчуючи особливою процедурою притягнення суддів до кримінальної відповідальності та «суддівською солідарністю» з незацікавленості вироблення позитивної судової практики по цьому злочину.

Таким чином, ефективність кримінальної відповідальності як люстраційного заходу, безпосередньо залежить від якісної роботи правоохоронних органів.

Аналізуючи люстраційну перспективність кримінальної відповідальності за статтею 375 КК України, варто розглянути об'єктивну сторону цього злочину, яка полягає у постановленні суддею (суддями) завідомо неправосудного судового рішення. Неправосудним є судове рішення, в якому завідомо неправильно застосовано норму матеріального права, яке постановлено з грубим порушенням норм процесуального права, або в якому завідомо є невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи [4, с. 872].

Якщо умисне порушення норм матеріального права досить складно довести, оскільки завжди можна списати на судову помилку у тлумаченні правової норми та складність конкретної справи, то грубе порушення норм процесуального права судом аргіогі не може бути помилковим чи не умисним. Роблячи такий висновок, ми виходили з наступного. По-перше, порушення норм процесуального права суддею, що має певну фахову підготовку, яка включає в першу чергу знання норм процесуального права, може бути лише умисним. По-друге, у процесі розгляду справи, зацікавлена сторона завжди вкаже на порушення процесу, і, відповідно, ігнорування цього свідчить вже про певний умисел і не може розглядатися як проста недбалість. Тобто, всі процесуальні порушення допущені судом вже під час розгляду справи (безпідставне відкидання доказів без зазначення мотивів чи взагалі незгадування відповідного доказу у судовому рішенні; немотивована відмова у витребуванні доказів; ігнорування основних доводів сторони, не надання їм оцінки та не зазначення їх у рішенні тощо) відразу висвітлюються зацікавленою стороною в усних заявах, клопотаннях та ін. і, відповідно, не можуть визнаватися недбалістю.

За таких умов, всі скасовані судові рішення у зв'язку з допущенням грубих порушень процесуального права можуть розглядатися крізь призму компетентності та неправосудності рішення.

Зрозуміло, що за кожне скасоване рішення до відповідальності не можливо притягнути, оскільки не вистачить ресурсів правоохоронних органів чи органів суддівського врядування, однак встановити певні розумні критерії кількості скасованих рішень і характеру порушень, що зумовили початок відповідної перевірки можливо і необхідно. При цьому вид відповідальності має бути адекватним і варіюватися від дисциплінарного звільнення (за некомпетентність) до кримінальної відповідальності. Щодо видів дисциплінарного стягнення: попередження та догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного-трьох місяців, то, на наш погляд, вони мають ознаки юридичної фікції і не є ефективним заходом правового регулювання. Зокрема, попередження та догани погашаються і суддя вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення, після спливу встановленого строку від шести до вісімнадцяти місяців і якщо його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку [5].

Враховуючи практичні особливості перевірки скарг на суддів: загальна кількість скарг, тривалість перевірки по одній скарзі, кількість витрачених трудових та матеріально-технічних ресурсів на розгляд однієї скарги та ін., можна зробити висновки про недоцільність застосування дисциплінарних стягнень у виді попередження чи догани, адже витрачені ресурси на застосування таких видів стягнень не пропорційні їх результату. Крім того, розширення переліку видів дисциплінарних стягнень для суддів за рахунок трьох варіантів незначних стягнень (попередження, догана, сувора догана) несе і корупційні ризики та створює додаткові механізми тиску на суддів.

Інший підхід має застосовуватися при наявності рішень Європейського Суду з прав людини, якими встановлено факти грубих процесуальних порушень та/або умисних матеріальних порушень, які, як правило, і супроводжується порушеннями процесуальних норм.

Список бібліографічних посилань

1. Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096 (1996) // Верховний Суд України: офіц. веб-сайт. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/9ccc052ff67f623fc2257d9e0041d022/\\$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%84%201096%20\(1996\).doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/9ccc052ff67f623fc2257d9e0041d022/$FILE/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9F%D0%90%D0%A0%D0%84%201096%20(1996).doc) (дата звернення: 14.02.2017).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про очищення влади» від 24.07.2014 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51795 (дата звернення: 14.02.2017).
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 36. Ст. 447.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероб. та допов./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2005. 1064 с.
5. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
6. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234.

Одержано 15.02.2017

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; Харків, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Корупція – це складне соціальне явище, що негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства і держави, загрожує демократії та правам людини, реалізації принципу верховенства права, підриває соціальну справедливість, легітимність публічних інститутів, добробут, завдає шкоди суспільству, соціальному прогресу та національній безпеці. Корупція – динамічне, мінливе явище. З часом змінюється не тільки рівень корупції та її структурних складових, але й уява про неї, її оцінки в моральних і правових системах різних країн. При цьому треба враховувати, що корупція не є самостійним видом злочину, вона проявляється в багатьох видах злочинної поведінки, а також в адміністративно караних деліктах.

У працях таких відомих дослідників проблем боротьби з корупцією, як Дж. Белентайн, Г. Блек, М. Джонстон, Дж. Най, Р. Перкінс та багатьох інших, присвячених дослідженню витоків цього явища, аргументовано доведено, що корупція відома суспільству ще з давнини. Так, наприклад, перші прояви корупції згадані вчені датують IV–V ст. до н. е. [1, с. 1–4].

Перші згадки про корупцію на Русі з'явилися у літописах XIV ст. Зокрема, з цього приводу згадують Двінську уставну грамоту 1397–1398 рр., де міститься визначення незаконної винагороди за здійснення офіційних владних повноважень – «мздоїмство», або «посула». Згідно з іншою версією, «посулу» як хабар визначено вперше у Псковській судній грамоті (1462–1471 рр.). За часів правління Івана Грозного було запроваджено смертну кару за вчинення дій, аналогічних сучасному хабарництву [2, с. 31].

В останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато – прийнято Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VIII «Про запобігання корупції», Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VIII «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VIII «Про засади антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», Закон України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та низку інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, постановами Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року

№ 265 затверджено Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки; від 4 вересня 2013 року № 706 «Питання запобігання та виявлення корупції»; від 4 грудня 2013 року № 949 – Положення про Урядового уповноваженого з антикорупційної політики; від 24 лютого 2016 року № 104 «Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» тощо. Усе це призвело до того, що наше законодавство вважається одним із найбільш досконалим. Але це не призвело до відчутних позитивних результатів у сфері протидії корупції. Основною причиною відсутності прогресу у питаннях подолання корупції в Україні міжнародні експерти називають дефіцит політичної волі керівників держави. Проблема корупції в країні посідає одне з основних місць серед тем обговорення в суспільному і політичному житті. Представники влади неодноразово підкреслювали свою рішучість у боротьбі з цим явищем, але поки що реальних змін у цьому явищі не спостерігається.

Корупція виникає як результат дії системи об'єктивних та суб'єктивних причин та умов. Загалом ефективна протидія корупції передбачає системний підхід та застосування комплексних заходів. Зрозуміло, що повного подолання та викорінення корупції неможливо, тому що ще, як це підкреслював Шарль Монтеск'є «... відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі» [3, с. 12].

Корупція існує в будь-якій країні світу. Але проблеми, пов'язані з надзвичайно високим рівнем корумпованості українського суспільства, віднесені до пріоритетних напрямів діяльності Президента й Уряду України, що і позначається на важливості їх розгляду. Тому одним із пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що її презентував Президент України П.Порошенко 27 вересня 2014 р., є боротьба з корупцією.

Корупцію зазвичай поділяють на побутову (пов'язану із повсякденним життям громадян), бюрократичну, або адміністративну (що виникає при взаємодії громадян, підприємців із чиновниками нижчої та середньої ланки), політичну (корупційну поведінку осіб, які приймають політичні рішення) [4]. Для пересічних громадян найбільш загрозовою в повсякденному житті є перший низовий рівень, який утворюють корупційні відносини на «побутовому» рівні громадян у сфері обслуговування, охорони здоров'я, освіти тощо і впливає на

рівень життя громадян. Це власне корупція у формі хабарництва, «гешефтів», «подарунків», головним чином у вигляді грошей чи матеріальних предметів – подарунків, матеріалізованих «подяк».

Як відомо, Україна у рейтингу світової безпеки Global Peace Index 2016 опинилася у десятці найнебезпечніших країн, посівши 156 місце зі 162, що майже на одному рівні з Суданом, Центральноафриканською республікою та Єменом. Індекси сприйняття корупції, розраховані фахівцями Transparency International, показують, що впродовж останнього десятиріччя рівень корупції в Україні залишається високим.

Цікаві дані наводяться громадською організацією «Свідомі», які станом на 31 березня 2016 року провели опитування киян. 60 % киян готові давати хабарі за оперативне вирішення своїх проблем, в першу чергу, в галузі медицини, освіти та адміністративних послуг. Хоча більшість з опитаних кваліфікують давання хабара як вимушений крок [5].

При цьому слід зазначити, що в країні увесь час лише робиться вигляд, що відбувається боротьба з корупцією. Тим паче, що останні роки не наводять офіційні дані про кількість осіб, які притягнуті до відповідальності за корупційні діяння. Крім того і самі статистичні дані достатньо фальсифіковані. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупційним підкупом у приватній сфері, становить менше 5 % від усього загалу корупційних підкупів. Таке співвідношення навряд чи можливо обґрунтувати значно нижчим рівнем корумпованості приватного сектору. Скоріше за все такий результат свідчить про те, що правоохоронні

органи, уповноважені реалізовувати антикорупційну політику держави, здебільшого спрямовані на протидію корупційному підкупу саме у публічній сфері, а не в приватній [6].

При цьому необхідно мати на увазі, що корупційні ризики для посадової особи суттєво зростають в умовах непрозорості діяльності державних органів, обмеження вибору під час ухвалення рішення щодо участі в корупційній дії, відсутності альтернативних варіантів; низького рівня офіційних доходів державних службовців відносно рівня цін у державі, що спостерігається в нашій країні в останні роки. При цьому, як правило, особливо в приватному секторі особа чітко враховує, що вона може отримати внаслідок того чи іншого корупційного діяння.

Основною метою державної політики у галузі боротьби з корупцією є створення дійової системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. Успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством.

Список бібліографічних посилань

1. Политическая коррупция. Руководство: справочник/под ред. В. Т. Левайна. Нью-Бруксвик; Оксфорд. 1988. 278 с.
2. Гладких В. И. Коррупция в России: генезис, детерминанты и пути преодоления. *Российский следователь*. 2001. № 3. С. 30–33.
3. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ, 2004. 400 с.
4. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 69–78. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=21877> (дата звернення: 06.02.2017).
5. Так вирішуються питання в нашій країні. Про причини хабарництва і відсоток свідомих людей // Радіо-Ера: сайт. URL: <http://www.eramedia.com.ua/article?234914> (дата звернення: 06.02.2017).
6. Михайлов М. В. Напрями протидії корупційному підкупу в Україні // II Кримінологічні читання, присвячені пам'яті професора О. Г. Кальмана: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (21 листоп. – 12 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. С. 70–71.

Одержано 07.02.2017

Наталія Юрїївна ЦВІРКУН,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9195-3349>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Україна – держава, яка має унікальні ресурси та природно-кліматичні умови, сприятливі для підтримання високого рівня виробництва сільськогосподарської продукції. Земля як самостійний природний об'єкт входить до структури єдиної цілісної екологічної системи, є невід'ємним його елементом, а також основою нормального функціонування довкілля та розвитку всього суспільства в цілому. З одного боку вона є об'єктом природного походження, а з другого, як самостійний об'єкт права власності та господарювання [1, с. 4]. Через це земельні відносини в останні десятиріччя стали однією з найбільш корумпованих сфер державного управління. Величезні суми неправомірної вигоди, які підприємці та звичайні громадяни змушені сплачувати чиновникам, котрі розпоряджаються державними та комунальними землями, погоджують проектну документацію, реєструють земельні ділянки та права на них, підтверджуються статистикою правоохоронних органів.

Так, у сфері земельних відносин основну увагу оперативних підрозділів сконцентровано на викритті фактів одержання неправомірної вигоди та корупції з боку посадовців, уповноважених здійснювати розпорядчі функції під час здійснення операцій із землею. Аналіз свідчить, що найчастіше предметом посягань є землі сільськогосподарського призначення. Із загальної кількості виявлених кримінальних правопорушень майже третина пов'язані з протиправними об'єктами із землями сільськогосподарського призначення.

Простір для існування земельної корупції зачіпає майже всі інститути гілок влади, оскільки всі вони прямо чи опосередковано мають відношення до земельних відносин. Підтвердженням цього є той факт, що корупція в сфері земельних відносин охоплює також значну кількість суб'єктів органів держави, до повноважень яких входить розпорядження земельними ресурсами. Проте, незважаючи на наявність напрацьованої практики та методики, у низці регіонів викриття корупційних зловживань ще не стало основним інструментом витіснення кримінальних чинників з цієї сфери.

Сьогодні в Україні сфера земельних відносин перебуває на стадії пасивного реформування, за якого рівень життя селянина, соціальне та економічне становище українського суспільства знаходиться на тому самому незадовільному рівні. На тлі перманентних криз, які відбуваються в економічному, політичному та соціальному житті нашої держави, ще й досі нема єдиного погляду науко-

вців, практиків та державних діячів на проведення та шляхи завершення земельної реформи в Україні.

Невипадково, що питання реформування земельної сфери знайшло своє відображення у реформуванні системи забезпечення національної безпеки. Адже у статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV визначено, що на сучасному етапі основними і потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві, серед інших, є поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності. Відтак, реформування системи забезпечення національної безпеки є одним із найактуальніших для держави питань сьогодення, яке визначено головним пріоритетом держави відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Стратегія сталого розвитку визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід на провідні позиції у світі [2].

На думку вчених з Нідерландів Пола Ван Дер Молена та Арбінда Туладара, при ефективній протидії корупції в сфері державного управління земельними відносинами повинні бути такі складові: потужні правові рамки для захисту права власності; чітке визначення прав землекористувачів; виконання приписів закону; відкриті земельні торги; стандартизовані процедури для транзакцій з землею та наглядові процедури; моніторинг незаконних транзакцій із землею; запровадження структури платежів за послуги, яка унеможливує отримання неправомірної вигоди; вільний доступ до інформації; комп'ютеризація земельно-кадастрових даних; створення спеціалізованих судів, які б розглядали справи щодо титулів на землю. Окрім цього вони наголошують на тому, що запобігання та протидія корупції в сфері земельних відносин не може бути ізольована від боротьби з корупцією в інших сферах, протидія корупції в земельній сфері має бути частиною національної цілісної політики доброчесності та порядності. Вбачається, що ці заходи європейського зразка та спрямування можуть бути ефективними лише при їх стовідсотковому взаємопов'язаному впровадженні із повним фінансовим забезпеченням [3].

Список бібліографічних посилань

1. Особливості кримінальної відповідальності за безгосподарське використання земель: метод. рек./уклад. Н. Ю. Цвіркун, Є. О. Гладкова. Харків: НікаНова, 2015. 40 с.

2. Бурак М. В. Корупція у сфері земельних відносин як загроза національним інтересам і національній безпеці України // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали І Щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф. (22 верес. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 89–90.

3. Ініціатива інформування про досвід і кращі практики країн світу в галузі земельних відносин. Публікація № 7: Корупція і управління земельними ресурсами Van der Molen P., Tuladhag A.; Інформ.-ресурс. центр «Реформування земельних відносин в Україні». Київ, 2010. 11 с. URL: <http://www.myland.org.ua/userfiles/file/MolenTuladhagML.rar> (дата звернення: 08.02.2017).

Одержано 09.02.2017

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3384-8388>

Е-ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПИТАННЯ

Взагалі, ідея електронного декларування виникла більше 30 років тому. За сучасними мірками це досить тривалий термін – нинішні темпи розвитку ІТ-технологій вимагають швидкої та адекватної реакції на всі зміни. Це стосується як учасників і розробників програмних засобів так і законодавців. На початку 80-х років минулого століття електронна форма декларування стала активно розвиватися в США, а потім в Японії. Європейські країни також працювали в цьому напрямку, але найважливішим фактором у плані вдосконалення нового підходу в е-декларуванні стало розвиток WEB-технологій. Сьогодні практично всі країни Європи та світу вже мають власні системи. Основним позитивними моментами електронного декларування є співпраця та узгодження дій між державними органами по боротьбі з корупційним проявами, прозорість та передбачуваність службових та посадових осіб, що вкрай потрібно сучасній Українській державності. У зв'язку із зобов'язаннями України плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України передбачено запуск роботи всіх антикорупційних органів України. Тому виникає необхідність повноцінної роботи нової системи фінансового контролю Національним агентством з питань запобігання корупції за доходами та витратами осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – «е-декларування». Національна агенція з питань запобігання корупції надала згоду на запуск з 1 вересня 2016 року в Україні електронної системи подання та оприлюднення декларацій осіб відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції». Цей крок є своєчасним та необхідним для боротьби з корупційними правопорушеннями, отриманням неправомірної вигоди та службових злочинів.

Подання е-декларації – безумовна вимога антикорупційного законодавства. Умисне неподання декларацій передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність, зокрема:

- несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 статті 172-6 КУАП), карається накладенням штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента або про суттєвої зміни у майновому стані карається накладенням штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 статті 172-6 КУАП);

- подання завідомо недостовірних відомостей про майно на суму 100-250 мінімальних заробітних

плат (або 138 – 344 тис.) встановлено штраф, який становитиме від 17 тис. до 42,5 тис. грн (ч. 2 172-6 КУАП); [2]

- за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації (більше ніж 344,5 тис. грн) карається штрафом 42,5–51 тис. грн, громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (366-1 КК) [3];

Система е-декларування була запроваджена в два етапи. Перший етап з 1 вересня 2016 по 30 жовтня 2016 року – щорічні декларації за 2015 рік подають особи, які станом на 1 вересня 2016 року займають згідно зі ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції» відповідальне та особливо відповідальне становище. Другий етап – з 1 січня 2017 року – подають всі інші суб'єкти декларування.

Суб'єкти, які повинні заповнювати електронну декларацію, є: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції». Перелік суб'єктів є вичерпним та доволі зрозумілим. Що в майбутньому не повинно привести до колізій.

Кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 366-1 КК України, за подання завідомо недостовірних відомостей буде наступати у випадку, якщо відомості декларування будуть відрізнятися від достовірних понад 250 мінімальних заробітних плат, що на сьогоднішній день складає більше 800000 тис. грн. Відповідно до ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» у декларації зазначаються відомості які перелічені, що мають вичерпний та зрозумілий перелік. До основних з них відносяться: а) інформація, що ідентифікує таку особу та членів його сім'ї; б) інформація про об'єкти нерухомого майна, що перебуває в користуванні

або власності особи та членів його сім'ї; в) інформація про цінне рухоме майно, вартість якого перевищує 50 мінімальних заробітних плат (60900,00 грн), що перебуває в користуванні або власності особи та членів його сім'ї; г) інформація про цінні папери, векселі, інших корпоративних правах, якими володіє особа і члени його сім'ї; г) нематеріальні, грошові активи, доходи, фінансові зобов'язання, які є у особи або членів його сім'ї і так далі.

Дуже складним, на наш погляд, є інша альтернативна дія ст. 366-1 КК України умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації. Форма вини в цьому діянні виключає кримінальну відповідальність за помилку або необережність при заповненні декларації. Також не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка подала декларацію невчасно. За це передбачена адміністративна відповідальність.

Враховуючи викладено вище можна зробити декілька висновків. По-перше, дуже складним вважається кваліфікація цього складу злочину в розумінні, чи є електронна декларація офіційним доку-

ментом. Поняття офіційного документа в нас закріплена в ст. 358 КК України, але з цього поняття не зрозуміло чи входить до нього ця електронна декларація. По-друге, складно доказовим фактом, навіть після впровадження системи подачі і оприлюднення декларацій, залишиться умисний характер діяння суб'єкта злочину, так як завжди залишається можливість в певний термін заявити про помилку. Також залишається можливість оскаржити і сам факт перебування майна в користуванні або власності особи. По-третє, від електронного декларування без загрози кримінальної відповідальності можна буде приховати лише об'єкти незначної вартості. Дорогі об'єкти приховувати буде ризиковано та проблематично. По-четверте, відкритим та нерегульованим є питання оцінки майна декларанта. Тому що, це буде прямо впливати на питання кваліфікації та розмежування від адміністративного правопорушення.

В цілому нова система декларування – це дійсно дуже потужна превентивна антикорупційна нововведення, для боротьби та протидії з корупцією.

Одержано 09.02.2017

УДК 328.185(477)

Андрій Миколайович ЧЕРНЯК,

кандидат юридичних наук, здобувач кафедри правосуддя

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ

Одним з важливих чинників створення позитивного міжнародного іміджу України, зміцнення дружніх та ділових стосунків з іншими країнами її успішної інтеграції до світового співтовариства є обмін студентами з іншими державами. Але останнім часом міжнародний студентський обмін все частіше використовується представниками кримінального світу для реалізації своїх злочинних цілей. При цьому, здебільшого, використовуються різноманітні корупційні схеми. Тому правоохоронні органи України мають активно запобігати злочинам у сфері міжнародного студентського обміну, виявляти та припиняти дані кримінальні правопорушення й брати участь у їх розслідуванні.

Виконання цього завдання зумовлює необхідність попереднього вивчення злочинів у сфері міжнародного студентського обміну, а також корупційних діянь, що з ними пов'язані.

До числа кримінальних правопорушень у сфері міжнародного студентського обміну, насамперед, належать злочини пов'язані з нелегальною міграцією. У науковій літературі слушно зазначають, що під нелегальною міграцією необхідно розуміти вид міжнародної міграції, який є добровільним (майже завжди незаконним) переміщенням через державний кордон країни-призначення осіб, що не є її громадянами або не мешкають постійно на її території, без дотримання ними вимог для законного в'їзду, з використанням підроблених в'їзних документів або без таких, самостійно або за допомогою окремих посередників чи організованих груп з подальшим отриманням останніми фінансової або іншої матеріальної користі, а також проживання таких осіб на території країни без офіційного дозволу. До числа злочинів у сфері міжнародного студентського обміну належить низка інших кримінальних правопорушень, які не може бути вчинено без попередньої нелегальної міграції. Тобто, нелегальна міграція і вчиняється саме з метою подальшої організації певної злочинної діяльності або у часті у ній.

На теперішній час в Україні зареєстровано непоодинокі випадки використання міжнародного студентського обміну для організації в'їзду в Україну та подальшого незаконного виїзду в країни ЄС своїх прихильників релігійно-екстремістськими організаціями «ІДІЛ», «Хезболла», «Хамас», «Джамаат Ісламі». Але неможна виключати й того, що вони будуть використовувати нашу державу не лише для транзиту, а й для вчинення терористичних актів.

У зв'язку з викладеним також слід зауважити, що у світі існує тенденція втягнення до терорис-

тичної діяльності як серед «співчуваючих» діяльності терористів, пересічних громадян, так і серед неповнолітніх, студентського середовища. Цей процес супроводжується розповсюдженням серед цих категорій осіб літератури, відео-, аудіоматеріалів тощо, в яких пропагують ідеологію тероризму, що може в подальшому проявлятися у вчиненні терористичних актів (підпал, вибух тощо), як єдиного засобу досягання терористичних цілей.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», «терористична діяльність охоплює пропаганду і поширення ідеології тероризму».

Відсутність в українському правовому полі кримінальної відповідальності за цей вид терористичної діяльності не сприяє виконанню повноважень суб'єктами, на які безпосередньо покладено завдання здійснювати боротьбу з тероризмом, зокрема, головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю шляхом проведення відповідних заходів згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Адже, у разі вчинення особою таких дій, вона не буде нести відповідальності, бо за такі дії законодавцем не визначено покарання в жодному нормативно-правовому акті України.

Слід зауважити, що в умовах проявів прогресуючої зовнішньої агресії проти України можна передбачити використання каналів обміну студентами для проникнення до нашої держави осіб з метою вчинення не лише терористичних актів, а й злочинів проти основ національної безпеки України – диверсій та шпигунства. Крім того, існує тенденція до використання студентського обміну міжнародними злочинними угрупованнями для налагодження каналів торгівлі людьми, зброєю, вибуховими речовинами, культурними цінностями та інше.

Існують непоодинокі приклади в'їзду в Україну громадян інших держав (за запрошеннями вітчизняних навчальних закладів) з метою подальшої участі у кримінальній діяльності угруповань сформованих на етнічній основі. Такі випадки зафіксовано щодо вихідців з Азербайджану, Вірменії, Казахстану, Кіргізії, Нігерії, Судану, Сомалі, Російської федерації та інших країн. При цьому напрями злочинної діяльності вказаних злочинних формувань є різноманітними (злочини у сфері господарської діяльності; розбійні напади та пограбування; крадіжки; виготовлення та розповсюдження наркотичних засобів тощо).

Посилюється й криміногенна ситуація в середовищі компактного проживання чи тимчасового

перебування іноземних студентів (гуртожитки, торгівельні ринки тощо). Окрім цього, значна кількість протиправних діянь вчиняється й українськими громадянами по відношенню до іноземних студентів з використанням власного посадового становища (представники вищих навчальних закладів, Національної поліції, Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби України).

Одержання неправомірної вигоди належить до категорії злочинів, необхідних для забезпечення безперешкодного вчинення інших кримінальних правопорушень у сфері міжнародного обміну студентами.

Вивчення практики діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування свідчить, що суб'єктами одержання неправомірної вигоди у досліджуваному випадку найчастіше посадові особи: 1) Державної прикордонної служби; 2) вищих навчальних закладів; 3) Державної міграційної служби; 4) вищих навчальних закладів; 4) Національної поліції (мають місце випадки одержання неправомірної вигоди від іноземних абітурієнтів та студентів дільничними інспекторами та оперативними працівниками).

У першому випадку неправомірну вигоду надають організатори незаконного в'їзду осіб на територію України під приводом наявності у них офіційного запрошення від вітчизняного вишу. Такі запрошення (як і документи, що посвідчують особу) можуть бути підробленими або справжніми. У разі використання справжніх документів неправомірну вигоду надають аби прикордонники «не помітили», що їх використовує інша особа. Те саме можна сказати і про організацію виїзду наших співвітчизників з України під приводом навчання з-за кордоном. Даний вид злочинної діяльності, здебільшого має організований характер. Лише у

окремих випадках неправомірну вигоду надають особисто ті особи, які незаконно переміщуються через державний кордон.

Працівники вищих навчальних закладів одержують неправомірну вигоду за різноманітні послуги іноземним студентам, абітурієнтам: вирішення питань про ліквідацію академічних заборгованостей, надання кращих проживання умов у гуртожитку, приховування фактів порушення правил перебування на території України (зараховуючи самовільну зміну місця проживання, фактичну відмову від навчання, порушення термінів знаходження в Україні), надання фіктивних довідок, оформлення фіктивних запрошень на навчання; сприяння вирішенню проблем у Державній міграційній службі тощо. Послуги, що названі останніми надають не лише іноземним студентам та абітурієнтам, а й нелегальним мігрантам, які своє незаконне перебування в Україні намагаються конспірувати, прикриваючись навчанням у виші.

Представники Державної міграційної служби, як правило, одержують неправомірну вигоду за відсутність передбаченого законом реагування на факти порушення іноземними студентами та абітурієнтами (та особами які лише декларують такий статус) правил перебування на території України

Працівники Національної поліції одержують неправомірну вигоду від іноземних студентів та абітурієнтів, а також від осіб які лише декларують такий статус, за нерозголошення виявлених фактів порушення адміністративного, а інколи і кримінального законодавства України.

Отже протидія корупційним злочинам у сфері міжнародного обміну студентами повинна мати комплексний характер та, серед іншого, засновуватися на їх вивченні з позицій кримінології.

Одержано 11.02.2017

Володимир Вікторович ШАБЛИСТИЙ,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпро, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НАЙПОШИРЕНІШИМ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

Поняття корупційного злочину наведено у якості примітки до ст. 45 Кримінального кодексу (далі – КК) України (у самій статті вказано, що за жодних умов звільнення від кримінальної відповідальності не можливе у випадку вчинення корупційного злочину) – корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст.ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² цього Кодексу.

Не критикуючи зайвий раз таке «поняття» корупційних злочинів, слід вказати на парадоксальну ситуацію – за чотири корупційні злочини та один, пов'язаний із корупцією, наче б то відповідальність передбачена, проте реалізувати її неможливо.

Мова йде про прийняття у травні 2014 року закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», яким, серед всього іншого, внесено зміни та доповнення до ст. 364 КК України в частині розуміння істотної шкоди у виключно матеріальному значенні:

3. Істотною шкодою у статтях 364, 364¹, 365, 365², 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – н.м.д.г.).

4. Тяжкими наслідками у статтях 364–367 вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують н.м.д.г.

У висновку Головного науково-експертного управління Верховної ради України щодо тоді ще законопроекту не знайшлося місця критики таких змін, а пояснювальна записка, серед всього іншого, виділяється тим, що подібні зміни не потребують проведення консультацій із громадськістю.

О. О. Дудоров та Г. М. Зеленов визначили зміст кримінально-правових понять «істотна шкода» і «тяжкі наслідки» як ознак складів злочинів, передбачених статтями 364, 364¹, 365, 365², 366, 367 КК України. На підставі аналізу висловлених у юридичній літературі підходів встановили, що внаслідок законодавчих змін від 13 травня 2014 р. сферу застосування зазначених кримінально-правових заборон обмежено. При цьому вони відстоюють положення про те, що поняттями істотної шкоди і тяжких наслідків із погляду кримінальної відповідальності за службові злочини можуть охоплюватися не лише майнові збитки, а й інші суспільно

небезпечні наслідки – за умови, що відновлення порушених прав, свобод чи законних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави або територіальної громади пов'язане з понесенням ними майнових втрат у відповідних розмірах [1, с. 70].

Думається, що ці та інші вчені (В. О. Навроцький, В. І. Тютюгін) намагаються хоч якось виправдати безглузде рішення законодавця. Разом з тим, Верховний Суд України дав однозначну відповідь, керуючись принципом верховенства закону, хоча міг би і застосувати верховенство права.

Так, Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України у своїй Постанові від 27 жовтня 2016 року вказала, що диспозиція ч. 1 ст. 364 і ч. 1 ст. 365 КК України, якими передбачено відповідальність за заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, чи інтересам юридичних осіб, може становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру). Таким проявом немайнової шкоди, який міг би бути інкримінований засудженим А. та Б. за частину першою статті 365 КК України як заподіяння істотної шкоди (за ознакою підризу авторитету правоохоронних органів), є позбавлення Г. права на свободу пересування протягом 4 годин, якби наслідки цього заподіяння досягли б розміру, що у 100 (сто) і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Так, за конкретних обставин справи, наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи, іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди – витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення

нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи).

При цьому Суд вважає, що у вироку (ухвалі) має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (в т. ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву [2].

Отже, тільки прямі матеріальні збитки або нематеріальні, проте матеріально обчисленні. Однозначно заподіяння легких тілесних ушкоджень при перевищенні влади нереально матеріально обчислити на відповідні розміри. У зв'язку із цим злочин є, а відповідальність кримінальна може настати тільки у разі подання заяви у справах так званого приватного обвинувачення. По факту – декриміналізація значної частини злочинів у сфері службової діяльності та діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг.

Всім відома ч. 5 підрозділу 1 Розділу XX «Прикінцеві та перехідні положення» Податкового кодексу України «якщо норми інших законів містять посилання на н.м.д.г., то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума н.м.д.г. встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року 169.1.1. (сума податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру

прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку» [3].

У ст. 7 закону України «Про державний бюджет» вказано, що з 01 січня 2017 року прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 1600 грн.

Отже, для цілей застосування норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних правопорушень або злочинів використовується сума в розмірі 800 гривень, що є половиною прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 2017 рік, н.м.д.г. в тому числі для визначення розміру істотної шкоди та тяжких наслідків у значенні примітки 3 та 4 до ст. 363 КК України. Звідси, істотна шкода для ст. ст. 364, 364¹, 365, 365², 367 КК України – 80 тис. грн, тяжкі наслідки для ст. ст. 364–367 КК України – 200 тис. грн.

Таким чином, сучасний стан кримінально-правового забезпечення протидії найпоширенішим корупційним злочинам характеризуються декриміналізацією значної частини злочинів у сфері службової діяльності, які ще й відносяться до корупційних (крім ст. 365 КК України). Як можна виміряти матеріально, наприклад, декілька годинне тримання підозрюваного прикутим до батареї у приміщенні відділу поліції мінімум на 80 тис. грн? Як виміряти у грошовому еквіваленті мінімум на 80 тис. грн, втрачені матеріали по кримінальному провадженню? Відповідь одна – ніяк, тепер це не заборонено, це не злочини. На жаль, таких прикладів можна наводити безліч. Безглузді зміни та доповнення до КК України не піддаються жодному поясненню, а тому згадані примітки до ст. 364 КК України потребують однозначних змін.

Список бібліографічних посилань

1. Дудоров О. О., Зеленов Г. М. Істотна шкода і тяжкі наслідки як ознаки складів злочинів у сфері службової діяльності: проблеми тлумачення кримінального закону. *Право України*. 2016. № 12. С. 69–81.
2. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 жовтня 2016 року № 5-99к16 // Верховний Суд України: офіц. веб-сайт. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA) (дата звернення: 14.02.2017).
3. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, 15–16, 17. Ст. 112.

Одержано 15.02.2017

УДК 343.352(477)

Ольга Михайлівна ШАРМАР,кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368² КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Унаслідок проведеного електронного декларування доходів посадових осіб України нагальним питанням у теперішній час є їх відповідальність за незаконне збагачення. Актуальність розгляду цього питання пояснюється підвищеним інтересом міжнародних організацій, зокрема МВФ, який, оперуючи вагомими аргументами (наданням/ненаданням чергових кредитів), фактично звинуватив Україну в тому, що після проведеного е-декларування посадових осіб, в діях яких є ознаки злочину незаконного збагачення не було притягнуто до кримінальної відповідальності, а задекларовані ними кошти не конфісковано. Однією з причин відсутності ефективного результату протидії корупції в цьому аспекті є проблемні питання застосування ст. 368-2 КК України.

Значний внесок в питанням тлумачення ознак складу злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України зробили такі вчені як: І. А. Вартилицька, Д. О. Гарбазей, О. П. Деніга, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, М. В. Кочеров, В. Кубальський, Д. Г. Михайленко, М. І. Хавронюк, І. М. Ясін та ін. Водночас низка проблемних питань для правозастосування цієї норми залишається невирішеними.

У зв'язку з ратифікацією Україною 18 жовтня 2006 р. Конвенції ООН проти корупції 2003 р. [1] було здійснено криміналізацію незаконного збагачення. Так, в КК України в ч. 1 ст. 368-1 КК, яка діяла 1, 2, 3 та 4 січня 2011 р., незаконне збагачення полягало в «одержанні службовою особою неправомірної вигоди або передача нею такої вигоди близьким родичам», а в ч. 1 ст. 368-2 КК, яка набула чинності з 1 липня 2011 р., незаконне збагачення розглядалося як одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі, який перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва. 18 травня 2013 р. в ч. 1 ст. 368-2 КК було внесено зміни і замість слів «за відсутності ознак хабарництва» вказувалось на відсутність ознак, зазначених у ст. 368 КК. У такому форматі незаконне збагачення залишалось до 25 січня 2015 р.

Детальний аналіз незаконного збагачення (ще з 2013 р.), показав, що «основне значення у ст. 20 Конвенції мають слова умисне незаконне збагачення означає, що йдеться про відповідальність за дії – збагачення особи, яке є: а) незаконним на момент збагачення; б) умисним, що означає усвідомлення особою суспільної небезпечності такого збагачення в момент його вчинення [2, с. 144]. Саме ці ознаки обґрунтовано покладені в основу об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 368-2 КК.

Крім того, законодавець врахував і таку ознаку, зазначену у ст. 20 Конвенції, як значний розмір незаконного збагачення. Отже, лише конвенційний припис щодо відсутності раціонального обґрунтування особою своїх дій не знайшов відображення у ст. 368-2 КК, оскільки це могло призводити до порушення ... норм Конституції України. У цій частині Україна не порушила своїх міжнародних зобов'язань, тому що умовою їх виконання є дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи, про що буквально зазначено у ст. 20 Конвенції» [3, с. 226–227].

25 січня 2015 р. ст. 368-2 КК отримала нову редакцію, в якій визначено, що незаконне збагачення – це набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам. Відповідно до примітки ст. 368-2 КК значним перевищенням визнавалась сума, яка в два або більше рази перевищує розмір доходу, зазначеного в декларації про доходи, майно, витрати і зобов'язання фінансового характеру за відповідний період, поданій особою у порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції» [4]. 12 лютого 2015 р. до ст. 368-2 КК було внесено зміни, які набули чинності 4 березня 2015 р. Згідно з цими змінами незаконне збагачення розглядається як «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі». Згідно з приміткою ст. 368-2 КК активами у значному розмірі є грошові кошти або інше майно, а також доходи від них, якщо їх розмір (вартість) перевищує одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Систематичні зміни щодо визначення суті і розмірів незаконного збагачення сьогодні призводять до виникнення проблемних питань у ході правозастосовної діяльності. Можливість кваліфікації дій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка після набрання чинності поточною редакцією ст. 368-2 КК України (після 04.03.2015) здійснила передачу набутих активів іншій особі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, однак, які набуті нею у власність до 04.03.2015 за незаконне збагачення полягає в правильності оцінки предмета злочину, передбаченого редакцією ст. 368-1 КК та ст. 368-2 КК України.

Вважаємо, якщо особа вчинила незаконне збагачення на момент дії ст. 368-1 КК України в редакції 2011 р., ст. 368-2 КК України в редакції 2011 р., 2013 р., 2015 р. предмет злочину неправомірна вигода (у подальшому активи) буде обраховуватися відповідно до примітки ст. 368-1 КК в редакції 2011 р. та примітки до ст. 368-2 КК в редакції 2011 р., 2013 р., 2015 р.

Отже, потрібно встановити чи був на момент *одержання, набуття* та на момент *передачі* предмет злочину, передбачений ст. 368-1 (з 2011 р.) КК

чи ст. 368-2 (2011 р., 2013 р., 2015 р.) КК у тому кількісному виразі, значному розмірі чи в особливо великому розмірі, який був зазначений у примітці вказаних норм.

Якщо предмет злочину відповідає зазначеним розмірам, то можливо кваліфікувати дії особи як передача активів іншій особі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, які одержані, набуті нею у власність до 04.03.2015 як незаконне збагачення.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: від 31.10.2003 // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 09.02.2017).
2. Киричко В. М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368² КК «незаконне збагачення». *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 142–151.
3. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право, 2013. 424 с.
4. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 766-VIII БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 09.02.2017).
5. Кримінальний кодекс України від 05.05.2004 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.02.2017).

Одержано 10.02.2017

Ганна Леонідівна ШВЕДОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Недооцінка ролі кримінального закону та низька ефективність діяльності органів кримінальної юстиції призводить до констатації того, що держава в протидії корупції як би бореться сама з собою.

Аналіз законодавчих змін до сучасного Кримінального кодексу України та відповідних оцінок вчених дає підстави погодитись з тим, що, з одного боку, існує тенденція до вирішення складних політичних, культурних проблем за рахунок посилення кримінальної відповідальності, тобто шляхом застосування кримінального закону [1, с. 8], а, з іншого, «стабільна кримінально-правова форма знаходиться у дисонансі з соціальними процесами в українському суспільстві» [1, с. 9].

Враховуючи сучасні наукові підходи до визначення поняття «кримінально-правова охорона» [2, с. 109], можна стверджувати, що кримінально-правові норми як елемент кримінально-правової охорони службової діяльності відіграють важливу роль у формуванні іншого елемента цієї системи – методів кримінально-правової політики в цій сфері.

Тенденція до встановлення відповідності норм кримінального закону європейським стандартам, посилення кримінальної відповідальності за посягання на права і свободи громадян та інші масштабні зміни кримінального законодавства ускладнюють роботу правоохоронців щодо виявлення та розслідування службових злочинів.

Разом з тим, закладені в сучасному кримінальному законі підвалини підвищеної кримінальної відповідальності за окремі суспільно небезпечні посягання не завжди відповідає принципу гуманізації кримінальної відповідальності.

Особливо предметною стає розмова на цю тему у зв'язку із внесенням змін до кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за службові злочини. Звертають на себе увагу неоднозначно сформульовані законодавцем санкції статей однорідних злочинів, коли підкуп службової особи юридичної особи приватного права та особи, яка надає публічні послуги, законодавець вважає менш суспільно небезпечними, де покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 368-3 та ч. 1 ст. 368-4 КК України встановлено до двох років, ніж надання неправомірної вигоди службовій особі за ч. 1 ст. 369, де покарання у виді позбавлення волі встановлено від двох до чотирьох років. Та сама особливість стосується і побудови санкцій статей, що встановлюють відповідальність за «Зловживання владою або службовим становищем» (ст. 364 КК України) та за «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права неза-

лежно від організаційно-правової форми» (ст. 364-1 КК України). Окрім цього, деякі норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за службові злочини, зокрема, ст. 368-2 «Незаконне збагачення», взагалі порушують окремі конституційні принципи, зокрема, принцип презумпції невинуватості.

А ефективність таких кримінально-правових норм, що підтверджують і статистичні дані, вже давно викликають сумніви багатьох вчених.

Проблема декриміналізації «незаконного збагачення» виникла одразу із прийняттям нового антикорупційного законодавства. Із змісту даної норми виходить, що реалізація такої кримінально-правової заборони ускладнюється, по-перше, у зв'язку із існуючим принципом презумпції невинуватості, коли згідно ст. 62 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, та, по-друге, у зв'язку із недосконалістю забезпечення механізму декларування доходів, коли у службової особи зберігається можливість пояснити з'ясовану невідповідність належних їй майнових цінностей своїм офіційним доходам використанням власних накопичень або накопичень близьких осіб [3, с. 27]. Такого висновку можна дійти, спираючись на аналіз існуючої проблеми вченими О. Дудоровим, В. Борковим та О. Ведерніковою. Тут можна погодитись із концепцією професора О. Дудорова в тому, щоб або відмовитись від існування такої кримінально-правової заборони взагалі, при цьому, не порушуючи взяті на себе зобов'язання Україною у зв'язку із ратифікацією 18 жовтня 2006 року Конвенції ООН проти корупції 2003 року, адже даний припис Конвенції носить рекомендаційний характер, або вдосконалити інститут цивільно-правового порядку вилучення безпідставно набутого майна [3, с. 24].

Проаналізована ситуація підтверджується і показниками в результатах запобіжної діяльності щодо корупційної злочинності, адже її рівень на сьогодні суттєво не зменшився. В зв'язку з чим формувати прогнозовану антикорупційну політику в державі стає все складнішим завданням. Тому слід концептуально, обґрунтовано, і головне – професійно підходити до будь-яких змін кримінального законодавства, адже за результатами аналізу законотворчої діяльності від моменту прийняття КК України у 2001 році серед науковців і практиків на сьогодні закріпилася думка про необхідність створення вже нового КК України.

Отже, можна дійти висновку, що стабільність кримінального законодавства позитивно впливає в цілому на механізм кримінально-правової охорони

службової діяльності, на єдність судової практики, прямку спільної мети – запобігання службовій злочинності.
ефективність правосуддя та узгодженість роботи чинності.
усієї системи органів кримінальної юстиції у на-

Список бібліографічних посилань

1. Баулін Ю. В. Кримінальний кодекс України: сучасний стан та перспективи // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р./редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 7–11.
2. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 30, т. 2. С. 107–110.
3. Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: за і проти // Правова політика української держави: міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 лют. 2010 р.: тези доп. Т. 1. Івано-Франківськ: Прикарпат. Нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2010. С. 24–28.

Одержано 17.02.2017

Костянтин Євгенович ШЕВЕЛЕВ,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3501-5021>;

Олена Леонідівна МУРЕНКО,

старший викладач кафедри права Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна

ЗЛОВЖИВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО І СПЕЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПРИ НАДАННІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА СПІВУЧАСТЬ У ЦЬОМУ

В 2006 році ВРУ ратифіковано міжнародно-правові акти з питань протидії корупції, а саме: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (1999 рік) і Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003 рік). 7 квітня 2011 року прийнято Закони України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI.

Особливістю нового антикорупційного законодавства є визнання запобіжної діяльності пріоритетним напрямом протидії корупції на загально-соціальному рівні, на відміну від попереднього законодавства, у якому перевага надавалась адміністративній відповідальності за корупційні правопорушення. При цьому суттєвих змін та доповнень зазнали і законодавчі положення щодо відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, зокрема корупційних злочинів.

Єдиним прикладом зловживання загального характеру при наданні публічних послуг є передбачене ст. 365-2 КК зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги. Об'єктивна сторона цього злочину полягає у зловживанні своїми повноваженнями особою, яка не є службовою, при наданні нею публічних послуг, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Отже, склад злочину – матеріальний.

Першою ознакою його об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння – зловживання повноваженнями. Його розуміння збігається з визначенням цього поняття в ст. 364 та 364-1 КК.

Друга ознака об'єктивної сторони злочину – істотна шкода зазначеним благам – частково визначена у п. 3 примітки до ст. 364 КК. У наступному пункті примітки наводиться визначення тяжких наслідків діяння, настання яких утворює особливо кваліфікований склад злочину (ч. 3 ст. 365-2 КК).

Третьою ознакою об'єктивної сторони злочину є причинний зв'язок між діянням та шкодою, наявність якого свідчить, що ця шкода – наслідок саме цього, а не якогось іншого діяння.

Слід мати на увазі, що особливої уваги при характеристиці злочинів цього виду потребує поняття публічних послуг. Воно нове для вітчизняної правової системи і загалом визначається як:

1) спрямованість послуги на захист чи забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб;

2) порядок та форма її надання визначені державою чи органом місцевого самоврядування;

3) послуга породжує наслідки правового характеру.

Особливу увагу слід звертати на наявність останньої ознаки. Якщо надана послуга не породжує наслідків правового характеру, вона не повинна визнаватися публічною.

Таке розуміння публічної послуги знаходить своє відображення і в судовій практиці. Так, вироком Н-кого. міського суду у справі Г. суб'єктом надання публічних послуг було визнано електромонтера з експлуатації лічильників, але лише на тій підставі, що в його обов'язки входило складання актів на предмет порушення пломб на лічильниках. Саме ця обставина свідчить, що дії електромонтера могли породжувати наслідки правового характеру. Якби він не наділявся обов'язком складання таких актів, а виконував суто технічні операції з установок, ремонту, заміни лічильників, його послуги не могли б вважатися публічними.

Чинним КК передбачено також єдиний випадок зловживання спеціального характеру при наданні публічних послуг. Таким є визначений ч. 3 та 4 ст. 368-4 КК результат підкупу особи, яка надає публічні послуги, а саме: одержання нею неправомірної вигоди.

Об'єктивна сторона цього злочину за основними ознаками збігається з об'єктивною стороною комерційного підкупу (ч. 3, 4 ст. 368-3 КК). Деякі її відмінності не мають принципового значення. Наприклад, неправомірною вигодою у складі комерційного підкупу одержується за вчинення дій чи бездіяльність в інтересах того, хто її надає з використанням службових повноважень службової особи юридичної особи приватного права, а в складі злочину, передбаченого ч. 3, 4 ст. 368-4 ККУ така вигода одержується за надання публічних послуг неслужбовою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Таким чином, підсумовуючи викладене можна сказати, що законодавством встановлено низку положень, що за змістом є обмеженнями та заборонами певних видів поведінки посадових осіб, а за

своїм призначенням це – засоби запобігання корупції. Необхідно такі положення знати, розуміти та дотримуватись у своїй повсякденній діяльності. Крім того, законодавство встановлює низку вимог

та процедур, спрямованих на запобігання корупції. Усі ці інструменти становлять комплекс антикорупційних механізмів, які виступають «бар'єрами» на шляху вчинення корупційних правопорушень.

Одержано 17.02.2017

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0162-7011>

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Криза сучасного українського суспільства торкається різних сторін соціального життя, але всі спроби проведення прогресивних реформ не досягають мети через загрозливий рівень корупційної злочинності, яка подібно спруту проникає в найменші щілини, вражає весь державний організм, унеможливує його здоровий функціональний розвиток, створює реальну загрозу національній безпеці. Особливо небезпечним, на нашу думку, є взаємозв'язок політичної, організованої та економічної злочинності, а також загрозливо – толерантне ставлення суспільства до корумпованості різних сторін життя, коли корупція з аномалії поступово перетворюється в норму поведінки

У нещодавно проголошеній Президентом України П. Порошенком Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», а також у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» розвиткові вітчизняного наукового потенціалу відведено чільне місце. Наука має стати одним із основних елементів вирішення масштабних завдань модернізації країни, забезпечення відповідного рівня її обороноздатності й національної безпеки [1, с. 7].

Протидія корупції на державному рівні є першочерговою задачею, яка не може бути успішно вирішена одноразовими, короткочасними компанійськими актами. Як свідчить історична практика, ця діяльність повинна носити системний, широкомасштабний багаторівневий характер, опиратися на глибоке вивчення соціальних законів розвитку суспільства. І, безумовно, саме наукове осмислення цих глибинних процесів, їх різностороннє дослідження слугує міцною основою подолання кризи функціонування існуючої системи протидії злочинності.

Як справедливо зазначає О. М. Литвинов, добре відомо, що ефективність боротьби зі злочинністю залежить від ступеня наукового забезпечення та аналітичного супроводження на усіх рівнях, інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси і тенденції, які відбуваються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику протидії злочинності [2, с. 6].

Юридичне нормування кримінологічної практики, як актуальна проблема концептуального вирішення, сприяє регулятивності, стабільності, визначеності й системності у сфері кримінологічних відносин. Саме тут наявна прикладна завершеність у кримінології – її правотворчості та правозастосу-

ванні. Як фундаментальна наука про злочинність вона пронизує всю правову сферу в межах предмета свого дослідження. Кримінологічні дослідження як форма наукового пошуку й поширення його результатів на подальше пізнання природи механізму правового регулювання, відіграє в цьому механізмі програмно-впорядковану роль, визначає стратегію боротьби за посилення соціальної ефективності галузей права, що регулюють питання, пов'язані з боротьбою зі злочинністю [3, с. 79–80].

Наукове осмислення проблем протидії корупції обов'язково трансформується в наукове дослідження, що охоплює комплекс різносторонніх заходів правового, управлінського, політичного, економічного, морально-етичного планів. Такого роду дослідження передбачає з'ясування сутності корупції та її ознак, детермінаційний комплекс, стратегію і тактику системи протидії корупції на державному рівні, формування нового світогляду громадян, що базується на несприйнятті корупції як обов'язкового елементу існування суспільних відносин, формування нової моралі держслужбовця, підвищення авторитету влади, вдосконалення законодавства про відповідальність за корупційні діяння.

Як слушно зазначає М. І. Мельник, належне наукове забезпечення передбачає організацію наукових досліджень з проблем запобігання та протидії корупції, приведення їх до певної системи, розроблення нових пропозицій, наукових методик і рекомендацій з цих питань, раціональне їх запровадження у практику, прогнозування та науковий аналіз ефективності застосування форм і засобів боротьби з корупцією, а також моральне і матеріальне заохочення авторів цих досліджень є необхідною умовою підвищення ефективності цієї діяльності [4].

Як було відмічено раніше, протидія корупції повинна здійснюватися на державному рівні. Саме політична воля є вирішальним фактором ефективності протидії корупції. Тому надактуальною постає проблема наукового супроводу державних програм протидії злочинності. Нажаль, досягнення науки при проведенні модернізації українського суспільства використовуються не в повній мірі. Хоча досвід проведення успішних модернізацій в європейських країнах та сучасна демократична практика засвідчують важливість залучення до процесу формування державної політики науково – експертного середовища, що дає можливість ґрунтовного, незаангажованого аналізу всіх підходів і пропозицій щодо змісту, напрямів формування програм розвитку країни та отримання потужного наукового ресурсу на різних рівнях їх розробки, публічного обговорення й здійснення [5, с. 202–203].

Підводячи підсумок, слід сказати, що наукове забезпечення протидії корупції є одним із важливих елементів системного цілеспрямованого впливу на це небезпечне явище. Воно включає в себе організацію комплексних наукових досліджень з проблем протидії корупції, розробку нових мето-

дик, рекомендацій, впровадження їх в практику, проведення кримінологічних експертиз на державному рівні при підготовці законодавчих актів, спрямованих на протидію корупції, прогнозування та науковий аналіз ефективного застосування форм і методів цієї діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довід. молод. вченого/уклад.: А. В. Байлов, О. М. Литвинов, В. В. Чумак. Харків; ХНУВС; Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і Безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6–10.
3. Василевич В. В., Джужа О. М. Головні напрями розвитку сучасної кримінології. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 71–81.
4. Мельник М. І. Наукове забезпечення антикорупційної діяльності в органах державної влади. Київ. Основа, 1999. 22 с.
5. Логунова М., Пшеничнюк О. Наукове забезпечення процесу формування й реалізації державної політики в умовах модернізації українського суспільства. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 4. С. 201–210.

Одержано 13.02.2017

Владислав Ігорович ШКОЛЬНИКОВ,

здобувач вищої освіти ступеня «магістр»

Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

Науковий керівник: Калиновський Олександр Валерійович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Значення кримінального аналізу у протидії корупційним злочинам зводиться до того, що працівник (аналітик) правоохоронного органу України може ідентифікувати та забезпечити спостереження взаємозв'язків між даними щодо злочинів та іншими відомостями, потенційно пов'язаними із злочинами з метою забезпечення вчасного відвернення загрози вчинення злочину чи аналітичної підтримки досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності.

На практиці кримінальний аналіз забезпечує підтримку проведення окремих слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення оперативно-розшукових заходів; визначає тактику та методику ведення оперативно-розшукових справ, досудового розслідування з точки зору їх удосконалення; визначає сферу інтересів злочинців; встановлює психологічні особливості злочинця, структуру і роль конкретного організованого злочинного угруповання.

Окремим напрямом кримінального аналізу є виявлення злочинів, в т.ч. корупційних. Так, в структурі Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) діє Управління аналітики та обробки інформації, яке відповідає не тільки за аналітичну підтримку детективів при досудовому розслідуванні, але і за виявлення інформації про злочинну діяльність. В даному управлінні працюють детективи, які здійснюють заходи із збору інформації (даних), її обробки та аналізу на предмет виявлення ознак кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ.

Наприклад, для виявлення злочинів, передбачених ст. 191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366, 368, 368², 369, 369², 410 КК України, детектив НАБУ здійснює аналіз інформації з різних джерел. Джерелами інформації для кримінального аналізу можуть бути бази даних, звіти недержавних громадських організацій, дані з приватного сектора, наукові доповіді, інші відкриті інформаційні джерела, включаючи журнали, звіти, документацію (наприклад, рішення, заяви, загальні доповіді, бюлетені, протоколи засідань та довідкові документи) підприємств, установ, організацій, матеріали кримінальних проваджень та оперативно-розшукових справ тощо. З практики діяльності правоохоронних органів належний аналіз фінансових операцій, інформації з основних державних реєстрів та баз да-

них (Єдиний державний реєстр податкових накладних, АС «Є-Казна», Реєстру суб'єктів ЗЕД тощо) дозволяє виявляти схеми легалізації.

Корупційні кримінальні правопорушення є найбільш розповсюдженими формами предикатного злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Тому, аналіз фінансових дій окремих суб'єктів господарської діяльності детективами (аналітиками) правоохоронних органів дозволяє в подальшому встановити склади корупційних злочинів. Це так званий «рух від зворотного», коли детектив (аналітик) через здійснення збору, обробки та аналізу інформації про вже вчинені підозрілі фінансові операції чи інформацію про підозрілу діяльність конкретного суб'єкта господарювання може встановити факт вчинення не тільки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), але встановити потенційний факт привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) тощо.

Відмінність фінансового моніторингу (аналізу) від кримінального аналізу полягає в тому, що детектив Управління аналітики та обробки інформації НАБУ здійснює самостійний пошук або перевірку інформації, отриману внаслідок оперативно-розшукових заходів, про протиправні діяння окремих осіб та груп. Як правило в даних випадках діяльність детектива регламентується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» або Кримінальним процесуальним кодексом України, якщо відповідні відомості внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Натомість фінансовий моніторинг проводиться відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», суть якого полягає в здійсненні Держфінмоніторингом України заходів із збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подаються суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Єдиною допомогою від Держфінмоніторингу України для правоохоронних органів є надання узагальнених матеріалів, що є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності (ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Натомість, подальше залучення Держфінмоніторингу України до фінансового аналізу матеріалів кримінального провадження чи оперативно-розшукової справи є неможливим. Що призводить до неможливості правоохоронної системи України повноцінно використовувати інтелектуальний та інформаційний потенціал Держфінмоніторингу України.

Діючий в структурі НАБУ окремих аналітичних підрозділ, до складу якого входять детективи з відповідними правами та обов'язками, передбаченими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, але з іншим (аналітичним) підходом до виконання функціональних обов'язків у боротьбі зі корупційною злочинністю.

Вони займаються виявленням корупційних схем та напрацюванням матеріалів, які зможуть стати основою для розслідувань. Для цього вони мають унікальний доступ до всіх закритих баз даних, а також аналізують інформацію з відкритих джерел, включаючи соціальні мережі.

Основними методами здійснення кримінального аналізу детективами є аналіз даних та злочинних схем.

При аналізі даних перевіряються внутрішні документи по базам даних державних органів, використовуються комерційні бази даних, здійснюються запити до підрозділів фінансової розвідки або правоохоронних органів інших країн, досліджується бухгалтерська звітність, фінансова та податкова звітність, в т.ч. податкові декларації, вантажні митні декларації та інші види звітності.

При аналізі злочинних схем встановлюється невідповідність обсягу операцій і доходів учасників, нелогічні або не вигідні операції, наявність компрометуючої інформації (кримінальне минуле, втрата документів (статутні документи, печатка підприємства, паспорт).

Для правильного здійснення кримінального аналізу важливе значення для детектива (аналітика) відіграє програмне забезпечення. Це програмні пакети Analyst's Notebook, Orion Leads, розроблений Orion Scientific Systems, та Watson Powercase, пропонується компанією «Hanalys». Загальною їх рисою є можливість ідентифікувати злочинні мережі за допомогою асоціативного, або мережного, аналізу (тобто, за телефонними рахунками проана-

лізувати моделі взаємодії ключових фігур) [1, с. 95]. Більш того Управлінням з наркотиків і злочинності ООН було створено і розроблено програмне забезпечення goPRS в якості інструменту контролю державних закупівель, які створений для виявлення підозрілих дій і моделей поведінки з метою протидії можливим шахрайствам та корупції в сфері державних закупівель. Дана програма є особливо актуальною для України після ведення в дію електронної системи публічних закупівель ProZzogo на виконання вимог Закону України «Про публічні закупівлі».

Ще однією програмою створеною тим же управлінням ООН є система обміну та аналізу даних goTRACE, яка допомагає провести безпечно і оперативне порівняння конфіденційних даних, що зберігаються в різних базах даних однієї або декількох установ і встановити їх збіг [2, с. 142]. Вітчизняним прикладом створення ефективного аналітичного програмного пакету є YouControl, що дозволяє отримати актуальну інформацію про компанію або фізичну-особу підприємця з понад 30 державних реєстрів.

Висновок. Ефективність кримінального аналізу в виявленні корупційних злочинів полягає в аналізі фінансової документації та злочинних схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Крім того, на сьогодні запровадження системи е-декларування дозволяє детективам НАБУ аналізувати задеклароване майно та фактичний обсяг доходів певної категорії осіб, що сприяє успішному розслідуванню кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 366¹, 368² Кримінального кодексу України.

На нашу думку, подальшого законодавчого вдосконалення потребує порядок доступу детективів НАБУ до міжнародних баз даних. Це спростить виявлення та розслідування злочинних схем легалізації доходів, одержаних від вчинення корупційних злочинів. Наприклад, Меморандум про взаєморозуміння між НАБУ та Федеральним бюро розслідувань США (відділ по боротьбі з міжнародною корупцією) та Угода між Україною та Європолом про оперативне співробітництво (в даній угоді НАБУ значиться суб'єктом прямого звернення) дозволяє детективу отримувати інформацію щодо поширення грошових потоків, пов'язаних з міжнародним відмиванням коштів, хабарництвом та корупцією високопосадовців України. В свою чергу, це надає Управлінню аналітики та обробки інформації НАБУ широкі можливості виявляти корупційні злочини за допомогою здійснення кримінального аналізу.

Список бібліографічних посилань

1. Вільямс Ф. Мережі і мережні війни: майбутнє терору, злочинності та бойових дій /пер. з англ. А. Іщенко; за ред. Дж. Арквілли, Д. Ронфельдта. Київ: Києво-Могилянська акад., 2005. 352 с.
2. Міжнародні та національні правові положення системи захисту засобів фінансової допомоги Європейського Союзу та іноземних донорів в Україні: зб. норм.-прав. актів/упоряд.: І. Кржечковський, В. В. Тацієнко, С. С. Чернявський та ін.; за ред. В. В. Чернявського. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 260 с.

Одержано 15.02.2017

Андрій Михайлович ШУЛЬГА,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3745-4869>

КОРУПЦІЯ У ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

На сьогодні існує безліч матеріалу про причини та умови корупції в Україні, а також шляхів її подолання. Законодавцем прийнято багато актуальних нормативних актів стосовно протидії корупції в Україні. Ще більше пропозицій по боротьбі з корупцією знаходиться у вигляді законопроектів та вперто не приймаються Верховної Ради України. Створено багато правоохоронних органів, функцією яких є протидія цьому антисоціальному явищу, а також безліч громадських організацій та рухів. Запроваджено електронне декларування. Хоча воно по-суті стало моральним знуцанням над основною пересічною масою населення України. Саме електронні декларації документально показали катастрофічне розшарування українського суспільства. Наразті, Європейська спільнота не дозволяє Україні приєднатися до неї через критичний рівень корупції та небажання влади робити реальні кроки хоча б не для її подолання, а лише задля зменшення її рівня.

Це свідчить про одне – причина існування корупції – не скільки правова, економічна чи соціальна. Причина також й генетична. Усі народжуються з однаковими правами та свободами, а також соціальними та життєвими можливостями. Але чомусь при отриманні владних повноважень або можливості впливати на прийняття юридично значущих рішень у особи виключається совість та почуття міри та справедливості. У масовій свідомості основних соціальних груп формується думка, що корупційні злочини не наносять шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають корупційні шляхи вирішення тих чи інших повсякденних проблем (чесний чиновник часто не влаштує ні населення в цілому, ні підприємців, як його найбільш активну частину) [1].

Корупцію просякло усе суспільство але при цьому корупцію в земельній сфері називають однією з найбільших та найболючіших виразок української економіки. За даними ГПУ, найбільш корумпованою є сфера земельних (78) і бюджетних (52) правовідносин [2]. При цьому, треба зазначити, що рівні корупційності у земельній сфері залежать від владного рівня: вищий рівень державної влади; міністерський рівень; регіональний рівень (обласні структури); рівень органів місцевого самоврядування (структури міст, районів, сільрад).

Як зазначалося вище, однією з найбільш корумпованою є сфера земельних правовідносин. Взагалі, відповідно до Конвенції ООН проти корупції та Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію корупція – це зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях, в цілях третіх осіб і груп, а також

численні форми незаконного привласнення публічних коштів для приватного використання [3; 4]. Тобто, поняття корупції охоплює широкий спектр зловживань, як вищої (політичної) корупції так і побутової. Треба зазначити, що метою будь-яких корупційних дій, у тому числі й у земельній сфері є банальне незаконне збагачення. Просто особа обирає певний спосіб – зловживання правами та обов'язками у цій сфері. Варто зазначити, що у той же час, сучасні наукові погляди на поняття корупції неоднозначні. Її по-різному трактують соціологи, юристи, фахівці державного управління, політологи, економісти та багато інших [5, с. 23–25].

Чинниками, що визначають існуванням корупції у сфері земельних правовідносин, насамперед, є людський фактор. Це проявляється у ставленні осіб, що наділені владними, організаційно-розпорядчими, чи адміністративно-господарськими функціями до виконання ними своїх повноважень в означеній сфері. Чомусь, деякі з таких осіб вважають, що надані їм повноваження з приводу управління земельними ресурсами та їх розпорядження можна використовувати на свою користь. Такий підхід є хибним та помилковим, можна сказати більше – злочинним. На сьогодні, у зв'язку з тими змінами у політичній, економічній, соціальній сферах, а також у правовій сфері, що відбулися в Україні, вказують на бажання пересічних громадян позбутися цієї національної проблеми. Іншою ж думкою окремі службові особи. Вони продовжують в цей найскладніший час для всієї країни набивати собі кишені кримінально-корупційними грошима.

Одним із способів вимагання неправомірної вигоди, якими користуються корупціонери від влади під час передачі земельних ділянок у власність громадян, є оформлення дозволів на розробку проекту землеустрою щодо відведення однієї земельної ділянки кільком громадянам. Це створює умови для проведення своєрідного корупційного конкурсу між претендентами на отримання землі під час затвердження проекту землеустрою відповідним органом, який передає земельні ділянки державної або комунальної власності. Як наслідок, громадян змушують давати хабарі і замовчувати вчинення злочинів керівниками органів державної влади та інших органів через побоювання, що вони не отримають землю у власність і залишаться без засобів для існування. Зайве навіть говорити, що такі злочинні схеми розподілу земель призводять до втрати авторитету державної влади [6].

Окрім цього, ще можна виділити, принаймні, чотири основних «земельних» сфери, у яких присутня

корупційна складова так званого «нижнього» рівня: 1) реєстрація договорів оренди земельної ділянки. У багатьох радах і адміністраціях є сотні незареєстрованих договорів. Реєстратори за законом повинні провести їх оформлення протягом 10 днів із моменту подачі суб'єктами господарювання. Але на практиці вони не встигають, з огляду на відсутність технічних і організаційних можливостей. Тож у реальності прискорення реєстрації можливе через корупційні механізми; 2) «непорозуміння» під час реорганізації контрольних органів державної влади. Це призводить до того, що ніхто до кінця не розуміє, до якого органу звертатися за тим чи іншим папірцем, хто й за що відповідає. На фоні такої невизначеності з'являються можливості для недобросовісних чиновників вирішувати питання не у законній спосіб, відповідно виникає сприятливий ґрунт для корупції за доступ до державної інформації, документа чи послуг; 3) безоплатна приватизація землі (державної і комунальної власності). Підстава зловживання закладена в Земельному кодексі України (ЗКУ), яка гарантує безоплатну видачу кожному українцю земельні ділянки різного цільового призначення і серед них до 2 га підведення особистого селянського господарства. Але реально виконати таку гарантію неможливо, оскільки такої кількості вільних земель немає. Це дає чиновнику можливість вибірковості надання таких ділянок за окрему плату; 4) мораторій на продаж землі та зміна цільового призначення ділянок. В Україні більше 15 років діє мораторій, який перед-

бачає заборону на відчуження земельних ділянок та зміну їхнього цільового призначення. Разом із тим, існує ряд способів обходу цієї заборони («сірих» та «чорних»), однак жоден з них не може бути реалізований без участі чиновників [7].

Вивчення та аналіз проявів корупції у земельній сфері на вищому владному рівні потребує більшого об'єму викладення та проведення самостійного ґрунтовного дослідження.

На підставі вищевикладеного можна зазначити наступне. Основною причиною виникнення, існування та поширення корупції є неконтрольоване бажання осіб, що мають державну владу, а також осіб, які надають публічні послуги незаконно збагатитися. В Україні вже достатня нормативно-правова база для боротьби з корупційними діяннями та достатня кількість відповідних органів, які реалізують політику держави з протидії корупції. Підвищені санкційні планки покарань за корупційні злочини. Але при всьому цьому, рівень корупційності в державі не знижується, а в окремих сферах ще й зростає. Людей не лякає кримінальне покарання, бо від можна відкупитися за відомими корупційними схемами. Не лякає суспільний осуд. Корупція вимикає совість та почуття міри. Тоді які шляхи подолання цього антисоціального явища можна запропонувати? Мабуть треба звернутися до генетиків, щоб вони розробили «вакцину проти корупції» для осіб, які претендують на владні посади, а також осіб, що надають публічні послуги.

Список бібліографічних посилань

1. Нефьодов В. Новий етап в боротьбі з корупцією в Україні: Корупція в Україні: стан і проблеми // Старокостянтинівська районна державна адміністрація: офіц. сайт. URL: <http://staradm.gov.ua/antikogupc.html> (дата звернення: 12.02.2017).
2. Правоохоронними органами держави вживаються заходи щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією/ Упр. зв'язків із громадськістю та ЗМІ Генерал. прокуратури України // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. 20.04.2016. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?m=publications&c=view&t=rec&id=182651> (дата звернення: 12.02.2017).
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): від 27.01.1999 № ETS 173 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 12.02.2017).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 12.02.2017).
5. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб./НАДУ; за заг. ред. А. М. Михненка; О. В. Руснак, А. М. Мудров, С. О. Кравченко та ін. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ, 2011. 464 с.
6. Сольвар Р. Корупція у земельній сфері має бути подолана. Починаємо з малих кроків // Кореспондент: сайт. 20.12.2016. URL: <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3789718/> (дата звернення: 13.02.2017).
7. Поліводський О. ТОП-5 корупційних «земельних» схем у 2015 році // AgroPolit.com: сайт/Latifundist Media. 20.01.2016. URL: <https://agropolit.com/blog/7-top-5-koruptsiynih-zemelnih-shem-u-2015-rotsi> (дата звернення: 13.02.2017).

Одержано 15.02.2017

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6096-2020>

КРИМІНАЛЬНИЙ ЛОБІЗМ В КОНТЕКСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Питання правової оцінки політичного лобювання в Україні залишається дискусійним. Ставлення до лобізму політиків, політологів, науковців та громадських діячів є доволі різним, а іноді й діаметрально протилежним: одні прирівнюють його до корупції [1], інші зазначають, що лобізм є життєво необхідним інститутом демократичного процесу [2] або називають його механізмом, що сприяє становленню громадянського суспільства [3]. Проте усі дослідники та громадські діячі погоджуються, що зазначена діяльність в Україні на сьогодні залишається законодавчо неврегульованою, а в переважній більшості випадків приймає протиправну форму.

Термін лобізм походить від англійського слова «lobby», що означає вестибюль, передпокій, кулуари. Широкого вжитку вказаний термін набув у XIX столітті у США. Саме тоді міністри й сенатори у вестибюлях готелів, де вони відпочивали, зустрічалися з виборцями, громадянами країни, вислуховували їхні прохання. Сьогодні в країнах, де зазначена практика отримала законодавче закріплення, лобізм є системою організаційного оформлення представництва різноманітних групових інтересів та визнається формою законного впливу груп тиску на прийняття управлінських рішень державних органів із метою задоволення інтересів певних соціальних структур (організацій, територіальних асоціацій, верств суспільства тощо) [2].

Від лобізму в позитивному сенсі слід відрізнити поняття кримінального або тіншового лобізму, який охоплює різноманітні неформальні заходи впливу на носіїв владних повноважень з метою їх схилення до прийняття політичних рішень [4, с. 179]. У такому негативному забарвленні це явище відносять до форм прояву політичної корупції. Дослідники зазначають, що кримінальний лобізм притаманний періодам політичної та економічної нестабільності у суспільстві, проте він також присутній в структурі лобістських технологій і в розвинених парламентських країнах [3]. Як відмічають закордонні дослідники, корупційні практики лобювання можуть мати форму від звичайного пригощання можновладців дорогими обідами («wine and dine» practices) до надання більш вагомих послуг матеріального та нематеріального характеру.

Незважаючи на те, що законодавче регулювання лобізму в Україні відсутнє, вирішення цього питання стоїть на порядку денному. Так, одним із завдань щодо запобігання корупції, передбаченому Державною програмою щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Анти-

корупційної стратегії) на 2015–2017 роки є розроблення проекту закону щодо прозорих засад лобювання [5]. Минулого року до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя були подані проекти законів «Про лобізм» (20.09.2016) та «Про лобювання» (05.10.2016). До серпня 2017 р. законопроект з вказаного питання має також подати до Верховної Ради України і Мініюст України [5]. У той же час слід наголосити, що відповідальність за кримінальний лобізм вже зараз прямо передбачена у нормах чинного КК України. Не зупиняючись на особливостях та проблемних питаннях кримінальної відповідальності за вказані діяння, які досить докладно проаналізовані у статтях українських дослідників [див., наприклад, 6–8], зазначимо, що відповідальність за безпосередній *quid pro quo* підкуп, а також за непрямі корупційні практики під час лобювання закріплена у ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» і 369-2 «Зловживання впливом» КК України, які співвідносяться як загальна і спеціальна норми. Логічне запитання, яке впливає з попередніх міркувань стосується того, як вплине легалізація лобювання в Україні на практику кримінально-правової протидії його тіншовій, кримінальній стороні.

Прихильники лобізму як політичної технології зазначають його історичні витоки та значне поширення в країнах західної демократії, таких як Велика Британія, Франція, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща та інших державах. При цьому зазначимо, що на батьківщині лобізму США відношення до цього політичного явища є досить неоднозначним. В останні роки лобістські практики все частіше почали визнавати потенційно корупційними та наголошувати на тому, що державні діячі мають представляти лише громадські інтереси. Зміни в етичній площині політичному США призвели до введення 28.01.2017 довічної заборони для чиновників американської адміністрації на лобістську діяльність в інтересах іноземних урядів і п'ятирічної заборони на будь-яке інше лобювання [9].

На нашу думку, регламентація лобізму як законної діяльності в Україні негативним чином вплине на поширення практик тіншового лобювання, і відповідно призведе до маскуванню та ще більшої латентності корупційних злочинів у цій сфері, зокрема, діянь, передбачених ст. 369-2 КК України. Можна виділити наступні фактори, що негативним чином впливатимуть на цей процес:

– функціональне зрощування практики лобювання з наданням та отриманням різних форм

неправомірної вигоди чиновниками та законодавцями (кримінальний лобізм). Введення законодавчої процедури лобіювання зможе стати формальним прикриттям корупційної складової лобістської діяльності;

- високий рівень олігархізації української влади і значний вплив олігархічно-бізнесових кланів на державну політику;

- об'єктивна відсутність досвіду легітимного лобіювання в Україні та внутрішня невластивість зазначеного політико-правового інституту нашої держави;

- низький рівень політичної культури представників законодавчої та виконавчої влади, поєд-

наний з високим рівнем корупції у всіх сферах суспільного життя.

Підсумовуючи, зазначимо, що корупція є надзвичайно складним інституційним феноменом суспільного життя, який має соціальний, правовий, економічний, політичний, етичний та культурологічний виміри. Антикорупційна політика України має враховувати усі зазначені складові корупції під час балансування питань легітимізації лобіювання, політичної етики, захисту соціальних інтересів та заходів протидії корупційним проявам. При чому два останні аспекти, на наш погляд, мають бути визначальними у формуванні антикорупційної політики нашої держави.

Список бібліографічних посилань

1. Гвоздецький В. Д. Лобізм і корупція в Україні: проблеми протидії. *Європейські перспективи*. 2011. № 2, ч. 2. С. 138–143.
2. Недюха М., Федорін М. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу. *Віче*. 2010. № 3. URL: <http://www.viche.info/journal/1857/> (дата звернення: 01.02.2017).
3. Ворчакова І. Технології та механізми лобіювання інтересів: зарубіжний досвід та українська специфіка. *Український науковий журнал*. 2015. № 2. С. 40–45.
4. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків, 2016. 656 с.
5. Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 265 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.02.2017).
6. Дудоров О. О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 3. С. 136–178.
7. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків, 2013. 424 с.
8. Лашук Н. Дія в часі кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за зловживання впливом. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1 (5). С. 125–130.
9. Trump puts five-year lobbying ban on his political appointees // Reuters: site. Jan 29, 2017. URL: <http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-ethics-idUSKBN15C0VX> (дата звернення: 01.02.2017).

Одержано 15.02.2017

Наталія Миколаївна ЯРМИШ,

доктор юридичних наук, професор, старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях Національної академії прокуратури України, Київ, Україна

ЧИ Є КОРУПЦІОНЕРОМ КОРИСЛИВИЙ СУДДЯ?

Проголошений нашою державою курс на рішучу протидію корупції передбачає активізацію зусиль комплексного характеру. Серед заходів протидії явищу, яким уражені всі сфери життя суспільства, досить важливе (хоча й не чільне) місце посідає антикорупційна законодавча база. Добре відомо, що останніми роками суттєво змінився в цьому відношенні Кримінальний кодекс України (КК України). Видається, найбільшим трансформаціям підданий Розділ XVII Особливої частини КК України за назвою «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Відповідні зміни тривають, деякі статті, що передбачають корупційні злочини, зазнали їх вже неодноразово. Вектор корегування визначити важко, оскільки певні зміни то погіршують, то поліпшують, то знов погіршують долю корупціонерів, або несподівано взагалі скасовують кримінальну відповідальність за діяння, які нещодавно вважалися корупційними злочинами. Кожен фахівець з кримінального права, як науковець, так і практичний працівник, знає про декриміналізацію зловживання владою або службовим становищем, якщо спричинена шкода не може бути обчислена у грошовому еквіваленті. Відомо, який правозастосовний хаос потягли за собою ці зміни (зокрема, пов'язаний із зворотною дією кримінального закону).

З іншого боку, вражає, який суворий вигляд після численних змін набула ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації». Саме на цю статтю, яка може бути застосована навіть у разі пропонування пересічному працівникові звичайних «чайових» (відповідно для кримінальної відповідальності працівника достатньо аби він хоча б погодився на цю пропозицію), нині зміщений «антикорупційний акцент» – вона є осередком необхідної інформації щодо інших корупційних злочинів. До слова, ст. 354 КК України міститься не у найбільш «антикорупційному» Розділі XVII Особливої частини КК України, а у «неочікуваному» розділі XV. Тому не дивно, що деякі практичні працівники й досі не знають, що, наприклад, умови звільнення «хабародавців» від кримінальної відповідальності аж ніяк не скасовані, а перенесені до ст. 354 КК України.

Конструюючи нові статті, вносячи численні зміни до КК України, законодавець ніяк не враховує (а може і не знає), що будь-якої закон є системним, цілісним утворенням, тому навіть «несуттєве» втручання в законодавчу матерію може потягнути за собою неконтрольовану «ланцюгову реакцію» порушення єдності, взаємопов'язаності норм та, як наслідок, – помилок у кваліфікації.

14 жовтня 2014 року у Кримінальному кодексі України з'явився вичерпний перелік корупційних злочинів, якій міститься у примітці ст. 45 КК України. Незабаром (12 лютого 2015 року) він також був підданий змінам, якими законодавець намагався виправити найбільш очевидні помилки. Однак й після цього перелік суттєво не покращився. Чимало злочинів, які зазначені у ньому як корупційні, не відповідають визначенню корупційного правопорушення, яке надано у Законі України «Про запобігання корупції». У переліку містяться статті, що не мають жодного відношення до корупційних злочинів і, навпаки, – відсутні вказівки на злочини, які за наявності мети неправомірної вигоди можуть бути корупційними чи є такими за визначенням.

Саме до останніх належить злочин, передбачений ч. 2 ст. 375 за кваліфікуючими ознаками «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах». Йдеться про статтю КК України за назвою «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови».

Аби переконатися в тому, що за змістом злочин, передбачений ч. 2 цієї статті є саме корупційним, необхідно згадати визначення, яке надано у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон). Воно доволі об'ємне, але те, що необхідно для відповіді на поставлене у назві даних тез питання, можна звести до кількох слів: корупційним є правопорушення (до якого, безсумнівно, належить злочин) за умови, що його суб'єкт використовує свої службові повноваження чи пов'язані з ними можливості з метою одержання неправомірної вигоди. Розділ XVII Особливої частини КК України, де сконцентровані загальні норми щодо складів злочинів у сфері службової діяльності (зокрема, корупційних), містить окремі статті, диспозиції яких сформульовані з вказівкою на мету одержання неправомірної вигоди. Усі вони належать до переліку корупційних злочинів (ст. 45 КК України). Так побудована, наприклад, ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем». Зрозуміло, що для її застосування не потрібно, аби особа досягла мети і дійсно одержала неправомірну вигоду. Зауважимо, що і для визнання правопорушення корупційним саме одержання неправомірної вигоди не є обов'язковим – достатньо лише відповідної вмотивованості певних дій.

Суб'єкти корупції визначені у ст. 3 Закону. Судді належать до них без жодних сумнівів. Про них у п. г) ч. 1 ст. 3 Закону йдеться «окремим рядком». Крім того, судді, безперечно, є службовими особами як представники влади відповідно до положень, зазначених у ч. 3 ст. 18 та п. 1 примітки ст. 364 КК

України. Тобто законодавство вказує на суддю як службову особу, отже як на суб'єкта корупційного правопорушення, навіть тричі.

Наступним кроком з'ясування питання про корупційний характер злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України, є звернення до законодавчого визначення неправомірної вигоди. Відповідно до ст. 1 Закону неправомірна вигода це: «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав». Це визначення відтворено і у примітці ст. 364-1 КК України, яка поширюється майже на усі статті розділу XVII Особливої частини КК України, де згадується неправомірна вигода («майже», тому, що в перелік примітки ст. 364-1 КК України забули включити відносно нову ст. 369-3 КК України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»; принагідно дорікнемо законодавцю, що цю статтю він забув включити і в перелік корупційних злочинів, тобто примітку ст. 45 КК України). Ще одне, таке ж саме, визначення неправомірної вигоди міститься у п. 2 примітки ст. 354 КК України. З усіх цих джерел витікає, що неправомірною вигодою є насамперед те, що раніше називалося хабарем – блага матеріального характеру. Не викликає сумнівів, що корисливий мотив можна визначити як прагнення до одержання благ матеріального характеру, іншими словами, – до одержання неправомірної вигоди в її майновому вимірі.

Поєднуючи ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України, – «суддя» (службова особа) та «корисливий мотив» (якій кореспондує меті одержання неправомірної вигоди) робимо неминучий висновок, що в такому варіанті злочин, передбачений ч. 2 ст. 375 КК України, відповідає усім ознакам корупційного.

Втім згадаємо, що неправомірна вигода – це не лише матеріальні блага, а ще й «будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру». Акцентуємо: йдеться про «будь-які», без жодних обмежень, нематеріальні блага. Зрозуміло, що ними можуть бути позитивна характеристика, отримання престижної роботи, статистичних показників тощо (аж до прихильного ставлення начальства). З огляду на це ніщо не заважає визнати корупційним і такий варіант злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України, як постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови «в інших особистих інтересах». Адже «іншим» (крім корисливого) особистим інтересом можна вважати інтерес до отримання благ нематеріального характеру.

Як бачимо, відповідь на поставлене у назві тез питання виявилася навіть більш широкою: корупціонером є не лише «корисливий» суддя, а й той, хто, постановляючи неправосудний вердикт, не переслідував корисливої мети, а прагнув задовольнити «інші особисті інтереси». Втім підкреслимо, що такий суддя є корупціонером лише з позицій Закону України «Про запобігання корупції».

Тепер необхідно згадати, чим загрожує злочинцю та обставина, що злочин, який він вчинив, буде визнаний корупційним. Корупціонера не можна звільнити від кримінальної відповідальності за статтями розділу IX Загальної частини КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності» (крім у разі погашення судимості, але відповідні строки для корупціонера більше); заборонено звільнення корупціонерів від покарання за обставинами, що передбачені ч. 4 ст. 74 КК України; неприпустимо застосування ст. 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» (крім випадків затвердження певної угоди) та ст. 69 КК України «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом». І це ще не всі обмеження. До того ж, після набрання вироком законної сили, відомості про таку людину заносяться до відкритого Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, що само по собі є травмуючим фактором. Як бачимо, Кримінальний кодекс ставиться до корупціонера вкрай суворо. Жодних виключень немає навіть для вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей.

Але при всьому цьому злочин, передбачений ч. 2 ст. 375 у примітці ст. 45 КК України, тобто у переліку корупційних, не значиться. А саме цей перелік – перше, до чого звертається особа, яка застосовує кримінальний закон, коли вирішує питання про корупційний характер певного злочину: Кримінальний кодекс для правозастосовника «ближче», ніж Закон «Про запобігання корупції» (принаймні саме таке доводиться чути від прокурорів, які підвищують свою кваліфікацію в Національній академії прокуратури України). Оскільки і адвокатський інтерес полягає у тому, аби не визнавати корупційним злочин, відсутній у відповідному переліку, можна бути впевненими, що саме так і відбувається у реальному житті.

Це сприймається катастрофічною несправедливістю, особливо на тлі того, що відповідно до примітки ст. 45 КК України корупціонером (зі всіма наслідками, що з цього випливають) є навіть пересічний працівник та той, хто йому «дякує» за сумлінну працю. А будь-яка несправедливість є фактором, що руйнує повагу до закону, тому слугує чинником нехтування ним.

Видається, що при формуванні переліку корупційних злочинів було б доцільним використовувати вже знайомий законодавчий прийом: вказувати, що відповідний злочин є корупційним, якщо вчиняється з метою одержання неправомірної вигоди (на кшталт існуючого нині «у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем»). Це стосується й інших статей, які передбачають певну поведінку службових осіб. Адже в переліку корупційних відсутній і такий злочин, як перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. У диспозиції відповідної статті мета одержання неправомірної вигоди не зазначена, проте в житті правоохоронці найчастіше перевищують владу саме з такою метою (зокрема, прагнуть до «вигоди нематеріального характеру»

у вигляді необхідних статистичних показників). Проте відповідно до переліку ст. 45 КК України і в такому разі корупціонерами вони не є.

Вбачається, що доробка, а скоріше докорінна переробка переліку корупційних злочинів у КК України є нагальною потребою. А ще краще було б, як пропонують багато вчених, взагалі відмовитися від такого переліку (котрий за сумлінним підходом може непомірно розростися), а питання щодо корупційності певного злочину вирішувати, виходячи з визначення корупційного правопорушення у базовому Законі України «Про запобігання корупції». Щоправда, цьому має передувати реконструкція законодавчого визначення, яке за деякими ознаками необґрунтовано звужує зміст корупції, тому певним чином «грає на руку» корупціонерам. Але це вже тема окремої розмови.

Щодо судді, насамкінець зазначимо, що корупціонером він безперечно може стати, якщо за дії, пов'язані зі своїм становищем, буде прохати неправомірну вигоду, чи одержить її, чи погодиться на відповідну пропозицію або обіцянку. Проте за таку поведінку суддя буде відповідати вже за однозначно «корупційною» ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Проте вчинення певних дій за неправомірну вигоду ця стаття не перед-

бачає – вони перебувають за межами об'єктивної сторони, тому їх наявність потребує окремої кваліфікації. Стаття 375 КК України, навпаки, передбачає незаконні дії судді (зокрема, постановлення завідомо неправосудного вироку), але без одержання за це винагороди, оскільки ч. 2 містить вказівку лише на таку мету (вона втілена у словах «з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах»).

У зв'язку з цим постає непросте питання стосовно сукупності статей 375 та 368 КК України. Висловимо думку, що у разі, коли зазначений мотив судді при постановленні ним неправосудного вироку реалізований, тобто неправомірна вигода за такий вирок одержана, застосовувати при цьому за сукупністю із ст. 368 саме ч. *другу* ст. 375 КК України за ознаками мотиву не можна – у такому разі доцільною є кваліфікація за частиною *першою* (звісно, за відсутності інших кваліфікуючих ознак). Інакше буде порушений конституційний принцип, який забороняє за одне й те саме правопорушення притягувати особу до юридичної відповідальності двічі. Адже відповідна мотивація судді врахована, коли йому ставиться у провину одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України). Розуміючи складність цієї проблеми, вважаємо, що вона заслуговує на окреме ретельне дослідження.

Одержано 15.02.2017

УДК 343.35(477)

Ілона Миколаївна ЯСІНЬ,старший інспектор навчально-наукового інституту права, психології та економіки
Львівського державного університету внутрішніх справ, Львів, Україна

СУБСИДАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ РЕГУЛЯТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

У кримінально-правовій літературі трапляються закиди, що сама норма про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, а також формулювання ознак відповідного складу злочину в чинній та попередніх редакціях, створюють підстави для порушення презумпції невинуватості особи. Дослідження презумпції невинуватості в контексті кримінальної відповідальності за незаконне збагачення не є предметом даного дослідження. Водночас, є підстави визнати, що чинне регулятивне законодавство, що в субсидарному порядку застосовується з кримінально-правовою нормою про незаконне збагачення, має прогалини в частині положень, що могли б стати правовою підставою процесуального доказування наявності чи відсутності обставин суб'єктивної сторони складу злочину.

Ця проблема має дві сторони. З однієї сторони, прогалини у законодавстві, які полягають у відсутності правових підстав здійснення перевірки майнового стану близьких осіб функціонера, залишають простір для приховання активів функціонера, здобутих нею незаконним шляхом, у близьких осіб. З другої сторони, може виникнути потенційна небезпека безпідставного притягнення функціонера до кримінальної відповідальності за ознаками незаконного збагачення, за умови, відсутності доказів, які б свідчили про невинуватість такої особи у вчиненні відповідного злочину. Що стосується першого аспекту вказаної проблеми, то відповідно до чинного законодавства (ст. 32 Конституції України, ч. 1 ст. 21 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, Рішення Конституційного Суду України № 5-зп від 30.10.1997) інформація про майновий стан близьких осіб функціонера, як і будь-яких інших громадян, які не є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і не є членами їхніх сімей, належить до конфіденційної інформації про особу. У Законі України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 не передбачено застосування заходів фінансового контролю щодо близьких осіб, які не є членами сім'ї функціонера, а саме: подання декларації функціонером щодо інформації, яка містить відомості про майновий стан близької особи, перевірки такої декларації, а також здійснення моніторингу способу життя близької особи функціонера. Таким чином, функціонер має можливість передати незаконно набуті нею активи своїм близьким особам. Не одноразово доводилось чути пояснення високопосадовців, що розкішні будинки, в яких вони проживають, та автомобілі дорогих марок, на яких вони їздять, належать іншим особам [1].

Для того, щоб створити законодавчі перепони прихованню незаконно набутих активів функціонером серед майна її близьких осіб, пропонується створити правові підстави для перевірки законності походження майна близьких осіб функціонера. Уявляється два варіанти законодавчих змін, які уможливлять отримання інформації про майновий стан близької особи функціонера. Перший варіант полягає в тому, щоб в законодавчому порядку позбавити правового статусу конфіденційної інформації про особу, інформацію про майновий стан близьких осіб функціонера. Другий – у тому, щоб наявність згоди близької особи на надання доступу до інформації про її майновий стан стала однією із обов'язкових умов зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Кожен з цих гіпотетичних шляхів має свої недоліки, бо веде до обмеження прав та інтересів певних осіб. Проте, цілком очевидно, що без відкриття доступу до інформації про майновий стан близьких осіб функціонера корупцію в нашій державі подолати не можливо. Завдання в тому, щоб обрати найбільш оптимальний шлях.

Щодо першого із запропонованих варіантів, який міг би полягати у внесенні змін до Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI, зокрема визначення, що не є конфіденційною інформацією про особу персональні дані, що стосуються близької особи функціонера. Однак, такі пропозиції щодо внесення відповідних змін у регулятивне законодавство однозначно створюватимуть правові обтяження та обмеження для близьких осіб функціонера, і таким чином порушуватимуть гарантовані Основним Законом України права і свободи. Так, у своєму рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012, Конституційний Суд України, навів позицію Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка у своїй Резолюції від 25 грудня 2008 року № 1165 (1998) (далі – Резолюція № 1165) вказала, що публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя. Однак, важко погодитися, що такого тиску повинні зазнавати близькі особи функціонера, у зв'язку з публічною діяльністю останнього. Крім того Конституційний Суд України, аналізуючи можливість поширення інформації про сімейне життя особи, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або місцевого самоврядування, враховує, що така інформація зазвичай стосується не лише цієї особи, а й інших осіб, зокрема членів її сім'ї, яким Конституція України теж гарантує право на невтручання в їхнє особисте і

сімейне життя, крім випадків, визначених законом. Тому, відповідно, поширення даних про таких фізичних осіб – членів сім'ї, що можуть стати відомими в результаті поширення інформації про саму посадову особу, крім випадків визначених законом, може призвести до порушення їхніх конституційних прав, зашкодити гідності, честі, діловій репутації. Такий висновок цілком екстраполюється й щодо близьких осіб функціонера. Перевіряючи на конституційність положення пункту 2, 3 частини другої статті 9 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 1506 від 11.06.2009 (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2808-VI від 21.12.2010), Конституційний Суд України у своєму рішенні від 06.10.2010 № 21-рп/2010 зазначив, що перелік близьких осіб незалежно від місця їхнього проживання і ведення спільного господарства, а також інших осіб за умови їхнього постійного проживання з особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, та ведення з нею спільного господарства, дає можливість державним органам втручатися в їхнє особисте і сімейне життя, безпідставно отримувати відомості особистого характеру, що суперечать ст. 32 Основного Закону України. При вирішенні цього питання Конституційний Суд України виходить з частини першої статті 64 Основного Закону України, за якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, встановлених Конституцією України. Таким чином, внесення аналізованих змін до Закону України «Про інформацію» не можливе без внесення змін у Конституцію України.

Не доцільним вважаю й внесення відповідних змін у Конституцію України. Адже, відповідне правове обмеження щодо близьких осіб функціонера, здійснюване задля превентивних цілей, суперечило б правилу пропорційності, яке є складовою принципу верховенства права, який є гарантією дотримання і захисту прав і свобод людини в тому обсязі, в якому це необхідно для гідного існування. Стан, коли обіймання певною особою посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, автоматично тягне відкриття інформації про майновий стан її близьких осіб, порушує й принцип рівності громадян. Адже кар'єра однієї особи звершується за рахунок порушення спокою, тобто недоторканості приватного життя іншої.

Застосування таких обмежень до будь-якої особи, в тому числі і близької особи функціонера, відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інфо-

рмацію» може здійснюватися лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. В іншому випадку втручання у сферу приватного життя, тягне за собою кримінальну відповідальність.

Таким чином, можна зробити проміжний висновок, що порушення гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина, чи обмеження існуючих конституційних прав і свобод не повинно стати засобом досягнення мети, в тому числі, боротьби із незаконним збагаченням.

Другий можливий варіант розвитку законодавства в частині відкриття доступу до інформації про майновий стан близьких осіб функціонера – передбачити в законодавстві згоду близької особи на надання доступу до інформації про її майновий стан однією із обов'язкових умов зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Це доповнення переліку обов'язкових документів, необхідних для: участі у конкурсі (доборі) на заміщення вакантних посад в органах державної влади або місцевого самоврядування, а також, обов'язкових документів, необхідних для проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком. Зокрема, це письмова згода на збирання, зберігання, обробку та використання інформації про майновий стан близьких осіб до особи, яка претендує на зайняття посади в органах державної влади або місцевого самоврядування. Крім того, якщо особа, за результатами конкурсу кандидата на посаду в органах державної влади або місцевого самоврядування перемогла, успішно пройшла спеціальну перевірку, то письмова згода на збирання, зберігання та використання інформації про майновий стан близьких осіб до особи, яка призначена на посаду в органах державної влади або місцевого самоврядування разом з усіма іншими раніше поданими документами, для участі у конкурсі та проведення спеціальної перевірки, повинна зберігатися в особовій справі функціонера. Однак, незважаючи на цей варіант розвитку законодавства про запобігання корупції є те, що кар'єра однієї особи потрапляє в залежність від волевиявлення її близьких осіб. Але в ієрархії суспільних цінностей кар'єрні інтереси одних осіб стоять нижче, ніж недоторканість приватного життя інших. Тому він є оптимальним.

Список бібліографічних посилань

1. Королівські палаци під Києвом та затишні гніздечка у Європі. Які маєтки зводять українські можновладці // ТСН: сайт.04.08.2016. URL: <http://tsn.ua/politika/korolivski-palaci-pid-kiyevom-ta-zatishni-gnizdechka-u-yevropi-yaki-mayetki-zvodyat-ukrayinski-mozhnovladci-709562.html> (дата звернення: 12.02.2017).

Одержано 13.02.2017

Наукове видання

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Збірник тез доповідей
V Міжнародної науково-практичної конференції
(31 березня 2017 року, м. Харків, Україна)

Українською, англійською та російською мовами

Відповідальні за випуск: *О. М. Литвинов, В. Б. Харченко, А. В. Байлов,
П. О. Білоус, А. С. Тяпкін*

Корегування списків бібліографічних посилань: *П. О. Білоус*
Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*
Дизайн обкладинки: *А. С. Тяпкін*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 26,6. Обл.-вид. арк. 22,77.
Тираж 200 пр. Зам. № 2017-6.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.